

శ్రీరస్తు.

సత్కవిశిఖాపణియగు శ్రీహనుమానిచేరవియింపబడిన-

నైషధకావ్యరత్నము-

గీర్వాణభాషనశ్యాసంపంగోరువారి

కన్యంతోపయుత్తంబుగానుండునటుల

ఇది-

పచ్చయప్ప హైస్కూలులోనుండెను-

తెనుగు ప్రథమోపాధ్యాయులగు-

దంపూరి || వెంకటసుబ్బాశాస్త్రిలవారివలన.

లేఖకప్రమాదాదిజనితదోషంబులులేకుండునట్లు-

పరిష్కరింపఁబడి-

భువనగిరి || రంగయ్య పెట్టిగారి-

జ్ఞానసూర్యోదయముక్తాక్షరకాలయందచ్చువేయించి

౧౮౭౧ - సం || యేప్రల్ నెల - ౧౨ - తేదిన.

ప్రకటింపఁబడియె -

శ్రీరస్తు.

నైషధకావ్యే సవ్యాఖ్యానే - త్రయమస్పృగః.

విడివిడి

శ్లో॥ నిపీయయస్య ఊతిర ఊణః॥ ధానైకాద్రియం తేనోజుధాన్యుధామః॥ న
లస్పితచ్చత్రితకీలికమండలస్సరాశిరాసీన్నహసాం మహాబాజ్వలః॥

వ్యాఖ్యానపీఠికా.

ఇందీవరదశశ్యామమిందిరానందకందశమ్ । వందారుజనకుంచారం వందేహం
యదనందశమ్ ॥ అంతరాయతిమిరోపశాంతయేశాంతపావనమచింత్యవైభవమ్ । తం
నేరంబపుషికుంజరంముఖేమన్నహేతిమపితుందిలంచుః॥ అథతత్రథవాన్ శ్రీహంస
కవిః॥ కావ్యంయశనేధాశ్చతేత్యవహరవిదేశితరక్షతయే । సద్యఃపరనిర్వృత
యేకాంతాసమితతయోపదేశయజే॥ ఇత్యాలంకారికవచనప్రామాణ్యాన్తావ్యస్యా
నేకతేయన్యదనతాంకావ్యాలాపాశ్చ॥ జయేదితికన్యకాపద్యాసత్కావ్యవిమ
యతాంచపశ్యన్తనైషధాఖ్యంచుహావ్యం చితిమశ్చికిషి తావిష్టుపరిసమాప్తి
సంప్రదాయావిచ్ఛేదలక్షణఫలసాధనత్వాత్॥ ఆశీర్వాదస్త్రియావస్తువిదేశోవాచి
తస్తుఖమిత్యాశీరాద్యవ్యతమస్యప్రబంధముఖలక్షణత్వాచ్చకథానాయకస్యరాజ్ఞోప
లస్యభూతిలక్షణంపరమమంగళంవస్తునిదేశతి॥

వ్యా॥ నిపీయేతి॥ ఊతిర ఊణఃత్వైశాలస్యయస్యవలస్యకథా ఉపాఖ్యానానిని
యనితరామానాద్య॥ సూ॥ పీఠస్థమానేక్త్వల్యవికల్పవాచేశః - నల్యపీఠిత్వప్రతి
పేధాస్మేత్వం - బుధాస్తద్భాస్సురాశ్చ॥ ని॥ జ్ఞాత్వచాందిమరాబుధాఇతి ఊరస్వా
మి - సుధామపితథాయితైలతక్రథాఇత్యథః - నాద్రయంతేనరోచంతిఇత్యథః -
అమృతాదతిరచ్యంతేరనై ప్రతక్రథాఇతిథావః - నిత్యతంత్యతంనిత్యతంత్యతం శ్వేతాత
పత్రిత్యతమిత్త్యథః - తత్రురోతిలిన్యంతాత్కమః జిత్తః - తల్పిత్వమండలంయస్య
పః - మహాసాంతేజసాంరాశిరవిరిచతేజస్విత్యథః - మహేరుశ్చవైరుజ్జ్వలః ప్రకా
శమానః - నిత్యమహోత్సవశాలీత్యథః॥ ని॥ మహాఉధవఉత్సవఇత్యవరుః - వితేన
సమృద్ధిమద్యస్తువదానామదాత్రాలంకారోవృజ్యతే - నలోపలాఖ్యస్సరాజా ఆసీదత్తై
స్త్ర - అత్రసుధాయాఅనాదరాసంబంధేవితత్సంబంధోత్తరతిశయోక్తిః - మహాసాం
రాశిరితేజస్తద్భావోగభేదోక్తైర్వేదప్రభేదరూపాతిశయోక్తిః - కీలికమండలశిశుః ప్రత్ర
త్వనిరూపతాద్రూపకాలక్రూరఇతిత్రయాణాంసంస్కృప్తిః - అస్మికాసగేకాజంకశ్చ
త్తం॥ జతాతుషంశస్థముదీరిత - జరావికలక్షణాత్॥

మూ॥ రసైః ధాయస్యసుఖాఽధీరిణీనలస్సభూజానిరభూద్భుజాన్మృతః | సు
వర్ణాదండైః సితాతపత్రితజ్వలత్ప్రతాపాఽలికీతికావందలః || ౨

వ్యా॥ ఆధతస్యగుణవణానాదౌపోద్భూతత్వేనసామాన్యతో గుణాభ్యుత్పత్తంతావ
జాహ ॥ రసైరితి ॥ యస్యనలస్యకథారసైస్సాన్వయైః ॥ ని॥ గుణాంకరసేచ్ఛాది ఇతి
విశ్వాః - సుఖానువధీరయతితిరస్కరోతీతిసుఖావధీరిణీ అమృతాదలిరిచ్య మునస్సా
దేత్యుతిశయోక్తిః - తాన్వీత్యేణిః - భూజానాం యస్యసః - భూజానిః - భూజురే
తాధిరాదిత్యధః ॥ సూ॥ జాయాయానిజితి బహువ్రీహజాయాశబ్దస్సనిజాదేశః - స
నలః - గుణైః - పుణ్యశ్లోకత్వాదిభిరభ్యుతోభూత్ - అత్రనలస్యభూర్వశ్లోకో క్తసత్తాను
వాదేనగుణాభ్యుత్పత్తివిధేర్నపాసరుక్త్యం - కథంభూతః సువర్ణాదండశ్చ వికసితాతప
త్రంచతేప్రతేలిథోక్తే - య్వంద్యాత్తర్కరోతీతిన్యంతాత్కర్తృణిక్తైః సువర్ణాదండైశ్చ
సీతాతపత్రితేజ్వలత్ ప్రతాపావలికీతికామందలంచ తేయేనసతిథోక్తః - అప్రతిహతపే
లికాప్రతాపఇతిధః - అత్రాచిమందలశబ్దాప్రతాపకీర్త్యధః - దండత్వాదిచత్రత్వ
రూపణయోగాధః - ఇహకీర్తేరాతపత్రత్వరూపణం - పూర్వశ్లోకోక్తసవిసువర్ణా
దండనైశ్చిష్ట్యదస్యాస్పృహూర్వత్వాదైవవిత్యైవిశేషః - ప్రతాపకీర్త్యైర్భూసంఖ్యం
సువర్ణదండైస్సీతాతపత్రత్వరూపణాద్యభాసంఖ్యరూపకాకాశియాన్వయాంసంస్మృత్యైః

మూ॥ పవిత్రమత్రాతమతేజఃస్యగేష్టతారసంభ్రాతనయపత్యైథాః
కశంసామద్గురూవిలామపిస్వగేవినీమేవపవిత్రయిష్యతి || ౩

వ్యా॥ కవిః - కావ్యవర్ణనాయకస్యోత్కృష్టామావాకాన్వంప్రతస్వవినయ
మావిష్కరోతి ॥ పవిత్రమతి ॥ అత్రయగేఅన్వీక్మలియగేతస్యనలస్యకథా తత్కథా
స్త్రైతాసలిజగల్లోకంరసయోజయేవాంబుయోజనయేవేమృత్యుప్రేయః ॥ ని॥ దేవాభాత్వం
బుహురదాఇతిరసశబ్దాభోకౌవిశ్వః - పవిత్రమత్రమతే సుభ్యంకరోతి - నాలక్ష్మణా
అలిలాంకలుమేమపిస్వగేవినీమేవస్వంనేవమానాంనిరంతరతీర్తనపరామిత్యధః - సు
ద్గిగంసకథంపవిత్రయిష్యతి - పవిత్రంకరిష్యత్యేవేత్యధః ॥ కర్కటకస్యవాగస్య
దమయంత్యావలస్మదృ ॥ ఋతుపర్యావృతాజిహ్వాఃకీర్తనంకలిసాశనమింద్రరజాదితి
భావః - యాస్త్రైవిమాత్రేణశోధనీసాకీర్తనాత్క్రిముతేతికైమూల్యన్యాయేన శోధక
త్వోక్తేరథావత్తిరలంకారః ॥ వికస్యవస్తుసూక్తావాప్యత్రపస్త్యవ్యభాశివో
క్తముత్యన్యాయతస్సాన్వయధావత్తిరలంప్రయోకిలక్షణాత్ ॥

మూ॥ అధీతిబోధాచరణప్రచారణే దేశాశాశ్చతస్రః ప్రణయస్సపాశిభిః |
చతుర్దశత్యంకృతవాకామతస్త్వయంసవేద్దివిద్యానుచతుర్దశస్వయమ్మర

వ్యా॥ అథాస్యభూర్వోక్తగుణాభ్యుత్పత్తం ప్రపంచయతి ॥ అయంసలశ్చతుర్దశ

శశువిద్యానువేదవేదాంగాదిమ్ || శ్లో || ఆంగానివేదాశ్చ త్వాన్మహిమానానాన్యాయ
 విస్తరః | పురాణం ధర్మశాస్త్రం చ విద్యాశాస్త్రాశ్చ కుడశశేతస్తరజాదిభిః - అ
 దీతిగర్భయసంబోధోధానగతిః | పరణం తదధానసూనం ప్రచారణ మధ్యాపనం
 త్రైశ్చ కుభిరారుదిభిర్విశేషజైః || ని || ఉపాధిరణమణింతాయాం కైతవేపివిశేషణ
 ఇతివిశ్వః - చతస్రదశాః ఆవస్థాః పర్యంతాప్రాపయన్ అథాద్విద్యానామేవకన్య
 త్వం | పాఠారత్నంతువక్ష్యమాణచతుర్దశత్యధర్మావేషమేవవివేకః - చతస్రదశా
 వస్థాయాసారతాసంఖావశ్యకుడశశత్యం || సూ || త్వలలోగుణావచనస్యేతిపుంచగ్భా
 వోవక్తవ్య ఇతి (స్త్రి) యాః పుంసద్భావః సంజ్ఞాబాధిత్యసిరిక్తాశ్చ గుణచనాఇతిసంప్ర
 దాయః - చతుర్దశసంఖ్యాకత్వంగమ్యతే - తదభేదాభ్యవసాయేనవిరోధమాభాసయ
 తి - మతఃకథంవాస్వయంకృతవాక్నవేద్వితత్కరణంబుద్ధిజ్ఞేయ మిత్యధః - స్వత
 స్సిద్ధస్వస్వయంకరణంకథంపిష్టవేషణాదిత్యేకోవిరోధః - చతుర్దశానాంచతుర్దా
 వ్యుత్పత్తిరూపాశతఃకథంచతుర్దశత్యమిత్యధః - చతురవస్థాపరత్వేనకత్వనివారా
 ద్విరోధానాసంలంకారః || శ్లో || ఆభాసత్వేరోధస్యవిరోధాభాసచ్యవ్యతిరేకతా
 ఫలపదధానానోభవర్యంతోస్యవిద్యాపరిశమఇతిభావః ||

మూ|| అముష్యచిన్యారసనాగ్రనర్తీత్రయ్యాః వీతాంగగుణేనవిస్తరమ్ అ
 గామాతాప్తావశ తాంబిగీషమూనవప్యయద్వీప్వప్లయశ్రియామ్ ||

వాన్ || అముష్యేతి | అముష్యలస్యరసనాగ్రనర్తకీరసనాగ్రసంచారిణీత్యర్థః -
 నిర్విసంక్షుప్తోపిత్తరాదిభ్యశ్చేతిమ - సావిద్యాసూత్రవిద్యేత్యర్థః - అశాశ్చ (శ
 సేంద్రియగ్రాహ్యధానవిపాదికత్వాద్రసనాగ్రనర్తకీరిత్యపదేశః - త్రయ్యావ్యతివేద
 ఇవ || ని || ఇతివేదాస్త్రయస్త్రయీత్యుతరః - ఆంగానాం ఆంగభూతానాం - రసా
 నాండజ్ఞాంగుణేరూపైశ్చానుష్ఠానసమతారూపేణబ్రవిధనధమేణ ఆస్యత్రాంగానాం
 షడ్జ్ఞాంబిరుక్తాదీనాంగుణేరూపైశ్చానుష్ఠానవిస్తరంప్రపంచనీతాసతీరవానాంధ్వయంలక్ష
 ణాయాసనకన్యయం - అష్టదశేత్యర్థః - తస్యద్విజానాయాః - పరస్మాదాజయతి
 రాస్తాసాంజిగీషయాజేతుమచ్యయేత్యర్థః - స్వజకాప్రయోగాద్యమ్నాప్యేహ -
 అష్టదశతాం ఆంగానాం ఆంగభవవిద్యావేషణాంరసానాముక్తరీత్యాతైగుణాన్
 త్రయీనావేష్యేత్యేకవేదస్త్రైకాంగవైః ప్రేక్షితమిద్విధ్యాచ్యస్తాదశవిద్యాభావి
 ద్యాచ్యస్తాదశస్త్రైకావిస్తరజాన్ - ఆంగవిద్యాగుణేత్రయా అష్టదశత్వ మిత్యు
 పాధ్యామవిశ్వేత్వరభట్టారకవాఖ్యానేన - ఆంగానివేదాశ్చ త్వాన్రభేత్వగన్తూస్య
 పృథగ్వేదత్వేత్రయీత్యహని (స్త్రి) య్యంతర్భావేనాప్తాదశస్థితినిబింబిత్య - అ
 మోలేగ్దయోస్సంస్పృష్టిః ||

మూ॥ దిగీశబృందాంత విచూరిరిశితాదిశాంసకామప్రసభావరోధినీమ్
బభారశాస్త్రాగ్రణీదృశంద్వయాధికాంనిజప్రితేత్రావతరన్వబోధికామ్॥ ౬

వ్యా॥ దిగీశబృందస్య ఇంద్రాదిదిక్పాలకసంఘస్యాం శామాత్రాస్తేమంవిభూతిర్న
హిమా॥ శ్లో॥ అష్టభిశ్చనురేంద్రాణాం మాత్రానిన్విమితోన్యపః - ఇతిస్త్రరణాదిభా
వః - అత్రవలస్యవిభూతేశ్వరేషువేదోక్తైరతిశయాః - దిశామితి తాదిశామితిబహువ
చనాదింద్రాదిశామేతైకదిగీశత్వంనలస్యసన్నదిగీశత్వమివవ్యతిరేకోవ్యజ్యతే - సస
లః కామస్తేచ్ఛాయాఃప్రసభంబలాత్కారమవరుణధీతథోక్తాం । స్తేచ్ఛాచృత్రివా
రికామిత్యధః - ఆవ్యత్రకందర్పస్మైమిత్యధః - నిజమాత్మీయంయత్త్రినేతావత
రిత్వందిగీశాంశప్రభవత్వప్రయక్తమిశ్వరావతారత్వంశస్యబోధికాం జ్ఞాపికాంత్య
తీయదృశః - శ్వరలయాత్వాదిభావః - అత్ర - కతశ్చరిచ - ఇతిశ్చద్యోగలక్షణసమా
సప్రైవసమీక్షాధాచ్ఛేషిచస్థితసమాసః త్వయిక్తమితిసూత్రకారాదిప్రయోగదగ్గ
నాదిత - శాస్త్రాగ్రణీత్రుతిస్త్రుత్యాదీనిద్వయాధికాంత్యవీయాంబృశమితియాచకం - బ
భార - యశస్విరాంత్యున్విభవిత్యధః - వికాలానోవిశాస్త్రైరేవచక్షుష్టనానీదితిభా
వః అకతరత్వఇత్యత్ర - ముగోర్యత్యుత్తయస్తేకతరశబ్దేనాచక్షుస్య సుపుష్పేతిస
మాసః - సహాపస్యప్రాప్త్యైత్యజ్ఞాత్యైః అశేత్రాగ్రాః - ఘోహ - ఇన్ఘోహత్యయ
స్సాస్యత్ - సతిమిత్యస్తవచారణలిప్యాత్రాత్రోన్విమూరూపకావిశయయోగసంస్పృష్టేః॥

మూ॥ పదైశ్చకర్షిసస్యతేష్ఠిర్విశ్వతేష్ఠతేమునాకేనతపశ్చ్రపేదితే । భు
వంయదేతాంఘ్రినిప్తయాస్పృశకాదిభావధర్మోపివృతస్తవస్వితామ్॥ ౭

వ్యా॥ పదైతి॥ ఆమునావలేనకృతేకృతయశోధమాన్యవృషరూపత్వాచ్చతు
ర్భిఃపదైశ్చరైసుర్భానైశ్చగుక్యతేస్థిర్విశ్వతేసరితపఃశేవప్రపేదితేసర్వేపిత్రావృ
తేత్యధః - కుకంయద్యుత్తానధర్మోపివృతస్యస్తేకాఽఘ్రిరేకపాదస్యకన్తియాంగు
ర్భాసంసప్యకా - కృతేష్ఠతదమాన్యలేకతస్యంథవాదితేనస్థుశతీత్యధః - త
పస్వితాంతావతస్వందీకత్వంపదైతా॥ ని॥ మునీదినాతపస్వి నావితివిత్వః అస్యశాసనా
దిభగ్నితీతిధావా - విశ్వాత్ముతాన్యఇతిభావః - అతేవివాధానపత్రిరంకారః - తే
నాధర్మోపిగాగ్నికోధవత్తిరిరోహోవ్యబృతే॥

మూ॥ యదవ్యయత్రానుబలోన్ఘికరణఃస్ఫురన్వృతాపానలభూమ
మంజరుః తదేవత్రావృతంసుధాంయథోదధౌలివలీభవదంతాంవిభౌ॥ ౮

వ్యా॥ యదితి॥ అస్యకలస్యయత్రానుబలోన్ఘికరణస్తేస్ఫూర్తిప్రంస్కాంతః ప్ర
తావస్తేవృతానలస్యయోధూమస్తేస్థుమంజిహ్వామంబత్వాయస్ఫుతీప్రగోర్వం - స

ప్రకృష్టపకానేత్యాదిసాబహువ్రీహిఃమంజుశబ్దాదునిచ - యద్రజః తదేవగత్వా సు
ధాంబుభౌపతితంసత్పంకీభవత్ ద్రవద్రవ్యమేవనా క్షుంకీభూతం - ౨౪౦చంద్రే ఆంక
తాంకశంకత్వంధధాతిపంకాదత్పక్షుఃపంకిభౌభవతిపంకిలత్వంచాస్యావ్యథాసంసంభ
వేతిభావఃరూపకసంస్పృష్టాగమ్యాత్మే౧౫॥

మూ॥ స్ఫుగద్ధనుర్నిస్వనతద్ధనాశుగప్రగల్భశృష్టివ్యయిపవ్యసంగరే॥ ని
జస్యతేజశ్శిఖిసః పరశ్చతావిలేమరింగాలమివాయతఃపరే॥

వా॥ స్ఫుగదితి॥ సంగరేయధేశతాత్పరేపరశ్చతా అపరిమితా ఇత్యర్థః -
పంచమితియోగవిభాగాత్పకాసః రాజదంతాదిత్వా దుపసజ్జనస్యపరనిపాతఃపార
స్మరాదిత్వాత్పుదాగమఃపరేశత్రవఃస్ఫుగంతౌభనుర్నిస్వనానిజచాపకన్ధోమవేషణం
ద్రుచాపగజితేయస్యసతథోక్తఃసచాసాఘనస్తద్ధనఃసనలబిషఘృసహ్యాకుగానాం
ప్రగల్భశృష్టికుహావృష్టిః - నైవాశుగేనవాయుశాప్రగల్భశృష్టిః ॥ ౧॥ ఆశుగౌవాయు
విభిభావిత్యుకరః - తయావ్యయితస్యనిర్వాపితస్య - విభావాద్దయేఃకమణీక్రమిజ
స్యతేజశ్శిఖిసఃప్రతాపాగ్నేరింగాలకుంగారమివేత్సుత్మే౧౫ - దేశ్యశబ్దోయంతయ
శోపకీర్తింవిలేనుః అయశశ్శాన్యమితికవి ప్రసిద్ధిః అనపల్వీయమితిభావః రూపకో
త్మే౧౫యోస్సంకరః॥

మూ॥ అనల్పదగ్ధారిపురానలోజ్జ్వలైర్నిజప్రతాపైర్వలయంజ్వలద్భు
వః | ప్రదక్షిణీప్యత్యజయాయస్పష్టయారరాజనీరాజనయాసరాజః ॥ ౧౦

వా॥ అనల్పేతి॥ రాజ్ఞోహంతితిరాజఃసంకతుఘాతీత్యర్థః - రాజఘటాపసంఖ్యా
సమితినిపాతఃసనలఃఅనల్పదగ్ధాన్యరిపురాణియైస్తేకనల్పదగ్ధారిపురాః అతవివానలక
మజ్జిన్వలాఅనలాయకునా నైర్నిజప్రతాపైరేవజయాయస్పష్టయానీరాజనయా ఆరా
తికయాజ్వలదీప్యమాసంభవోవలయంప్రదక్షిణీకృత్యప్రదక్షిణంపరిభృక్య రరాజః
అత్రజ్వలత్ప్రతాపానలోసలఃదిష్టత్రయాత్రాయాం ప్రాచ్యాదిప్రదక్షిణ్యేవ భూమండ
లంపరిభృక్మకానిజప్రతాపనీరాజనయాధాదేవతాం నీరాజయన్నికరరాజేత్సుత్మే౧౫
యై - సావజ్యంజకాప్రయోగాద్గమ్యాకించ ప్రతాపానలైర్నిరాజనయేతి ప్రతాపానల
స్యనీరాజనత్వరూపణమథాకాదరిపురాణాంతికత్వరూపణగమకమిత్యేక దేశవర్తిత
మథాపితాచేయముత్మే౧౫త్వేత్వనయోరంగాంగిభావేనసంకరః॥

మూ॥ నివారితా సైనమహీతలేఖితేనిరితి భావంగమితేతిష్టప్తయః | నత
త్యజిన్మానమనన్యసంక్రయఃప్రతిభూపాలశ్చగ్రీధృశౌంధృతః॥

వా॥ నివారితాదితి॥ తేననలేననిరీభావం ఈతివాధారహితత్వంగమితే అభితే

మనోతలేనివారి తానిష్కానితాఅపిశరణంగతాఅతికృష్టయఃఅవన్యగం శయః ఆశ్రయః సహస్యా స్మత్యః ప్రతిపథూపాలమృగీద్యకాంశ తువధూనాన్యశశ్చయూంపిన
 వశ్యజఃయథానిష్కానితాఅపిశరణంగతా ప్రతై ౧వతాజ్ఞయామత్రచిత్తింశంతితద్వ
 దిర్యధః - సూఽమిత్వత్ప్రేక్ష్య ఆరివధాతాన్వార్యనిరంతరంబుదాలిఖావః ॥ శ్లో॥
 అతిష్టే రనాప్యప్తిర్ముషకాశ్శలభాశ్శకాః | అత్యాసన్వైశ్చ రాజానన్వతేతా ఈ
 తయఃస్త్వతాఇతి॥ ౧౧

మూ॥ సితాలశునతైశ్చర్యయతిస్తశ్చనైవ కా మాసివేమన్వస్సహాశ్చత్సరి
 బహుమ్ | దిగంగనాంగావగణం బాంగణేయశఃపటంశ్చటచాతురిణి ౧౨

వ్యా॥ సీతాంశురజైశ్చరితి॥ మహసిరేవవేమావాయదండః॥ ని॥ పుంసీవేమావాయ
 సాదభివ్యమగఃసస్యసహకృత్పరిసహకారిచి - సహాచేరికరాతే. క్షునిచ. పత్యయః - వ
 సూరచఇచి ౧౧ రేవశ్చ - తస్యవలస్యతిటానాంచాయీచాయర్యంనై వమిరివయససాధ
 సవిశేషైస్త్వరికత్రిసితాంశాశ్చం ప్రస్థేవశ్చన్యమేషామైశ్చన్యైరిత్యధః - అన్య
 త్రసితాశ్చక్లాతం సూనామవయవానాంపశాః కారణత్వేన యేషాంత్వై కారణసూ
 షార్వకైరిత్యధః - తద్వజైఃతస్యవలస్యగుణైక్యగృథై ర్యాదిభిస్తైరేవగుణైరతుభిః
 శ్చిత్వసూచకందిశామేవాంగనానామంగావగణంగాత్రసంవరణం బహుంమహంతరియ
 తేవపటంకణాంగణేయవిస్తృతతానరూపకాలంకారః॥ ౧౨

మూ॥ ప్రతిపథూపైరిషకింతతోభియావిగుర్ధధమైరపిశేస్త్రతోజ్ఞితా |
 అమిత్రజిహ్వత్రజిదోజసాసయద్విచారవృత్తార్పరమ్యవతాత॥ ౧౩

వ్యా॥ ప్రతిపథూపైరితి ॥ ప్రతిపథూపైః ప్రతిపథూపైః రివవిరుద్ధధమైః సుహాన
 వస్తాయీరైవారపితతోనవాద్భియాంబయేనభేత్తృతాన్వాశ్చయభేదకత్వముజ్జితా
 త్యక్తాకింకుతోయద్వస్తాత్వవలఃపిజసాలేజసామిత్రజిహ్వర్యజింపి ఆమిత్ర జిహ్విత్రజి
 హ్వజవతివిరోధః శత్రుజిహ్వవిరోధఃచారన్యకాజానన్వారచతసః ఇతిశాస్త్రా ౧౪ -
 సూతచారచతురపిచారవృత్తచారవృత్తజవతివిరోధఃచారేవశ్చత్రత్వ విరోధః -
 అవరణతాపివిరోధే అతపివాయంవిరోధావాసాలంకారః - వితమనఃజిగసేః ౨గుర్ధ
 వస్తాశాంస్వాశ్చయభేదకత్వాభావోత్ప్రేక్ష్య - సారప్రతిపథూపైరితే మృసమానుసా
 జిలీలిత్రయాణాంసంకరః॥ ౧౩

మూ॥ తదోజసస్తద్యశస్థితావిమాసృధేరిచిత్రేమరుతేయదాయదా
 నోరిభానోఃపరివేషతైతమాత్మనావిధిఃకుండలనాంవిధోరజి॥ ౧౪

వ్యా॥ తదోజసఇతి॥ తదోజసస్తద్యతావస్థకద్యశః - శ్చిరాసత్యాం తనూ

స్థితయోరిత్యుభయః - ఇమావత్కృతానామృతాని విభుశ్చ వృథావృథా వినియోగాయ
 కాచి త్రేకురుతేఅనుసంధ త్రే - తదాతదాతదేత్యుభయః - పరివేషస్య కాదాచిత్కతాన్
 దితిభావః - విధిర్విధాతాభానూర్విధోరపిపరివేషస్యపరిధేఃత్రేతవాన్నిషేత్ || ౧౧ || పరి
 వేషస్తుపరిధిరిత్యుభయః - కుండలనాంకుండలరేఖాంతసోనియథాలిఖం తోధీతాక్షర
 వజనానాయేతిభావః - వినితచంద్రార్కృతస్యకీర్తిప్రతాపావితిభావః - అత్రపరివే
 షమిషేషసూర్యాచంద్రమసోఃకుండలనూత్ప్రేక్షతాత్పాపహృత్ప్రేక్షాసారవ్యం
 జితాప్రయోగాద్గమ్య ||

౧౪

మూ|| అయంకరిద్యోభవితేతివైధసీంబిపిలలూట్పేర్థిజనస్యజాగ్రతీమ్||
 పృషానచక్రేల్పితకల్పపాదపఃప్రణీయదారిద్య్రదరిద్రతాంనళః||

౧౫

వ్యా|| అయమితి || అల్పితకల్పపాదపఃత్యాగశీలతయాస్వల్పీకృతకల్పవృక్షోసలః
 అధిజనస్యలూట్పేజాగ్రతీంప్రకాశమానాం - అయంజనాదరిద్రోనిస్సోస్యభవిష్యతి
 త్యేవంయాపాం - వైధసీంవైధాతీంబిపింఆక్షరవిన్యాసం - దారిద్య్రదరిద్రతాంచారి
 ద్య్రరహితత్వంప్రణీయసంపాద్య - పృషామిథ్యానచక్రే - బ్రహ్మశాసనపాన్యభావ
 రుచశక్యత్వాత్కథంచితస్యాప్యర్థజతాంసంపాదితవానిత్యుభయః - బ్రహ్మలిఖిత మప్య
 న్యభావత్రుంక్షమాయమితిభావః - వివంకరణాసంబంధపిసంబంధోత్తేరతితయాత్తిభేదః||

మూ|| విభజ్యమేరుర్మయదధిసాత్కృతోనసింధురుత్పగజలవ్యయై
 ర్మనుః||అమానితత్రేననిజాయశోయుగంద్విఫాలబద్ధాశ్చికురాశ్చిరస్థితమ్||

వ్యా|| విభజ్యేతి || మేరుర్విభజ్యఅధిసాదధ్యుభయః - దయేత్రాచేతిసాతిప్రత్య
 యః - నకృతః - సింధురుత్పగజలవ్యయైదానాంబువినియోగైర్మనురుర్విజలచేతో
 నకృతఇతియత్ - తేననలేనతత్పుర్వోత్తమయశోయుగమపి కీర్తిద్యయం - ద్వయోః
 ఫాలయోశ్చిరోభాగయోర్బద్ధాస్సంయతాః - చలతేర్విశరణాభాత్యాప్యజ్ఞప్రత్యయః -
 ప్రాయేణోద్దీచ్యానాంపుంసామపిసీమంతిరశిరోరుహత్వాల్ ద్విఫాలబద్ధా ఇత్యుక్తం వి
 వంద్యిథావిభజ్యాశ్చికురాశ్చిరోరుహస్ఫులికరస్థితమమాని - ద్విభాక్యత కేతరూపేణా
 యశోయుగశ్చేవస్మిరసీతిస్థిత్యమన్యతేత్యుభయః - మన్యతేఃకమణిలజ్జితేతేకమకా
 జ్ఞ్యైసామ్యేనాయశోరుపణాయుపకాలంకారః||

౧౬

మూ|| అజస్రమభ్యాశముపేయమాసమంమువైవదేవఃకవి నాబుధేనచ||
 దధౌవటియాగ్నమయంనయన్నయందినేశ్వరస్త్రిరుదయంది నెది నె||

౧౭

వ్యా|| అజస్రమితి || దినేశ్వరస్యశీరికశీర్యస్యసంభవినిదశనాలంకారః - ప
 టీయానయందేవోరాజా - సూర్యసయోనురశ్చ || ౧౮ || దేవస్సురేషునేరాజీవిత్వః అ

జ సమముదా సమ్మనకృతసంతోషేజైతః - నతునిబాంధనేతిభావః - అభ్యాశ్చంసమీశ
ముపేయపా - ఉపేయివాసనశ్చాననూచానశ్చేతినిపాతః - కవి నాకవిభిరుఽధేన బుధై
శ్చ సమం - నతుకుష్టేరితిభావః - ఉభయత్రజాత్యేకవచనం - అన్యత్ర - బుధకుత్రా
భ్యాంసహేత్యధః - తత్సాహచర్యంసూర్యస్యజ్యోతిశ్చాస్త్రాదవ గంతవ్యం - సమ
యంతాలంసయన్ - దినేదినేత్రత్యహముదయమావిభావందధౌ - అత్రనిదశానశ్చే
షయోన్మంకరః॥ ౧౭

మూ॥ అధోవిధానాత్కమలప్రవాళయోగ్విరస్సుధానాదఖిలక్షమాభు
జామ్పురేనమూర్ధ్వంభవతీతివేధసావదంకిమస్యాంతితమూర్ధ్వరేఖయా॥

వ్యా॥ అగచ్ఛతి॥ కమలప్రవాళయోషద్వల్లభయోఃకమణోః - అధోవిధానాద
భఃకరణాత్తిరస్కరణాశ్చేతిసౌందర్యాతిశయోక్తిః - అఖిలక్షమాభుజాంసర్వరాజ్ఞాం
శరస్సుధానాదితాత్యాతిశయోక్తిః ఇదమస్యనలస్యవదం చరణమూర్ధ్వముత్కృప్త
ముపరిస్థంద - పురాభవతిభవిష్యతి - యావత్పురాని పాతయోలఽడితిభవిష్యదధే
లట - ఇతితథ - మత్సేతిశేషః - గమ్యమానాధాత్వాదప్రయోగః - వేధసాకత్రాఽఽఽ
ర్థవరేఖయాంతితంసౌందర్యతార్యాభ్యాంసర్వోత్తరంభవతీతిజ్ఞాపనాధాంచిహ్నుతంతి
మిత్తుప్రేక్ష-ఽఽధ్వారేఖాంతితపాదసర్వోత్తరోభవతీతిసాముద్రికాః॥ ౧౮

మూ॥ జగజ్జయంతేనచకోశమక్షయంప్రణీతవాంఘ్రేశవశేషవానయ
మ్సఖారతీశస్యబురుగుర్వధావనంవపుస్తథాలింగదధాన్యయావనమ్॥ ౧౯

వ్యా॥ ఏవమస్యగుణాద్భుతత్వకుభిధాయాధునావక్ష్యమాణకథోపయోగితయా
స్యయావనప్రాప్తిమాక॥ జగదితి॥ అయంసలశ్చైశవశేషతానీషదశశిష్టశైశవావస్థ
ఏవ - జగజ్జయంప్రణీతవాః - తేనజగజ్జయేనఅక్షయంకోశమఽఽజాతంద - ప్రణీత
వాఃసంపాదితవాః - అధరతీశస్యసఖామదనమిత్రం - బురుగుర్వసంతోషసంయథా
తథాయావనమస్యవపురానింగచ్ఛాదిష్యత్ - రతీశస్యేత్యత్ర - బురుగుకఞ్చిసూత్రేణ
పాక్షికప్రకృతిభావః - ఉపయాలంకారః॥ ౧౯

మూ॥ అధారిపదై ముతదంఘ్రిణాఘ్నిశాత్వతచ్ఛయచ్ఛాయలవోపివల్ల
వేతదాస్యదాస్యేపిగతాధికారితాంసశారదఃపార్విశర్వరీత్యరః॥ ౨౦

వ్యా॥ అగయావనంవదాయతి॥ అధారితి॥ తదంఘ్రిణాతచ్ఛరణేన - పద్మేను
విషయేఘ్నిణాజుగుచ్ఛాదవజ్జేతియావత్॥ ని॥ ఘ్నిణాజుగుచ్ఛాత్పదయోరితివిశ్వః అధా
రిధృతా - తేషామఖనీదత్వాదితిభావః - పల్లవేతచ్ఛయస్య తత్పాదేశాభియాతచ్ఛయ

చ్చాయం॥ ౧॥ శంచకాఖశ్చయః పాణిరిత్య మరః - విభామసేనే త్యాదివాసమాసేచ్ఛా
యాశద్విసృతపుంసకత్వః - తస్యలవోలేఖోపి కృమతః శరదిభవశ్చారదః - సంధివేలాద్య
తుసక్షత్రేభ్యజిత్య - పర్వజిభవః పార్వికః - కాలారోగజ్ఞు సద్ధితజ్జితిటలోచనచా
సాశరవరీశ్వరః తదాస్యతావ్యేనలముఖకైంకర్యేప్యధికారిజాంయోగ్యతాంసగతః ఆ
తోస్యపాదపాణిముఖమప్రతిమమతిభావః అత్రాంఘ్యగ్రదీనాంపద్మాదిముఖ్యజాసంబం
ధేసిసంబంధో కైరతిశయోః ॥ ౧౦

మూ॥ కిమస్యరోన్మాంకపటేనకోటిభిర్విధిర్మలేఖాభిరజిగణద్వయాః॥ న
రోమమాపాఘమిమాజగత్ప్రతాప్యతాప్యకింధూపజశూన్యవిందివః॥ ౧౧

వ్యా॥ కిమితి ॥ విధిర్వేదాఅస్యనఃస్యగుణాకారోన్మాంకపటేనమిషేణకోటిభిః
రేఖాభిఃసాజిగణన్మగితివత్కం - ఈచగణితగణరేఖాసన్యేకారఃగణేర్దౌచత్ - జ
గత్ప్రతాపి-అత్రారోమమాపానామోఘస్యమిమలోదూషణానాందోమజాంశూన్య
సాన్యత్యంతాభావస్యవిందివోజ్ఞాపకవతులరేఖాఃనకృతాఃకిం అస్మిన్ గుణాపవదోమా
నసంతితిభావఃఅత్రరోన్మాంరోమమాపానాంవకపటమిష శబ్దభ్యాంతాద్రూపాపన్నవే
నగుణగణనారేఖాత్వదూషణసన్యబిందుత్వయోరుత్పేక్షజతావపన్నవోత్పేక్షయో
స్యంపుష్టిః॥ ౧౧

మూ॥ అముష్యదోర్భ్యాన్మరిదుగళుంతనేఘ్రవంఘ్రహీతాగళశదీఘు-
పీనతాఢిరశ్చిమాత్రచగోపురస్ఫురత్కవాటదుర్ధర్షతిరఃప్రసారితా ౧౨

వ్యా॥ అముష్యేతి ॥ అముష్యనలస్యదోర్భ్యాన్మరిదుగాణాంబుంకనేశంజనేతి
గళానాంకవాటవిచ్ఛంభదారూణాం॥ ౧॥ తద్విచ్ఛంభేగళంకనేత్యమరః దీఘా
జిచపీనానిచతేమంభావోదీఘపీనతాఢియతపీవరత్వంకృహీతాభ్యవంకించాముష్య
రశ్చిగ్మయవజ్జీలత్వైకత్రాన్మరిదుగళుంకనేగోపురేమపురజ్ఞాపేమస్ఫు
రతాంకవాటాంనాంబుధామోజిచతిరః ప్రసారిచితేమంభావస్తతా అప్రభృష్య
త్వంవిశాలత్వంచేత్యభావఃసాగృహీతాభ్యవం అగళదీఘపామురంకవాటవజ్జీ
త్వేతిభావఃఅత్రాపుష్టేక్షయోస్యంపుష్టిః॥ ౧౨

మూ॥ స్వకేలిలేశన్మితనిర్జితేందువోనిజాంశన్మితజ్జితపద్మంవదః॥ అత
ద్వయ్యాజిత్వరసుందరాంతరేనతన్మఖస్యప్రతిమాచరాచరై॥ ౧౩

వ్యా॥ స్వకేలితి ॥ స్వకేలిలేశన్మితస్యదిలాసలేశన్మితేననిజాజేందుమోనిరాశ్చ
తచంద్రస్యనిజాంశేనస్వావయవేనదృశాదృష్టైకజితచంద్రసంపదఃశత్వికతకమల
సౌందర్యకన్యకన్యకయోశ్చంతారవిందయోద్వయ్యాంయగంతస్యాఃజిత్వరంబ

జ్ఞుతరంఘుండరాంతరంయత్రనాస్తితస్మిన్ చరాచరేజగతి॥ ౧౧॥ చరాచరంస్సౌజగతీతి
విశ్వః ప్రతిమా ఉపమానాస్తిత్యథాః - అస్తిథావతిపదోఽప్యప్రయజ్యమానోపి అగ్నిరి
తివచనాత్ అత్రచంద్రాదరవిందవిజయస్యవిశేషగత్యాపలముఖే అప్రతిమాసహేతుత్వా
త్పదార్థసహేతుకంకావ్యలింగములంకారః॥ ౨౩

మూ॥ నరోరుహంతస్యదృశై వనిర్జితంజితాస్మి తేనై వవిధోరపిశ్రియః॥
కుతఃపరంభవ్యమహేమామహీయసీతదానసస్యోపమితోదరిద్రతా॥ ౨౪

వ్యా॥ ఉక్తమేవాధాంధం గృం తరణాహ ॥ సరోరుహమితి ॥ తస్యదృశై వసరో
రుహంసిజితంతస్మి తేనమందహసేనై వవిధోరిందోః శ్రియఃకాంత యోజితాఃపరఃప్రా
ఖ్యామస్యద్భవ్యంరమ్యంర మ్రుకుతఃపకుత్రాపీత్యధాఃతదానసస్యోపమితోఉపమానేగరి
యసిదరిద్రతానాస్తితా- అహేమా - అత్రాపిచంద్రాదరవిందవిజయస్య వాక్యాధాసస్య
ముఖోపమానదారిద్ర్యహేతుత్వాద్వాక్యాధాసహేతుకంకావ్యలింగం॥ ౨౪

మూ॥ స్వచాలభారస్యతదుత్తమాంగజై స్సవ్యయం చమర్యై వతులాభి
లాషిణిః॥ అనాగసేతంసలివాలచాపలంపునఃపునఃపుచ్ఛచ్ఛిలోలనచ్ఛలాత్॥

వ్యా॥ స్వచాలేతి॥ వచరీపుగవిశేషః స్వయమేవతదుత్తమాంగజైర్మలమూధా
జైస్తులాభిలాషిణస్సామ్యుభిలాషులక్షణాపరాధిసంకల్పభావః - జఘ్న్యస్యఉత్తమజన్మ
భిస్సహసామ్యుభిమానోపిమహానపరాధితిభావః - స్వచాలభారస్యనిజరోహనిచయస్య
అనాగసేతంసలరాధాయక్యచిత్తదభావేపిసజ్జమాసంభవ్యతే - పునఃపునఃపుచ్ఛస్యబిలో
లనచ్ఛలాద్విలోలనవ్యాజాద్బాలచాపలంకారోమచాంచల్యం - వబయోరభేదాద్బాలచా
పలంశంసతికథయతి - బాలచాపలంకోభవ్యమితిసమాభత్ర ఇత్యథాః - అత్రపుచ్ఛవి
లోలనంఫలశబ్దేనాపమ్యుత్థవబయోరభేదాధ్య వసాయేనబాలచాపలత్వారోహణత
త్పరభేదః॥ ౨౫

మూ॥ మహీభృతస్తస్యచమన్తధశ్రియానిజస్యచిత్తస్యచతంత్రతీచ్ఛయా
ద్విధాన్మపేతత్రజగత్త్రయీభువాంతత్రయీవాంశస్తథవిభ్రమోభవత్॥

వ్యా॥ ఆధాస్యయావనప్రవేశఫలంప్రస్తాతి॥ మహీభృతఇతి ॥ తస్యమహీభృతో
సలస్యమన్తధస్యేవశ్రియాసౌందర్యేనిజస్యాత్మీయస్యచిత్తస్యతంసలంప్రతీచ్ఛయా
దాగోచర - తత్రతస్మిన్మపేషయే - జగత్త్రయీభువాంతత్రయవర్తినీసంస
తభ్యువాం - ద్విధాన్మేధామన్తధవిభ్రమోభవత్ - తత్సౌందర్యాన్తదభ్యాంతః సా
నురాగాన్తదభవికారశ్చఅభూదిత్యథాః - విశ్వాతిశాయసౌందర్యమస్యేతిభావః - అ
త్రసశ్రివిశ్వవనితేచ్ఛయాత్మీయపదోపాత్తయోద్విభ్రమద్వయేన యథాసంఖ్యసంబం
ధాజ్ఞేచ్ఛసంకీర్ణోయథాసంఖ్యాలంకారః॥ ౨౬

మూ॥ నిమిలనభ్రాంతజహశ్శౌభ్యశం నివీయతంయస్త్రిగవీభిరాజాః
తః॥ అమూస్తమభ్యాసభరంవివృణ్వతేనిమేషనినైస్త్విరథునాపిలాచనైః॥

వ్యా॥ నిమిలనేతి ॥ తదశభిః - నిమిలనభ్రాంతజహశ్శౌభ్యశం నివీయతంయస్త్రిగవీభిరాజాః నిమేష
యేత్యర్థః - దృశ్యాదృష్ట్యా - తంసలంసీత్యం - గాఢంవృష్టేత్యర్థః - యాభ్యాసభరః -
ఆజిగతఃకృతః - అమూస్త్రీదళ్యఃతంఅభ్యాసభరంఆవృత్త్యతిశయం నిమేషనినైస్త్వి
ర్నిమేషరహితైర్లోచనైః - ఆభునాపివివృణ్వతేప్రకటయంత్యర్థః - తాసాంస్వాభా
వికరానిమేషస్యతాదృష్టలనిరీక్షతాభ్యాసవాసనయాతథేతుకత్వముత్ప్రేక్షతేనావ
తివాద్యప్రయోగాద్రహ్యం॥ ౨౭

మూ॥ అదస్తవాఃశివరాధ్యజీవితం దృశ్యోర్ద్వయంసప్రవీక్షీతావల
మౌత్తితిస్తనయ్యసాంప్రియానలేస్తువంతినిదంతిహృదాతదాత్మనః॥

వ్యా॥ అదఇతి ॥ చక్షుశ్శృంగసాంప్రియానాగతాః - అవిజిగంసాస్తాకదృ
శ్యోద్వయంచక్షుషుశృంగం - తంసలమాకర్షయంతితదాకర్ణిసత్ తాసాంచక్షుశ్శృంగస్తా
దితభావః - భలాదృశీవతం - సవీక్ష్య - ఇత్యవీక్ష్యే - అత్రాపి తాభ్యుద్యేషినిఃతస్మాదవీక్షిత
వివీక్షీసదివశ్యత్వేఆవలంబేత్యేవం - సలేవిషయేతదావలంకాలేఆత్మిసన్నాప్తౌహృ
దాచి తేనస్తువంతినిదంతిస్త - ఉభయకారణసంభవాదుభయకార్యోదయఇతిభావః -
ఉదృష్టేందాస్తుశృంగంభపిసంబంధోక్షేరతిశయోక్తిః॥ ౨౮

మూ॥ విలోకయంతీభిరప్రభావనాబలాదముంసేత్రనిమిలనేచ్ఛసి॥ అ
లంభిమర్త్యాభిరమువృద్ధ్యశేనవిఘ్నలేశోపనిమేషనిమిలాతః॥

వ్యా॥ విలోకయంతీభిరతి॥ అజప్రభావనాబలాన్నిరంతరభ్యానప్రభావాత్ - అ
ముంసలంసేత్రనిమిలనేషానిమేషావస్థాస్వపి - విలోకయంతీభిరునైషావస్థాన్వికసాత్
త్కర్షంతీభిఃకర్త్యాభిర్నాస్త్విభిఃఅముచ్ఛ్వలస్య - దశానేనిమేసన్దిత్రోనిమిలనశ్చ
తోవిఘ్నలేశోపనిలంభినాలాభి - విభాషాభిర్ములోదితివికల్పాన్ముఖాగమః - ఆత్రమ
ర్త్యాసాంసర్వాకస్థాలోకసాసంబంధేపితక్రూరవాదతిశయోక్తిః॥ ౨౯

మూ॥ నకానిశిస్వన్నతందర్శితంజగదగోత్రప్రలితేచకాంతమ్త్రణా
స్తతాభ్యాతథవారతేచకావకారనస్వస్యమనోభవోద్భవమ్

వ్యా॥ నేతి ॥ కాస్త్రీనిశిస్వన్నతం - స్వప్నలబ్ధవిశ్వరూపః - తంసలంసదశా
గోత్రప్రలితేనామవివర్యానేవ - తంకానజగద - నాభాషావేత్త్యర్థః - రతేవకావాత
దాత్తతయాసలాత్తకత్వేనస్యాతథవాభావితనిజప్రియాసతి - స్వస్యమనోభవోద్భవం
మనోభోదేకంసదకార - సర్వాపిసర్వంచకారేత్యర్థః - కామంభావింశతర్షాతి

తిభావః - అత్రాపిదశనాద్యసంబంధవిసంబంధోక్తైరతిశయైః ||

౩౦

మూ|| శ్రీయోగ్యయోగ్యాహమిత్స్వమీక్షితుంకరేతమాలోఽనురూప
యాధ్యతఃవిహాయభైమీమచదర్పయాకయానదర్పణశ్చాన్యసమలీచః - పుటః ||

వ్యా|| శ్రియేతి || తంసలచులోక్యశ్రియాచామణీయకేన - ఆచామస్యయోగ్యాతి
నురూపేతిస్వమాత్మానమీక్షితుంపరిక్షితుంకరేభృతోదర్పణః - సురూపయారమ్యయైవ
సాహమస్యయోగ్యేతిబుధ్యమానయాచ || ని || ప్రాప్తరూపేబుధేరమ్యేప్యభిరూపస్సురూప
వదితివిశ్వః - అతపివాపదర్పయావిగతాహంకారయాకయాన్ప్రియా - భైమి - విహ
యదమయంతీంవజయిత్వా - శ్వానైర్ముఖనిశ్వానైరుగలీచసోమలిసః - జ్యోత్సా
తమిన్తేత్వాదిసానిచారః - నకృతః - సర్వయాపికృతపివేత్త్యధః - దర్పణేనిజనైరూప్య
దశనాదతిసుందర్యోపితదభిలాషచాపలాల్లజ్జితాఇతిభావః - అత్రాపిసర్వాసామేరం
విభవాహారాసంబంధపితత్వంబంధోక్తైరతిశయైః ||

౩౧

మూ|| యథోహ్యమానఃఖలుభోగభోజినాప్రసవ్యావైరోచనిఃస్యపట్ట
ణమ్ | విదభృజాయామదనస్తథామనోనలావరుద్ధంవయనైవవేగితః ||

వ్యా|| నివంసలస్యతోకోక్తైరసాందర్యద్యోతనాయన్ప్రియాత్రస్య తంప్రత్యను
రాగముక్తాన్వసంప్రతిదమయంత్యాస్తమాచ || యథేతి || మదిసః - ప్రాప్త
తారఇతిభావః - భోగభోజినాసర్వకాయభాదినా - వయసాఖగేనగరుడేనడిచ్యాహవ
డిధస్య - వహేకమణియతి సంప్రసారజేపూర్వరూపం - అసలావరుద్ధమగ్నిపరి
వేష్టితం - విరోచనస్యాపత్యంపుమాన్తైరోచనిఃవినితజ్జస్య బాణాసురస్యపట్టణంప్ర
సవ్యావైభావేతితిభు || శ్లో || తతోగరుడచూరుహస్తైరిమాత్రాగతోహరిః | బలప్ర
త్యమ్నసహితోబాణస్యప్రయయాపురీమిత్సుషాచరణేవిక్లుపురాణౌ - తథాసలావరు
ద్ధంసలాక్రాంతం - విదగ్భతాయాదమయంత్యాః - మసఃభోగభోజినాసుఖభోజకేన ||
ని || భోగస్సుఖేచ్ఛాన్యైర్భృతావహేన - మూరిత్యమరః - భుజేర్ణ్యంతాణ్ణి
నిః - వయసాయావనేనైవకర్తా ౧ - ఖగేనైవేతిగమ్యతే || ని || ఖగపాల్యాదిసూర్య
యఇత్యమరః - ష్టాయానాపరైస్తర్కమృణః - నతూత్వాగ్నహ్యమాణః - షాహే
ర్విత్తర్కాధాత్మమణియత్ - వేగితఃప్రవేగితః - రాగితాంచేతసియావసమేవమ
దనదోహసమితిభావః - అత్రయథోహ్యమానఃమనోనలేతివత్పట్టజేవః - అన్యత్ర అభృ
జ్జేవః - శ్లిష్టనిశేషజాచేయముపమా - సాచవయనేతివయసోరభేదాభ్యవసాయమూ
లాతిశయోక్త్యనుప్రాణితేతిసంకరః ||

౩౨

మూ|| నృపేనురూపేనిజరూపసంపదాం దిదేశతస్మిన్బహుళః శ్రుతింగ
తేవిశిష్టసాభీచునరేంద్రనందినీమనోభవాజ్ఞేవశంపదంమనః ||

౩౩

హ్య! ఇహ విరహానాంచ త్కుఃప్రీత్యా దయోదశావసాస్థంతి - తతః ప్రత్యుఃప్రీతిశ్చ
 బాణాన రాగసోఽపలక్షణం అతః స్తర్వా ర్వికాంచన స్సంగాభ్యాం ద్వితీయా బస్థామాహ ||
 సృషత్తి || సావీరునరేంద్రసందినీ దమయంతీ | సంహృదిత్యాల్ల యిట్ ప్రత్యయః - నిజ
 రూప సంపదాం స్థల బాణ్య సంపత్తీనాం అనురూపే - బహుశో బహుభ్య ఇత్యర్థః - బహు
 ల్పభావ్య సాగ్ర కాదనృతరస్యా మిత్యపాదానాథేశస్య త్యయః - క్రుతింశ్రవణం గతే
 ఏతేన శ్రవణాన రాగక్షయః - తస్మిన్ స్థితే నలే మనోభవా జ్ఞాయా వికవశం బదం ఏతై క
 సై యవిధేయం శివభాగవతవత్పూజః - ప్రియవశేవ దఃఖిన్ - అరుద్విషాదిత్యజంత
 స్యముమ్ - మనూమిశిష్యదిదేశ - అన్యేదమినిశ్చిత్యాతిసంజేతత్యధః - తద్గుణశ్రవ
 నాత్తదాన క్తచిత్రాభూదిత్యధః ||

౩౩

మూ॥ ఉపాసనా మేత్యపితుస్స సరజ్జలేదిదేది నే సావనరేముపందినామ్ |

వతత్సుతేముశ్రుతిభూవతీనలంబినిద్రురోమాజనిత్యణ్ణతీనలమ్ ||

౩౪

హ్య! అథాస్యాః శ్రవణాన రాగమేవ చ తుర్నిర్వణాయతి || ఉపాసనామితి || సా
 భ్రామిదిదేది నే ప్రతిదినం - నిత్యవీచ్య గూరితివిష్ణాయాం ద్విర్భావః - వందినాం ముతిపావ
 కానామవసరే మపితురుపాసనాం సేవా మేత్యప్రాప్య తే మవందితుభూవతి || ప్రతిభూవ
 తీన ద్విశ్యపరత్వము తివిశేషైర్వలంబజ్జలేస్స అనురక్తాభూదిత్యధః - అతవివనిద్రురో
 మాభృష్టరోమా అజనితీసాత్వికోక్తిజనేః కతారలుక్ - దీపజచేత్యా దినాచేత్పితాజే
 శః - సలగుణశ్రవణజన్మారాగస్త్యాగోమాంచేవ ద్వికోభూదిత్యధః ||

౩౪

మూ॥ కథానువంగే ముఖిభిముఖాత్ప్రతేపితన్వాన్యనలనామనిశ్రుతే
 ద్రుతంబిధూనూన్యదభూయతానయాముదాతదాకణానసజ్జకర్ణయా ||

౩౫

హ్య! కథానువంగేష్వితి || మిథోన్యాయం - రహసివా - కథానువంగేషు | సం
 భగోష్టిప్రసంగేషు సభిముఖాన్వలనామనినలాభ్యేత్యజేపి || ని || సలఃపోటాగ్రే రాజ్ఞీతివిశ్వః -
 శ్రుతే - అనయాతన్వాన్యదమయంత్యాద్రుతమనృతాగ్రాంతరందిభూయనిరాకృత్య
 ముదాహవేణ తదాకణానే సల శబ్దాకణానే - సజ్జకణాయాదత్తకణాయా అభూ
 యత అభావిభవోభావేలక్ - అథాంతరే ప్రయక్తోపి సలశబ్దోపస్తారకతయాత
 తాకషకోభూదితిరాగావిశయాక్తిః ||

౩౫

మూ॥ స్తరాత్పరాసోరని మేషలోచనాద్భిభేమితద్భిన్నముదాహరేతి సా |
 జనేనయూనః స్తుపతాతదాస్స దేనిదర్శనం నైషధపృథ్వీవయత్ ||

౩౬

హ్య! స్తరాదితి || పరాసోమృతాత్ - అతవివానిమేషలోచనాన్నిశ్చలా యోగేవా
 దితిచగమ్యతే - ఉభయధాసిభయహేతుక్తిః స్తరాద్భిభేమి - తద్భిన్నం తతోన్యముదాహ

కతత్వవ్యశం నిరశయే త్యేకం సాదమయంతీ మూసః స్తుత తాజనేన ప్రసూజ్యకత్వా -
తదాస్యచేతథా నైనిదశానం గృష్టంతం నైషధః నిషధానాం రాజానం శం - జనపద
శబ్దాత్త్వైరియాదజ్ఞ - అభ్యషేదయన్ - పగాస్థాస్థానైతత్వవ్యశ వివాభిషే క్రవ్యస్స
చ సరాదన్యూవాస్తీతి తస్మిన్నేహోదాహ్యతే సహచరాంశ్చణాతీతరాగాతశయాత్తిః - ఉచ
పగాః త్సు సౌతిత్యాది నా అద్యవృతాయే పిషత్వం || ౩౬

మూ॥ నలస్యస్మస్తానిషధాగతాగుణాః - మిషేగమూతద్విజనంది గారణాః |
నిసేయతత్త్వి - తిక్వా ధామధానయానిరాయతస్థేభిః నాయమానయా || ౩౭

వ్యా॥ నలస్యేతి || నిషధేభ్యః తాః నూతాస్సందేశచారాః ద్విజాః బ్రాహ్మణాః
వందిః స్తావరాత్పరజాదేశభ్యః మణజీవినః - తే సర్వే మిషేగకైః విత్వా వ్యజేనలస్య
గుణాః పృష్టాః - పృచ్ఛలేమగమదిత్వాదప్రధానైకర్తృత్తిః - ఆధప్రశ్నావంతరంత
నయానై హ్యతత్త్వి తిక్వా కథాం వలయశః కథామృతం నిసేయచిరాయ అభిసాహ్యస్తేభ
జతీత్యభిసానాయమానాతయా - భృగదిత్వా త్కృజనలోపశ్చ - అకృత్వార్థభాతు
తయారికిరీఘణః - తతోఽటశ్చానజాదేశః - తస్మేన్ద్రితం - భావేలిట్ - ఆయంచనూతా
దివ్యపథానైసగుణకీర్తనలక్షణః ప్రలాపాభ్యోరత్యనుభావః || ౩౮

మూ॥ ప్రియంప్రియాంచత్రిజగజ్జయత్రియానిభానిచిరాగృహభిత్రికా
జపిత్రతిస్తసాకాయతరేణలెఖితం నలస్యచస్వస్యచసఖ్యమీక్షతే || ౩౯

వ్యా॥ ప్రతికృతిస్వప్నదశానాదయోవిరహిణాం విసౌహోపాయః అతస్తక్కథన
ముఖేనదశానానురాగంచాస్యాదర్యయికప్రతికృతిదర్శనంతావదాహ || ప్రియమితి ||
సాధై మిత్రజిగంతిసమాహృతాని త్రిజగత్ - సమాహరేద్విగురకవచనం - తస్యజయ
నీ - జిద్యక్షేత్వాది నా ఇనిః - సాశీర్యయోస్తాతథోక్తౌ - తాదకశ్చ కావపి - పుమాన్
స్త్రియేత్యేకశేషః - ప్రియంప్రియాంచ - తామినామత్యధః - నీలాగృహభిత్తావధిల
భిలీలాగృహభిత్తి - క్రిడాగృహమధ్య ఇత్యధః - విభక్త్యర్థేర్యయీ భావః - విభేదిని
యజ్యేతి శేషః - గమ్యమానాధాత్వాదప్రయోగః - ప్రయోగేపాపరుక్త్యతోష ఇత్యా
లంకారికాః - కాయతరేణలిఖితేషు ప్రయోజ్యేనలేకతం నలస్యచస్వస్యచ - ద్వి
యారేవతథాత్వాదితభావః - సఖ్యమీక్షతే - లిఖితాదివ్యవధానైస గుణకీర్తనలక్ష
ణః ప్రలాపాభ్యోరత్యనుభావః || ౪౦

మూ॥ మనోరథేనస్యవతీకృతం రలం నిశిక్వసాస్తస్యవతీనపశ్యతి | అద్భుష్ట
వశ్యధామద్భుష్టనై భవాన్మరోతిసుప్తిజానదస్మానాతిధిమ్ || ౪౧

వ్యా॥ ద్వివిధందగ్ధవంసాదౌద్భుతాదౌచ - తత్రసాదౌదలాభాద్భుతదగ్ధవముక్తం

అథవ్యాఖ్యానస్వత్వదర్శనంచాహ || మనూరథేనేతి || సాధై మిమనూరథేనసంకల్ప
 నస్వపతికృతంస్వభవకృతం - అభాతతద్భావేచ్ఛిః - చావితదిఘః - నలంకృతస్యాం
 నిః - స్వపతినిద్రావతీనతీ సవశ్యతి - సర్వత్రాపినిః అపశ్యతేవేత్యథః - తత్రసం
 తంకంకథమత్రాక్షీదిత్యాకంక్యసమథాయతి || అదృష్టమపీతి || సుప్తిఃస్వప్నః అదృష్ట
 మత్యంతాననుభూతమిత్యథః - కిముతక్రమమితిభావః - అదృష్టవై భవాద్భర్తృభర్తృసా
 మధ్యాయ - జనదశ-నాతిథింబోకదృష్టివిషయంకరోతి - తద్దృష్టత్రాపితన్నిమిత్రాదృష్ట
 త్తాదృక్స్వప్నజ్ఞానమత్సమమిత్యథః - సామాన్యేనవిశేషసమధానరూపేభావంత
 రన్యాసః ||

౩౯

మూ || నిమిలితాదక్షిణ్యుగాచ్చనిద్రయాహృదోపబాహ్యేంద్రియమానము
 ద్రితాత్ | అదర్శిసంగోష్ఠకదాప్యవీక్షితోరహస్యమస్యాస్సమహన్తహేదతిః ||

వ్యా || నిమిలితాదితి || నిద్రయా - ప్రయోజకయా - నిమిలితాన్తమలితా మచరత
 వ్యాపారాదిత్యధః - అక్షిణ్యుగాచ్చకథాబాహ్యేంద్రియాశాం చక్షురాదీనాంమా
 నేనవ్యాపారోపరమేణముద్రితాత్ప్రతిబద్ధాన్తనసోబహిరస్వాతంత్యాత్ - హృదో
 హృదయాదపిసంగోష్ఠవకార్య - వంచయిత్యేత్యధః - అంతభోయేనాదశానమి
 చ్చతీత్యక్షిణ్యుగమనసోరహితానత్యం - అదశానంచాత్రమనసోబాహ్యేంద్రియమా
 నముద్రితాదితివిశేషణసూక్త్యాదింద్రియాధాసంప్రయోగజస్యజ్ఞానవిరహ వివేచిజ్ఞా
 యతే - స్వప్నజ్ఞానంతుమనూజస్యమేవతితఃతజ్జస్యస్యజ్ఞానస్తే న్నివాభావాదితి - కతా
 శ్యవీక్షితఃఅత్యంతాదృష్టచర ఇత్యథః - మహద్రహస్యమగోష్ఠంవస్తు - సమహిష
 తిఃసలి - అస్యాభై హ్యః - అదశాదర్శయాంచత్రే - దృశ్యేత్త్యంతాత్కర్తృణిలుక్ - య
 త్తాకాలిచ్చేటికనై న్నిలితామిన్ద్రకంచనకాంతందశాయితద్వదితిభావః || రం

మూ || అహేమాఅహేమాభిర్మహిమాహిమాగమేవ్యతిప్రపేదేప్రతితాన్త
 రాదితామ్ | తవ రుస్సూర్రాపిమేదసాంభరావిభావభిర్భిభృభరాంబభూవిరే ||

వ్యా || అథాస్యాశ్చింతాబాగరాహా || అహేమాదితి || హిమాగమహేమంతేవీస్త్వ
 రాదితాన్త రపీడితాంతాం దమయంతీంప్రతిఅహేమాభిదివనై రతిమహిమాఅతివృ
 ధ్ధిఃప్రసేదే - తథాతపమశ్రూర్నాగ్నిస్తాంతే - విభావభిర్భిభృభాభిర్నైదసాంభరాః - మాం
 సహతిశయాదితియావత్ - విభరాంబభూవిరేభిభృతే - భృభాఃకర్తృణిలుక్ - భిహృభృ
 ముకాంక్లువశ్చేతివికల్పాదామ్ప్రత్యయః - అహేమాకర్తృయం - తాన్త్రవిరోధాదనుభ
 వవిరోధాచ్చేతిభావః - విరహిజాంతథాప్రతీయతఇత్యవిరోధః - వితేనాస్యాః నిరంతర
 చింతాబాగరశ్చగమ్యతే - అహేమాశబ్దస్య - ఓదితిప్రగృహ్యత్వాత్సత్ప్రకృతిభావః || రం

మూ॥ స్వకాంతిశీర్దిప్రజమాత్రి ప్రజశ్రయంతనంశఘోటనాగుణశ్రియమ్
కదాచిదస్యాదుఃప్తైర్వ్యలోపినంనలోపిలోకాదశ్చవోద్భవోత్కరమ్॥ ౪౨

వ్యా॥ అధవలస్యాపిత్రవశానురాగమాహ ॥ స్వకాంతిః ॥ అధనలోపిస్వస్వకాంత్యాసౌందర్యేణయాశీతలయఃతాసాంద్రజఃపుంజవిగమాత్రికః ॥ సకముక్తావరణితస్యాంతరభ్యంతరేభుటానాగుణశ్రియంగుంభవసూత్రలక్ష్మీం శ్రయంతంభజంతంయువధైర్యలోపినంకరుణచిత్తధైర్యవారిణం అస్యాదమయంత్యాఃగుణోత్కరం సౌందర్యాదిగుణసందోహంకదాచిల్లకాదాగతుకజవాదశ్చణోత్ శ్రుతవాక్ - అత్రశీటప్రజగుణోత్కరయోగ్యుక్తావరణగుంభవసూత్రత్వరూపజాన్మాపకాలంకారః॥ ౪౨

మూ॥ తమేనలభ్యావసరంశతస్తస్మిన్ శ్రీశోభాజయజాతవత్సరః | అమోఘశక్త్యానిజయేవమూర్తయాతయావినిద్యైశుమియేషవైషధమ్, ౪౩

వ్యా॥ అథాస్వతస్యాంరాగోదయంవణయతి ॥ తమితి ॥ తతఃగుణశ్రవణానంతరంశరీరశోభాయఃకేహసౌందర్యస్వజయేనజాతమత్సరఃఉత్పన్నైరఃస్తరస్తమైవావసరమవతాశంలభ్యా - మూతలయామూర్తిమత్యానిజయా - అత్త్రయయా - అమోఘశక్త్యై - అమంరసామధ్యేనేవేత్సుప్త్యై - తయానమయంత్యానైషధంసలంబినిద్యైశుమియేషవిభవస్థ - రంభాస్తేషిణోహవిద్యేషిణవిభావః ॥ తేనరాగోద్భవఉత్తః॥

మూ॥ అకారి తేన శ్రవణాభిధ్గుణఃకుమాభుజాభీషస్పసాత్తజాశ్రయః | తదుచ్చధైర్యవ్యయసంహితేమణాస్తరేణచస్వాత్తతరాసనాశ్రయః॥ ౪౪

వ్యా ॥ అకారితి - తేనకుమాభుజానలేనభిమన్వపాత్తజాశ్రయోదమయంత్యాశ్రయః - తదీయవిద్యధః - గుణఃసౌందర్యాదిశ్రవణాభిధ్గుణోత్తదిషయోకారిభృతః - శ్రుతవిత్తధః - కరోతేకర్తవీయ - తస్యసలస్పఉచ్చధైర్యవ్యయాయాభతధైర్యనాశాయ - సంహితేమణాస్తరేణచ - స్వాత్తనస్వస్వశతరాసనాశ్రయః చాపనిష్ఠగుణోహాద్విశ్రవణాభిధ్గుణాని - ఆకణంకృప్తవిత్తధః - దమయంతీగుణశ్రవణాన్నలమననిమగ్నదనవికారః ప్రాదుర్భూతవిత్తధః - అత్రోత్తరవాక్యాధాస్యతూర్వవాక్యాధాహేతుకత్వాద్వాక్యాధాహేతుకంకావ్యలింగమలంకారః॥ ౪౪

మూ॥ అముష్యధీరస్వజయాయ సాహసీతదాఖిలుజ్యాంవిశిబైస్పసాధయన్ | నివజ్జయాయాసయశాంసిసంశయేస్తరస్త్రిలోకివిజయాద్వితాన్యసి॥

వ్యా॥ అముష్యేతి - స్తగస్సాకసికా॥ స్తే ॥ నసాహసకునారుహ్యరంభక్రాంతిచక్రతీతిస్యామల(న)స్త్రిత్వః - దీకస్యగుణాయస్యాముఖ్యసలస్య - నియా

యత్కాంసిజగదుమాంసీంబిభిర్భాగైశ్చ సాధయన్సాధంతుర్వా - సంయోజయన్మిత్యధః - తదాత్మన్మమయేత్రయాణాంలాకావాంసమహాసరస్త్రిలాకి - తద్ధితాధేత్వాదిసామూహః - అకారాంతరోత్తరపదోద్విగుఃస్త్రియాంభావ్యతఇతిస్త్రిలింగత్వాద్వింగ్విరితిజీవ - తస్యాఃవిజయేనఆజిఃతానిసంపాదితాన్యపి - యశాఃసిసంశయోనిచుజ్జయామాసఖిలు - కేంపురస్సంప్రతిసంపాద్యమిత్యపిశబ్దార్థః - వృద్ధ్యవేక్షయాతనుచితకర్తారంభేములమపినశ్యేదిదిసందిదేహేత్యధః - అత్రస్మరస్యోక్తసంశయాసంబంధపితత్వంబంధోక్తరతిశయోక్తిః॥

౪౫

మూ॥ అనేనభైమింఘటయిష్యతస్తథావిధేరఽంధ్యేచ్ఛతయాశ్యలాపితత్వేప్రభేదితత్తాన్మగనంగమార్గజైగృధస్యపామైరపిధైర్యకంఠకమ్॥ ౪౬

వ్యా॥ అథదైవసహాయత్వమేషులేవపురుషకారఃఫలితఇత్యాహ - అనేనేతి॥ అనేనలేనసహభైమింఘటయిష్యతోవిధేర్విధాతుః - అవంధ్యేచ్ఛతయా అమిఘసంకల్పత్వేనః - తత్తస్మాత్ - తథాతేనప్రకారేణ - యోగైశ్చక్షుత ఇతిభావః - వ్యలాసివిలసితం - లసతేర్భాగై లుక్ - విభిసంకల్పప్రభావలసానేత్యధః - అద్యస్తాత్తస్మిన్విధంతాదృక్తథాభేష్యమిత్యధః - అస్యసలస్యధైర్యమేవకంఠకంపామైశ్చిపుషుమయైరపి - తత్రాప్యసంగస్యాకరీరస్యమాగజైరభేదిభిన్నం - భిజేరర్తజిలుక్ - దమయంఃసలయోవాంసత్యఘటనాయాసంగభాజైర్నలధైర్యకంఠకభేదనాద్విధేరప్యవంధ్యేచ్ఛత్వంబిజ్ఞాయత్యధః - దైవానుమాల్సేకంఠకమద్భుతమితిభావః - అత్రాసంగేనపుష్పైఃకంఠకంభిన్నమితివిరోధః - సత్యవిధిలసనాభానీకరజాద్విరోధాభాసోలంకారః - సచధైర్యకన్యకమితి - రూపకోఠాపితఇతితయోరంగాంగిభావేనసంకరః॥

మూ॥ కిమన్యదద్యాపియదస్త్రతాపితఃపతామహూవారిజమాశ్రయత్వహూ॥స్తరంతనుచ్ఛాయతయాతమాత్మనశ్శశాకశంకెసనలంఘితుంసలః॥

వ్యా॥ అథవిధిమపినిగ్మషఃకింవిధ్యవేక్షయేచ్ఛాశయేనాహ - కిమితి - కిమన్యదన్యత్కిముచ్యతే - పతామహూవిధిర్యస్త్రస్త్రనాన్యస్త్రైస్త్రాపితఃఅద్యాపిహరిజమాశ్రయతి - తస్యపద్మాసపత్యాదితత్వం - విధిరోపచారశ్చగమ్యతే - అహూవిధేరవిస్తరవిధేయత్వమిత్యాశ్చర్యం - తంపితామహతాపిసంస్తరః - సలఃకత్తనస్త్రసూశ్చాయోవభాయాకాంతిర్యస్యతస్యభావస్త్రతయాతనుచ్ఛాయతయా - తసూశ్చాయాఅనావహతనుచ్ఛాయం - తత్తయేవిచగమ్యతే ॥ ని ॥ ఛాయాత్వనాతపేకాంతావిధివైజయంతి - లంఘితుంసశకాకేతిశంకె ॥ సహిస్వచ్ఛాయాలంఘితుంశక్యేతిభావః - అత్రస్మరలంఘనేపతామహూపథ్యతఃకిమిత్యసంకల్పితావాసత్త్వైస్త్రానైకోలంకారః - తసూ

శ్వాయేకభాయేత్వపహ - ఛాయయారభేదాధ్యవసాయా దతిశయోక్తిః - ఏతత్ప్రత
 యోపదీపనేనాలంఘ్యత్వే తనుచ్ఛాయితయాహేతుత్వోష్టేక్షణా భేయాష్టేక్షయ - త
 త్సంకీర్ణా - సాచశంకఇతివ్యంజకప్రయోగావ్యాచ్యేతి || ర౭

మూ|| ఉరోభువాకుంభయగేనజ్యంభితంనవోపహారేణవయోక్యతేనకిమ్ |
 త్రపాసరిద్దుర్లమపిత్రతీర్థపానలస్యతస్వీహృదియంవివేళయత్ | ర౮

వ్యా|| ఉరోభువేతి || సాతస్వీభైమీ - త్రపై వసరిద్దుర్లంసలసంబంధితదపిత్రతీర్థస
 లస్యహృదయంవివేళేతియత్ - తస్యవేశసం - యత్తదోర్మిత్యసంబంధాత్ - వయః
 కృతేనవోపహారేణసూతననిర్మాణేన - ఉరోభువాతజ్జన్యేతత్త్వానకేనచ - కుంభేయ
 గేనకుచయగ్రాభ్యేనేతిభావః - అతఏవవిషయనిగరణేనఅభేదాధ్యవసాయాదతిశయో
 క్తిః - నలోకత్యాదివాక్యద్యోగేషష్టిప్రతిషేధాక్రమేన తృతీయా - నపుంసకేభావ్య
 పసంఖ్యానమితిషష్టిమశేషవిషయేయా - జృంభితంజృంభణంకిమిత్వ్యష్టేక్షయ సాహ
 క్రితశయమూలేతిసంకరః - దమయంతీకుచకుంభవిభక్తవశాన్మలస్త్రుహంవిహ
 యతస్యాహసక్తచిత్తోభూదిత్యథః - వివేళమనస్సంగతిః || ర౯

మూ|| అపహ్నునానస్యజనాయయన్నిజామధీరతామన్యృపుతంవనోభు
 వా|అబోధితజ్జాగరదుఃఖసాక్షిణీనిశాచశయ్యాచశశంఃకోమలా| ర౧౦

వ్యా|| అభాస్యకాగరావస్థామహ || అపహ్నునానస్యేతి || నిజామధీరతాంచప
 లత్వంజనాయాపహ్నునానస్యఅపలపతః - జ్ఞాన్ముహూజేత్యాదినాంసంప్రదానత్యా
 వృత్తుర్థి - అస్యనలస్యమనూభువాకామేన - యజ్జాగరప్రలాపాదికంకృతంతత్సర్వం
 జాగరదుఃఖస్యసాక్షిణీసాక్షేద్దృష్టి - సాక్షేద్దృష్టరిసంజ్ఞాయామితిసాక్షేచ్ఛబ్దాదినిప్ర
 త్యయేజీవ - శశాంకేశకోమలారమ్యనిశాచాబోధిబద్ధం - చీవజనేత్యాదినాన్వేన్విజాచే
 తఃతథాశశాంకవతోక్తులూమృదులాశయ్యాచాబోధి-నిశాయాంశయ్యాయాంజా
 గరణాత్రయోస్తత్సాక్షేత్వమితిభావః || ర౧౧

మూ|| స్తరేమతప్రోపిభృతంనసప్తభుర్విదర్భరాజంగనయామయాచ
 త|తృజంగ్యసూంశ్చగ్నచమానినోఽరంతృజంతినత్వేకమయాదితప్రతప్తమ్ | ర౧౨

వ్యా|| నసకిమనేననిబంధనయాచ్యతాంధీమభూపరిదామయంతీమిత్యాశంక్యా
 హ || స్తరేష్వితి || ప్రభుస్సమథాస్యనలోభృతకృత్యంతంస్తరేమతప్రోపివిదర్భరాజం
 భీమభూపతిం - తనయాంనాయాచత - మహ్యజిత్యాదివాద్వికమకత్వం తథాహ
 మానిసౌఖిమానవంతః - అసూక్తప్రాణాశదుఃసుఖంపత్యజంతి - వరంకునాశ్చ

యంఏకమద్వితీయంఅయోచితవ్రతంతునత్యజంతి- మానినాంప్రాణత్యాగదుఃఖాద్భు
శాయాచ్ఛాదుఃఖమితీభావః - సామాన్యేనవిశేషసమర్థానరూపో భావంతరస్యానః

మూ॥ మృషావిషాదాభినయాదయంక్వచిజ్ఞుగోపనిశ్వాసతలింవియోగజా
మ్విలేపనస్యాధికచంద్రభాగతావిభావనాచ్చాపలలాపపాండుతామ్॥ ౫౧

వ్యా॥ మృషేతి॥అయంసలః-కృచిత్రచాచిల్వియోగజాండమయంలివిరహజాం-
నిశ్వాసతలింనిశ్వాసపరంపరాం- వస్త్రసంతరేప్రుషావిషాదాభినయాన్తిభ్యాభూతదుఃఖ
ప్రకటనాజ్ఞాగోపప్రియావిరహసంతాపసంభూతం దీఘనిశ్వాసంతరీపితమనఃపీడా
వ్యతీకరణాదాచ్చానయ-మానేత్యభావః - శించపాండుతాంసంతతకాంతాచింతాస
ముత్పన్నంవస్త్రశ్చైవత్యంబవిలేపనస్యచందనశ్చఅధికచంద్రభాగతావిభావనాదధి
కోబముశశ్చంద్రభాగఃకర్పూరాంతోయన్తి-సోధికచంద్రభాగస్తస్యభావస్తతా॥ ని॥ఆ
భకర్పూరస్త్రియాం - ఘనసారశ్చంద్రసంజ్ఞాభక్యమరః - తస్యాంవిభావనాదారోపణాద
పలలాపశరీరవైచర్యద్రక్ష్యానపిచందనేఘనసారాధిక్యవ్యాజేనప్రతారయామానే
త్యభావః - కర్పూరస్యాతిశ్చైత్యాత్మదాధిక్యేశరీరరక్తంకుష్మీభవతీతిద్రుసిద్ధిః - అత్ర
ప్రత్యక్షసిద్ధయోర్నిత్యానసాంబుతయోరపహ్నాతుమశక్యత్వాత్ - ఉభయస్యాపివిరహ
జన్యత్వమపలప్యతయోదఃఖకర్పూరాధికత్వారోపణపన్నవప్రభేదః॥ ౫౧

మూ॥ శశాకనిహ్నాతుమయేనతత్ప్రియామయంబభాషేయదల్లిఃపీడితా
మ్సమాజివివాలపితాసువైశీకైముఃమూర్ఖయత్ప్రచమమూర్ఖనాన్వపి॥

వ్యా॥ శశాకేతి॥ అయంసలఃఅశికవీక్షీతాంభాగంతిప్రప్టుంప్రియాంభైమింబభా
షేభాషితవానితియత్ - తభాసమాజేనభాయామేవవీణాశిల్పమేమంతైవైశీకైః
శిల్పమిరక- ఆలపితాసుఉచ్చరితాసు - వ్యక్తిగతాన్విత్యభావః - రాగవ్యంజనయా
లప్తిరితిలక్షణం-పంచమాఖ్యస్పరస్య - మూర్ఖనాన్వారోహణావరోహణేమ॥ శ్లో॥త్ర
మాత్స్వరాణాంసప్తసామారోహణాచరోహణం - మూర్ఖనేత్యుచ్యతఇతిలక్షణాత్ - పంచ
మగ్రహాంతస్యకోటిలాపకోమలేనోద్ధీపకత్వాదభిశయవిశదయేత్వమసంశే
యం - ముమూర్షేత్యపియత్ - ఉచితభయం నిహ్నాతుమాచ్ఛాదియతుం - నశశాక-అ
యేఇతివిషాదేహంతేత్యభావః॥ ని॥ అయేక్యధేవిషాదేనేచిశ్చః - ఏతేనహ్యత్యాగో
న్తాదమూర్ఖవస్థాస్సుచితాః॥ ౫౨

మూ॥ అవాపసాపప్రవత్రాంమహీపలిజి-తేంద్రియాణాంధురికితి-త
స్థితిఃఅసంవరేకంబర్హవైరివిక్రమేక్రమేణతత్ప్రస్ఫుటతాముపేయసి॥ ౫౩

వ్యా॥ అవాపేతి॥ బిశేంద్రియాణాం- ధుర్యగ్రేకితి-తస్థితిఃభావతప్రస్ఫుటః - మ

హిషతిర్మలః సమవరే సంగరణరహితే - సంవర్తితుమశక్య ఇత్యర్థః || గృహస్పృశ్యనిగ
జుశ్చేత్సప్రత్యయః - శంబరనైరివిక్రమే మన్తధవికారే - తత్ర సమాజే - క్రమేణ - స్ఫు
టతాముపేయమిద్రాకాశతాంకతే సతి - సాపత్రపతాంసత్రపత్వం - అవాప - ధైర్య
శాలినాంతద్భంగస్త్రోహకరభిజానః ||

౫౩

మూ|| అలం నలం రోద్ధుమిదంకిలాభవన్ గుణావివేకప్రముఖాన చావలమ్ |
స్తరస్త నరత్యామనిరుద్ధమేదయత్ప్రజత్యయం సగం విసగం ఈచ్ఛతః || ౫౪

వ్యా|| ననువివేకినః కుతభగంచావలమిత్యతలతా || అలమితి || యుక్తాయుక్తచా
రోవివేకిః - తత్ప్రముఖాః గుణాః ధైర్యాదయః సలం - ఇదం స్త్రీబాల్యరూపం - చావ
లం రోద్ధం - జుశ్చేత్సప్రత్యయనిరుద్ధమేదయత్ - అలం సమభావః నా భవన్ కిల
లు - తథాహి - స్తరః కామః - జనమితీశేషః - రత్యాం రాగే - అనిరుద్ధం సృజతి అనిశ్చ
రమవశంకరోతి - రత్యాం రచితే వ్యాం - అనిరుద్ధాఖ్యం కుమారం - సృజతి తిభ్యనిః - ఇతి
యత్ - అయం సగం నిసగం - సృష్టిప్రభావః ఈచ్ఛతః స్త || ని || రతిః స్తరప్రియా యాం
చ రాగే పిన్దురతేపిత | అనిరుద్ధా మనాభేచారేచానిశ్చరేపితే విశ్వః - ఆత్ర స్తరరాగ
జుర్వారతాయా సృశ్య సృష్టిసాధారణ్యే కవలచావలమర్చ్యారతా సమధానా త్సాహస్యే
న విశేష సమధానరూపో భావంతరస్యాసః ||

౫౪

మూ|| అనంగవిహ్నం స వి నాశశాకనో యదాసి కుంసం సదియన్మచానపి |
క్షుణంత దారామ విహర కైత చాన్నిషే వితుండే శమియేష నైషధః || ౫౫

వ్యా|| అనాస్యకు సౌరధనిష్ఠోపయితం దివ్యశంసంసంవాదనివాసభూతం వన
విహరం ప్రస్తాతి || అనంగేతి || నైషధో నలః - యన్మచానపి - అనంగవిహ్నం మూర్ఖప్ర
లాపాదిస్తరవికారం వినా - సంసది - క్షుణమప్యానిరుం - యదా - సౌశశాక - తదా -
ఆరామవిహరకైతవాదుపవనవిరగవ్యాజాత్ దేశం నిషేవతుమియేష - దేశాన్దేశాం
తరంగంతు మైచ్ఛతి త్యర్థః - వితేన చావలమఖ్యస్సంచారిభ్య కులక్షణాః క్తః ||

౫౫

మూ|| అథ శ్రియాభర్తృతమన్వ్యకేతకస్త్వచం కయన్వైస్స స్వరహస్య
వేదిభిః పురోవకంతోపనంకితే షీతాదిదేశే యానాయనిదేశకారిణిః || ౫౬

వ్యా|| అథేతి || అథేచ్ఛాంతరం - శ్రియా సౌందర్యేణ - భర్తృతమన్వ్యకేతకః
తిరస్కృతస్త్రోనలః - స్వరహస్యవేదిభిః నిజభైమిరాగ మర్తజ్ఞైః - వయసాతుల్యాః వ
యస్యాః స్త్రిభాః || ని || స్త్రిభ్యో వయస్సప్రవయా ఇత్యమరః - తైస్సమంసహ - పురోవ
కంతోపవనంపురసమీపారామం - ఈషీతాదృశా - త్వన్మంతమేకత్ - అలవన - న

అవశేషాద్విదావప్రసాదః - కితత్వశీతేనీదేశకారిణః ఆజ్ఞాకరాన్ - యానాయ
వాహనాయ - యానహనేనుమిత్యధః - త్రియాభేత్యాద్విదావశుభిన్ - దితేశఆ
జ్ఞాపయామానః || ౫౬

మూ॥ అమితతస్తస్యవిభూషితంసితంజవేపిమానేపిచపాకుషాధికమ్ |
ఉపాహరన్నశ్వజజగ్రసంచలైఃఖురాంచలైఃషోచిమందురోదరమ్ || ౫౭

వ్యా॥ ఆమితతః - తతఃఆజ్ఞాపనానంతరం - ఆమినిదేశకారిణః - తస్యసలస్య-
విభూషితంఅలంకృతం - జవేవేగేపి - మానేప్రమాణేపిచ - పారుషాత్పురుషగతేగా
త్పురుషప్రమాణాచ్చఅధికం || ౫౮ || ఉ - యోవిప్రతపోః పాణిసృమానాపారుషంత్రిష్టి
త్యమరః - పురుషాస్త్రీత్యాదుశ్చేత్యన్ - అజగ్రసంచ - చలైశ్చటులస్వభావైఃఖురాంచ
లైశ్చసాగైః - షోచితమందురోదరం - చూడితశాలాభ్యంతరం || ౫౯ || వాజికాలాతు
మందురేత్యమరః - ఏతచ్ఛ్రేతమాశ్వలక్షణం - సితంశ్వతం - ఆశ్వం - ఉపాహరన్నా
నిస్కరిత్యధః || ౬౦

మూ॥ అథాంతరేణాపటుగామినాధ్వనానిశీధినాథమహస్పహవాద
రైః | నిగాళగాద్దేపమణేరివ్రాత్థితైర్విరాజితంకేసరకేశరశ్చిభిః || ౬౧

వ్యా॥ అధసప్రభిఃకుశకమాహ || అథతి || అథానయనానంతరం - ససలఃకాయ
మారురోహేత్పుత్రరేణాన్వయః - కథంభూతం - అంతరేణాభ్యంతరేణ - అటటుగా
మినాకృతాటికాభ్యుచక్రకృష్ణభాదా || ౬౨ || అటటుఘాటాకృతాటికేత్యమరః - అ
ధ్వనామాగేణ - నిగాళగాద్దబోదేశకత్వాత్ || ౬౩ || నిగాళస్తుగబోద్దేశిత్యమరః - దేవ
మణిరావతావిశేషః || ౬౪ || నిగాళజోదేవమణిరిలక్షణాత్ - దివ్యమాణిక్యంచగమ్య
తే - తన్నాదుత్థితైరివ్యేత్యుత్పేక్షా - నిశీధినీవాధమహస్పహవాదరైశ్చంద్రాంశుసద్య
తైరిత్యుపమా - కేసరకేశావివరత్తయ్యతిరూపకం - తైర్విరాజితం || ౬౫

మూ॥ అజగ్రభూమితటమట్టనోద్గతైరుపాస్యమానంచరణేషురేణుభిః |
రయప్రకషాధ్యయనాధమాగతైజగనస్యచేతోభిరీవాణిమాంకితైః || ౬౬

వ్యా॥ అజగ్రేతి || అజగ్రేణభూమీ తటమట్టనేన - ఉద్గతైరుత్థితైఃరేణుభిః - రయ
ప్రకషాధ్యయనాధిశయస్య - అధ్యయనాధమాగత్యానాయ - ఆగతైః - అణిమాంకితై
రేణుత్వపరిమాణవిశ్టైఃజగన్స్థలకస్యచేతోభిరీవేత్తుష్టే - చరణేషుపాదేషుపా
స్యమానం - అణుపరిమాణంమనఃకథితార్థికాః || ౬౭

మూ॥ చలాచలప్రార్థితయాచమీభృతేస్సవేగదర్పానివత్తముక్తుకమ్

అలంగి రావెదకిలాయమాశయంస్వయంహంయ స్వేతిచమానమాస్థితమ్ | ౬౦

వ్యా|| చలాచలేతి || పునః - చలాచలప్రోధతయా స్వభావతః స్ఫురమాగఘోగత
యా - చరిచలిచదీనాముపసంఖ్యానాచ్యలేద్విధావచనం - దీర్ఘాశ్చ || ౧ || ఘోజాతు
ప్రోధకు(స్త్రి)యామిత్యుకరః - మహిభ్యతేనశాయ - స్వవేగదర్శనావేగాతిరేకా - వ
త్తుం - ఉత్సుకముద్యుక్తమవేత్సుత్యేషై - ఆధాపివచనేహేతుముత్సేక్షతే - అలమి
తి || గిరాఉక్త్యాఅలం - కుతః - అయంసలః - స్వయం - హంయశ్చాశ్చస్య - ఆశయమ
భిప్రాయం - వేదవేత్తిల - విదోల్యోవేతిజలాదేశః - ఇతిహేతోరివేత్తనుషంకఃమా
నంతూష్ణింభావంచ ఆస్థితంప్రాప్తం - అశ్వశ్చదయవేదీనలగితప్రసిద్ధిః || ౬౦

మూ|| వ హారధస్యాధ్వనిచక్రవర్తిః స రానపేక్షోద్వహనాద్యశస్థితమ్ |
దదావదాజాంశుమిషాదవీద్యశాంహంసంతవంతర్థలమన్వతాంరవే || ౬౧

వ్యా|| మహారధస్వేతి || మహారథోయస్వతస్యమహారధస్య || శ్లో || ఆత్మావంసా
శ్చింతాశ్వాత్ రక్షన్యధ్యేతరయోనరః | సమహారధసంజ్ఞస్యాద్విధిత్వాముద్వితోవిచా
ఇత్యుక్తలక్షణస్ఫురతికవిశేషస్వేత్కథనః - అన్యత్రమహతోరధస్య - చక్రంరాష్ట్రంవ
తాయతిచక్రవర్తి - సార్వభౌమః - తస్యనలస్య || శ్లో || హరిశ్చంద్రోగ్రహావేత్సు
క్తలక్షణాత్ - అన్యత్ర - చక్రేజైతనవతానశీలస్వేత్కథనః - అధ్వనిమార్గే - నావేత్త
ఇత్యనవేత్తం - పచాద్యచ్ - పరమేకనవేత్తం - తస్మాద్వచనాదశః హయాద్వహనా
ద్యేతోః - యశస్వితంకీలవిశదం - అతవివ - అనీదృశాంశుద్వగ్యశోరహితానాం - శ్రు-స
ప్రయంజంతిరధమేకచక్రమితిసప్తానాంసం భూయోద్వహనశ్రవణాదిభావః - రవేతి
ర్వతానుశ్వానాంతర్థలంతం తస్మారంరచావందంతానాం - యేఅవదాతాస్వితాః
అంశవః - తేషాంమిషత్ - హసంతమివధీతమిత్యధాః - అత్రమిషశబ్దేనలంకావామస
త్వత్వమహాద్వహసతోష్టేక్షతాత్వాచహ్నోష్టేషై - ఇయంకమ్యుచవ్యంజకాప్ర
యోగాత్ || ౧ || రదనాదశనాదంతారదాఇత్యుకరః || ౬౧

మూ|| సితత్విషత్వంచలతాముపేయమేషేణపుచ్చస్యచకెసరస్యచ |
స్ఫుటాంచలచ్చమరయ్యుచ్చిహ్నకైరనిహ్నుచానంబిజనాజరాజతామ్ | ౬౨

వ్యా|| స్వితత్విషఇతి || పునః - సితత్విషఃవిశదప్రభస్య - చంచలతాముపేయవః - చం
చలస్వేత్కథనఃపుచ్చస్యచకెసరస్య సటాసమాహస్యచ - మిషేణచలతశ్చమరయ
క్తస్య - చిహ్నకైర్లక్షణైఃస్ఫుటాంప్రసిద్ధాంనిజాంబాజరాజతాంతస్వేత్వరత్వం - అని
య్యుచానం - ప్రకాశయంతమితేత్వధాః - ఆరాజ్ఞకేధంచామరయ్యమితిభావః - పూ
ర్వవదలంతారః || ౬౨

మూ॥ అపిద్విజిహ్వభ్యవహరపారుషేముఖానుపక్రాయతవల్లువల్లుగా॥
ఉపేయివాంసంప్రతిమల్లతాంరయస్తయేజితస్యప్రసభంగరుత్తతః॥ ౬౩

వ్యా॥ అపీతి॥ పుః - రయస్తయేవేగప్రయుక్తాహంకారేషుసభంప్రసహ్య - జితస్యప్రహరేవనిజితస్య - గరుత్తతః - ముఖానుపక్రాయతృలగా - ఆయతాదీహం - మల్లారమ్యచ - యామల్లముఖరజ్జః - తయాతన్తిషేజేత్యర్థః - ద్విజిహ్వభ్యవహరపారుషేసర్వభక్షణశుగుహకారేపి - ప్రతిమల్లతాంప్రతిభటత్వంఉపేయివాంసంప్రాయమివేత్యర్థః - తథాచగమ్యేత్యేత్యేత్యం - ఉపేయివాంసశ్వాససూచానశ్చేతిత్వంప్రత్యయంతోనిపాతః॥ ౬౩

మూ॥ ససింధుజంబీతమహస్సుహూదరంహరంతముచైవశ్శృంగసశ్శ్రియంహయమ్ । జితాఖిలత్వైభృదనల్పలోచనస్తమారురోహతితిపాకశాసనః॥

వ్యా॥ సజిత॥ జితాః అఖిలాఃత్వైభృతోధూపాఃపూర్ణరాశ్చయేవసః - అసల్పలోచనసూచికాలాక్షః - అస్యత్రబహునేత్రఃసహస్రాక్షజితియోవత్ - సఃశీతిపాకశాసనః శీతీంద్రోసః - తేవేంద్రశ్చ - సింధుజ-సింధుతేజోద్భవం - సముద్రోద్భవంచ॥ ని॥ తేజఃదభిశేషేభాసింధుర్వాపరితస్త్రియోమిత్యమరః - శీతమహస్సుహూదరం చంద్రసవణామిత్యర్థః - అశ్చత్ర-చంద్రకాకరం - ఏకయోనిత్వాదితిభావః - ఉచైవఃత్రవసృజంత్రాశ్చస్య - త్రియంకారంబం - తత్పరూపమిత్యర్థః - తంకాయం - ఆరురోహ - అత్రోచైవశ్శృంగసః - త్రియంకారంతమిత్యుపమానాచన్దిష్టవిశేషజ్ఞాన్తేభ్యవసంతీజేయం - శీతిపాకశాసన ఇత్యుతమోక్షః॥ ౬౪

మూ॥ నిజామయూఖాభివత్కిన్దీధితంస్ఫుటారవిందాంకిత పాణిపంకజమ్తేమశ్వవారాజవనాశ్వయాయినంప్రశాశదూపామనుజేతమన్వయః॥ ౬౫

వ్యా॥ నిజాభితి॥ నిజాఅత్తీయః - ప్రకాశరూపాఉజ్జ్వలకారాభాస్వరూపాశ్చ - అశ్వాస్వారయంతీశ్వవారాఃఅశ్వారోహః - స్ఫుటారవిందాంకితపాణిపంకజంపద్మరేఖాంకితమాస్తంఅశ్చత్రపద్మమాస్తం - జవసూజవశీలి - యవంక్రమ్యత్వా దినాయుచ్ - తేవాశ్వేన - అశ్చత్రతైరత్వైర్యాతీతథోక్తం - మనజాఃమనూజాః - తానరాజానశ్చతేమమితంతంబంకిన్దీధితంసూర్యంమందూఖాభిరఅన్వయఃఅస్వశ్చ - యాతేలిట్ - యోజనసాదకః॥ ౬౫

మూ॥ చలన్తులంకృశ్చమహారయంహయంసనవాహవాహూచితకేషపేశలిః॥ ప్రమోదనిష్పందితరాక్షిక్షభిర్వ్యలోలీలైర్వరరాజైర్వరైః॥ ౬౬

వ్యా॥ చఃస్మితి॥ వాచాశ్చూచితవేషవేళలః - ఆశ్వవాహూచితనైషధ్యచా
రు॥ ని॥ చారాదక్షేచవేళల ఇత్యుచరః - ససలఃకుమారయంజనవంశాయం - అలంకృ
త్యచలః - స్వయంశాయస్యభూషణీభూయగచ్ఛనిత్యధః - ప్రమాదేననిష్పందిత
రాజీఆస్యంతస్సలానిలక్షితౌషి - విమంతైరనిమేషదృష్టిభిరత్యధః - సగలయై
ర్మగరనివాసిభిః - లోకైజ్జనైర్వ్యలోకి - విస్తయహమభ్యాంబిలోకిత ఇత్యధః -
ప్రత్యక్షప్రాసోలంకారః॥ ౬౬

మూ॥ త్తజాదధైవక్షణదాపతిప్రభఃప్రభంజనాధ్యేయజవేనవాజినా
సహౌపతాభిజానదృష్టివృష్టిభిర్బహిఃపురోభూత్పురుమూతపారుషః॥ ౬౭

వ్యా॥ త్తజాదతి॥ ఆధక్షణదాపతి ప్రభఃచం దద్యుతిఃపురుమూతపారుషఃఇంద్రప
రాక్రతుఃవిషవలః - ప్రభంజనాధ్యేయజవేన వాయునాభ్యసనియవేగేన - తతోశ్యధిక
వేగేనేత్యధః - వాజినా అశ్వేనలక్షణతాభిఃసదృష్టివృష్టిభిఃపుష్టిపాతై స్సహ - జనై
ర్మగత్యహసవివేత్యధః - బహిఃపురఃపురాద్బహిః - బహిఃస్థితోభూత్ - పూర్వంపు
రేభృష్టఃక్షణాంతరవిషపురాద్బహిఃప్రతివేగాకిశయోక్తిః॥ ౬౮

మూ॥ తతఃప్రతీచ్ఛప్రహరేతిభాషిణీపరస్పరోల్లాసితకల్యపల్లవే మృ
షామృధంసాదిబలేతుమాహలాన్నలస్యనాసీరగతేవితేనతుః॥ ౬౯

వ్యా॥ తతఃపురాద్బహిఃగమనానంతరం - ప్రతీచ్ఛగృహణప్రహరజహిత
భాషిణీభాషమాజేతిత్యధః - పరస్పరమన్యోన్యోపరిఉల్లాసితాని ప్రసారితానిశల్యప
ల్లవానితోమరాగ్రాణియాభ్యాంతేకథోక్తిః॥ ని॥ శల్యంతుతోమరఇత్యుచరః - నలస్య
నాసీరగతేనేనాగ్రవతి॥ ని॥ సేనాముఖంతునాసీరమిత్యుచరః - సాదిబలేతారంగిక
సైన్యే - కుతూహలాత్ప్రమృషామృధంమిత్యాయుధం - యుద్ధవాటకమిత్యధః - విలేన
తుఃచక్రతుః॥ ౭౦

మూ॥ ప్రయాతుమసార్వమియంకియత్పదం ధరాతదరిభో ధిరపిష్ఠలా
యతామ్ ఇతీవనాహైర్నిజవేగదర్శితైః పయోధిరోధక్షమముత్థితంరజః॥ ౭౧

వ్యా॥ ప్రయాతుమితి - ఇయంధరాభూః - సముద్రాదిరిక్షేతిభావః - అస్తాకంప్ర
యాతుం ప్రస్థాతుం - కియత్పదం - గంతవ్యస్థానం నకించత్పర్యాప్తమిత్యధః - తత్త
స్థానంభోధిరపి - స్థలాయతాంథలవదాచరతు - భూరేవభవత్త్విత్యధః - కతుఃకృ
ష్ణోసలూపశ్చేతికృష్ణో ప్రత్యయః - ఇతివఇతిమత్వేన - ఇతినైవగమ్యమావాధా త్సార
ప్రయోగః - అన్యథాసానరుక్తానీ - క్రియానిమితోత్కృష్టా - నిజవేగేనదర్శితై స్సం

జాతపత్రే ఎర్వామైర్వాతైర్వైశమోధిరోధక్షమంశముద్దచ్చాదనశర్యాత్తం - రజశ్శ
తితంధిత్థాపితం - తథానాంద్రమతిభావః॥ ౬౯

మూ॥ నూరేర్యవక్త్రా మివదైశకేనవింపదైర్వమర్శ్యైశ్చమణేపితస్యః॥
సృపాహరీణామితిసమితానైర్నవ్యవతితైరధవనభిఃసృగైశ్చమైః॥ ౭౦

వ్యా॥ నూరేరితి॥ యత్ప్రమాణాశం - నూరేకకేన ఏకాకివా - ఏకావాసీచాస
హయ ఇతివకారాత్కృష్టత్యయః - చదాపాదేన॥ ని॥ పానఃపదంఘ్రిశ్చరణాః (స్త్రీ)
యమిత్యురుః - పద్మస్థిత్యాదివాచనాదేవః - అక్రామిఅలంఘి - తస్యభిస్య - చతు
భిఃపదైః - క్రమజేపంఘనే - కృతేనత్యపీతిశేషః - హరిశాంబాజినాం - విస్తూహంచేతి
గమ్యతే॥ ని॥ యమానిలేంద్రవందార్యవిష్ణు సింహంశువాజిషు - శుకాహికపి భేదేషు
హరిర్వాకపిలేత్రిష్విత్యురుః - సూక్ష్మాకంత్రపాఇవివేత్యధః - గమ్యభావాద్విదవశ
ద్దస్యాప్రయోగః - అపవిత్రగమ్యాత్ప్రేయో - సమితానిసమ్రాకృతాని - ఆశనానియైస్తైః -
హరిభిః - అర్దేనభిఃకృతక్రమైఃకృతలంఘనైస్సద్భిః - స్యవతిశనివతితం - యదన్వే
నపుంసాఃఘూపాయేనసాధితంతస్యగురూపాయేకరణంసహినస్య లాఘవాయభవే
దితిభావః - వితేనపుత్రగతిరుక్తాతత్రగగనలంఘనస్యసంభవదితి॥ ౭౦

మూ॥ చమూవరాస్తస్యనృపస్యసాదివోజిరోక్తిమశ్రాద్ధతయేవనైం
ధవాః॥ విహరదేరంతమవాప్యమండలీమకారయన్భూరితురంగమానపి॥ ౭౧

వ్యా॥ చమూవరాఇతి॥ తస్యనృపస్య - చమూచరాఃసేనాచరాః - చరేష్వచ - సిం
భుదేశభవానై - ంభవాఃఆశ్వాః॥ ని॥ హయైంభవసప్తయ ఇత్యురుః - కత్రభవ
ఇత్యో - తత్ప్రబంధిసూపినైంభవాః - తస్యేనమిత్యురుః - లేవాదిసూక్ష్మాసాదివ ఇత్య
ధాః - జినోక్తిమశ్రాద్ధతయేవ - జైవదశాన - శచ్చాపయేవేమృత్ప్రేయో - శ్రద్ధా
ర్థాశ్చత్రిభ్యోణి మత్స్యభీషాదౌ - ప్రవృత్తయః - తంబిణాదేశంస చానభూమింఘృగ
లాలయంచ॥ ని॥ విహరోభృతజేష్కంధేలాఘంశుగతాలయఇతివిత్వః - అవాప్య
తురంగమాన్భూరివమృంశుండలీమపిసుండలాకారంచ - అకారయతా - అపిశబ్దో
వాప్తిసముద్యుహాధాః - అనృతమండలీంశుండలాసనమిత్యురుః - చాథాఃస్వకర్మా
నుష్ఠానేప్రాప్యేమండలాననంతున్వంలిలప్రసిద్ధిః॥ ౭౧

మూ॥ ద్విపద్భ్యుక్తేచాస్యవిలంఘితాదికోయనోభిరేనాభిగతాదిగోష్ఠకమ్
త్రితపధారామనధీక్యనంజనీక్తి॥ యోశి యాముండలిమరగమైర్నవ్యైః॥ ౭౨

వ్యా॥ ద్విషద్భిరితి॥ అస్య సలస్య ద్విషద్భిరేవ - పలయమానై రితిభావః - దిశోలం
 ఘోతాః అస్య యశోభిరేవాభిః గోపదం గోష్పదమకారి - గోష్పదమకారః కృతః - గోష్ప
 దం నైవితా నైవితప్రమాణార్థేనుదాగమపత్వమార్పితః - ఇతివదితిమత్వేవేతుప్తే
 యై - అన్యసాధారణం కర్తృవోక్తమైవ వేదితిభావః - తురంగమైద్రాచంగతిం - జా
 తావేకవచనం - పంచాపిహారాదిత్యధః॥ ని॥ అస్కందితంధారితకంఠేలితం కల్ప
 తంపుతం - కతయోమూఃపంచభారాదిత్యమరః - ఆవధీర్యానాదృత్యమండలిక్రియాశ్రి
 యోఅభిభూతాయితమండలీ కరణలక్ష్మ్యమండలగతై శ్చైత్యధః - స్థలీకృత్రిమ
 భూమిః - జానపదేత్యాదినాకృత్రిమాభేదే - అమండిఅభూషి - మదిభూషణాదితిభా
 వోగ్యంకాత్కర్తృణియత్ - ఇదిత్వాస్తుమాగమః॥ ౭౨

మూ॥ అచీకరచ్ఛాసహయేనయాభ్యునిర్మిజాతపరస్వతలస్థలేనలఃపై
 గుత్కిమద్యాపినతాసుశిక్షితేవితత్వనాత్యాచయచక్రచంక్రమాక॥ ౭౩

వ్యా॥ అచీకరదితి॥ సలిః - చారుయభాతభా - జాయేనప్రయోజ్యకత్యాగనిజా
 తపత్రస్య - తలస్థలే - ఆభిఃప్రతేతే॥ ని॥ అధస్త్వరూపయారస్త్రితలమిత్యమరః - యా
 భ్యునిఃమండలగతిః - అచీకరత్కారితవాక్ - కరోతేనాచావక్ - తాసుభ్యమిమవిష
 యే - మరుదద్యాపి - నాతానాంసమూహః చాత్యాః - పాదాదిభ్యుదః - ఆత్రలస్థ్య
 మయిలత్వ్యంతే - తన్నయోకతయూపాక - చక్రచంక్రమాకమండలగతిః - విశత్వవి
 స్తీర్య - సశిక్షితేకింనాభ్యస్యతేకిమిత్యప్తే - శిక్షితశ్చేదతభాసోపిగతిం కుర్యాది
 తిభావః - బాయారప్యసంభావితాగతిరచీకరదితిభావః॥ ౭౪

మూ॥ వివేతగత్వాసవిలాసకాననంతతఃక్షణాన్మోణిపతిర్భూతీచ్ఛయా॥ ప్ర
 మాళరాగచ్ఛురితంసుమపుయాహరిఘనచ్ఛాయమివాంభసాంనిధిమ్॥

వ్యా॥ వివేతేతి॥ తతః - సఃక్షోణిపతిః - క్షణాత్ - గత్వా - భృశీచ్ఛయాసంతో
 షకాంతయా - ప్రమాళాః పల్లవాః - అన్యత్రవిప్రమాః॥ ని॥ ప్రమాళోష్ణాదిదండేవిప్ర
 మేనవపల్లవ ఇత్యమరః - తేషాంరాగేజారుణ్యేన - భూరితంరూపితం - ఘనచ్ఛాయం
 సాంద్రానాకపంఅన్యత్రమేఘకాంతిం॥ ని॥ ఘాయాత్వూతతేకాంతాదివిశ్వః - వి
 లాసకాననంక్రిడావనం - అన్యత్రవబయారభేదాత్ - విలాసకానాంవిలేశయో
 నాంసర్వాణాం - అననంప్రాణనంసుమపుయాస్వప్నమిచ్ఛయాహరిర్విష్ణుః - అంభ
 సాంనిధిమబ్ధిమివవివేత॥ ౭౫

మూ॥ వనాంతపర్యంతముపేన్యసస్పృహంక్రమేణతస్మిన్వనతేణాదృష్ట
 నే॥ నన్యత్రాదృష్టిప్రకరైః పురోకసామనుప్రజన్మంధుసమాజబంధుభిః॥ ౭౬

వ్యా॥ వరాహతీర్థం॥ అను ప్రబంధమున మాజయంబునఁ జేసెను గనుగ వృత్తి గురు సంఘ
 సభ్యులై గీత్యధికః - అవలంబించుటంకారః - పురాకాశాంధ్యస్థి - పుకలై దృష్టి సమా
 హ్వాః శత్రుభిః - వరాహతీర్థంతంకాన నూపాంతనిహం - ఉదక పాంశురూపం చేతి
 గమ్యతే॥ ని॥ వసేనలలితాన నేతివృత్తురః - సస్పృహంపాచిలాపం యథా - యథా - ఉప
 త్యగత్యాక్రమేణ - తస్మిన్కాలే - అలలితావృత్తురేతి క్రాంతవృష్టినియోగం - స
 వతానివృత్తం - భావేణ - యథాబంధుభిరేదకాత్మియంపాంథ మనుజుజేదిత్యా
 గమూల ప్రవసంతమను ప్రబంధనిర్వహణేతద్వదిత్యుచ్యతే॥

౭౪

మూ॥ తనః ప్రమాదేన పలేన మంబులేన సముఖిగాంబులి నాజనాధిపః॥
 నివేద్యమానం పవపాలపాణినా వ్యలోకయత్కాననరాంబులియః॥

౭౫

వ్యా॥ తతః॥ తతోదకప్రజేతానారంజనాధిపాః - ఉంబులై నూనై
 ప్రమాదేన - పలేన - మంబులేన సముఖిగాంబులి నాజనాధిపః - తనః ప్రమాదేన
 వలె - యథాముఖముఖస్వదశకాల ఇతి ప్రత్యయః - పాలంబులియః - పా
 పాలపాణినా నివేద్యమానం పవపాలపాణినా గుర్యాపుష్పకలాదినిరేతేన - పవ
 త్యధికః - కాననరాంబులియః - మోహధాన్యరూపాక్రమాత్ప్రసాదాత్ - త
 లోకయదసశ్యదిస్పృహవత్తి॥

౭౬

మూ॥ పురానిపుష్పాని వల్లవేన లేనయోగి - పాచిద్రుత గతానైవై - పుత్ర
 స్సమాధాయురహర్దివా శ్శకాంబులియః॥

౭౭

వ్యా॥ వలానీపి॥ వయోపాతేన - పాచిద్రుత గతానైవై - పుత్ర
 ధితేన వాలేన వాయునా - వయోపాతేన వేపిలేకంబులే॥ ని॥ పురానిపుష్పాని
 త్యుచ్యతే - పుత్ర - పరభివృద్ధి ప్రకాశకం - వలానీపుష్పాని - సమాధాయనిధాయ
 స్థితైః తిష్ఠన్తి - పురానిపుష్పాని - వయోపాతేన వేపిలేకంబులే॥ ని॥ పాచిద్రుత
 తివై జయంతి - తవార్యం సంపదలస్య అభ్యంతరంబుల్లవేన - అభ్యంతరభాగం
 త్యయః - పుష్పాని వార్ధక్యాద్యుద్ధసమానా లైత్యుద్ధమం విసృజంత్యుచ్యతే - త
 కాగవతతత్పరానాం॥ ని॥ వృద్ధసంఘమవార్ధకమిచ్ఛంతః - వృద్ధాచ్యేతి శబ్దాని
 సమాహారేణ ప్రత్యయః - అశ్రీశ్రీశ్రీశ్రీశ్రీశ్రీశ్రీ - అశ్రీశ్రీశ్రీశ్రీశ్రీశ్రీశ్రీశ్రీశ్రీ
 విభావః - కనుకాణిలుక - ఉత్పేక్షయం - సాచయంబుకా ప్రమాదావ్యా - పురా
 క్రూపకలేనాథ్యాముద్ధాపతాచేతిసంకరః॥

౭౮

మూ॥ వినిద్రువత్రాళి త్రాళికై తవాన్యగాంక మాడామణిప్రసాదాన్మ
 దధానసూశాసుపరిష్టుగుర్వ్యసస్సకాతీతత్రదదశ్యకైతః॥

౭౯

వ్యా॥ నిద్రలే॥ విసిద్రవత్రాళితాళితై తవాద్వికచదరావలి స్థితభృంగమిషాల్
మృగాంకచూడామణీశ్వరస్య - కతుః - బజానేనపరిహరేణాజిజాతంసంపాదితం॥
శ్లో॥ నకేతత్యాసరాశిమితిసింహాదితిభావః - ఆహాసు - చరిష్ణుసంచరణశీలం - ఆ
లంకృజిత్యాదినాచరతేరిష్ణుప్రత్యయః - దుర్యశః అపశీలం - దధానంత్రతకంకే
తకీమనుషం - తత్రవనే - సవలః - కౌతుకీసక - దదశ - ఆహాస్యమహపురుషబ
హిష్కారోద్వేషితకారణిభావః - అత్రఅళితై తవాద్వికత్యాపహ్నవేనతేమదుర్య
శస్త్రావరోహదపహ్నవాలంకారః॥ శ్లో॥ నిషేధ్యవిషయంసామ్యదన్యారో వేహ్యపహ్న
వవితిలక్షణాల్

మూ॥ వియోగభాజాంహృదికంటకైః కటుర్నిధియ్యసేర్ణితరఃస్వరేణయ
త్తత్రతోదురాక్షతయాతదంతృప్తిద్విగీయసేమన్తధదేహదాహినా॥ 2౮

వ్యా॥ అధత్రిభి॥ కై తతోపాలంభమాహ॥ వియోగేతి॥ గేహేనైతక - యద్యస్తాలో
త్వం - స్వరేణవియోగభాజాంహృది - కంటకైః నిజతీర్ణయవైః - కటు స్తీర్ణః - కై త
తవిశేషదాస్యాపికణిశరత్పరిశేషణవిషయోపులింగనిరేశః - కింబాద్దేవ్యవిశే
షణస్యవిధేయవిశేషణత్వం - కణిశతక్రణి - ప్రతిబాహుశల్యం - తద్వాక్
శరఃకణిశరస్పక - నిధియ్యసే - కంటకరోరకైతకస్యకణిశరత్పరూపజాగ్రూ
పకాలంకారః - తతఃకణిశరత్వాదేవ - దురాకర్షణతయా - తదంతృప్తేషువి
యోగినాంహరకంసతే - మన్తధదేహదాహినాస్తరహరేణ - విగీయసేవిగహ్యకసే - ద్యే
ష్యవద్దేవ్యప్యపకరణవిఅసహ్యతేవ - తదపిహింస్రంపేల్కిమువత్తవ్యమితిభావః - ఆ
లేశ్వరకర్తృకస్యకేతతిగాహనస్యతద్యతవియోగిహింస్రతా - హేతుకతోష్ఠ్యేష్టకా
ద్ధేయాత్పేష్టై - వ్యంజకాప్రయోగాద్దహ్యసాచోక్తరూపకోఢాపితేతిసంకరః॥ 2౯

మూ॥ త్వదగ్రసూచీ - చివస్సుకామినోర్మనోభావస్సీవ్యతిదుర్యశః తోన్ము
టంచపత్రేక్రగవత్రమూతికభిర్వియోగిహృద్వాగుణిదారణాయతే॥ ౩౦

వ్యా॥ త్వదగ్రసూచీతి॥ తవఅగ్రాద్యేన - సూచ్యఃసచివాస్సుకాకారిణోయస్య
భవధోక్తఃసః ప్రసిద్ధః - మసూభవః - కామినీరకామివకామినోతయోః - పురుష
స్త్రియైర్ద్యేకశేషః - దుర్యశసే - అధిరావిద్యసకీర్తివిత - పటావివిరూపకం - సీత్య
తికంటకసూయతంకరోత్పేధణః - కించేతచాధణః - కరపత్రమూతికభిః క్రకచాకా
రైః॥ ని॥ క్రకచో స్త్రికరపత్రమిత్వదురః - పత్రే - వియోగినాం - హృద్యే - దారు
ణి - దారయతితదారణవిదారకఃభేత్త - సజిహవరతితిజారణాయతే - కతుఃకృశ్
సహాపశ్యేతికృష్ణంకాల్ - దారణాయత - కతుఃసహ - సావహృద్దాగుణీకరూపకా
స్సుచాచీతేతిసంకరః॥ ౩౦

మూ॥ ధన్వన్తరుః సర్వకరోతి భీమజావరంచరాగైః ప్రసధూళిహ ప్రయాణాః |
ప్రసూనధన్వాతరసాత్కరోతి మామిలిప్రధాక్రశ్యతతైస్తకైః తామ్॥ ౮౦

వ్యా॥ ధనురితి ॥ హేతైతక - ప్రమానంచన్యధన్వన్తరస్యేతి ప్రసూనధన్వాపుష్పచా
పః - తాసంక్షాయామిత్యనజాదేశః - అతపితః సుఖః - కుధునామకరంచేసా స్వీన్న
కరోతి ద్రావ హేతి స్పృశ - తపశరాగైః రజోభిః - ధ - ధీనా ప్రయాణా పునఃపునః ధూమ్య
వ్యాపితహస్తమాత్మాచంకురన్త - అన్యధాధన్వస్య గంధనాదిభావః - తత్కరోతి తి
న్యంతాల్లాటశ్చత్రాదేశః - అలిఖిమజావరం అత్యంతదుయంత్యాసక్తం - మాం - శర
సాశ్చరాధీశంకరోతి - తదధీశచర ఇతి సాత్పిత్యయః - అన్యధాప్రచరాపస్పృశా
మాంకింకుర్యాదిభావః - ఇత్థింత్యోకత్రయాన్తరిత్యా - తే - రాజ్యా - క్రుధా - కైతకం
ఆక్రశ్యత అపరాధోల్లాటనేచాఘాత్యతేత్యధః॥ ౮౦

మూ॥ విదర్భసుభూప్రసంకుంతా ప్రయేఘటానివాపశ్యేదలంతపస్యతః |
ఫలానిధూమస్యధయానధోముఖానదాడిమేదోహదధూపినిదుగ్రమే॥ ౮౧

వ్యా॥ విదర్భేతి ॥ ససలః ॥ ని ॥ తరుగుల్లలతానీనామకాలేకుశలైః కృతం - పుష్ప
మృత్పాదకండ్రభ్యంతోహదంస్యాతుతత్క్రియేతి శబ్దాదేవ - దోహదంచాపాధూప
శ్చ - తదుక్తం ॥ శ్లో॥ మేమమిమంబుసంసేకస్తత్కైశామిషధూపశమ్ | స్థేయానయం
ప్రయోగోహిదాడిమీ ఫలవృద్ధయే ॥ మత్స్యజ్యతిఫలాల్పేవై మాంవై రాజా వికోద్భ
వైః | లేపితాధూపితాసూతేఫలంతారీకదాడిమీ ॥ ఆవికాశధేనసంసిక్తాః ధూపితాత
స్యలోకుభిః | ఫలానిదాడిమీనూతేనుబహూనిపుధూనిచేతి - తద్వతి - దాడిమీ మేఘ
ని విదర్భసుభూప్రసంకుంతాః - తదాప్రయేతత్ప్రప్రయే
తాదృగౌన్నత్యలాభాయేత్యధః - అలమత్యంతంకపస్యతస్తపశ్చరతః ॥ సూ॥ కమ
ణోరోమంధతపోభ్యావతాచరోరితి కృష్ణగ్రయేతపశుశరస్తైవదంచేతి - పరస్తైవ
దంధూమస్యదోహదధూమస్యధయంతీతదయాహత్యా - అత్రాతశ్చేపసగంభ
తి ఉపసగగ్రహణాననుప్రతిపత్వాఘృత్యాదినా ఆనుపసృష్టాయా అపిధేతి శ్చప్రత్య
యతితితితి - అతపితకాకాకాః కేళిదుశసగంభానినానుశరణయంతీతి - అధోముఖాః -
ఘటానిక - అపశ్యదిత్యుత్ప్రేయే - ఫలాధిగతాగ్రంతపస్యంతీతిభావః॥ ౮౧

మూ॥ వియోగినీమై తుతదాడిమీమసౌ ప్రియస్సృతేస్సప్తముదీభగం
టకామ్ | ఫలప్రసంధానవిదీర్ఘరాగిహృద్విశమ్భుకాస్త్విప్రరకింకుకాశుగామ్॥

వ్యా॥ వియోగినీమితి ॥ అసాసలః | ప్రియస్సృతేః కయిరస్తగతాన్ స్పష్టంక్యక్తం

ఉదీలేతి - ఇన్ గతానితకతారి క్ష- ఉదీతాః ఉద్యతాః - కంటకాః - స్థూపయవస్థూ
చయవవ - కంటకారోహంచాయస్థూప్తుమిత్తిష్టరూపకం || ని || వేనోద్రుహం గేరో
హంచేషు దక తో రకంటకఇత్తివై జయంతి - భూస్వేవ స్తనా - తావేర్థసానం - తత్ర
విదీతాః రాగో స్థూసీతి రాగిర క్తవదానుర క్తంచ - య త్తస్త్విత్తి - విశద్వీజ భక్ష
తాయాగతః ప్రవిశత్ - శుకాస్యం శుకతుంగమేవ - స్తరస్య - కింశుకం పలాశకుట్టలమే
వ - ఆ శుగో బాణో యస్థాస్తాదాదిమీమేవ - విదూగిన్ - విరహిణీం - విమతతప్రశస్యత్
రూపకాలంకారః - విఃపక్షీ - తద్వోగిన్ మిమిచగమ్యతే ||

మూ॥ సై రాధానందేమనిభేక్తశ్చీయసాంస్ఫుటంపలాశైధ్వజుపాంపలాశ
సాత్॥ సప్తంతమాలోకతఖండచన్ద్రితంవియోగిహృష్టంఙ్గినికాలఖండజప్తమ్॥

వాఙ్మి స్రురేతి ॥ సగళః - స్రురస్య - యోధాచంద్రః అహచంద్రాకారః ఇమః త
స్మిభేకత్వద్భుతే - నిత్యసమానత్వాదస్య పదవిగ్రహః - ఆతపివాహనురః ॥ ని ॥ శుక్రురత్త
తపదత్వమీ - నిభసంకాశనీకాశప్రతీకాశోపమదయఇతి - వియోగినాం హృత్పిడినీ
హృదయభేదిని - క్రశీయసాంకృతతరాణాం - అభ్యజుషామద్య గామిణాం - చలాశనా
ద్దాంసభయవాదేతిః - చలాశే - చలమత్వాత్తీవ్రుత్పత్త్యా చలాశసంజ్ఞాభావి - తింశు
జకలికాయామిత్సదృశః - అనిర్విగ్రహదస్యం - శుభం - చృంతంప్రసవబంధనం-త
దేవకాలఖండంయశ్చ త్పండమితిస్య స్వరూపకం - ఆలోకతత్రాలోకితవాక్ ॥ ని ॥ కాల
ఖండయశ్చతీతుసమేష్వయమం - తచ్చ-దక్షిణాశ్చాస్య సక్తజ్ఞతగ్గమంసమితేషః ॥ ర

మూ॥ నవాలతాగంధసహేనచుంబితాఽరంబితాంగీ శుకరందశ్శక్తైః॥ శృ
శాన్త్యపేదస్తి తత్రోభిషుల్కలాదరాదరాభ్యాంబరకంససీపపే॥

వాస్తవము || సత్యము || గంభీరమైన వాదమునా - మంచి తాత్పర్యము - అన్యత్ర ఆసక్తి వలన
 పుంసాక్షి తా - ముకరందశిఖరైః పుష్పరసకణైః - కరందితాంగీ వాగ్మి శిరసా - ఆ
 న్నత్ర స్త్రీవాన్మంగీ తిచగమ్యతే - స్త్రీతశాభిసంవికాసరచ్చాః - కుట్టలాముకుళాః యస్యా
 హృదయ - కుండలం సమమోహరదంతముకుళాదగమ్యతే - దరకంపినీ వాయుస్సచ్చాదివృత్తం
 హాసాత్పికవేపధుమతీచ - న చాలతాబద్ధ - తస్యృత్తికాంతాచగమ్యతే - పృథేక - కర్మా
 ద్భావా - కరణేన - దరాదరాభ్యాం భయశృన్వాభ్యాం - ఉపలక్ష్మీతమసతా - పవతీతా - గా
 ఢాన్యప్తే త్యధాః - ఉద్గీరుకత్వాద్దరః - నియోసాదృశ్యాచాదరశ్చ || ౧ || దయాన్వితం
 శిఖరైః కృత్వా లృప్తృశ్చయమితి జయంతి - అత్ర ప్రస్తుతమిశేషమసామ్యాద్రప్రస్తుత
 నాయితాద్రప్రతీతే సమసోత్తిరలంకారః || స్తో || విశేషణానంతోత్సేనయత్ర ప్రస్తుత
 లంకానామ్ | అత్ర ప్రస్తుతస్య గమ్యత్వేనానమసోత్తిరమ్యతప్రతిబంధనామ్ ||

మూ॥ విచిన్వతీః పాంధవతం గహింసనై రపుణ్యకర్తాణ్యశి కజ్జలచ్ఛలా
త్ | వ్యలోయచ్ఛంపఃకోం కాశీస్సకంబరా రెర్పలిదీపకాభవ | ౮౬

వ్యా॥ విచిన్వతీతి॥ పంధానంగచ్ఛంపః నిత్యమిహంధాః నిత్యపథికాః - పథోగని
త్యమితి ప్రత్యయః - పంథాదేశశ్చ - యేవవతంగాః పక్షిణః || ౧ || పతంగాః పక్షి
సూర్యమారిత్యమరః - తేషాం - హింసనై ర్మనైః - అపుణ్యకర్తాణి - అశయః * జ్వలా
నీవేత్పుపమితసమః - లేహః చ్ఛలా విప్రపక్వాలంకారః - విచిన్వతిస్సంక్యతః
హింసాపాపకారివీర్షధాః - చంపకకోరకావహిః - కంబరారేః స్వరస్య - బలిదీపికా
పూజాదీపికా ఇవేత్పున్యైః - సః లోవ్యలోకయత్ | ౮౬

మూ॥ అచన్వత్రాసామసు మేముగర్భజంశరాగమంధంకరణం వియోగినా
మ్ | స్తరేణము క్రేమపు రాపురారయేతిదంగభస్తే వత రేముసంగతమ్ | ౮౭

వ్యా॥ అచన్వతేతి - అసానలః - కుసుమాన్యేవ - ఇదవః కాదువాణాః తేషాం - గ
ర్భజః గర్భజాతం - వియోగినామితకమాజిషష్టి - అసంధాఅంధాః క్రియంతే అనేనేత్యం
భంకరణం - అధ్యసుభగే త్యాదివాచ్యైర్ధేయ్యైర్వ్యత్యయః - అరుర్వదిత్యాదినాము
జుగమః - తంపరాగం - పురాపూర్వం - పురారయే పురహరాయ - స్తరేణము క్రేమ
శరేణు - సంగతం సంసక్తంతస్యత్ర రారేరంగేయద్భుతదివామన్యతేమ్యత్యేషీతవా
నిత్యధాః - పురాపురారయేముక్తాపవిత్రతేపురాధానః కుసుమేషవ ఇత్యధివానః - అ
స్యథాయేషాంతదంగభస్త సంగోత్ప్రేక్షానుత్థానాదితి | ౮౭

మూ॥ పికాద్వినేత్యణ్యతిభృంగమంకృతై ర్దశశాముదం చక్కగుణం వియో
గినామ్ | అనాన్ధియాసూనకరప్రసారిణీంబదిర్మదూనస్థులపద్మినీంనలః | ౮౮

వ్యా॥ పికాదితి॥ పనేశోతరి - పికాద్వక్తుస్సకాశత్ - భృంగమంకృతైః - వి
యోగినాం దశాం అభిముంకారక తాండురవస్తామిత్యదాః - ఉదంబత్కరుణంబికసద్భు
తమిశేషం - ఉద్యత్క్రూపంబయథాతథాశ్చ నిజసతి || ౧ || కరుణా మునెశ్యత్యేక్యపా
యోంకరుణామతేతివిశ్వః - అనాన్ధియా శోతుమనివృథా సూనకరప్రసూనమేవ - క
రంప్రసారంతతీతకోంతాలనిష్ఠికథాంకరేణవారయంతిమివస్థితామ్యుగ్ధః సూనకరే
తిరూపకానుప్రాణితాగమ్యాత్ప్రేక్షేయం - స్థులపద్మినీ - నలః - దూనః పరితప్తస్యకో
దూయతేః కతారిక్తః - లాదిభ్యశ్చేపినిష్ఠావత్వం - దవశ్చ | ౮౮

మూ॥ రసాలసాలస్య చన్వశ్య నామునాన్వచ్ఛిన్వేషే ధరవరోషహంకృ
తీః | సమీరలోతై ర్దుకులై ర్విసెకాగి నెజనాయదిభ్యన్వివర్జనభయమ్ ౮౯

వ్యా॥ రసాలేతి ॥ అమునానలేశస్సురద్విరేఫారవఃఖృతురఘుంకారమివ - రో
 షేణయోమయంకంబిన్దుంకారస్సాయస్యసః సమిగ లోలై ర్వాయవలైః ముక్తుశై రం
 గుల్ఫితైవేతిభావః - వియోగినేజరాయ - తజనానాభయం - దిత్స్యైవాతమిచ్చన్నిన్
 ధితః - దదాతేస్సప్రత్యయః - సనినిమేత్యాదివాదినాదేశః - అ తలోహోభ్యాసస్యే
 త్యభ్యాసలోపః - సస్యాభవాతుకఇతిసకారస్యతకారః - రసాలసాలస్సత్యత్యక్షః
 సమవ్యత్యతసమ్యుగ్ధప్రప్తః - ద్విరేఫేత్యాదిరూపకోష్ఠాపితేయతజనా భయజననూ
 త్యేషేణసంకరః ॥

మూ॥ దినేదివేన్వంతమరేధిరేధికం పునఃపునఃమూర్ఛచక్రమృత్యుమృత్యు
 చ॥ ఇతీవహంధంతపతః పికాన్వాన్వాజాన్భేదమై క్షిప్తసలోహితేక్షణాన్ ॥

వ్యా॥ దినేదివఇతి ॥ రేఇతిహీనసంబోధనే - రే - త్వందినెదినే - అధికంతమరేధి
 కృకోశవ - అస్త్రైఃపినివ - ముజల్భృతవాచికరితిత్వంఘ్రసారేధావభ్యాసలోపశ్చ
 త్యేత్వం - శ్చ సారల్లోపఇత్యకారలోపః - పునఃపునఃమూర్ఛచ - మృత్యుంకురణం -
 ఋచ్చచేతి - హంధంనిత్యపధికం - శపతశ్చమనానివర్థితానిత్యత్యేషైః - లోహితే
 క్షణాకారక్షదృష్టికా - ఏకత్రస్యభావతః - అన్యత్రగోమశ్చేతిరక్ష్యవ్యం - పికాన్వాన్
 వాన్ - కోకిలాన్ - పక్షిణోబ్రాహ్మణాంశ్చ - సనలః - సభేరం - విక్షిప్త - స్వసాస్యప్ర
 క్షశంకయేతిభావః ॥

మూ॥ అభిప్రజామట్టలముచ్చేశేఖరంః సీయచాం పేయవధీరయాద్య
 షా ॥ సధూమకేతుంవిపదేవియోగినాముదీతమాశంకితవానశంకత్ర ॥

వ్యా॥ అభిప్రజేతి ॥ అభిప్రజాభ్యుక్తరచక్రాన్ - ఉచ్చేశేఖరంఉన్నతశిరోభూష
 ణం - అభిమతినాంగుత్వభావః ॥ ని ॥ శిఖాస్వావీడశేఖరామిత్యుకరః - చాంపేయంవం
 చకవికారంకుట్టలం ॥ ని ॥ అధచాంపేయశ్చంపకోమేమపుష్పకఇత్యుకరః - నన్వయు
 క్తమిదం ॥ శ్లో ॥ నపట్టదోగంధఫలీమజ్జురదిత్యాదౌఅరీనాంబంధకస్సర్వాభావత్రపిథే
 రితిచేన్న - స్మృశంత్యేవకింకుస్మృష్టాప్రీయంతేతావతై వస్వకాభావప్రసిద్ధిరికవ
 బిష్మితాతఃపరిహారః - ఆభవాచాంపేయంనాగకేసరం ॥ ని ॥ చాంపేయఃకేసరోనాగ
 కేసరఃకాంచనాబ్దాయఇత్యుకరః - అధీరయాదృశానిపీయవిక్లబృష్టాన్యాభంధృష్టాన్వి
 అశంకితవాన్కించనప్ర ముత్యేషికవాన్ - సనలః ॥ శ్లో ॥ అనిష్టభ్యాగమోత్యే
 యంశంకాయాచక్షణేబుధాఇతిలక్షణాత్ - వియోగినాంవిపదే ఉదీతం ఉద్ధితంభూమకే
 తేం - ఆశంకత - అతకణాయదిమృత్యేషైలంకారః ॥

మూ॥ గళత్పరాగం భ్రమిభంగిభిఃపరశ్చస్రశ్మంగాపతి నాగకేసరయః

మూ॥ యువద్యయ్యాది ప్రనిశ్చయోఽతః ప్రసూనశూన్యేతరగర్భహ్వరమ్!
స్తరేమధీశ్వర్యధియూభయూంధయాసపాటలాయాః ప్రబకం ప్రసంపత్తః॥

వ్యా॥ యువద్యయ్యాది॥ యువాచయువతీశ్చ తమోర్యూనోఽద్యయ్యాదిరుచంశ
స్యాశ్చ తమోకమణోః - మజ్జినే - బ్యంతాల్లబ్ధిః - ఉచితైఃక్షమః - ప్రసూనైః
పుష్పపాతైఃశూన్యేతరదహస్యంప్రాణాంకథా గవ్వరంయస్యతం - పాటలాయాఃపా
టలవృక్షస్య - ప్రబకంతుమగుచ్ఛంభయోంబయోభయమాభయాధియాభయబస్య
భ్యాంప్రేత్యధాః - స్తరేమధీశ్వర్యధియూభయూదీకృత్య - తపావిభ్యమేత్యధాః - అత
ఏవభయాత్ప్రకంపితఃచకంపే - అత్రపాటల ప్రబళేబదన రూఢీరభ్యమాచ్ఛాంతిమ
దలంకారః॥ శ్లో॥ తవిసమ్మతసాదృశ్యాద్విషయేపితాతాత్తని ఆరోప్య మాతా నభవో
యత్రసభ్యాంతిమాస్తతజ్జిలక్ష్మణాత్॥

మూ॥ మునిప్రమఃకోరకితశ్శితిమ్యుత్తిర్యనేమునాఽన్యత్రసింహికాసుతః!
తమిప్రసక్షత్యేతిమాబుభక్షితం లౌలాపంకిలవైధవంశమ్॥

వ్యా॥ మునిప్రమజ్జతి॥ అమునానలేన - మనే - కోరికితస్సంజాత కోరకఃకతిమ్య
తిఃప తేమకృష్ణచ్చ విః - మునిప్రమఃఅగస్త్యకృతః - తమిప్రసక్షే - త టిమాతైఃక్షయ
వ్యాజేన - భక్షితం - అభక్షితత్వేషుతఃక్షయభిభావః - అత్రమాటకైదైసక్షయాశమ్న
వేశకృతఃకారోపాదశక్తువభేదః - వైధవంచాంద్రమసం॥ ని॥ విధుస్సభాంశుశ్చభ్యాం
శురిత్యమరః - కరాకలాపంకలాసమూహం - వమకాద్దిగ్వికాసింహికాయాస్సుతోరా
హుః - అనువృతతల - అత్రకోరికితకతిమ్యతిత్వాభ్యాంమునిప్రమస్యేంకు కలాకలాప
వమనవిశిష్టరాజుతోష్ఠేర్మౌనాచోత్తాపక్మవోత్థాపితేవిసంఃరః॥

మూ॥ పురోహరాక్షి ప్రకుమరపాండరచ్చదాపుతేర్విశుధిబద్ధవిభ్రమాః!
మిశ్నన్నిమాలంబితధున్విలాకితానభస్వతస్తంకుసుమేమకెళయః॥

వ్యా॥ పురజ్జతి॥ పురోగే హర్యాద్విత్వాక్షిస్తాకృష్టా - తుమారేణహిమేన - పాం
డరాతాంభదరాంపత్రాతాం - తుమరవత్పాండరస్య - భద్రాస్యాచ్ఛాదకస్య వస్త్ర
స్యచ - ఆవృతఃఆవరణం - యేవతస్యనభస్వతః వారాః - విరుధితాయారి - పద్మా
అనుబద్ధాఃవిభ్రమాభ్యమజానిలీలాశ్చయోనుతాః - తుసుమేమవిషయే - కేళయఃత్రీ
దాః - తుసుమేమకెళయః - కామక్రీడాశ్చ - విలాకితాస్సత్యః - తంసలం - మిశంలేన
జ్జంతీ - నిమిలామిలనంచయస్యతం - విదధుః - నిమిలీతాక్షం చక్రవర్త్యధాః - విర
మాజాముద్గీషకచళానస్యచస్యహుఃఖిపేరుత్వాదస్యత్ర॥ శ్లో॥ నేతైతారన్తంసగ్నాం
స్త్రీంసచసంసంకమైధునమినిషెభావితిభావః - అత్రవస్తుతంసభస్వన్విశేషణమామ
భ్యాదత్రస్తుతకామకవిరహాత్రతీస్సుమాదోత్తిరలంకారః॥

మూ॥ గతాయదున్నంగులేవికాంతాంధ్రుఁడొక్కఁగఁబలిగొరకేణతాం
కథంసథాన్రీమతిమాత్ర నామితైస్సవంతునాచభిసంపన్నతాః॥ ౯౮

వ్యా॥ గతాశ్చితి॥ క్రమఃయస్మాద్ధాత్వాః - ఉత్పన్న - ఉపరితేన - విశాఖ
తాంకథీగతాః - తాంధాత్రింశునంతుఁడొరకేణతాంధ్రుఁడొక్కఁగఁబలిగొరకేణతాం
మలకీకనుమత్యపమాత్యస్మిత్కమరః - కర్తవ్యస్మిద్విదవోధాతేభ్యస్త్యంభ్య
యః - భుగౌరవేనుకృతాఃకయేఃభలఃరేణ - హేయనా - అవిభాగనామితైః
ప్రహీర్ష్యతైః - వమేర్నిత్యవికల్పభృన్వాతాః - శిరోభిరన్యైరుత్తమాన్వేభ్య - వం
దమానాన్స్పృశతోవివాదయమాంశ్చతాన్ప్రకృతాన్ - అతివిపక్షభృన్వాసవయః
సవలఃకథనాభిసంపన్నైఃభిరసంపై వేత్తృభాః - గృహణంతేతాన్మరూఃభలఃసంప
త్తిం - అపశ్యానాంహస్త్రికత్తింవకోనామనాభిసంపత్తిభాః - అత్రాపివిదేహవాచ
ధ్యోత్పుత్రప్రవీతేస్సమాసోక్తిరలంకారః॥ ౯౮

మూ॥ నృపాయశస్త్వేహిమితంవరానైస్సద్భీతంపుష్పరస్సైరహర్ష
హః॥ వినిమితంకైతఃకేఁబుభిస్సరించియోగి నేమిత్రికాముదీముదీ॥ ౯౯

వ్యా॥ అత్రాకపస్యచంద్రికాత్పరూపకాయతద్భూతనృపాదంబః॥ నృపాయశః
వరానైః - ఉద్వారవనవాతైః - హిమంఃతలంకృతంహిమితం - లెక్కరొత్తిత్యంతా
త్కర్తవ్యతైః - పుష్పరస్సైఃపనవాతానీఃఃమకరంధైః - సుదీర్ఘతంజన్మత్రికం - త
థాకైతికరేణురీః - నీతంజినిమితంకుక్రృతం - అహ్మముకఃలేజః అమామకః
అశపః - రోనుపీతిరేఘాదశః - లజ్జకాముదీతివ్యవహాసకం - విగూగినేతస్యైవ
హయ - ముదఃప్రమోదాకానాంత్వచత్వలి - ప్రత్యులోద్భవకైవాభూదింభాః॥ ౯౯

మూ॥ వియోగభాజోపిన్యపశ్యతాతదే సాత్మాదవృతాంసుమానన
మిపికేనరోమారుణచక్షుషాముహుఃపీహూగుతాపహూయతంగద్రవైరిణీ॥

వ్యా॥ వియోగభాజశ్చితి॥ వియోగభాజోపివియోగినోపిన్యపశ్య - తదాననమేవ
సాత్మాదవృతాంసుంపశ్యతురంధం - చక్షుతాలకవికరోమదవ్యాపిచంద్రతాంఃజహః
తీరిక్రోధాదికలరుగదక్షుషాపికేన - చంద్రశైలిసహూఃశిఖాలాపవికవహూన్నుష్ట
చంద్రామావాస్యేతిజ్ఞిపరూపకం॥ ని॥ కుమారాన్యైర్కౌశిలాలాపకప్తేను కళిం
రపీతికన్వః - ముహురాహూయతోఽహిసూతాతిమిత్తువ్యేషై - ఘోర్యక్రూపకపా
వేషితేపసంకరః - ఆననచంద్రస్వేయమేవకుశూలాహ్వాననీయాఅస్యాపితతత్కాం
తిహరిత్యంభవాదిభావః॥ ౧౦౦

మూ॥ అశోమధ్వాన్వితనామతాశయాగతాశ్చరణ్యంశృహకోవిరోధ్వగాః॥
అనన్యతావంతమివైషణ్యవైఃప్రదిష్టకామజ్ఞురదస్త్రజాలామ్॥ ౧౦౧

వ్యా॥ అశోకమిత ॥ ఏకనలః - చల్లనైః - ప్రతిష్ఠాని ప్రతిగృహీతాని సంఘస్థాని కామజ్వలదస్త్రాగ్నితద్రూపాజీవాలకానియైరకాఃబాలముకుళ గుచ్ఛాయేనతం - చల్లన సంఘస్థజాలకరూపకామాస్త్ర మిత్యర్థః - అన్యథాతద్దర్శనాదేవతే మియేరన్నితి భావః - అశోకంతతపీవాథాన్విత నామతానాన్వితోయస్మిన్నిత్యన్వర్థసంజ్ఞతా- తత్కృతయాతీతయా - అస్తానన్వతోకాకరిష్య తీర్థభిలాషేణ - శరణేనాథుసమ భాంతరన్యం - మత్సేతితమః ॥ ని ॥ శరణంరక్షణగృహాభివిశ్వః - ఆగతాశరణాగ తానిత్యర్థః - గృహాణతాదాశోచంతీతిగృహశోచినఃగృహాన్వద్దిత్యశోచంత ఇత్యర్థః॥ ని॥ గృహాపత్న్యాన్యగృహేస్తృతాభివిశ్వః - అధ్వగాప్రోపితా - అవంతమి- శరణాగతరక్షణే మహాపల్లరణాత్ - అన్యథామహాదోషస్తరణాచ్చరమంతమితేత్యర్థః - అమన్యతజ్ఞాతవాక్ - ఆస్త్రసేయాజాంతక్తోదసమేచరయోరాయాభిభావః॥

మూ॥ విలాసవాపీతటవీచరాదనాన్వికాళిగీతేశ్శిఖిలాస్యలాఘవాత్ । వనేపితౌర్య త్రికమారరాధత్వంభోగమాజ్ఞానినభావృభాన్వనః॥ ౧౦౨

వ్యా॥ విలాసేతి ॥ విలాసవాపీతటః దీప్యేతా - తస్యాప్రతీపీనీనాం - వాదనాన్వికానామలింబ - గీతేగానాత్ - శిఖిలాంబుజయా రాణాం - లాస్య లాఘవాత్ సృతనై శుణ్యాచ్చ - వనేపి - తంసలః - తౌర్యత్రికంప్రతీకవాద్యత్రయం - కత్వ - ఆరరాధతీరాధయామాస - తథాపి - భాగ్యధాన్భాగ్యవాజసః - కష్ట - భుజ్యతఇతిభోగఃసుఖం - తం - నాప్తోతి సర్వత్రైవాప్తోతిత్యర్థః - సామాన్యేన విశేషసమ భానరూపేథాంతరన్యసః॥ ౧౦౨

మూ॥ తదధామధ్యాప్యజనేనతద్వనేశుకావిస్మయఃపటనప్రమస్తువక్ । స్వరామృతేనోపజగుశ్చశారికాప్రధైవతత్ప్రేగుషగాయనీకృతాః॥ ౧౦౩

వా ॥ తదధామితి ॥ జనేననేవకజనేనతదధాంసలవీత్యర్థం - అధ్యాప్యస్తు తింపాతయత్వాత్సత్వీకరణే - విస్మయఃముక్తాః - పటరఃస్ఫుటగిరః - శుకాస్తంసలం అస్తువక్ - తద్దైవశుకదదేవ - తదధామధ్యాప్యముక్తాః - తత్ప్రేగుషస్య సలపరా క్రమస్య - గాయన్యా - గాయతాఃకృతాఃగాయనీకృతాః - శారికాః - స్వరామృతే సమధురస్వరేజేత్యర్థః ఉపజగుశ్చ॥ ౧౦౩

మూ॥ ఇతీష్టగంధాఢ్యమటన్నసౌవనంపికోశగీతోపశుకస్తుతోపచ అవిం దతామోదభరంబహిఃపరంబిదర్భమభ్యావిత హేణనాంతరమ్॥ ౧౦౪

వ్యా॥ ఇతీతి ॥ ఇతీష్టగంధాఢ్యంఇష్టసౌగంధ్యసంపన్నం - పనమటన్ - దేశకాలా ఢ్యగంతవ్యాకరణ సంజ్ఞావ్యాకర్తృజామితనసస్యదేశతావత్కర్తృత్వం - అసౌ నలః-

విశ్రేణోక్తిః - ఉపగితోపకృతైః స్తుతోపిత - పరంతేవలం || ని || పరంస్యాదుత్తమా
 నాప్రవైరిమాతేమకేవలఇతివిశ్వః - బహిః - ఆమోదభగంసౌరభ్యాతిరేకమేవ - అవింద
 త - విదర్భసుభూగ్రిరహేణ హేతునాఅంతరం - ఆమోదభరం - ఆనందాతిరేకం - నా
 విందతనలబ్ధవాక్ - ప్రత్యుతకుఃఖమేవాన్వభూదిత్యభావః || ని || ఆమోదోగంధవాహ
 జూరితివిశ్వః ||

౧౦౪

మూ|| కరేణినినంనిజకేతనందధద్దుమాలవాలాంబునివేశశంకియా||
 వ్యతిర్కిసర్వకుఃఖునేవసేమధుంసమిత్రమత్రానుసరన్నివన్తరః||

౧౦౫

వ్యా|| కరణేతి || ససలః - నిజకేతనంనిజబంధనం - మోహంబ్రహ్మలవాలాంబుని
 నివేశశంకియాప్రవేశభియాః రేణ - దధత్ - తాదృశ్య భరేఖావ్యాజేవధాన ఇత్య
 భావః సర్వకుఃఖునేవసర్వకుఃసంకులే - అత్రఅన్తికవసే - మిత్రంసఖాయం - కథం
 వసంతం - అనుసరన్ అన్విచ్యక్ - స్మరణవ్యతిర్కితర్కితఇత్యుత్పేక్షై ||

౧౦౬

మూ|| లతాబలాలాస్యతాగురుప్రసూనగంధోత్కరవశ్యతోహరః ||
 అసేవతాముండుధుగంధవారినిప్రణీతలీలాప్లవనోవనానిలః||

౧౦౭

వ్యా|| లతేతి || లతాపిచాబలాః - తాసంలాస్యకళాసు మధురవృత్తవిశ్వాసు - గు
 రురుపదేష్టేతిహంద్యోక్తిః - కరుప్రసూనగంధోత్కరాశాంశృగ్మకుసుమసౌరభ సం
 పచాం - పశ్యతోహరఃపశ్యంతమవాద్యత్యహరః - ప్రసవ్యపచాతే-త్యభావః || ని|| ప
 శ్యతోయోహరత్యభాంసహారఃపశ్యతోహరఇతికాలాయుభః - పచాద్యచ్ - మప్తీచా
 నాదర ఇతిమప్తీ - వాద్వికృత్కదీప్తీ నయతిదండ హరేష్విత్య లుక్ - వితేనసౌరభము
 క్తం - మధు మక రందవప - గంధవారిగంధోదకం - తత్రప్రణీతలీలాప్లవనఃకృత్లీలా
 వగాహఇతితై త్యోక్తిః - తాదృశ్యనానిలః - అముంసలం - అసేవత - గుణవాసేవసేవ
 తఃసేవ్యప్రియాభవతితిభావః ||

౧౦౮

మూ|| అథస్వరూదాయభయేనచందనాచ్చిరత్నరత్నాధిముచ్చిసంవిరా
 త్|| నిలీయతస్త్రిన్నివన్తన్నపాంనిధ్వినేతటాకొదద్భుతే నీభుజా||

౧౦౯

వ్యా|| అథేతి || అథసవాలోక నానంతరంకుంధనాద్యయేన - భనాభాం ప్రవర్త్యధి
 వ్యంతిభయాదితిభావః - చిరత్ - ఉచ్చితగంధచితం - చిరస్మంచిరంతనం - చిరప
 రుత్పచారిప్రగేభ్యస్తోర క్త్యభిన్న పశ్యన్ || తచ్చతదత్నాచికంత్తైక స్తుభా
 యిష్టంచేతిచిరత్నరత్నాధికం || ని || రత్నం స్వచాత్రితేష్టేవిత్యుచారః - స్వంధనం-ఆ
 దాయతన్తికవసే - సలీలాంకభావాయ - నివసత్ వరణమానః - అపాంసిధిరేతు
 త్పేక్షై - తటాక స్సరోవతే - అ - సీమజారాజ్ఞా - దగ్ధతేవ్యప్తిః ||

౧౧౦

మూ॥ పయోలి నాశ్రము కాము కాశ్చీర గాననంతోరగపుచ్చసచ్చీణా
జలాధానుద్ధవ్యకటాంతభూభిదో - మ్రాళానాలస్యవిభాద్యభారయః॥ ౧౦౮

వ్యా॥ యదు క్షందవనాదాయేతితేనాత్రసంవాదయతి - పయ ఇత్యాదినశవి
క్ష్యతైః॥ పయ ఇతి॥ య ప్రటాకః - బలేనాకరుద్ధవ్యఅదాచ్యకృత్యకటాంతభూ
భిద ప్రటాప్రాంతగేశనిగతాస్తేర్వకః - మృగాలస్యవిసర్జనదస్యసిభావ్యానిజా
తిత్యపశ్చువాలంకారః॥ ని॥ నిభోవ్యాదినద్యక్షణా రిషివ్యః - అనంతోరగస్య తేహ
కాః - పుచ్చేక - సచ్చవీణాసరస్వా - శరద్ధ - భారిత్యకః - పయోనిలిహం - అ
శ్రముకాముకావళిహం - విరావణశేషేహం - కటాక్షణతా - బహర - తక్రమిక
వివై రావణాత్రస్యసంఖ్యాఇతిచ్యుతిరేకః - అశ్రముకాముకాఇ - ద్విలీయాసమాభో
మభుసిహాసురితత్ - సలోకేత్యాదివాచ్యే ప్రతిపాద - అవతత్యాదివాక మేగు
కష్ట ప్రత్యయః॥ ౧౦౮

మూ॥ తటాంతవిక్రంతతురంగమచ్ఛటాచ్ఛటాసువింబదయ ముంబనేన
యః॥ బభౌచలద్విచిత్రాంతకాతనై సుహస్రముచైచ్చ్యేసామిక్ష్రయాక॥

వ్యా॥ తటాంతవిక్రాంతేతి॥ య ప్రటాకః - తటాంతేతటప్రాంతే - విశాంతా -
యాతురంగ మచ్ఛటానలానీతాశ్వశ్రేణీ తిశ్యాఃస్ఫుటం యథాతిథాఅనుబింబోదయ
ముంబనేన॥ పతిబింబావిల్లాపవ్యాప్త్యానిమిత్తేన - విచయవితకకాస్తానాం - అంత శాత
నైఃఅగతాడనైః॥ ని॥ అశ్వాదేంద్రాదనీకశేక్యమరః - చల దుచ్చలత్ - ఉచైచ్చిశ్రవ
సాంసకాస్రంశ్రయకాప్రాప్తుకన్నిక - బహువిద్యుత్ప్రే - వ్యతిరేకశృభార్యత్ -
వితేనలాశ్వానాఉచైచ్చ్యసామ్యమ్యంగమ్యతఇత్యలంకారేణవస్తుభ్యునిః॥ ౧౦౯

మూ॥ సితాంబుజానాం నివహస్యయశ్చలాశ్చభాఃలిత్యాసులితోదరశ్రియా
మ్॥ శమస్సన చ్చాయ శంకసంకులంకులంకుధాంకోర్భనా శంకహస్పము॥

వ్యా॥ సితాంబుజానామితి॥ య ప్రటాకః - అనివి - శ్యామలితోదరశ్రియాంశ్వా
మిశృతమన్యోభానాం - సితాంబుజానాంపు - దరీకానాం - నివహస్య - శలాత్ - తమ
స్మమచ్ఛాయైమిరసవజ్జైః - కళంకైః - సంకులం - బహుసంకులాణాం - బహుశే
తం - సుధాంశ్చంద్రస్య - కులంకంశం - కచా - బభౌతతథలశ్రేణీ వుండరీతమ
విషయాపన్నతవచంద్రత్వారోపదపన్నానభేదః - వ్యతిరేక స్తుభ్యునిః॥ ౧౧౦

మూ॥ రథాంగభాజాకనులాసపరికాశిలీనుభిస్తోననభేనవాక్త్రే - శా
సరోజిన్త్రంబఃదంబజైతవాన్మ్రాళశేషాపిభువాన్వాయుయః॥ ౧౧౧

వ్యా॥ రథాంగేతి ॥ యస్తటాకః - రథాంగంచ | కవాకంచ | కాయభంచ యద్యపిచక్రవాకైరథాంగామేతి ప్రయోగోరూఢః తథాపి నాయేనాస్యచక్రశబ్దచక్రాయత్వేన ప్రయోగదర్శనాత్తిద్యదస్యాపిచక్రయైత్రప్రయోగం మన్యతే కః - తద్భావా - భజోజ్ఞిః - కమలైః కమలయోచ - అనుషంగిణాసం సర్గవతా - శిలీముఖస్తోమసఖేన - అశిఖలసూచరేణ - అన్యత్ర సఖి శబ్దస్సద్భక్త్యవచనః - తత్సంజ్ఞానేతిధా - మృణాలంశేషహిరినేత్యుపమితసూచితద్భువాతదాచారణి అన్యత్ర మృణాలమిశేషహిరితద్భువాతదాచారకేతాగ్రేణావిష్టువా - సరోజినీనాం సంపాః గుల్మః ॥ ౧ ॥ అప్రకాండే ప్రబగుల్మ విశ్వసరః - లేనాంకదంబస్య - కైతవాన్నిపాల్ - అన్యయాం అనుయాతోధిష్ఠితఇతియ - అత్రాపి కైతవశబ్దేన సంబత్సమచమ్ముత్పత్తకైతాగ్రేణాత్వారోపాదసంబంధేతి ॥

౧౧౧

మూ॥ తరంగిణీరంజాపస్వస్థలభా ప్రరంగరేఖావిభరాంబభూవయః | దరోద్గతైః కోనదాఘకోరకైర్ధృతప్రవాళాంకురసంవయశ్చయః ॥ ౧౧౨

వ్యా॥ తరంగిణీరితి ॥ కించ - యస్తటాకః - అంకజుః - అంతకవాజః ఉత్పంగసంగినీశ్వతరంగరేఖా ప్రరంగరాజిరేవ స్వస్థలభా ప్రరంగిణీరితివ్యాప్తరూపకం - విభరాంబభూవయః - భీహీశ్వమృవాంక్లు సచ్చేతివికల్పాదామ్ పత్యయః కించయస్తటాకః దరోద్గతైః కోనదాఘకోరకైః రకోశ్చలషండకలి కాభిః భృత పవాళాంకురసంవయః భృతవిద్రుమాంకుర వికరశ్చేతి - అత్రాపి కోనదాఘకోర కాణాం మమత్వేనరూపజానూపకమేవ ॥

౧౧౨

మూ॥ మహీయసః పంకజమండలస్థయశ్చలేనగౌరస్యచ మేచః స్వచ | నలేనమేనేనలిలేనిలీనయో స్త్విషం విముంచ స్విధుకాలకూటయాః ॥ ౧౧౩

వ్యా॥ మహీయసఇతి ॥ యస్తటాకః - మహీయసః మహాతరస్య - గౌరస్యచ - మేచకస్యచ - పంకజమండలస్థ - నీతానితసరోజషండయోశ్చలేనసలిలే - నిలీనయాః విధుకాలకూటయాః - నీతానితయోరితిభావః - త్విషం విముంచ స్విస్వజ స్త్వికనలేన మేనే - ఆత్రఫలేనవిముంచస్త్వివేతి సాపన్నవోత్పేక్షా ॥

౧౧౩

మూ॥ చలీకృతాయస్రతరంగిణీరబాలలై వాలలతాపరంపరాః | ఘృవంఘృర్భాడబహువృవాడధస్థితిప్రరోహత్తమభూషణమతామ్ ॥ ౧౧౪

వ్యా॥ చలీకృతాఇతి ॥ యత్రయస్మిన్ తటాకే - తరంగరింకైః తరంగకంపనైః - చలీకృతాః - చంచలీకృతాః - అబాలానాంకతోరాణాం - కై వాలలతానాం - పరంపరాః పర్వతైః - ఘృత్వంపహతిశిశువృవాడగ్నిః - వాహశ్చేత్త్యన్త్యయస్యఘంధో

రచన (నైషధకావ్యే సన్యాభ్యాసే - ప్రథమ స్కంధః)

మాత్రవిషయత్వాదవాదరేణ భాష్యాం ప్రయోగః - వాదబహువ్యవహారా బదభాగ్యైః - అధర్మస్థిత్యా అంతరహస్తానేన - ప్రరోహ త్తమోబహిః ప్రాచుర్భవ త్తమోభూమా - యే హం తే ధూమాశ్చ తే హం భావస్తత్తాతాండభుః - విహరుతి తథా మచటలవర్జభురిత్యర్థః - భుజమిత్యప్తే యోయాం || ౧౧౪

మూ॥ ప్రకామమామోగభరం వివృణ్యతీకరం వితాదిత్యమవాప్యకంటకైః | భృతస్ఫుటశ్రీగృహవిగ్రహాదిచాసరోసనీయత్ప్రభవాస్సరాయితా || ౧౧౫

భ్యా॥ ప్రకామమితి॥ ఆదిత్యం సూర్యం ఆవాప్య - ప్రకామం కంటకైః నాశకతైః స్త్రీక్షుగైః గ్రహయన్తైః - కరం వితాదంతురితా - అన్యత్రాదిత్యం ఆదితిపుత్రమింద్రం - ఆవాప్య - కంటకైః పులకైః కరం వితా - ఆతపివామోదిభరం పరిమళసంపదం ఆనందసంపదంచ - వివృణ్యతీ ప్రకటయంతీ - దివా దివసేన - భృతాని స్ఫుటశ్రీగృహాణి - పశ్యానియస్య సః విగ్రహాః స్వరూపం యస్యాస్మా - అన్యత్ర దివా స్వగేణ స్ఫుటశ్రీగృహం ఉజ్జ్వలశోభాస్వదం - విగ్రహాదేహూయస్యాస్మా స్వర్లోకవాసేనీత్యర్థః - యస్తటాకః ప్రభవః కారణం యస్యాస్మా - యజ్ఞస్యాసరోజినీ అపరాయితా అపరా ఇవాచరితా - ఉపమానాత్కృతః కృతః సలోపశ్చేతి - తతః కతారిక్షః - జీవసోమ్యరసోనిత్యమితి సకారలోపః - నిష్ప్రతిశేషణీయముపమా || ౧౧౬

మూ॥ యదంబుసూరప్రతిబింబితాయతిర్నగుత్తరంగైస్తరళస్తటద్రుమః | నిమజ్జ్యమై నాకమహీభృతస్సతస్తతానశత్రోధుపతస్సపక్షతామ్ || ౧౧౭

భ్యా॥ యదితి॥ యస్యకటాకస్యాంబుభూరే - ప్రతిబింబితాయతిః ప్రతిఫలితాయామః - మరుత్తరంగైః చాతవీజనైః - తరళశ్వలః తటద్రుమః - నిమజ్జ్య సతః పతామానస్య - శత్రోపత్రాణి ధువతః కంపయతః - మైనాకమహీభృతః మైనాకాద్రేః సపక్షతాం సదృశతాం ఇంద్రాద్రక్షితత్వాత్పక్షతాంచతతానేత్యుపమా || ౧౧౮

మూ॥ శయోధిలక్ష్మీముషికైర్లవల్యలేరిరంసుహంసీలనాదసాదరమ్ | సతస్రచిత్రం విహారంతమంతికెహిరన్త్యయం హంసమబాధినైషధః || ౧౧౯

భ్యా॥ శయోధీతి॥ ఆధనై పథోనిమధానాం రాజానలః - జనపదశబ్దాత్ప్రియాదిభ్యో శయోధిలక్ష్మీముషికత్కల్పఇత్యర్థః - తత్ర కేలిపల్వలే క్రిడాసరసి - రిరం సూనాం రంతుమిచ్ఛానాం - హంసీనాం కలనాదేమురుధురస్వరేణు - సాదరం సస్పృహం - ఆతపివాంతికేతత్సమీపే విహారంతం వరంతం - చిత్రమద్భుతం హిరన్త్యయం సువర్ణమయం - తాం దినాయనాదినానిపాతనాత్సాధుః - హంసం - అగోధిదగదేత్యర్థః || ౧౨౦

మూ॥ ప్రియాను బాలాసురతిక్షమానుచద్విష తితంపల్లవితలచవిభ్రతమ్ |
 స్తురాగ్జం రాగవహీరుహంకురంమిషేణచంచోత్పరణద్వయస్యచ॥ ౧౧౮
 వ్యా॥ పునస్తమేవవిశపి ॥ ప్రియాన్వీతి ॥ బాలాసు అరతిక్షమానుచింతాస
 న్నయావనాన్వీత్యథాః - అన్యథారాగాంకురాసంభవాత్ - రతిక్షమాను యువతిః
 చేతిద్వివివాసు - ప్రియానువిషయే కమాత్ - చంచోత్పః త్రోట్యః॥ ని॥ చంచుస్త్రో
 టరుభేన్ప్రియామిత్యుతరః - చరణద్వయస్యచమిషేణ- ద్విష తితంసంజాతద్విషత్రం-
 పల్ల వితంసంజాతపల్లవంచ - చంచోత్పదన్వాదాఃసంపుటితత్వసామ్యాద్ద్విషత్రితత్వం
 చరణయోస్తువిసృమరాంగులిత్వేనపల్లవసామ్యాత్పల్లవితత్వంరాజహంసానాం- లోహిత
 చంచుచరణత్వాత్తన్విషేజేబ్యత్వం - స్తురాజితంస్తురేజైవక్యయోరోపకేశో త్వాది
 తేమిత్యధాః - రాగవివమహీరుహః - తస్మాంకురంరాగయ క్తమహీరుహంకురం - వి
 భ్రతం - చంచుపుటమిషేణద్విషత్రితంబాలికాగోచరరాగం - చరణమిషేణపల్ల వితం
 యువతివిషయరాగంచవిభ్రతమిత్యధాః - సహంసం - అబోధితౌత్తాత్మకాన్వయః -
 నాభ్యస్తాచ్యతురితినుష్టప్రతిపదః-బృహ్మంకురఃప్రధమంద్విషత్రితోభవతిపశ్చాత్పల్లవిత
 ఇతిప్రసిద్ధం- అత్రరాగంబిభ్రతమితిహంసమితేకావదాగస్యహంసాదికరణతోష్టైః
 ప్రియాన్వదికరణభూతాన్వీతి ఉపాధ్యాయ విశ్వేత్వర భట్టారకవ్యాఖ్యానం ప్రత్యా
 ఘేయం - అన్యనిష్ఠస్యరాగసప్రత్యాధికరణత్వాదోగాన్మచాయమేకవివ ఉభయని
 ష్టఇతిభ్రమితవ్యంతస్యేచ్ఛాపరపర్యాయస్యకథాత్వాదోగాత్ - అన్యథాబుద్ధ్యా
 దీనామపితథాత్వపత్రోసర్వసిద్ధాంతవిరోధాద్విషయోనురాగాభావప్రసంగాచ్ఛ- ఉ
 భయూరపిరాగిత్యసామ్యాదుభయనిష్ఠభ్రమః - తేహంచితస్తాత్మామినారస్యోన్యా
 ధికరణరాగయారస్యోన్యవిషయత్వమేవనాధికరణత్వమితిసిద్ధం - ప్రియాన్వీతివిష
 యసప్రమాణసర్వంరమణీయం- అత్ర రాగమహీరుహంకురమితరాపకం - చంచుచర
 ణమిషేజ్యేపల్లవాను ప్రాణితమితిసంకరఃతేనచవాక్యభ్యంతరరాగయోర్భేదవేతద
 భేదరూపాతిశయోక్త్యుత్థాపితా - చంచుచరణ వ్యాజేనాంతరితనైన్యగమీరం కురిత
 తోష్టైర్బౌద్ధ్యజ్యోతికత్వలంకారేణాలంకారధ్వనిః॥

౧౧౮

మూ॥ మహీమహేంద్రబిభ్రతమ్ మహీమహేంద్రభూతే వేంద్రః - సనలః - విశాంతం
 నితాంతం - మనోవిమోదయతీతిభిధోక్తం - తంశకుంతంపక్షిణం - అపేక్ష్యప్రియావి
 యోగాన్నిర్భరమతిమాత్రంబిభ్రతోమస్తోపి నాగీపట్కయూబాలాక్రాంతమనామనాగభూతమ్॥

వ్యా॥ మహీమహేంద్రబిభ్రతమ్ మహీమహేంద్రభూతే వేంద్రః - సనలః - విశాంతం
 నితాంతం - మనోవిమోదయతీతిభిధోక్తం - తంశకుంతంపక్షిణం - అపేక్ష్యప్రియావి
 యోగాన్నిర్భరమతిమాత్రంబిభ్రతోమస్తోపి నాగీపట్కయూబాలాక్రాంతమనామనాగభూతమ్
 చిత్తః - అభూత్తంగ్యమేతికామోఘాదిత్యర్థః॥

౧౧౯

మూ॥ అవశ్యభావ్యేష్వనవగ్రహగ్రహాయయాదీశాధావలిశేధసస్పృహః ।
 తృణైరవాత్యేతయానుగత్యతేజస్యచి తైనభ్యశాశౌత్తనా॥ ౧౨౦

వ్యా॥ ననుకథమాద్యశీచవల శ్చ త్తిరస్యధీరోదాత్తనేత్యా శంక్యనాత్రజం తో
 న్నాన్యతంత్యగ్రాశీబుభావ్యరానుసారిణీవిధాతురిచ్చవతథాప్రేరయతీత్యాహ ॥ అవ
 శ్యేతి ॥ అ శ్చభవ్యేమతివశ్యంభావ్యధేమవిచయ - భవ్యగేయేత్యాదిసాకతకరియ
 స్యయా - తోనిగతః - లుంపేదవశ్యమిక్వత్సత్వఇత్యవశ్యమోమకారలోపః - ఆనన
 గ్రహగ్రహాతి పతిబంధనిర్బంధా - నిరంకుశాభినివేశేతియంచత్ ॥ ని - గ్రహానుగ్రహ
 నిబంధగ్రహజేమరణాద్యమితివిశ్వః - వేధసస్పృహవిధాతురిచ్చాయయాదిశా - గ్ర
 హాధావలియేనఅద్యనాప్రవతతే - తయైవదిశా - భృశావశాత్త్వనా అర్యంతచరకం
 త్రస్యభా - అనస్య - చిత్రేన - తృణైర - వాత్యావా - మూహ ఇవ - శాశాదీభ్యాయః -
 అనుగమ్యతే - వేధసస్పృహకమః॥ ౧౨౦

మూ॥ అథావలంబ్యక్షణమేకపాదీకాంతదానిదద్రావునవల్పలంఘిః ।
 సతిర్యగావజితశుంధరశ్శిఃపిధాయపత్యైగరలిక్తమూలః॥ ౧౨౧

వ్యా॥ చికిషిత్యాదౌవాసుమాల్యంకార్యతోగర్హయతి ॥ ఆభేతి అథనల్పస్థి
 చక్రప్రాప్త్యనంధరం - రత్నక్షమూలసః - సఖిగోచాంసః - తిదానలమరూహాలకాలవిన-
 ష్టాం - ఏకఃశశోయస్యాంక్రియాంయఃమిత్యేకపాదీకాం - ఏకపాదేనావస్తానం - మ
 త్యధీంయఃకృష్ణత్యయః - తద్ధితాగ్రేత్యాదినాసంఖ్యా సమాసః - యస్యేతిచేత్య
 తారలోపస్యస్థానివద్భావేనతాద్రూప్యాభావాన్నవాదిషవాదేశః - తామేకపాదీకాం -
 అవలంబ్య - తిర్యగావజితకంధరఃఆవతితగ్రీవస్సక - పత్యైగ - శిరః - పిధాయ
 ఉపపల్వలంపల్వలసమాపే - నిదద్రాసుష్వాప - స్వభావోక్తిరలంకారః ॥ శ్లో॥ స్వభా
 వోక్తిరసాచారుణ్యభావద్యస్తువగణామితిలక్షణాత్ ॥ ౧౨౧

మూ॥ సనాశమాత్మాననవిజితప్రభంహ్రియానతంకాంవనమంబు
 జన్మకిమ్ | అబుద్ధతంవిద్రుమదండమండితంసనీతమంభిఃసఖుచామరంచకిమ్॥

వ్యా॥ సనాశమితి ॥ సనలః - తంనిదాం - మాంసం - ఆత్మావననిజితప్రభంని
 జముఖనిరాశ్చరశోభం - అతఏవహ్రియా - నతం - సనాశం లాశసహితం - కాంచనం
 సావణం - అంబుజన్మ అంబుజగిరి - తథావిద్రుమదండప్రవహితుంబంధేకమండి
 తంభూషితం - సీతంవేదమణికాం - అంభః ప్రభాఃఅహంసమృద్ధురణస్య - చామరంకిం -

ఇతిశబ్దోద్రాధ్యాహర్యః - ఇతిచాబుద్ధబుద్ధకాః ఉత్పేక్షితవానిత్యధాః - బుద్ధతే
రుజితజ్ఞ - యువ ప్రథోధోధాభితివికారస్యరకారః॥ ౧౨౨

మూ॥ త్వితావరోహస్యహయాదుపానహాతజఃసదే లేజకురస్యవిభ్రాణే॥
తయోఃప్రవాతైర్వనయోధధాంబుజైర్మియోద్ధుకామే కిముబద్ధసమాణే॥

వ్యా॥ కృతేతి॥ తతస్తన్నిత్రాసంతరం - హయాత్ - కృతావరోహస్యకృతావ
తారస్య - అస్యనలస్య - ఉపానహాచామణీపదత్రాణే॥ ని॥ పాదత్రాణే ఉపానహాని
త్యమరః - విభ్రాణీవిభ్రాణే - పదేవిరణేతయోః ప్రకృతయోః పనయోస్యలిలకాననదోః॥
ని॥ వనేసలిలకాననేఇత్యమరః - ప్రవాతైః పల్లవైః - తథా - అంబుజైశ్చ సహేత్య
ధాః - సహభేదత్రలియా - నియోద్ధంకామాయయో సైనియోద్ధుకామేయధామేఇ
త్పీధాః - తుంకామ మనసోరపేతివికారలోపః - అతోబద్ధసమాణీతిముబద్ధకవతెఇ
వలేజకురిత్యుత్పేక్షా॥ ౧౨౩

మూ॥ విధాయమూతికం కవతేన వామనీంస్యయంబలిధ్వంసినిద - బిసి
మయమ్ | ఉపేతపార్శ్వశ్చరణేనమకానినాన్మృషఃపతంగంసచుధ త్రవాణినా॥

వ్యా॥ విధాయేతి॥ అయంనలః - స్వయమేవకవతేకవత్తనా - వామనీంసాస్యం
గౌరాదిత్వాత్ జీవ - బలిధ్వంసినిదంబినింకపటవామనవిష్ణుమూర్త్యనుసారిణీమిత్యర్థః -
మూతికంవిధాయ - కాయంసంకోచ్యేత్సధాః - మానిసానిశ్చవైస - చలజన - ఉపేత
పార్శ్వః - ప్రాప్రకం సాంతికః - పాణిరా - పతంగంపక్షిణం - సమధత్త సంఘటిత
వాకజగ్రాహేత్యధాః - స్వభావోత్తిరలంకారః॥ ౧౨౪

మూ॥ తదాత్తమాత్మానమవేత్యసంభ్రమాత్పనఃపునః ప్రాయసదుత్పవా
యసః | గతోవిరుతోజ్జయనైనిరాకతాంకరౌ నిరోద్ధుకాశతస్త్వకేవలమ్॥

వ్యా॥ తదాత్తమితి॥ సహంసః - ఆత్మాసం - తదాత్తంతేననలేన ఆత్మస్వరూ
తం - అవేత్యజ్ఞాత్వాసంభ్రమాత్ - ఉత్ప్రవాం ఉత్పతనాయ - పునఃపునః - ప్రాయ
సతోఆయస్తనా - యసుప్రయత్న ఇతిథాతోలు - పిత్తపాదిత్వాన్వేరకాణేః - ఉ
ద్భయనేఉత్పతనేనిరాకతాం - గతః - విరుతోఽపక్రమ్య - నిరోద్ధుకాహేతుః - కరౌ
కేవలంకలావేన - దశతిస్త్వద్భవాక - అత్రాపిస్వభావోత్తిభేదః॥ ౧౨౫

మూ॥ ససంభ్రమోత్పాతివత్తులూకులంసరః ప్రవద్యోత్తతయాను కంప
తామ్ | తమూమిలాలోత్రైపతగ్రహన్మృషంస్యనాయద్వాదిరుహైః పరీష॥

వ్యా॥ ససంభ్రమేతి॥ ససంభ్రమంసత్వరం - ఉత్పాదేనూర్జయమానేన - పత

కుక్కులేనపక్షిసంఘేన - ఆమలం - సరః - కర్మకర్తృతయాఉన్నసస్కృతయా - ఉత్కృష్టనాఇతినిపాతనాదభిధానాచ్చసాధుః - అనుకంపతాండయాశుతాం - ప్రపద్యత్రాప్య - తంస్యపం - ఊర్విభిఃలోలైఃవలైః - వారిరుహైః - కర్తృరితివ్యస్తరూపకం - పతగగ్రహవృక్షగ్రహణౌ - వ్యవారయది వేత్సుత్పేక్షయైవాస్తవనివారణా సంభవాత్పేక్షయై - నివారణస్యకరసాధ్యత్వాత్తతరూపకాశ్రయణం - అతపితభవస్సోపమానాభావేనలభాగమసారాద్యస్యపహితాస్వయేనాపుత్పేక్షయైవ్యంజకత్వమితిరూపకోత్పేక్షయైరంగంగిభావేనసంకరః॥ ౧౨౬

మూ॥ పతతితాతద్రుచిరేణవంచితంశ్రియః ప్రయాంత్యాఃప్రవిహాయవల్వలమ్॥ చలత్ప్రదంభోరుహనూపురోపమామకూజకూలేఃలహంసమండలీ॥ ౧౨౭

వ్యా॥ పతత్రజేతి॥ రుచిరేణపతత్రణాహంసేన - వంచితం - తత్పల్వలంసరఃప్రవిహాయ - ప్రయాంత్యాఃప్రదంభోర్హయైఃచలత్పల్వలం - పదాంభోరుహనూపురాభ్యా - ఉపమాసామ్యంయస్యాస్య - కలహంసమండలీమకూజ - స్వయాధ్యత్రంతేతేహంసకూజపంష్పభావః - అత్రకాంసేనైవసమాగచ్ఛంత్యాఃసరశ్శేభాయః-శ్రితేవ్యాసహశేదాధ్యవసాయేకకూజకల్పలహంసమండల్యాంతిన్నూపురత్వముత్పేక్ష్యతే - ఉపమాశబ్దపుష్పపమాధానుపపత్తేస్సంభావనాలక్షకభిత్వభేదం॥ ౧౨౮

మూ॥ నవాసయోగ్యావసుధేయమీకృతస్తవనంగయస్యాఃపతిరుజ్జితస్థితిః॥ ఇతిప్రహేయక్షీలిమాశ్రితానభఃఖగాప్రమామక్రశురారవైఃఖలు॥ ౧౨౯

వ్యా॥ నవాసయోగ్యేతి॥ ఇయమిద్యగ్వసుధావాసయోగానివాసాహ్లాన - కుతః - అంగభో - యస్యాఃపసుధాగూః - ఉజ్జితస్థితిఃత్యక్తచర్యావః ఉదృశః ఘాతుకః - త్వం - పతిరితి - ఖగాః - క్షీలిం - ప్రహేయ - నభశ్శ్చతాఃతంసలం - అరవైః - ఉచ్చభస్మనిభిః - ఆచుక్రమఃఖలుఉత్తరీత్యాససంధోపాలంశం చక్రరివేత్సుత్పేక్షయైగమ్యా॥

మూ॥ నజాతరూపచ్ఛరజాతరూపతాద్విజగద్వృద్ధేయమితిస్తుకముహుః॥ అవాదితేనాకుసమానసౌకసాజనాధినాథఃరపంజరస్పృశౌ॥ ౧౩౦

వ్యా॥ నజాతరూపేతి॥ ఇయంఉచ్ఛ్రిక్ - జాతరూపచ్ఛర - సజనాపక్షిః - జాతరూపతాఉత్పన్నసౌందర్యం - ద్విజస్యపక్షిణి - నవృష్టాదవృష్టచరీ - హరన్త్యయపత్రికుత్రాపితవృష్టభిత్వభావః - ఇతిముహుఃస్తుకం - సజనాధినాథః - అథాస్త్విన్నంతరేకరపంజరస్పృశాఃరతలగతేన - మానసంమాన - ససరః - ఓకఃసానం - యస్యలీలమానసౌకసాతేనకాంసేన॥ ని॥ హంసాస్తుత్పేక్షగరులశ్చ - కాంగామానసౌకసభిత్వమరః - అవాదిత్యక్షః - పక్షిఃకమిహానియతే॥ ౧౩౧

మూ॥ ధిగస్త్యుస్తాతరశంభవస్తనస్సమిత్వపతౌన్నవహేమజస్తనః॥
తవ్యావస్థేవతుమారశిరైభవవేదమిభిఃకమలాదయఃకియా॥ ౧౩౦

వ్యా॥ కదేవతగుర్భిరాహ॥ ధిగస్త్యితి॥ హేమజస్తయేహతాహేమజస్తనః
స్తాహా - మమ - పతౌ - పత్రాది - సమిత్వ - తస్మాతరశంతిశావశగం - భవస్త
నః - ధిగస్త్యితినింతా॥ ని॥ ధిగస్త్యిగ్భస్వణనిదయారిత్యమరః - ధిగుపర్యాదిమ తిష్ఠి
తిధిగేశాస్తనఇతిద్విత్వీయా - తుమారశిరై హేమకక్షేఃఆణావస్థేవ - తవ - అమిభిః
పత్యైః - కియా - కమలాయాఃలత్యైఃకమలస్యచ - ఉదయావృద్ధిః - భవేత్ - న
కియాసపీత్యధాః॥ ౧౩౦

మూ॥ నకేవలప్రాణివధోఽధోమమవత్పదీక్షణాద్విత్వసితాంతరాస్తనః॥
విగహితంధమధనైర్విబహాణంవిశిష్టవిశ్వాసజహంద్విషామపి॥ ౧౩౧

వ్యా॥ నకేవలమితి॥ హేనృపత్పదీక్షణాత్తస్మాత్విదవశానాత్ - విత్వసితాంత
రాత్తస్మాదప్రబలితస్య - విత్వస్తస్థేత్వధాః - మమ - వధః - కేవలం - ప్రాణివధః
ప్రాణిమాత్రవధః - నభవతి - కింతు - విశ్వాసభూతపాతకమిత్యధాః - తతఃకిమతతా
విశ్వాసజహంవిశ్రంభభాజాంద్విషామపి - నిబహాణం హింసనం - ధర్మధనైర్భగవత్
నైర్మన్వాదిభిఃవిశిష్యాతిరిత్య - విగహితంఅతిగహితమిత్యధాః॥ ౧౩౧

మూ॥ పదేవదేసంతిభటారణోఽఘటానతేషుహింసారసపపూర్యతే॥
ధిగీదృశంతేనృపతేఃకువిక్రమంకృపాశ్రయేయఃకృపణేపత్రైశ్చ॥ ౧౩౨

వ్యా॥ పదేవదఇతి॥ రణోఽఘటాఃరణేషుప్రపంచాః - భటాయోధాఃపదేవదేసం
తిసర్వత్రసంతిత్యధాః - విహ్నియాంద్విర్భావః - విషఃహింసారసఃహింసారాగః - తే
షుభటేషు - సపూర్యతే - అత్రకాకుఃసపూర్యతేకిమిత్యధాః - నృపతేర్మహారాజస్య - తే
తవ - ఈదృశమవధ్యవధరూపం - కువిక్రమంకుప్రితపరాక్రమం - ధి - యఃకువిక్రమః
కృపాశ్రయేకృపావిషయే - అనుకంపనియైకృపణేపత్రైశ్చ - క్రమతఇతికేషుః॥

మూ॥ ఫలేనమూలేనచవారిభూగుహంమునేరివేత్థంమమయస్యవృత్తయః॥
త్వయాద్యత్సన్నిపదండధారిణాఃధంనవత్పాధరణీఘ్నణీయతే॥ ౧౩౩

వ్యా॥ ఫలేనేతి॥ యస్యమమ - మునేరివసారి భూగుహంజలాశయగుహంపద్మినీ
నాం - అవ్యత్రవారిగుహంభూగుహంచ - ఫలేనమూలేనచ - ఇత్థమనేనదృశ్యమానప్ర
కారేణ - వృత్తయోజీవికాః - తస్మిన్నస్యసపరాధేపీతిభావః - దండధారిణాదండప్ర
యోక్తా - ఆదండ్యదండినేత్యధాః - పత్యాత్వయాహేతునా - అద్యధరణీకథంన

ఘృనే యతేజఃజుగుప్సతే - జుగుప్సతవి శేత్యథాః || ౧౧ || ఘృణాజుగుప్సా కృపయారితి
 శ్లోః - ఘృణతేఃకంఠాద్విభృత్యయగితి యగంతాల్లాటత తపారేఘృణిజిజిత్కరణాదా
 జ్ఞనేనదం - అకార్యకారిణిణాకారమపిగహాంతేగృహిణ్యవితిభావః || ౧౩౩

మూ|| ఇత్థీష్టతై స్తంబించయ్యానాజ్ఞయై స్పృశిత్రవై లత్యుక్తపదస్య పంఖిగః |
 దయాసముద్రై సతగతయోత్తిగ్ధి గకాంకాః క్షృరసాపగాగిరః || ౧౩౪

వ్యా|| ఇతితి || ఇతిత్థం - సఖిగోహంసః - తగన్యపం - ఈదృతై స్పృశింహోపాలభై రి
 త్యర్థః - వాజ్ఞయై స్పృశిత్రైః - ఏకాచోనీత్యంతుయతిమిచ్ఛంతితి మయః ట్పుర్వ
 యః - తిరశ్చోచిచాదనావాచ్ఛర్యంతిత్తం - పరై స్పృశా ర్థోన్ముటవా సపత్రపావై ల
 డ్యం - పరాభాదస్య వేదతస్మిన్వతా నేచ్ఛాకృపా - తాభిష్ఠుహువా లవిజిహ్వచిత్తివై ల
 త్యుక్తపదవిరచయ్య విధాయ - ల్విపిలఘుభూర్వాదిత్య యాదేశః - దయాసముద్రే - త
 వాశయేతస్మి తై - గిరవివ - కారుణ్యరసాపగాః కరుణారస వదీః - అంధీచకారాప
 వేశయామా నేత్యర్థః - సముద్రేనీ ప్రవేశోయ క్తవితిభావః - రూపకాలంకారః || ౧౩౪

మూ|| మదేఃపుత్రాజననీజరాతురాననప్రసూతిర్వరతూణిసస్వినీ | గతి
 స్తయోరేవజన సమదక్షయన్త మూవిధేత్వాంకగణాదాణ్ధివో || ౧౩౫

వ్యా|| తావివగిరఃప్రసంచయతి || మదేకపుత్రై రి || తత్రతావద్దైశము పాలభతే ||
 హేవిధే - జననీమాతా - అమామేవై కఃపుత్రోయస్యాస్యామదేకపుతా - స్వనాశేతవ్యా
 అపత్యాంతరంనాస్తీత్యథాః - జరాతురాస్య యమపృశక్తా - వరతూ స్వబార్యా - ని ||
 హంసస్యజ్ఞాపిద్వరతైత్యమగః - నవప్రసూ? రచిరప్రసవా - తపస్వినీఅనాథా శో
 చ్యా || ని || తపస్వీతాపనేశోచ్య ఇతివై జయంతి - ఏవజనఃస్వయమిత్యర్థః - తయాజ్ఞా
 యాజనస్యోః - గతిశ్చరణం - తంజనం - అదః - విధేఅహూవిధాత్యః - విశిష్ట
 మాకుంతితంసంబోధనేచేతిసంబోధనాథేలటశ్చ తాదేశః - త్వాంకరుణా - సూరు
 బాధి - మత్పీడనాన్న నివారయతితికామః - నరుణ్ధికిమిక్కుత్ప్రేమ || ౧౩౫

మూ|| ముసూతామాత్రంబవధింద మూదయాసఖాస్సఖాయస్సగద్రవో
 వగు| నివృత్తిమేవ్యంతిపరిందురు త్రగస్త్యయై వమాతస్సుశోకసాగరః || ౧౩౬

వ్యా|| అథమాతరంశోచతి || ముమూరైతి || హేమాతః - మమ - సఖాయః సుఖ్య
 దః - దయాసఖాః సదయాః - అతవివప్రసవద్రవస్పంతః - అన్యనేత్రాంబు || ని || రో
 దసంచాప్రమక్రమచేత్యురః - ముమూర్తమాత్రం - భవనిందయాసంసారXహేమానివృ
 త్తిశోకోపగతింఏవ్యంతి - కింతు - త్వయైవ - సుతిశోకవివసాగరః - పరమత్యంతం

కుఃఖేనాత్మీర్యకవికరు తరోక సరః - కరతేఃకృపాగ్రధేకులట్పుత్యయః॥ ౧౩౬

మూ॥ మదధానం దేశమృతాళమందరః ప్రియః కీయద్ధూర ఇతిత్వయోదితే॥
విలోకయంత్యాగుదతోధవక్షిణః ప్రియేనకీడ్మగ్న వితాతవక్షుః॥ ౧౩౭

వ్యా॥ అథభార్యాంకోవతి॥ మదర్థేతి॥ హప్రియ - మహ్య మిమమదర్థే - అర్థేన
సహనిత్యసహసస్పర్శలింగతాచవత్తవ్యే - తయోస్సందేశమృతాళయోర్యాచివవిస
యోః మందరఃతత్ప్రేక్షణేమిలంబితప్రవృత్తిః - ప్రియః - కీయద్ధూరకీయవిదూరతేజః -
వక్షాతవితి - త్వయా - ఉదితేషు క్షేపృష్టే సతిత్యధాః - అథప్రశ్నా నంతరంరుదతఃఆ
నిష్ఠాచ్చారతాతత్త్వాప్రతిహృతిమిమందతః - పక్షిణః ఇతోగచ్ఛతోగతాభాగా - వి
లోకయంత్యాఃతవ - సఃక్షణఃకాలః - కీడ్మగ్నవితాతవిషయ - వజ్రపాతప్రాయ వితి
ధావః - ధవతేఃకరణిలుట్॥ ౧౩౮

మూ॥ కథంవిధాతమిమంపాణి శంకజాత్తవప్రియాశ్చ త్యమృతవ్యతిర్వి
సః॥వియోక్త్యసేవల్లభయేతినిగ్గతావిపిలలలాటంతపనిష్ఠురాక్షరా॥ ౧౩౯

వ్యా॥ కథమితి॥ హేమిభావఃప్రియాయాఃవరటాయాఃశ్చ త్యమృతవ్యతిర్విసఃతా
దృక్తదంకైత్యమాదావనిర్మాణమశలాత్ - తవ - పాణిశంకజాత్తవంజ మృదుశి
రాత్పాదేరిత్యధాః - మయివిషయేవల్లభయా - వియోక్త్యసే - ఇత్యేవంరూపా - అతవి
వలలాటంతపనిష్ఠహంతీతి లలాటంతపాని - అసూర్యలలాటయోద్భవశివ పోరితిఖన్
ప్రత్యయః - అరుద్వికవదిత్యాదినాముహూగమః - తానినిష్ఠురాక్షరాణి కణకకోరా
ణిచాక్షరాణియస్యాస్స - విపిరక్షరవిస్యాసః - కథ - నిగ్గతానిస్సృతా - అత్రకా
రణవిరుద్ధకార్యోత్తికధనాద్విషమాలంకారః॥ శ్లో॥ విరుద్ధకార్యస్యాత్పత్తిర్యత్రానధా
స్యతా భవేత్ । విరూపఘటనానాస్యాద్విషమాలంకృత (స్త్రి)భేదః॥ ౧౪౦

మూ॥ అపిస్వయూధైర్యరతనిత్యతోనమంమమాద్యవృత్తాంశమిమంబతోదితా॥
ముఖానిలోలాక్షిదిశామసంశయందశాపిశూన్యానివిలోకయిష్యసి॥ ౧౪౧

వ్యా॥ అపీతి॥ అపిదేశ్యపేరధాః - అత్యాప్తికాదినేసద్యఃపరురిత్యాదినానిశాః -
స్వస్య - యూధైర్యరూపభవైః - సహచరైశ్చాంసైః కర్తృభిఃఅశనిత్యతోనమంబ
ప్రప్రహరప్రాయం - మమ - ఇమం - వృత్తాంతంఅవధానాచ - ఉదితాఉత్సాహ
దేబ్రువభధాశ్మకహదిత్వాదప్రధానేకర్తృణిత్తః - వదిస్వప్నీత్యాదినాసంప్రసారణం -
శూలోలాక్షిచంచలాక్షిదశాపి - దిశాంముఖాని - శూన్యానిఅలక్ష్యలక్షాని - విలోకయ
ిష్యసి - అసంశయంసంశయోనాస్తీర్యధాః - అథాభావేవ్యయీభావః - వితేతి భేదః॥

మూ॥ మమైవశోకేనవినితావత్సాత్వయావివిత్రాంగివిశద్యతేయది॥
తద్వస్త్రినేవేనపాతోపివోహతస్సృటంయత ప్రాశితవఃశరాసవః॥ ౧౪౨

వా॥ మమైవేతి॥ హేమిని తాంగిలోహితచంచుచరణత్వా ద్వివిత్రగ్నాత్రి - మ
మ - శోకేనైవమద్విష ప్తికుఃఖేనైవ - విదీక్షావక్షసావిదారితహృదయయా - త్వయా -
విచక్షతే మ్రియతేయది - త త్రహీణాద్వైవేన - హతోపి - స్ఫుటంక్యక్రం - పునః - హ
తోన్మి - హేమిమదే॥ ని॥ హేమిష్టయమిమదయా రితివిశ్వఃకుతః - యతః - తేజశః -
చరాసవఃమతురప్యభావేపోతకాభావాన్మృతాః - అతశ్శిశుమరణభావనయాచద్వి
గుణితంమమరణదుఃఖంప్రాప్తమిత్యధాః॥ ౧౮౦

మూ॥ తవాపిహోహేవిరహోన్మృతామలాఃకులాయకూలేముచిలుత్య తేముతే॥
చిరేణలబ్ధాబహుభిరుచానోరక్తగతాఃక్షణేనాస్ఫుటితేక్షణామమ॥ ౧౮౧

వా॥ ననుచన్మృతాతేషాంకథంమరణమతతా - తవేతి॥ హేమియే - బహుభిః
మమూరధైవిరణలబ్ధాఃకృత్యభిత్వధాః - అస్ఫుటితేక్షణాః - అత్యాప్యస్మిన్మితా
యోః - మమతేజశః - తవాపి - నతేచలంమమైవేతిభావః - విరహాద్విషతైః - యథాకు
లాఃస్ఫుటీజితాః - తేషాంస్వసంపాదితేషిత్వర్థః - కులాయకూలేమ నీదాంతితమ్॥ని॥ మ
లాదానీడమన్త్రియామిత్యమరః - విలుత్యపరివృత్య - మనః - గతాః - హాహేతిభేదే॥
మూ॥ సుతాఃకమాహూయచిరాయమంకృతైర్విధాయకంప్రాణిముఖానికం
ప్రతికధామశిష్యధ్వమితి ప్రమిల్యసన్సుతస్య సేకాద్బుబుధేన్మృతాశ్రుణుః॥

వా॥ సుతాఇతి॥ హేనుతాః - చుంకృతైః - చుంకారైః - చిరాయచిరం - కం
ప్రహూయ - కమహూయకంప్రతికమపి ప్రతిముఖానికంప్రాణి - విధాయ - కథా
న్మృ - శిష్యధ్వంకథామాత్రకేషభవత - కుతాపిపిత్రోరదశానాన్విగయధ్వం - ప్రా
ప్తకాలేలోట - మరణకాలఃప్రాప్తత్యధాః ఇతిఇత్యుక్తేత్యధాఃగమ్యమానాథా
త్వాదవ్రతాగః - ప్రమిల్యమూర్ఖత్వా - సహంసఃసుతస్యదయాద్రాభావాత్ప్రప
హతః - నృపస్య - అశ్రుణోవాప్యస్యసేకాద్బుబుధేసంజ్ఞాంతేభే - ప్రాయేణాత్రస్య
భావోక్తిరూహ్య॥ ౧౮౨

మూ॥ ఇత్థమముంచితమముంచద్దీనదయాభుతయావనిపాలః॥ కూత
మదశిశోధ్యతోసియదిధాంగచ్ఛయిథేచ్ఛనుథేత్వభిధాయ॥ ౧౮౩

వా॥ అథసర్వత్రభిన్నసగాంతై రితికావ్యలక్షణాద్వృత్తాంతరేణ శ్లోకద్వయ
మాహ॥ ఇతిమితి॥ ఇత్థంచితచంతరపరిచేవయమానం - అముం - హంసం - అవనిపాలో
సలిః - దీనేష్వాల్లేమ - దయాభుతయా - రూపమాకృతిః - అదశి - అత్రూర్వత్వాదవలలోకి
తం - యన్తైయదధాం - రూపదశానాథామేవ - భృతోగృహీతః - అసి - అథ - య
ధేచ్ఛంగచ్ఛ - ఇత్యభిధాయ - అముంచతోటకవృత్తమేతత్॥ శ్లో॥ తోటకవృత్తవి
సంభవభాగావిలిలక్షణాత్॥ ౧౮౪

మూ॥ ఆనందజాశ్రుభిరనుత్రయమాణమార్గాప్రాకోఢిక నిగమిత

నేత్రవయఃప్రవాహాః | చక్రేనచక్రవిభచంక్రమణిచ్ఛలేననీరాజవాంజన
యితాంనిజవాంధవానామ్ | ౧౪౪

వ్యా || ఆనందేతి || సహంసఃచక్రనిభచంక్రమణిస్సృతంబలాకారభృణుణస్య - భ
లేన - నీరాజవాం - జనయతాం కుర్వతాం - నిజవాంధ వానాం - బంధము క్తవంధ
వానీరాజయంతీసమయః - చారః - ప్రాప్తోచనాత్పుర్వం - శోకేన - నిగమితాని
స్సూరితాః - యేనేత్రవయఃప్రవాహా బాష్పపురాః - తానానందజా శ్రువిరానందజా
మైత్రిః ఆనుశ్రయమాణమార్గా ఆనుగమ్యమానమార్గా - చక్రేకృతవా - ఆత్రప
యేణాంస్వభావసిద్ధంబంధముక్తేస్వయావ్యభృమణంఫలశబ్దేనాపముత్పత్తతత్రనీరాజన
త్వారోపాదపహ్నున భేదః - ఆత్రచమత్కారకారిత్యావృంకాచరణరూపత్వావృస
ర్వతసగాఙ్ఠశ్లోకేమ ఆనందశబ్దప్రయోగః - యథామాభగవాన్దహభాష్య కారః -
మంగళాదీనిమంగళమథ్యానిమంగళాంతానిహితాస్మాది ప్రధంతేవీరపురుషాణాం య
క్షుత్పురుషాణిచభవంతి - ఆధ్యేతారఃప్రవక్తారోభవంతి - వసంతతిలకావృత్తంశ్లో ||
ఉక్తావసంతతిలకాతభజాలగౌగ ఇతిలక్షణాత్ - సగాఙ్ఠత్వావృత్తభేదః - య
థామా దందీశ్లో || సగ్ధారనతివీరైశ్చావృత్తవృత్తైస్సు సంధిభిః - సర్వతభిన్న
సగాఙ్ఠైరుపేదంతాకరంజనమితి | ౧౪౫

మూ || శ్రీహంసాంకవిరాజరాజమకుటాలంకారహీరస్మతంశ్రీహీరస్మ
మువేణితేంద్రియచయం మామల్లదేవీచయమ్ | తచ్చింతామణిమంత్రచింతన
భవశృంగారభంగ్యామహాకావ్యేచారుణీనైషధీయచరితేసర్గోయమాదిరత్నః ||

వ్యా || అభకమిః కావ్యవణానామాఖ్యావపూర్వకంసగంసమాప్తిశ్లోకనిబంధనే
నామా | శ్రీహంసామితి || కవిరాజరాజమకుటానాంవిశ్వేష్టశ్రేణిమానీనాం - ఆలం
కారఃఆలంకారభూతః - హీరఃవజ్రమణిఃశ్రీహీరోనామవిశ్వాకాశితఃఇంద్రియచయో
యేవతంశ్రీహంసాం శ్రీహంసానామకంయంసుతం - సుమ వేజనయామావ - మామ
ల్లదేవీనామస్వమాతా - చాచ - యంసుమవే - తస్యశ్రీహంసాస్య - యచ్చింతామణిమం
త్రస్యచింతనంఉపాసనా - తస్య - వలెఫలభూతే - శృంగారభంగ్యా శృంగారరసవృ
త్తా - చారుణీ నిషఘానాంజనంబావాంబాజానైషధఃసరిః - తదీయచరితేతలచరిత
నామకే - మహాకావ్యే అయం - ఆదిః ప్రథమః - సగంః - గతస్సమాప్తఇత్యభిధా - వి
జముత్తరత్రాపిత్రద్భవం - శాదుకాలవిశ్రీతితవృత్తమేతత్ || శ్లో || సూర్యాశ్చైవమహా
సజాప్రతాప్సగురవభ్యామాలవిశ్రీడిరమితిలక్షణాత్ | ౧౪౬

ఇతితదవ్యాప్తప్రమాణసారానారపారిణశ్రీసుహృదాపాధ్యాయకోలచ
ల్లగల్గినాగసూరివిరచితేనైషధకావ్యావ్యాసేజీవాతుసమాఖ్యానేప్రథమస్కంధః -

నైషధకావ్యసవ్యాఖ్యానే - ద్వితీయస్కంః.

మూ॥ అధిగత్యజగత్సర్వరాదధముక్తిం పురుషోత్తమాత్మనః । వచ సామ
పిగోచరోనయస్సతమానందమవిందతద్విజః॥ ౧

వ్యా॥ అధిగత్యేతి ॥ అథమాచనానంతరం - సద్విజఃపక్షీవిప్రశ్చ ॥ ని ॥ దంతవి
ప్రాండజాద్విజాత్మకరుః - జగత్సర్వరాత్త్వైషధకావ్యసవ్యాఖ్యానే ॥ ని ॥ జగత్సర్వరాత్
త్వైషధకావ్యసవ్యాఖ్యానే - పురుషోత్తమాత్ పురుషశ్రేష్ఠో విష్ణుశ్చ - తతఃతస్మాత్సర్వకృతా
న్నభాత్ - అస్యత్రప్రసాదాచ - ముక్తిం మాచనం నిర్వాణంచ - అధిగత్యప్రాప్య - య
ఆనందోవచ సామపిగోచరః పురుషశక్తః ॥ శ్రు ॥ యతో వాచోనివతః తత్తత్తాదే
రవాజ్ఞానసగోచరశ్చ - తమానందం పరమానందంచ - అవిందతాలభత - విశేష్ణాభాధా
త్కర్తృత్వైషధకావ్యసవ్యాఖ్యానేషదం - శేషువాదీనామితినుమానః - అత్రా
భిధాయఃప్రకృతాభాగమాత్రనియంత్రణాదులక్షణేషునుపపత్తేర్భేదాంతరానవ కా
శాల్మక్యతాయాశ్చముఖ్యాభావాదనుంతరేణ సంభవాద్ధ్వనిరేవా యం - బ్రాహ్మణస్య
విష్ణుర్వైషధకావ్యసవ్యాఖ్యానేషదంప్రాప్తిత్వజాభానంతరప్రవీతేర్న శ్లేషః ప్రకృతాప్రకృతోభయగతః
అస్మిన్ సగోచరకవల్లోకపర్యంతంవియోగినివృత్తం ॥ శ్లో ॥ విషమేషసవాగురుస్సమ
సభరాల్మభగురుర్వియోగినితిత్వజాదితసంక్షేపః॥ ౧

మూ॥ అధునీతభగస్సవైకధాతనుముత్ఫుల్లతనూరుహీకృతామ్ । కరయం
త్రణదంతురాంతరేవ్యలిఖిచ్చంతుపుటేనవక్షుతీ॥ ౨

వ్యా॥ అధునీతేతి ॥ సఖిగోహంసః - ఉత్ఫుల్లతనూరుహీకృతాంస్యవకర పీడనాదు
శ్చుద్ధపతత్రీకృతాం ॥ ని ॥ పతత్రంచతనూరుహ మిత్యుచరః - తనుంశరీరం - నైకధాత
నేకధా - నభాభాస్యసభజ్జన్య - సుపుటేతిసమాసః - సజ్జోసమానేసలోపప్రసంగః -
అధునీతభుతవాక్ - ధూజఃక్రూరేలజితభా - త్వాదీనాం ప్రాశస్త్యతిప్రాశస్త్యః - కించ
కరయంత్రణేనస్వపకరపీడనేనదంతురేనిమ్నాన్నతమభ్యప్రదేతేషుతీ పక్షమూలే ॥ ని ॥
(స్త్రీ) పక్షుఃపక్షమాలమిత్యుచరః - చంచుపుటేనత్రోటి సంపుటేనవ్యలిఖిత్ - విలేఖ
నేన ఋజూవకారేత్యుచరః - పితవాదిశ్లోకవత్ప్రయేస్వభాతోత్తిరలంకారః॥ ౨

మూ॥ అయమేకతమేనవక్షుతే రధిమధ్యోర్ధ్వగంఘమంఘ్రిణా । ఫలన
శుణిషశిశ్రియోక్రుతకండామితమాళిరాలయమ్॥ ౩

వ్యా॥ అయమితి॥ అయంహంసః - స్థలసమీపమహానానంతరమేవేత్యథాః -
వికతమేనాంఘ్రితాపక్షతేఃపక్షమూలస్యాధిగుభ్యంకుభ్యోఽర్థగ్ధాఽర్థగ్ధామిసీజం
ఘాయన్తీకంఢూయనేతత్రథా - క్రుతకంఢూయితమితి స్మృత్యం కపిలత చూడ
స్మృ - ఆలయంనివాసం - శిశియేతితవా॥ ౩

మూ॥ సగరుద్వనదుర్గుద్గ్రహాకటుకీటాకదశతస్పృతఃకవితః॥ నును
దేతనుకంఢుపండితఃపటుచంచూపుటకోటికుట్టనైః॥ ౪

వ్యా॥ సగరితి॥ పండితఃనిపుణఃసహంసః - గరుతఃపక్షవివవనదుగ్ధాంతక్రదుర్గు
హాఃక్రహీతుకుశత్యాః - కటుకీట్కందశతఃకవితైస్తుదతఃకవితః మత్రవిదేవసతఃప
తచూనాకాకీటాకాఽతుద్రజయాకాపటుచంచూపుటస్యసమథాతోఽపేకోట్యాఅగ్రే
భకుట్టనైఃకుట్టనైస్తనురల్పకంఢూర్యన్తీతనుకంఢూయితాతథా - గోస్త్రియారుప
సగ్రాసేతిత్రాస్యః - నునుదేనివాసితవాఃస్మృతితభితభిత్వాత్తనేపదం॥ ౪

మూ॥ అయమేత్యతటాకనీడజైర్లఘుపర్యవ్రియతాథశంకితైః॥ ఉదడి
యతవైకృతాత్కరగ్రహజాదస్యచికస్వరస్వరైః॥ ౫

వ్యా॥ అయమితి॥ అయంహంసప్రటాకనీడజైస్పృతఃపక్షిభిస్తత్రత్యహంవైః - నీ
దోభ్యవాగరుత్తప్రభిత్యమరః॥ లఘుక్షీప్రమేత్యాగత్యసర్యప్రియతపరివృతఃపృణాతేః
కమూజిలజ్ఞ - అభపరివేష్టనానస్తరమస్యహంసస్యకరగ్రహజాన్మృతకపీదనజన్యాద్వి
కృతాదేవవైకృతాద్విలులితపక్షత్వరూపాద్వికారదశనాదిత్యథాః - స్వాధ్యేఽత్ర
త్యయః - శంకితైశ్చిత్తైః - అతపివచికస్వరస్వరైరుచ్చేఘాఃపైస్తైరుదడియతో
జ్జీనం - డిబోభావేలటా॥ ౫

మూ॥ దధతోబహుశైవలత్తుతాంధ్యతరుద్రాక్షమధువ్రతంఖగః॥ స
సభస్యయయాకరంపునస్వరసంకోకనదభ్యమాదివ॥ ౬

వ్యా॥ దధతఇతి॥ అభసఖగోహంసః - బహుశైవలభూరిశైవలాత్క్షేభూర్యస్య
తద్బహుశైవలత్తుం - తస్యభావఃతత్రాతాందధతోదధానాత్సరసఃపల్వలాత్ - బహూ
నిశైవలత్క్షేజిశిఖత్రచిహ్ననియస్యసబహుశైవలత్క్షేతస్యభావఃతత్రాతాందధతో
దధానస్యసభస్యరుద్రాక్షేజిమధురతాఇవేక్ష్యపమితసమాసః - తేభ్యతాయేనతంక
తంకోకనదభ్యమాద్రక్షోత్పలభ్యాంతేరివపునర్యయా - లోకనదంతురుద్రాక్షసద్యశమధు
క్రతంఖలు - అత్రబహుశైవలతేత్యాదౌశబ్దక్షేపస్తదనుప్రతిజితారుద్రాక్షమధుక్రతమి
త్కుపమాతత్సావేద్యేయంకోకనదభ్యమాదివేక్ష్యత్ప్రేక్షేతిసంకరః॥ ౬

మూ॥ పతగశ్చిరకాలతాలనాదతివిస్రంభమవాపితోమకిమ్ | అతులం
విదధేకుతూహలంభుజమేతస్యభజన్తహీభుజః॥ ౭

త్యా॥ అథాస్యస్వయమూగమనాదత్వే ౧ తే ॥ పతగఇతి ॥ పతగోహంసశ్చిరకా
లతాలనాదమలాశనాదతివిస్రంభమతివిశ్వాసం ॥ ని॥ సమావిస్రంభవిశ్వాసావిశ్వాసకరి-
అవాపితో హాపితోమకిమ్మత్వే యే- అన్యథాకథంపునఃస్వయమూగజ్యేదితిభావఃకిం
చ • పతస్యమహీభుజోభుజంభజన్-స్వయమూపు పువన్నతులం కుతూహలంవిదధే - కౌ
తుకంబకారేత్యభావః - అ తోత్వే ౧ తే వృత్త్యనుప్రాసయోః శబ్దాథానలంకారయో
స్త్రిలతందులవశ్యంసృష్టిః ॥ శ్లో॥ ఏకద్వి త్యాదివత్కానాంపునరుక్తిగ్భవేద్యది- సంఖ్యా
నింతమముల్లంఘ్యవృత్త్యనుప్రాసఃఊరిత ఇతి॥ ౭

మూ॥ నృసమానసమిష్టమానసస్సనిమజ్జక్తుతుకావృతోమికము | అవ
లంబితకణశమ్ములీకలశికం రచయన్ననోవత॥ ౮

త్యా॥ వృషమానసమితి॥ ఇష్టమానసఃప్రియమానసః - సరాజహంసః - కుతుకం
మామన సునేతలవృత్తంసూతాతస్సోర్దిమనిమజ్జదంతగతం వృషమానసంశమనః - క
ర్తాకక్మల్యాదివకణకమ్ముల్యాతేఏవకలక్యాతేఅవలంబితేఅహితేకృతేభృతేచయే
నతత్తథోక్తం - వద్వృత్తత్యేతికవ - రచయిత్తుర్వ సమోవత ఉక్తవాక్ - జలేమజ్జ
శ్మపిరకాథాంకలశ మవలంబితే - తద్వత్కణ శమ్ములీకలక్యా విశ్వవమానూపక
తాస్యంసృష్టిః॥ ౮

మూ॥ వృగయానవిగీయతేనృపైరపిథర్మాగమమకాసారగైః | స్తర
సుందరమాంయదత్వజస్తవధమాస్పదమోదయోజ్జ్వలః॥ ౯

త్యా॥ వృగయేతి॥ వర్మాగమమర్తపారభర్తాన్త్రుతత్త్వపారదశాఖరపి-
అవికాత్యంతాధ్వరమారపారసర్వాసంతేమదఇతిగమేడః ప్రత్యయః - నృపైర్వృగ
యోఃఆభేదోపగీయతేనగమ్యతే - రథాపహస్తరసుందరమా మత్యజ ఇతియత్ -
సత్యాగస్తవదయోదయోజ్జ్వలవిమలనిరుపాధికఇతియావత్ - ధమాస్సుకృతం
సతేచలమాకారాదేవసుందరోసింతింతుభమాతోపీతిభావః॥ ౯

మూ॥ అబలస్వకులశినోర్ముషాన్ని జపేదద్రువపీఠీనఃఖగాః | అనవ
ద్యశృణోది నోహృగన్తృగయాఘాయనభూభృతాంఘ్నతామ్॥ ౧౦

త్యా॥ శనుప్రాపిహంసాకథరినగీయతేతతాహ॥ అబలేతి ॥ అబలస్వకులశినో
ర్ముషాః - మన్యస్వకులఘాతినోమత్యాగితిప్రసిద్ధిః - నిజపేద ద్రువపీఠీనోఽహ్ని
నాన్తృగయాఘాయనభూభృతాంఘ్నతామ్

క్షుభలక్షణాదిసామ్యక్రయవృక్షపీడాకరాకాఖాగా - అనవద్యసృజాదినః అనపరా
ధిత్వగహింసకాన్తృగా ॥ శ్లో॥ అంతస్సంజ్ఞాభవంత్యేతేనుఖమఃఖసమన్వికాగతిమ
నుస్మృత్యాకరుతృజాదినామపి ప్రాణిత్యాతద్ధింసాపిదోష ఇతిభావః - సర్వప్రాపితా
వ్యీర్ణ్యజినిప్రత్యయః - ఘృతాంహింసతాంభూభృతాంమృగయాఅఘాయసాహాయ - న
భవతి - తద్వధస్వదండరూపత్వాత్పృథ్వీతాకరణేదోషఇతిభావః ॥ ౧౦

మూ॥ యదవాదివచుప్రియంతవప్రియమాధాయనునుశ్చురన్తితత్ । కృ
తమాతవసంజ్వరంతరోరభివమ్యోమృతమంశుమానిన ॥ ౧౧

వ్యా॥ తథాపికిమథాంపునరాగతంతప్యయేత్యతప్రహ ॥ యదితి ॥ తవయదప్రియ
మవాదివచువోచం - ప్రియమాధాయప్రియంకృత్యాతదప్రియం - తదోఃకృతం స్వకృత
మాతవసంజ్వరమాతవసంతాపం అమృతముదకమభివచ్యం ॥ ౧౧॥ పయఃపీలావమృత
మిత్యమరః - అంశుమానివనుశ్చుర్పృథ్వుం ప్రమాప్తుమిచ్ఛుః - నుదప్రేరణ ఇత్య
స్తాథాతోఃసన్నంతాకప్రత్యయః ॥ ౧౧

మూ॥ ఉపనమ్రమయాచితంహితంపరిహర్తుం తవాపిసాంప్రతమ్ । క
రకల్పజవాంతరాద్విధేక్కుచితఃప్రాపినిహిత్రతిగ్రహః ॥ ౧౨

వ్యా॥ తహిభవన్నాచనసుకృతమేవమచుపర్యాప్తం - కింభృష్టపకారే శతిన
కాచ్యమిత్యాహ ॥ ఉపనమ్రమితి ॥ అయాచితకప్రాధికతముపనమ్రముపనతంహితం
ఇవాచాముత్రచోపకారకంవస్తు - తవాపిపరిహతుంసాంప్రతంసయ్య క్తం॥ శ్లో॥
అయాచితంహితంగ్రాహ్యమపిమహ్నతకర్తృగతిస్తరజావితభావః - తదపిమహ్నత
స్యకథంపుభగ్ననాద్వా ॥ వ్యామతప్రహ ॥ కరేతి ॥ హియస్తాకారణాత్ - సప్రతిగ్రహః
కరకల్పం - కరస్థానియమిత్యభావః - ఈషదసమాప్తకల్పపత్యయః - యజ్ఞసాంకరం
స్వయంయస్యతస్తాచ్ఛేఃకుద్ధాద్విధేఃబ్రహ్మణఃప్రాపిప్రాప్తః - నతుమత్రఇతిభావః -
అస్మాత్తేఃకమణిలతోవిధిరేవతేదాతా అహంతస్యోపకరణమాత్రం - అతోనాభమ
యాచ్ఛాలాఘవంతవేతిభావః ॥ ౧౨

మూ॥ పతగేనమయాజగ్న్వతేరువక్పతేవ్యసకింప్రభూయతే । ఇతివే
ద్విసతుత్యజంతిమాంతదపిప్రత్యపకతుమాత్తయః ॥ ౧౩

వ్యా॥ సనుపార్వభౌమస్యమేతరశ్చాత్వయాకిముపకరివ్యతేకత్రాహ ॥ పతగేనేతి॥
పతగేనపక్షిమాత్రేణయూజగ్న్వతేస్సార్వభౌమస్యతవోపకృత్యైవఉపకారాయప్రభూ
యతేక్షమ్యతేకింప్రభూయతపివేత్యభావః - భావేలబ్ - ఇతివేద్వి - అక్షమత్వంజానామి
తదపితథావ్యాతయాయోస్తుత్వయానినిపతితాఇతిభావః - మారిప్రత్యుపకతుం

నత్యజంతిప్రత్యుపకారణాయప్రేయంతిత్యథః - అత్రపతగోప్యహంకమూషకా
లిం నైషమూషకారంకరవాణీతిభావః॥

౧౩

మూ॥ అనిరాదుపత ర్మమాచ లేదధవాత్మై వయికిమువక్రియామ్ । పృథు
రిథ్థమధానిరస్తుసానవి శేషేవిదుషామిహగ్రహః॥

౧౪

వ్యా॥ అథవాన్యథాశక్తిపక్షోన్వీత్యాహ॥ అనిరాదితి । అథవాఉపకరణరచి
రాదవిలంబాదుపాదవికాపయిః - విసయాదిత్యాత్వాన్వీత్యే - ఉపథాయాక్రా
న్వత్వంచేతిక్రాన్వయః - తత ఆగతా బౌషయికితామత్తన బౌషయికితాత్మై పయికిం
స్వోపాయసాధ్యామిత్యథః - తత ఆగత ఇత్యేనప్రత్యయే - టిథ్యాగతీత్యాదిసాజీవ-
ఉపక్రియామాదరేత్ ప్రత్యుపకారంకర్యాత్ - చరథాతోర్విధిలిప్ - ఇత్తమేవసతి-
స్వోపక్రియాపురుషధికాస్తు - అథఅథవాఅనిరల్పాస్తు - విదుషాంవివేకినామిహస్త్వికావి
వయేవిశేష - గ్రహఆగ్రహూన-గుణగ్రాహిణోవివేకినఃకృతజ్ఞతామేవ అస్యపశ్యం
తినదోషమన్విష్యంతిత్యర్థః॥

౧౪

మూ॥ భవితానవిచారచారుచేత్రదపిత్రావ్యమిదంకదిరితమ్ । ఖగవాగి
యమిత్యతోపికింసముదందాస్యతికీరగీరిష॥

౧౫

వ్యా॥ అథస్వవాక్యేఆదరంయంచతే॥ భవితేతి॥ ఖగన్మృశ - ఇదంకక్ష్యమాణం
మదిరితంకదుచ్చనం - విచారేమిదుచ్చేచారుయక్తంసభవితాన భవిష్యతిచేత్రదపి అని
చారితరమజీయమపిక్రావ్యం శ్రోతవ్యం - ఇయంఖగవాగిత్యతోపిపాతోఃకిరగీఃకు
తవాగివముదంసదాస్యతికిండాస్యత్యేవ - ప్రయోజనాంతరాధావేపి కామకాదపిశ్రో
తవ్యమిత్యథః - చదాతేఽల్పట్॥

౧౫

మూ॥ సజయత్వరిసాధనసాధనకీక్రతనామాకిలభీమభూపతిః । యమ
వాప్యవిదభాఖాఃప్రభుంహసతిద్యామపితక్రభత్వకామ్॥

౧౬

వ్యా॥ అథయన్వక్తవ్యంతరదాహ॥ సజతి॥ అథేనఅభిధేయేన సహవతాతఇతి
సాధనకం - తేనసహేతిమల్వయోగ ఇతిబహువ్రీహిః - వోపసజానస్యేతిసహశబ్దస్యవి
కల్పాత్పథావః - శేషాద్విభాషితకస్పమాసాంతఃతతశ్చివ్వరభూతతద్భావే - అనిసాధన
మశక్తుసంఘేమ - సాధనకీక్రతనామాభీమభూత్యాఖ్యాయేనసతథోక్తః - సప్రసిద్ధః-వి
త్త్యత్వస్తాదితిభీమః - భియోమభిత్వపాదాసాధేనిచాతనాన్తప్రత్యయబౌణాదికఃభీమ
ఇతిభూపతిఃసృపఃజయంతిలసరోవత్క్షేపణవతాతేభిః - విదర్భభూర్విదభావేశః-
యంభూతతిం ప్రభుంభతానరమచాప్య శక్రోథరాయసాస్తాంతం శక్రభత్వకాం - స
ద్యుతశ్చేతికపి - ద్యాందివమపిహసతి - కిముతాస్య భత్వకావేశేనానిత్యథః - (స్త్రి)

యోహితకరుత్తమఃకాథాసంకుర్వంతిభావః- అత్రవిదభాభవోవిద్యహాసాసంబంధేపిసంబంధోక్షేరతిశయాః॥ ౧౬

మూ॥ దమనాదమనాక్ష్యసేదుపస్తనయాంతభ్యగిరప్రపోధనాత్ | వరమావసదిష్టవిష్టపత్రితయానన్యసదృగ్గణోదయామ్॥ ౧౭

త్యా॥ దమనాదితి॥ సఖీమభూపతిరమనాగల్పం ప్రసేదమనిజోహాసయాప్రసన్నాత్ - భాషాయాంసదవసక్తువ॥ ఇతిసదేలిటః - కృపాదేశః - దమనాద్దమనాఖ్యాతీతభ్యగిరఃఅమోఘపచాత్ తపోధనాద్భ్రమే - దిష్టనాంతాలాసాం విష్టనానాంలోకానాంచత్రితయయోరసస్యసదృగ్గణోదయాంతాలత్రయేలోకత్రయేచాసన్యసాధారణగుణప్రకాశంతనయాంకుహితరంవరమావ - వరత్వేనలబ్ధివానిత్యధః॥ ని॥దైవాద్యుత్తేవరఃశ్రేష్ఠేత్రకుక్లిదేమనాప్తియైతిత్యమరః॥ ౧౮

మూ॥ భువనత్రయనుభువామసౌదమయంతీకమనీయతామదమ్ | ఉదియాయయతస్తస్యశ్రియాదమయంతీతితతోభిధాందధే॥ ౧౯

త్యా॥ అథాస్యావామధేయంపుత్రాదయస్తేహా॥ భువనత్రయేతి॥ అసౌవరప్రసాదలభాతనయాంకత్రీణయస్తస్యశ్రియానిజశరీరసౌందర్యేణకరణేన - భువనత్రయనుభువాంతైర్లోక్యనుండరీకాంకమనీయతామదంసౌందర్యగర్వం దమయంతీఅస్తంగమయంతీ - దమేణ్యంతాన్నపాదమిత్యాదిసాకర్తృభిఃపాయఅత్తసేవచాపవాదవరస్తైశదప్రతిషేధేష్యకర్తృభిఃప్రాయవివక్షయ్యాంపరిత్యైవదేర్లటశ్చత్రాదేశః - ఉదియాంయఉదితా - ఇణోలిట్ - తతస్తస్మాదేవనిమిత్రాద్దమయంతీత్యభిధామాఖ్యాందధే - దధాతేర్లిట్॥ ౨౦

మూ॥ శ్రియమేవచరంభరాధిపాద్గుణసింధోరుదితామవేహితామ్ | వ్యవధావపివావిధేకలౌంఘ్యమచూడానిలయాంనవెదకః॥ ౨౧

త్యా॥ అథైకవింశతిశ్లోకైశ్చికురాదిపాదపర్యంతం దమయంతీంవణాయతి॥ శ్రియమితి॥ హేస్మతాందమయంతీంగుణసింధోఃగుణసాగరాద్ధరాధిపాద్భీమనరేంద్రాదుదితాముత్పన్నాం శ్రియంసాక్షేల్లక్ష్యమేవచరంభువమవేహితానిహి - అవపూర్వాదిణోలోటిసేహారతివ్యాదేశేజిత్యాన్నసార్వధాతుకగుణస్పంహితాయామాద్యుణః - అత్రకేవలావపూర్వస్యఇణోజ్ఞానాభావాదాజ్జీవన్లేషేతదలభాత్పృణ్లేషేవ్యేహజోశ్చేతిపరరూపమితి - కేహంచిత్యత్రయోపన్యాసోపధాప్రయోశ్యత్యాగః - అవైహేతివృద్ధిరవద్యేతివామనసూత్రమప్యనాజ్ ప్రణ్లేషవివభాగంతిప్రాప్తవృద్ధిప్రతిషేధపరజ్ఞుణవివయక్షగతివ్యాఖ్యానాదన్యధాబీమాజోశ్చేతిపరరూపమేవయక్షమిత్యవ్యతః - చరదేశవత్పవధానాన్నశ్రీరేషేతివాచ్యమిత్యాహ - వ్యవధౌవ్యవధానేసత్యపి

ఉపసగేఘాః కిరిలతి ప్రవృయః - మృదమూడానిలయం హరశిఖాశ్రయం కళాంబి
 ధోరింధోరేవకళాంకోవానవేద - సర్వోపివేదైవేత్వధాః - విదోలహోవేతివైకల్పికో
 నిలాదేశః - యథాహరశిరోగతాపికళారంద్రకళేవ - తథాభీమధవసూదితావ్యేషా
 శ్రీరేవేతసాందర్యాతిశయాః - అత్రశ్రీకళణాః నృపమృదౌవాక్యవ్యయేబింబప్రతి
 బింబభావేనసామాన్యధర్మకావత్తయానిదిష్టావికల్పప్రప్తంతాలంకారః ॥ శ్లో॥ యత్రవా
 క్యవ్యయేబింబప్రతిబింబతయోచ్యతే - సామాన్యధర్మకావత్తైస్సప్రప్తంతోనిగవ్య
 తదితిలక్షణాత్ ॥

౧౯

మూ॥ చికురప్రకరాజయంతి తేవిదుషీమూఢాని సావిభృతియాః । వ
 శునావ్యపురస్కృతేనతత్తులనామిచ్ఛకుచామరేణః॥

౨౦

వ్యా॥ చికురప్రకరాజితేతి ॥ చికురప్రకరాః కేశసమూహః జయంతి సర్వోత్క
 షేణాదవతంతే - యావత్త్రీతివిదుషీవిశేషజ్ఞా - విదేశ్యకుర్వసుః - ఉగితశ్చేతిజీవ
 వసోస్సంప్రసారణం - సాదమయంతీ - మూఢానివిభృతివికల్పద్ధృతావససర్వస్యావృ
 త్కషణహేతురిథావః - అతవస - పశునాతిరక్తాచమరీమృగేజావ్యపురస్కృతేనానా
 దృతేనచాచిరేణచమరీపుచ్ఛేనసహ - తత్తులనాంతేషాం చికురాణాంతులనాం సమీకర
 ణంకవిచ్ఛతునకోపీత్యధాః - సంభావనాయాంబోట్ - అత్రతులనానిషేధస్యాపుర
 స్కృతపదాధానామకత్వాత్పదాధానామకంకావ్యలింగమలంకారః ॥ శ్లో॥ హ
 తోర్వాక్యపదాధానైవకావ్యలింగముచావృతమితిలక్షణాత్ ॥

౨౦

మూ॥ స్వదృశోరనయంతి సాంతస్వ నాంఖురకంఠూయనైతత్వాన్మృగాః ।
 జితయోరుదయత్ప్రమీలయోస్తదభిర్వేక్షుణిశోభయాభయాత్ ॥

౨౧

వ్యా॥ స్వదృశోరితి ॥ మృగాః హరిణాస్తస్యాదమయంత్యా అఖర్వయాః రాయత
 యోర్వీక్షుణయోరన్వేష్యోభయాకత్రాప్యజితయోరతవీవధయాదుదయత్ప్రమీలయో
 మత్సదృశాననిమీలనయోః స్వదృశోర్విజనయనయోఃఖురైశ్చఘ్నేః ॥ ని॥ శవంక్లివేఖురఃపు
 మానిత్యమరః - కందూయనస్యకషణస్యకైతవాచ్ఛలాత్సాంతస్వనాంజనయంతి-లా
 లనాంకుర్వంతి - యథాలోకేపరపరాజితానిమీలితాః స్వజనైభయానివృత్తయే
 కరతలాస్ఫులనాదినాపరిసాంతస్వ్యంతేతద్వదితిభావః - అత్రకైతవశబ్దేనకంఠూయన
 మపహ్నుత్యపాంత్యవారోహదపహ్నుతభేదః ॥

౨౧

మూ॥ అపిలోకయుగంధృశౌపషిశ్రుతదృష్టారమణీగుణాలప్రిశులిగామి
 తయోదమస్వసుర్వ్యతిభాతేనుతరాంధరావతే॥

౨౨

వ్యా॥ అపీతి ॥ హేధరావతే - దమోనామబీమనైశ్చిత్తజ్జప్తస్యస్వసుదామ

యంత్యాఃలోకయుగం మాతాపితృకులయుగం - శ్రుతిగామితయావేద ప్రసిద్ధతయాను
 తరాంవ్యతిభాతేపరస్పరోత్కృష్టాణభాతి - తథాదృశానేతే అపి శ్రుతిగామితయాక
 ర్ణారంతరాంతకయావ్యతిభాతే - పరస్పరోత్కృష్టాణభాతః - తథాశ్రుతాః శ్రుతిప్రసి
 ధాఃతేవతేదృష్ట్యాఃలోక ప్రసిద్ధాశ్చ విశేషణయోరపి విశేషణవిశేష్యభావ
 వివక్షాయాం విశేషణసమాసః - తేరమణీగుణాః (స్త్రీ) దత్తా అపి శ్రుతిగామితయాజనైః
 శ్రూయమాణతయాం || ని || శ్రుతిశ్చైత్రతథామాయేవారాయాం శ్రోత్రకమణీవివి
 శ్వః || సుతరాంవ్యతిభాతేవ్యతిహరేణభాంతి - ఆత్మనేపదేవ్యవత ఇతియుక్త్యాదేశః -
 సర్వత్రకతాంబికమవ్యతిహర ఇత్యాత్మనేపదం - అదాదిత్వాచ్చసోలుక సర్వత్రసేరు
 త్వం - అత్రలోకయుగాదీనాంతయా నామపి ప్రకృతత్వాత్క్రేవల ప్రకృతివిషయతుల్య
 యోగితాభేదః || శ్లో || ప్రస్తుతాప్రస్తుతానాం చ కేవలంతుల్యభవతః | ధౌపమ్యం గ
 మ్యతేయత్రనామ తాతుల్యయోగితేతిలక్షణాత్ ||

౨౨

మూ|| నళినమ్మలినంవివృణ్వతీమృతతీమ స్పృశతీతదీక్షణే | అపిఖంజనమం
 జనాంబితేవివిధాతేరువిగర్వదుర్విధమ్

౨౩

వ్యా|| నళినమితి || నళినంపద్మంబులినమచారు వివృణ్వతీమర్వాణేపృతతీంమృగీమ
 స్పృశతీ - అనమానత్వాన్తారాదేవపరిహరత ఇత్యర్థః - తదీక్షణేతల్లాచనేఅంజనాంబి
 తేకజ్జలపరిష్కృతేసతీ - ఖంజనంఖంజరీటాఖ్యం - ఖంజననామకఃపక్షివిశేషః || ని ||
 ఖంజరీట ప్రఖంజన ఇతిమరః - తమపిరుచిగర్వదుర్విధంచారుత్వగర్వనిస్సవ్వంవిదధాతే
 మర్వాతే - సర్వధాప్యనుపమేయ ఇత్యర్థః || ని || నిస్సవ్వ ముద్విధోదీనాదరిడ్రో
 మగతోపిస ఇత్యురః || ఈక్షణయోగ్యునినాదిమలినీకరణాద్యసంబంధేపిసంబంధోత్త
 రతియోక్తిః - తయాచోసమావ్యజ్యత ఇత్యలంకారేణాలంకారభస్మిః ||

౨౪

మూ|| అధరంకిలబింబ నామకంఫలమస్తా దితిభవ్యమన్వయమ్ | లభతే
 ధరబింబమిత్యదఃపదమస్త్యారదనచ్చదండభత్ ||

౨౫

వ్యా|| అధరమితి || అధంబింబమిత్యదఃపదం అధరంబింబమిత్యుపమితసమాసా
 శ్రయణేన (స్త్రీ) నామధరేణయత్పదం ప్రయజ్యతేతదిత్యర్థః అస్యాఃపదయంత్యాఃర
 దనచ్చదంబీష్టమభిదభత్ తదభిధానాయప్రయుక్తంపదిత్యర్థః - బింబనామకంఫలంబిం
 బమస్తాద్దమయంతీరదనచ్చదాదధరంకిలాపకృష్టంభవితిఅధరశబ్దస్యాప్రకృష్టభావేన్వ
 అధరంబింబంయస్తాత్తదితిబహువ్రీహిసమానేదసతి - భవ్యమబాధిత మన్వయంబృష్టి
 పదాధానంసగలక్షణంలభతే - అన్యధాసమరణసమాసాశ్రయణే - సమరణఃపదవి
 ధిరితససమరణపరిభాషాభజ్యేత - తహానౌపమాన్యాదినిభావః - అత్రదయంతీదంత
 వ్యవస్థానింబాధరీకరణాసంబంధేపిసంబంధోత్తరతియోక్తిః పూర్వపద్యనిశ్చయః ||

౨౬

మూ॥ హృతసారమివేందుగుండలం దమయంతీవదనాయ వేధసా । కృ
తమధ్యబిలంవిలోక్య తేధృతగంభీరఖనీఖనీలిమ । ౧౫

వ్యా॥ హృతసారమితి ॥ ఇంద్రుడుగుండలందమయంతీవదనాయ తన్నిర్మాణాయేత్య
భ - ౫ త్రియాధోఽపవదస్యేతివతుధీః - వేధసాహృతసారముద్భృతమధ్యాంకమివతుతః
భృ - చుద్భవింపిహితమధ్యరంధ్రముతివపృతోగంభీరఖనీఖసృనిమ్మమధ్యరంధ్రా
కాశస్యనీలిఖనైల్యంయేనత త్తథాబిలోక్యతే॥ ని॥ ఖనిః(స్త్రి)యామాకరస్యాన్య దిత్వ
మరః - కృదికారాదత్రినూవాజీవ్యక్తవ్యఇతిజీవ - అత్రశంకాపహ్నవేన ఖనీలిమా
రోవాదపహ్నవభేదః సచకృతమధ్యబిలమిత్యేతత్పదార్థాహతుకకావ్యలింగానుక్రా
ంతిః - తదపేక్షానేయంహృతసారమిత్వత్యేతేతిసంకరః - తయాచోపమావ్యజ్యతఇ
తిపూర్వపథ్యనిః॥ ౧౬

మూ॥ ధృతలాంఛనగోమయాంచనంవిధుః లేపనపాండరంవిధిః । భృ
మయన్యువిశంవిదిభాజానననీరాజనవధామానమ్॥ ౧౭

వ్యా॥ ధృతేతి॥ విధిర్భృతలాంఛనమంక వివగోమయాంచనమృత్యుధృద్ధి
టగోమయసంక్లషణంయేనతం - ఆలేపనపాండరంనిజకాంతిసుఖా ద్ర్యభవతిత మిత్య
భాః - విధుంచంద్రమేవవిదర్శనానసస్యవైదర్శిముఖసృనీరాజనవధామానకం నీరా
జనశరావమ్॥ ని॥ శరావోవధామానక ఇత్యమరః - కిరణదీపకతాంయక్రమితిభావః
భృమయతి- ఉచితంలాకోత్తరత్వాదితిభావః- వివంసీరాజయంతీతితేనాచారః- అత్ర
విధులలాంఛనాదేర్నిరాజనశరావగోమయాదిత్వేనరూపకాత్వావయవ రూపకమ్॥

మూ॥ సుషమా విషయోవరీక్షణేనిఖిలంపద్మనుభాజితస్త్రఖాత్ । అధునా
పినభంగలక్షణంసలిల్లాజ్జనమ్మృతిస్ఫుటమ్॥ ౧౮

వ్యా॥ సుషమేతి॥ సుషమా పరమాశోభా - నైవవిషయః - తద్గీక్షాపరీక్షణేజలది
వ్యశోభనేకృతేనిఖిలంపద్మంపద్మజాతంతస్త్రఖావపాదానాత్ భంగావధిత్వాద భాజిత
భంజి - స్వయమేవభగ్నుభూమితిత్వభాః - స్ఫుటంతకారిలజ్ - భంజేత్సచివీతివైభా
వికీర్ణకారలోపః - ఆతపివాధునాపి - భంగలక్షణంపరాజయచిహ్నంసలిలా మన్నజ్జ
నంక్షణమపినోన్మృతినజహతి - జలదీప్యోన్నజ్జనస్మచరాజయలింగత్వస్త్రకాదితిభావః-
ఉన్నజ్జనక్రియానిమి త్రేయంభంగోష్టేతి॥ ౧౯

మూ॥ ధమపీరితిచంచ బాణయోరుదితేవిశ్వజయాయతమ్భృనా । నతి
కేనతదుచ్చనాసికేవ్యయినాభీరవిముక్తిరామయోః॥ ౨౦

వ్యా॥ ధమపీరితి॥ తద్భృనావిశ్వజయయోదితే ఉత్పన్నేరతిసంచ బాణయోధా

నమః - సూనమిత్యాదివ్యం జ కా ప్రయోగాద్గమ్యాత్పై ౧౫ - కించ - తస్మాదవయ త్యాం ఉచ్చనానకైశ్చ తనానాపుటైశ్చయినానాం ద్రోశిచాపక రాజాం విముక్తిం కామయై నైషధితథోక్తయోస్తథాః - శిలి కామినియై చ రేభ్యో నిషిధినిప్రత్యయః ॥ ని॥ నానికంపన్యచండే స్త్రీనానికశ్శరశల్యదూరితివిశ్వః - సభావేన ద్రోశి చాపేన కిమితా హుః - పూర్వజకత్పై ౧౫ ॥ ౨౦

మూ॥ సద్వృత్తవశూరసాపరం జలయగ్రాస్థమృణాళజిహ్వజా | అపిమిత్రజుషాంసరోరుహం గ్రహయాతుః కరలీలయాశ్రియః॥ ౨౧

వ్యా॥ సద్వృత్తి ॥ హేమూరజలయగ్రాస్థానిమృణాళానిజయత ఇతి తజ్జిహ్వజా భుజాయ తస్మాత్పా - మిత్రజుషామయగ్ర సేవినాం - సుప్రాత్పేదినాంచ - సహాయసం పన్నానామపీ త్యన్తః ॥ ని ॥ మిత్రం సుప్రాదిమిత్రోర్క ఇతి విశ్వః - సరోరుహం - క్రియశ్శృణా స్సంపద శ్చ - నలోకేత్యాదివాపీ ప్రతిషేధః - కరలీలయాభుజజల సేవ భుజవ్యాపారేణబలి గ్రహణేనచ ॥ ని॥ బలిహస్తాంశవః కరాః - లీలావిలాసక్రియాయోరితిచామరః - గ్రహయా తుః గ్రహితా - గ్రహయాగ్రహణిభిధాతోస్సారాదికాల్ - స్పృహిగృహీత్యాదిసాత్కమప్రత్యయః - అయామంతేత్యాదివాణేరయాదేశః - నాదమయంతీతవ పరమత్యంతం తతి సద్వృత్తి అనురూపేత్యుపచలంకారః - శూరస్యశూరై వభార్యాభవికుమహాతీతివాహః॥

మూ॥ నయసీశేనుతాతమ త్రరేసుస్థశిస్వాభివిధిం విధిత్సునీ | విధినాశేన రోమరేఖయాత్మనసీమ్నా ప్రవిభజ్యరజ్యతః॥ ౩౦

వ్యా॥ వయసీ ఇతి ॥ సుద్వృత్తవయం త్యాం - స్వాభివిధిం స్వవ్యాప్తిం విధిత్సునీవి థాకుమిర్భతీ - అహమహమికయాస్వయమేవాక్రమితు మిర్భతీ ఇత్యన్తః - శిశుతా తకు త్రరేఖాల్పయావ సేవయసీవిధివాసీయాభిజ్ఞేనరోమరేఖయా సీయాచిహ్నానప్రవిభ జ్య - రోమరాజ్ఞేప్రాగేవఅత్రైవవేనస్తాతవ్యం - తతఃపరంయావసేనేతి కాలతోవి థాగంకృత్వాకృతసీమ్నాకృతమర్యాదేఅపి - విభాషాశిశ్యోరిత్యలోపః - సరజ్యతఃససం తువ్యతః - రమ్యవస్తువు స్వజమితిభావః - వితేనవయస్సంధిరుక్తః - అత్రప్రస్తుతవ యోవి శేషణసామ్యాదప్రస్తుతవివాదప్రతీతేస్సమాసోక్తరలంకారః॥ ౩౦

మూ॥ అపితద్వపుషి ప్రసర్పతోగమితేకాంతిర్మురైరగాధతామ్ | స్త రయకావనయోఃఖలుద్వయోఃస్థవకుంభాభః తఃకుచాపుభా॥ ౩౧

వ్యా॥ సంప్రతియావనమేభాప్రిత్యాహ ॥ అపీతి ॥ కాంతిర్మురైరగాధప్రవాహై రగాధతాంకురవగాహతాంగమితేతద్వపుషిదమయంతీకరీరప్రసర్పతోస్తరతోస్తర యావనయోద్గద్గదూరపి - ఉభౌకుచౌష్టస్సోస్తజ్జనస్యకుంభాస్తవనాథాకుంభావిల్య త్తథాః - ప్రకృతిభి కార భావాభావా దశ్చసూపాదివత్తాదర్థే వ్యవస్థీకమాసః - లోకేతర

ద్విః అనిమజ్జనాయకుంభాదికమహ్యభ్యత ఇతిప్రసిద్ధం - భవతఃఖలు - అత్రకుచయోః
స్వరయావనస్వనకుంభతోష్ఠేష్టయా తయారాత్కట్యంకుచయోశ్చాతివృద్ధిర్వృ
జ్యత ఇత్యలంకారేణవస్తుధ్వనిః॥ ౩౦

మూ॥ కలశేనిజహేతుదండజఃకిముచక్రభ్రమకారితాగుణః । సతమచ్చ
మహాభవకప్రభార్మురచక్రభ్రమమాతనోలియత్॥ ౩౧

వ్యా॥ కలశఇతి ॥ నిజహేతుదండజఃస్వనిమిత్రకారణస్యః చక్ర భ్రమకారితా
కులాలభాండశ్రమణజనకత్వం - నైచగుణోభర్తృరూపాదిచ్ఛ ॥ ని॥ గుణఃప్రధానేరూ
పావాదిత్యమరః - సఃకలశేకిముదండకార్యకలశేసంక్రాంతః - కిము-ఇత్యధాః - కు
తఃయద్యస్తాత్సకలశఃతస్యాదమయంత్యాః ఉచ్చమహాభవకత్వచాత్సనా చరిత
స్వకప్రభార్మురేలావణ్యప్రవాహేచక్రశ్రమంచక్రవాకప్రాంతంకులాలదండశ్రమ
ణంచాతనూతి॥ ని॥ చక్రోగజేచక్రవాకెచక్రంనైస్యరథాంకమూః - గ్రామజాలేకులా
లస్యభాండేరాష్ట్రాస్త్రయారపీమ్యభయత్రాపివిశ్వః - అత్రసమవాయికారణగుణా
రూపాదయః - కార్యేసంక్రాంతంభిసనిమిత్రగుణాభితితార్కికానాంసమయేస్థితేగుణ
భిచచక్రభ్రమఇతిచోభయత్రాపివాచ్యప్రతీయమానయారభేదార్యవసాయేన సతమ
చ్చమహాభవన్నితికుచకలశయారభేదాభిశయోక్త్యుత్తాపితార్మురచక్రశ్రమత్సక
యనిమిత్రా - కుచాత్సనికలశేకార్యేచక్రభ్రమకారితాలక్షణనిమిత్రకారణగుణం
కమజేనూత్వేష్టేతిసంజ్ఞేతః - తార్కికసమయేవిరోధావిరోధాభాసాలంకారఇతి
తైశ్చికత్వం - తదేతదత్వంతాశ్రుతచరమలంకారపారభ్యక్తానశ్చ్యవ్యంతు॥ ౩౨

మూ॥ భజలేఖలుషాన్లుఖంభిభివికురైర్నిమిలతబహుగమాణః । అపి
జంభరిపుందమస్వసుజితకుంభఃకుచశోభయేభరాట్॥ ౩౩

వ్యా॥ భజతఇతి ॥ దమస్వసుదమయంత్యాశ్చికురైర్నిర్జలబహుగమాణఃకృత
పింఛనిండఃజితబహుఇత్యధాః - శిఖరున్మూరఃషన్లుఖంభిశాఖంభజలేఖలు - తథా
కుచశోభయాజితకుంభఇథరాడైరావతొపిజంభరిపుమింద్రంభజతే - పరపరిభూతాః
ప్రాణత్రాణాంప్రబలమన్యమాశ్రయంతిఇతిప్రసిద్ధం - అత్రశిఖ్యైరావణయోషన్లుఖ
జంభారిభజనస్యజితబహుత్వజితకుంభత్వపదాభాసేతుకత్వాత్తత్తేతుకేకావ్యలింగే
తదసంబంధేపిసంబంధాభిధానాదభిశయాత్తిశ్య॥ ౩౩

మూ॥ ఉదరంసతమధ్యపృష్ఠతాస్ఫురదంగుష్ఠపదేనముష్టినా । చతురం
గుళిమధ్యనిగతత్రినళిభాగ్జితందమస్వసుః॥ ౩౪

వ్యా॥ ఉదరమితి ॥ దమస్వసురుదరంసతమధ్యంనిమిషమధ్యప్రదేశం పృష్ఠంయ
స్ఫోదరస్యతస్యభావస్తతాత్తయా - స్ఫురత్స్ఫురదగ్రహణాత్స్పృష్టఫలకేస్ఫురీభవదంగుష్ఠ

శబదమంగుష్ఠస్యాసప్తానం యస్య తేన ముష్టి నాకరజేన - చ త స్మాజామంగుళీ నాంసహ
హరశ్చ తురంగుళి - తద్ధితే త్యాది నాసహహరద్విగురేకవచన సమంసకత్వే - తస్యకు
భ్యేభ్యోంతరాభ్యోనిగతంతయ త్త్రివళి - పూర్వవత్సమాసాదికాభ్య - యత్కూక్రం
వామనేన త్రివళి కర్మపంచ్చాచేదితి సూత్రేణ సప్తకాయ ఇత్యాదివద్ధి - సంఖ్యే సంత్యా
యామితి సంఖ్యాయాం ద్విగురితి - తదపిచేత్కరణనామధ్యాత్త్రివళి య ఇతి బహువచన
ప్రయోగదర్శనే సిద్ధితంగతి మాత్రం స సార్వత్రికమితి ప్రతీతిః - తేన భ్రాజత ఇతి తచ్చాత్రిజ-
లిత్రయ శోభి కృతమిత్యుత్పేక్ష - తాతుకినేతి శేషః - ముష్టి గ్రాహ్యమభ్యేయమిత్యభాసః -
ముష్టి గ్రహణాదంగుష్ఠ సూదనాత్పృష్ఠమభ్యేని క్షుతా ఉదరే చ చతురంగుళినో దనాద్వళి
త్రయా విచ్ఛాద శ్చేత్తుత్పేక్షతే ||

౩౪

మూ॥ ఉదరం పరిమాతి ముష్టి నామ తుకి శోపిదమస్వసుః కిము । ధృతతచ్చ
తురంగుళీ వయద్వళి భిచ్ఛాది సహేమకాంతభిః ||

౩౫

త్యా । ఉదరమితి ॥ కోపితుకుక్షీదమస్వసురుదరముష్టి నాపరిమాతి కిము పరిచ్ఛిన్న
తికిమిత్తుత్పేక్ష - కుతః యద్యస్తాత్సహేమకాంతభిర్వళిభిశ్చామకాంత్యా సహచ
తస్యలి (స్త్రి) కలిభిరిత్యభాసః - ఏకస్యాః కనకసావర్ణ్యం సూచితం - ధృతంతస్యమాతు
శ్చతురంగుళ్యంగుళి వతుష్టంతయేన తదివభాతీత్యుత్పేక్ష - అత్రోత్పేక్షయా హే
తుహేతుమద్భూతయోరంగంగిభావేన సజాతీయః సంకరః - పూర్వజ్లోకే కలిసాంతిస్య
జాంతతురజ్జలిమధ్యనిగతత్వముత్పేక్షితం - ఇహతుతాసామేవకాంచ సహితానాం
చతురంగుళిత్యముత్పేక్షత ఇతి భేదః - ప్రేక్షీతురితి భావః ||

౩౬

మూ॥ పృథువతులతన్నితంబకృన్నిహిరస్యం దనశిల్పశిక్షయా । విధిరేక
కచక్రచారిణంకిమునిమితృతిమాన్తథంరథంమ్ ||

౩౭

త్యా । పృథ్వితి ॥ పృథువతులంచ - తస్యాః నితంబంకరొతినితంబకృన్నితంబం
కృతవాన్నిధిః బ్రహ్మ - మిహిరస్యం దనశిల్పశిక్షయా - రవిరధనిర్వాతాభ్యాసకాలవేన - వి
కకంపితాకి - ఏకాదాకినశ్చాసహాయ ఇతి చకారాత్కప్రత్యయః - తేన చక్రేణ దరతితి
తచ్చారిణం మాన్తథంరథం నిమిత్తతికిము - సూర్యస్థేన చన్తధస్యాపి ఏకచక్రంరథం
నిర్వాతుమిచ్ఛతి మిత్తుత్పేక్ష - అన్యథాకిమధామిదం నితంబనిర్వాతమితి భావః - మా
తేస్సన్నంతాల్లట్ - సనిమమే త్యాది నా ఇహ దేశః - సస్యాధాధాతుక ఇతి సకారస్య
తకారః - అత్ర లోపోభ్యాసస్థేత్యభ్యాసలోపః ||

౩౮

మూ॥ తరుమూసుయ్యగేనమందరీ కిమురంభాంపరిణాహినావరమ్ । తరు
ణీమపిశిష్టు రేవతాంధనదావత్యతః ఫలస్తనీత్ ||

౩౯

వ్యా॥ తరుమితి ॥ సుందరీదమస్తసాపరిణామివానిపులేన ఊరుయుగేనరంభాంరంభాంనామితరుంపరంతరుమేవ - సలకేత్యాది నాపస్త్యే ప్రతిపేదః - జిహ్వాకిము - కింతు భనదాపత్యస్య - వశకుబరస్యతపసఃపలస్తనీంఘలభూతమచాంతాంరంభాంనామతరుజీమపిజిహ్మరేచ॥ ౧॥ రంభాకదిశ్యపురసారితివిశ్వః - రంభే ఇవరంభాయా ఇవచోరాయస్యాస్యఇత్యుభయధారంభోరూరిత్యర్థః॥ ౩౭

మూ॥ జలజేరవి సేవయేవయేపదమేతన్నదతామవాపతుః । ధృవమేత్సరుతస్సహంసకీకురుతస్తేవిధిపత్రదంవతీ॥ ౩౮

వ్యా॥ జలజేఇతి ॥ యేజలజేద్విపత్నేరవిసేవయాసూర్యోహసనయేవపితస్యాఃపదతాంచరణత్వమేవపదం చతిస్తామవాపతుః - తేజలజేకన్యభూతేవిధిసత్రదంవతీద్వంద్వచారిణౌబ్రహ్మచారునాంసౌపత్యాగత్యరుతఃరచాయాజనాదిత్యర్థః - రాతేస్తంపవాదిత్వాస్త్వివిమతగాగమః - సహంసకీసకటకీపహంసకీచకురుతః - అభూతతచ్ఛావేత్విః ॥ ౧॥ హంసకఃపాదకటకఇత్యమరః - హంసపత్నేవై భాషికఃకషత్వయః - ధృవమిత్యత్రేక్షయోం - పద్మహంసయోరవిసాభావాత్కణాశ్చిద్వివ్యసద్వయోస్తత్పదత్వముత్పేక్ష్యుదివ్యహంసయోరేవహంసకత్వంచోత్పేక్షతే॥ ౩౮

మూ॥ శ్రీతమృణ్యసరస్వరిత్కథంసమాధిక్షపితాఖి లక్షణమ్ । జలజంగతిమేతుమంజుళాందిమయంతీపదవామ్నిజన్మని॥ ౩౯

వ్యా॥ శ్రీతేతి ॥ శ్రీతాస్తేవితాఃపుణ్యాస్సరస్వరితఃకునసాదీనిసరాంసిగంగావ్యాస్సరితశ్చయేనతత్సూధినాథ్యానేననిమిలనేనక్షపితాఖిలక్షణంయోపితసర్వరాత్రంజలజందమయంతీపదమితి నామయస్మిన్జన్మనిమంజుళాంగతింరమ్యగతింఉత్తమదశాంచ ॥ ౧॥ గతిర్వాగేనదశాయాంచేతివిశ్వః - కథంనైతుపిత్యేవేత్యర్థః - పదస్యగతిసాధనత్వాత్తత్కాపిదమయంతీసంబంధాచ్చేభయగతిలాభః - తథాపిజన్మాంతరేపిసర్వభాతపఃఫలితమితిభావః - సంభావనాయాంలూట్ ॥ ౩౯

మూ॥ సరసిఃపరిశీలితుంమయాగమికమీనకృతనైవీవృతా । అతిధిత్వమనాయిసాదృశోస్సదసత్పంచయగోచగోదరీ॥ ౪౦

వ్యా॥ అథకథంత్వమేనాంచేత్సీకృతతతా ॥ సరసీరితి ॥ సగసేస్సరాంసిచరిశీలితుంచరిచేతుం - తత్రవిహతుమిత్యర్థః - ముగాదిజేర నిత్యత్వాదన్యంతప్రయోగః - గమిగమనంశబ్దరశద్వేనార్థగమ్యతే - తస్యకమీనకృతాఃకమనాకారకీకృతాః - నైతేఅనేకే - సజ్జధాస్యసజ్జస్యసుప్తుపేతిసహసః - నితరాంతరంతేజనాయేష్వితిసీవృతఃజనపదాయేనతేన - క్రాంతానేకదేశేనేత్యర్థః - సహిత్రతీత్యాది నాదీఘః - మయాసదసజ్యేతిసంశయగోచరస్సంచేహస్పదం ఉదరంయస్యాస్యా - కృశోదరిత్యర్థః.

నాసికోదరే త్యాదినాశీవ - నాదమయంతీ దృశోరతిధిత్వమ నాయ - స్వవిషయతాంసీ
తాదృష్టేత్వధః - సయతేఃకమఃక్షిలుక్ || ౪౦

మూ॥ అనధృత్యునివోపియాతైర్నసహాధీతవతీ మిమామహమ్ | కతమ
సువిధాతు రాశయేవలిరస్యావసతీత్యచింతయమ్ || ౪౧

వ్యా॥ అనధృత్యేతి || అహమిమామహమ్ అయంతీతి వసస్వగత్యసంబంధిర్యావ
తైర్నృపతసమూహైరపి || ని॥ గార్భిణియోవతంగణ ఇత్వమరః - భిక్షుత్వాత్వమూ
హాభేద్యైత్యయఃతాత్పర్యయువతీ (స్త్రీ) ప్రత్యయాంతస్యేకప్రకృతిత్వేనకర్తృ
జాతాత్తత్వాన్నిధానోభవ్యాభేతద్ధిత ఇవపుంబద్ధావభివృత్తికారః - సహాధీత
వతీమసద్భవీ - లతాప్రధికనుంధోబద్ధః - సహాధికస్యచక్షుశ్చ సుపువేతిస
మాసభివృద్ధిసః - అనధృత్య నిర్విలంబితాః - బక్తాః - అత్యయేర్బానిత్యాఃపతిఃకత
మస్తుకతిమోవావసతీత్యచింతయం - తనివతిశేషః || ౪౧

మూ॥ అనురూపమనిరుదయన్నభసస్వేష్వపిపూర్వపక్షతామ్ | యా
వసుప్యననేతువత్తు సప్తయిసిద్ధాంతధియన్యవేయమ్ || ౪౨

వ్యా॥ అనురూపమితి || ఆథేదానీమనురూపంహిగ్మ మేయంత్యాంసీరూపయన్న
స్యాఃపతిత్వేనాలోచయత్ - సర్వేష్వపియం - సుఖార్పపక్షతాం దూష్యకోటిత్వంబద్ధ
వనేతువత్తు సప్తయిసిద్ధాంతధియన్యవేయం - త్వమేవాస్యాఃసరినిరచైవ
మిత్యధః - అయమేవవిధాతురస్యాశయభిభావః || ౪౨

మూ॥ అనయాతవరూసీమయాకృత సంస్కారవిబోధనస్యమే | చరమ
ప్రవలోకితాప్యసాస్తృతిమారూఢవతీశువిన్తితా || ౪౩

వ్యా॥ అధత్వద్రూపదశానమేవసంప్రతితత్సారకమిత్యాహ || అనయేతి || చి
రమవలోకితాపిసాశుచిన్తితానుందరీత్యాధునాహస్తేననిధిశన్నాహ - అనయాతవ
రూపసీమయాసౌందర్యకావ్యయాకృతసంస్కారవిబోధనస్య అక్షుద్ధసంస్కారస్యమే
స్తృతిమారూఢవతీస్తృతిపథంగతా - సద్భవదశానంస్తారకమిత్యధః || ౪౩

మూ॥ త్వయివీరవిరాజతేచరంవమయంతీకిలికించితంకిల | తరుణీ ప్రసవవ
దీప్యతేమణిహారావలిరామణీయకమ్ || ౪౪

వ్యా॥ తతఃకిమతలః || త్వయీత్యాది || హేవీరదమయంత్యాఃకిలికించితంకిలీ ||
క్రోధానుమాదాభీత్యాదేస్పంకరకిలికించిత మిత్వ్యుక్తమణిలక్ష్మిత శృంగారచేష్టితం
త్వయిచరంత్యయ్యేవవిరాజితేకిలకోభతేఖలు - తథాహిమణిహారావళిముక్తాహరణ
జ్ఞేః - రామణీయకంరమణీయత్వంయోపధాన్యరూపోత్తమాబ్దుహ - తరుణీ ప్రసవవదీ
ప్యతే - నానప్రతేత్యధః - సనదీనాంద్విత్యవిశిష్టజాతిప్రాయేనేతి ప్రాయ గ్రహణా

దేకకచవప్రసూగః - అత్రహరతిలికించితయోరుపమానూపమేయయో ర్వాక్యద్వయే
 లింబ పరిగంబితయా ప్రసస్యచయోస్యకునభమత్వోక్తేభ్యఃప్రంతా లంకారః - ల
 డ్మణంతూక్తం॥ ౪౪

మూ తనరూపమిదంతయావినావిఫలం పుష్పమిచాపకేశినః । ఇయమ్మ
 క్షధనాష్టధావనిఃస్వవనీసంప్రసదత్ప్విరాపికా॥ ౪౫

వ్యా॥ తవేతి ॥ హేవీరతవేదంరూపంసౌందర్యంతయాదమయంత్యావివా - అవకే
 శిమోబంధ్యకృత్స్య ॥ ని ॥ వంధ్యోపలూపకేశీ చేత్యమరః - పుష్పమివవిఫలంనిరభా
 శం - ఋద్ధభవాసంప్రసాదావిత్తాఇయమవనిఃకృధానిరభాశా - సంప్రసదస్మికామాజ
 త్కోకిలాస్త్వవనీనిజోద్వానమపి - నీవ - కాకుచ్చానిరభాశేత్యధాః - తద్వ్యగేతుప
 ర్యంసవలమితిభావః ॥ ని ॥ కింవితక్రేపరిప్రశ్నయైవేనించాపరాధయోదివిశ్వః - అ
 త్రనశరూపావనివనీనాందమయంత్యావినారమ్యతానిషేధాద్విమూక్తిరలంకారః॥ ౪౬॥
 వినాసంబంధియత్కించితప్రాన్యత్రపరావేశత్ - రమ్యతారమ్యతావాస్యాత్వావిమూ
 క్తిరసుస్తృతేతిలక్షణాత్ ॥ తస్యాశ్చపుష్పమివేత్సుపమయాసంస్పృష్టిః॥ ౪౭

మూ॥ అనయామరకామ్యమానయా సహయోగస్థులభస్తునత్వయాః
 ఘనసంవృతయాంబుదాగమేకుముదేనేపనిశాకరత్విషా॥ ౪౮

వ్యా॥ అత్రస్వానేడౌదశాయతుంతస్యాఃదౌలగాభ్యుహూతా ॥ అనయేతి - అమ
 రైరింత్రాదిభిఃకామ్యమానయోధిలప్యమాణయాదమయంత్యాసహయోగఃఅంబుదాగ
 మేఘనసంవృతయామేఘావృతయానిశాకరత్విషాపహయోగః కుముదేనేపత్వయాసమల
 భోదగ్ధభిక్షకర్థః-అత్రతస్యంయోగదౌర్లభ్యస్యకురకామనపరాధాహేతుకత్వాత్కా
 వ్యలింకభేదః - తత్వావేద్యేయముపమేరిసంకరః॥ ౪౯

మూ॥ తవహంవిదధేతథాతథాదపయంత్యాస్థవిధేతవస్తవమ్ హృద
 యేనిహితస్తయాభనానపి నేంద్రేణయథాపనీయతే॥ ౫౦

వ్యా॥ అత్రకాగతిరతతా ॥ తదితి ॥ తతస్తాత్కార్యస్యసపరిబంధత్వాదహం
 దమయంత్యాస్థవిధేసమీపే - తథాతథాతవస్తవంస్తోత్రంవిదధేవిధాస్యభిక్షకధాః-
 సామీప్యేవతహానప్రత్యయః - యథాతయాహృదయేనిహితోభవానింద్రేణేపిహ
 పనీయతే - నేకుమశక్యభిక్షకధాయథేంద్రాదిప్రలూభితాపిత్వయ్యేవగాధానురాగా
 స్యాత్తథాకరిష్యామిత్యధాః॥ ౫౧

మూ॥ తవసన్ముత్యంత్రకేంలాగుధిగంతుంధిగిదంబివేదితమ్ । బ్రువతేహి
 ఘతేనసాధవోనతుంరేపనిజోపయోగితామ్॥ ౫౨

వ్యా॥ తహితధైవక్రియతాంకినివేదనేనేత్యతతా ॥ తవేతి ॥ అత్రాస్మికా
 ర్యేకేవలామేకాంతవసన్ముత్యం గి కారకుధిగంతుమిదంబివేదితం నివేదనంధిగతథా

హి - సాధవోనిజుఁపయోగితాంస్సృపకారిత్వంపరేన కార్యేణబ్రువతేహోధయంతి - కిం
తుకంలేనవాగ్మ్యత్వానబ్రువతే - సాహస్యేనవిశేషసమధానరూపాద్ధాంత రన్యాసః॥

మూ॥ తదిదింవిశదంచయోమృతంపరిపీయోబ్యుదితః ద్విజాధిపాత్ | అ
తితృప్తతయావి నిమగమేన తదుద్గారమివస్తితంసిలమ్॥ రన్

వ్యా॥ తదితి ॥ ససహోద్విజాధిపాద్ధంసాచ్ఛం తాచ్ఛాబ్యుదితమావిర్భుతంవిశదం
ప్రసన్నమవదాతంచతర్హూర్వోత్తరువదుభయమావంచవచివామృతమితిరూపకత
త్పరిపీయ - అతచివాతితృప్తతయాతిసాహస్యేనతస్యచయోమృతస్యఉద్గారమి న్నితంస్తే
తంవినిర్మమేనిర్నితవాక్ - ముఁజఃకతఃరినిల్ - అతితృప్తస్యకంబిన్నితృప్త ఉద్గారః -
నితత్వసాహస్యత్వేనతస్యవాగ్మ్యతోద్గారోత్పేదయే॥ రన్

మూ॥ పరివృజ్యభుజాప్రజన్తనాశతగంఢోఽనదేననైషధః | మృదుతస్య
ముదేకిరద్గిరఃప్రియవదామృతమాపృతజా॥ ౫౦

వ్యా॥ పరివృజ్యేతి ॥ నిమగ్ధానంరాజానై పదఃసః - జనపదకట్టల్ ద్వియూ
దభో - భుజాగ్రజన్తవాకోకనదేనపాటిశోణపంకజేనేత్యధః - పతగంహంసం పరివృ
జ్యతస్యహంసస్యముదేహపూయప్రియవదానామేవామృతానాంకూపోనిధిః కంఠో
వాగింద్రియంతజ్ఞఃకజ్జవ్యాః - గిరోమృదుయథాతథా - ఆకిరల్ ప్రియవాక్యాబ్జుతై ర
నించదిత్యధః - అత్రభుజాగ్రజన్తవాకోకనదేనేతివిషయస్థుపాజ్ఞేనిగరణేన విషయ
విశోకనదినై స్తచిపనిబంధసాదతిశయోక్తిః॥ శ్లో॥ విషయస్యానువాదానాద్విషయస్య
చనిబంధ్యతే - యత్రసాతిశయోక్తిస్సన్తిత్కవిప్రౌఢోక్తిసమ్మతేతిలక్షణాత్ - సాదవాణి
కోకనదయారభేదోక్తేరభేదరూపా - తన్వ్యాః ప్రియవాదామృతమాపకం రేతిరూ
పకసంస్పృష్టిః ॥ ౫౦

మూ॥ నతులావిషయేతవాక్యతినానచోద్యన్వితేనుసీలతా | త్వదుదా
హరణాత్కృతాగుణాభిసాముద్రికసారముద్రణా॥ ౫౧

వ్యా॥ నేతి ॥ హేహంసతవాక్యతిరాకారస్తులావిషయేసాదృశ్యభూమానసవతః
తేఅగద్యశీత్యధః - తెతవనుసీలతాసాశీల్యంవచోవత్సానిర - నవరతేనమృదుతశ్చే
త్యధః - అతచివాక్యతా - గుణాః - యతాక్యతిస్తతగుణాభిసాముద్రికాణాం సా
రముద్రికానిద్ధాంతప్రతిపదసంసాత్వమేవోదాహరణంయచ్ఛాన్సతథోక్తా - ఆక్రతిసా
శీల్యయో స్త్యయ్యేనసామానాధికరణ్యధానాదితిభావః - అతచివోత్తరవాక్యాధా
న్యభూర్వవాక్యాధాపాతుకతాన్విజ్ఞాన్యలింగగులంకారః॥ ౫౧

మూ॥ ననుషణ-మయీశమఃపరంనమకింవాగపితావకీనిధా | నసరంవధి
పక్షపాతేతానంలంబేఃసుమారుత్యేపిసా॥ ౫౨

మూ॥ అమితం వధుతత్కథామమశ్రవణప్రాప్తమనీకీృతాజనైః । మ
దనానలబోధనేభవేభ్యః ధాయ్యాధికైర్వధారిణిః॥ ౫౬

వ్యా॥ అమితమితి ॥ శౌభగజన్మైర్విదర్భాగతజనైః మహావ్రవణప్రాప్తమనీకీృతాక
ణ్ణాతిథీకృతా - తద్విషయాకృతేత్యధః॥ ని॥ ఆవేశకః ప్రాముఢిక ఆగంతురతిథిస్తదే
తిహాలాయధః - అమితమపరిమితమధుః క్షేత్రంతద్వదతిమధురేత్యధః - తత్కథాత
ద్భువనణాసాత్రై ర్యధారిణీత్యంతాధీరస్యమమమదనానలబోధనేకామగ్నిప్రజ్వ
లనేధాయ్యాసామిధేనీభవేత్ ॥ ని॥ ఋక్సామిధేనీధాయ్యాచయ్యాసాద్విదగ్ని సమింధ
నీత్యుతరః - సాయస్సాన్నాయ్యే త్యాదినానిపాతః - ధికవాత్యాధోఽనింధ్యః - అత్రత
త్కథాయాః - ధాయ్యాత్వనాప్రకృతమదనాగ్నింధ సమపయోగాత్పరిణామాలంకారః -
ఆరోప్యమాణస్యప్రకృతోపయోగి త్వేతరిణామభివ్యంకారసర్వస్వకారిః॥ ౫౭

మూ॥ విషమోమలయోహిమండలీ విషపూతాగ్రమయోమయోహి
తః । బతకాలకళత్రదిగ్భవఃపవనస్తద్విరహానలైధసా॥ ౫౮

వ్యా॥ విషమభితి ॥ విషమః ప్రతికూలః కాలకళత్రదిగ్భవోంతకదిగ్భవః - ప్రాణహ
రణితిభావః - పవనోదక్షిణమరుతః తద్విరహానలైధసాదయంతీవిరహాగ్నిసమిధా
తద్దాహ్యేనేత్యధః - మయోమలయోమలయాచలేయోహిమండలీ సర్వసంఘఃతస్యాః
విషపూతాగ్రమయం - ఊహితఃతద్రూపణితికర్మితఇత్యధః - లోకేదలగ్నిరేధాం
సీనిధాయపూతాగ్రవతైర్ధావయంతిభిభావః - బతేతిభవే - విరహానలైధసేతిరూప
కోతాపితేయందక్షిణపవనస్యమలయోహిమండలీ పూతాగ్రతోష్ణే౧క్షేతిసంకర్య

మూ॥ శ్రుతిమాసమసౌనిశాకరః ఖగసంగచ్ఛతీయదినాధిపమ్ । కిముతీ
వ్రతరైస్తతఃరైమహుతాహాయసదైర్వతస్కరైః॥ ౫౯

వ్యా॥ శ్రుతిమాసమితి ॥ శౌభగఆసౌనిశాకరఃకూనీమానీశ్రుతిమాసం - శ్రుతిదశ్యమి
త్యర్థః - వీక్షయామవ్యయిభావః - దినాధిపంసూర్యంసంగచ్ఛతీప్రాప్తోతీతియో - త
డిఃప్రాప్తేస్సనిశాకరస్త్రీవ్రతరైరతనిరదైర్వతస్కరైః మహద్దైర్వహరిభిఃకైర్వతస్కరైః
తతఃసీతైః మహుతాహాయసంగచ్ఛతీత్యనుషంగఃకిముతీబద్ధత్వే౧యం - అత్రసంగ
మనస్యవాహరతోష్ణే౧క్షేతాత్ఫలాత్వే౧తే॥ ౬౦

మూ॥ కుసుమానియదిస్తరేషవోనతువజ్రంవిషవల్లిజానితత్ । హృద
యంయదమూముహంత్వమూఢమయచ్ఛాతితరామతీతపకా॥ ౬౧

వ్యా॥ కుసుమానీతి ॥ స్తరేషవఃకుసుమాన్యేకవజ్రమశనిస్త్రయదిసహ్యమరణా
భావాదితిభావః - తక్షణాంకువిషవల్లిజాని విషలతోద్భవానియద్యస్తాదనూన్యైరే

స.నా. || ౧॥ పత్రికోపదిమర్దనయోరితి స్త్రీలింగతామమహ్యదయమమాముహస్తమా
భూంధుః - స. న. స్త్రీలైకజ్ఞ - యదస్యా ఉక్తరామలిమాత్రం = అవ్యయాతాన్యు
త్యంతః - ఆటలపుకాశానుయిత్యగతపత్రిర్యాచణ - మోహజాలక్షణవిషకార్యప
తకానాద్విగురబ్జిబత్వేత్సయః.

మూ॥ టెంహునడదొనిమజ్జతోమడుకందర్పకేరాధినంధా । భుజబోతభివావ
 ఉంబసెంవిసినాకస్తికమ్మపపన్మిథి॥

వాస్తవము ॥ తత్త్వమును సాక్షాత్కారమున గ్రహించుటకు సాక్షాత్కారమును గ్రహించుటకు
ని ॥ వున్నాది ॥ సాక్షాత్కారమును గ్రహించుటకు - తత్త్వమును సాక్షాత్కారమున గ్రహించుటకు - తత్త్వమును
మునుగించుటకు - తత్త్వమును సాక్షాత్కారమున గ్రహించుటకు - తత్త్వమును సాక్షాత్కారమున గ్రహించుటకు - తత్త్వమును
సాక్షాత్కారమును గ్రహించుటకు - తత్త్వమును సాక్షాత్కారమున గ్రహించుటకు - తత్త్వమును సాక్షాత్కారమున గ్రహించుటకు - తత్త్వమును
తత్త్వమును సాక్షాత్కారమున గ్రహించుటకు - తత్త్వమును సాక్షాత్కారమున గ్రహించుటకు - తత్త్వమును సాక్షాత్కారమున గ్రహించుటకు - తత్త్వమును

మూ॥ అధనాభివృద్ధి ప్రవృత్తి నానకథం పీఠ్యమయంపిఁజ్జీవః । స్వతఃపన
తాంకరార్థతా గ్రహణానాంహేయగుంధార్దతా ॥ ౬౦

వాఁడు అధిపతి అధివానియందు నొప్పుకంఠంబుంధిని - ఉభయప్రాప్తకమణీతి
నియమాత్మకంబువద్దగేమస్థినిమీసేసేమమస్థిపర్యవసానాత్మక - ధ్వజలాభః - భ
వతః - ఉభయప్రాప్తకమణీ - నీలమస్థి - ప్రభుత్వానావరణ - వ్యాసశ్రంయుచకధంబి
ప్రంసపిసస్థిస్వరః - ప్రభుత్వనియవాన్వేష్ట్యపేషణిమేత్వభవః - నయస్థాల్గ్రహ
జానాంయాభార్థ్యంబుభాప్రామాణ్యమివస్వతస్పర్శప్రమాణానాంప్రామాణ్యమివగృ
హ్యితాంజాతానునిమిత్తపేషకానుమితమిహుంసకాః - సతాంపరాధకతాపరాధ
ప్రభృతైస్వతపేషకనుపరతః - ఉభయసంస్పర్శభావంతరస్యాపః॥ ౬౦

మూ॥ తవవత్సానితతాంతాంశింపునర స్వస్థరితంకమాగతుః | అధిపాధ
యసాధయేపితంప్రగణీయాస్సుమయేవయంవయః॥ ౬౨

చాన్ || తనోతి || హేచయఃఖగతవత్త ఎనిశివంకుంగంబతతాంత్యరితంక్షేప
 హేచపునస్సుమాగమోస్తు - అధిసాధయగద్ధరూప్తికమిద్దంసావయసంపాదయ - సహ
 యోకాగ్ధ్యకాలేవయంస్థరజీయాః - అనన్యగామికార్యంకుర్యాద్రిత్యధాః || ౬౦ ||

మూ॥ ఇతి సంపత్తిపుష్పశ్రేయవాన్మహతిస్సూక్ష్మవాన్మహాస్పతిః॥
విశక్ష్వనాశ్చ విశ్విశక్ష్మః శ్రుతికైః ప్రకటహంసశంసిత్తైః॥

వా॥ ఇతి॥ వైశ్యవాచనాం లాభాత్ సప్త ర్యః సూక్ష్మతాత్మసత్త్వవియతా
తాత్పర్యాసృతిః కవాన్త్యై ఇతి క్తవః ॥ ౨॥ సూక్ష్మకం ద్రియతస్య వానిశ్చ కరం ప

నృపతిరీతీకంకంహం సంవిశ్య జన్మకృతిలైః | శ్రోత్రప్రవిష్టైః కలహం సస్యకంసి తైర్వి

స్మితస్యైవ వనవేత్తవనవిహారగృహమవిశత్ | ౭౩

మూ॥ అధభీకను తావలోకనైస్సఫలంక క్తమహం సైవే సః | క్షితిమండ
లమండనాయితంనగరంకుండినపండజోయయా॥ ౭౪

వ్యా॥ అథేతి || అధసోండజోహంస ప్రదహారేభీకుమతాయాః ప్రాన్యాః అకలో
కనైస్సఫలంకక్తుం - తస్మిన్నేవాహనితాంద్రముత్సర్గః - క్షితి - పండలం - పండలమున
భూమండలస్థాలంకారభూతంకుండినంకుండివాఖ్యంసగర - అయ్యా॥ ౭౫

మూ॥ ప్రథమపథిలోచనాతిథింవధిక్రార్థిలస్థితంసింహమ్ | క్షితింజల
సంభృతంపురఃకలహంసంశలయాంబభూవసః॥ ౭౬

వ్యా॥ అధశ్లోకత్రయేణుభనిమిత్రావ్యాహ || ప్రథమమిత్యాది || సకలహంసః
ప్రథమమహదాపథిలోచనాతిథింబృష్టిప్రియంకథికానాంప్రథమైవాహంప్రార్థితస్యజిహ్వా
ర్థస్య - సిద్ధికంసినంసిద్ధిసూచకంజలసంభృతంజలపుష్పంకలకం - పుష్పకుంభంపురోగ్రే
కలయాంబభూవదదశః॥ ౭౭

మూ॥ అవలంబ్య దిద్మక్షయాం బలైశ్చిణ్డమాశ్చర్యరసాలసంగతమ్ | సవి
లాసవనేవనీభుజఃఫలమైక్షిప్తరసాలసంగతమ్॥ ౭౮

వ్యా॥ అవలంబ్యేతి || సహంసోదిద్మక్షయాంసంగతవ్యక్తాలోకనే చ్చయాఅం
బరేక్షణమాశ్చర్యరసేనతద్వస్తుదర్శనమిత్రాబ్జుతరసేనాలసంకుండంకతం గతిమవ
లంబ్యాకనీభుజోనశస్యవిలాసవనెవిహారవనేన సాలేనమాతవ్యక్షేణసంగతంసంబద్ధం॥
ని || ఆశ్రుక్యతోరసాలోసావిత్యమరఃఫలమైశ్చక్షితవాః॥ ౭౯

మూ॥ నభసఃకలభైకుపాశ్చితంజలవైర్భూరితరత్నం చన్మగమ్ | సదద
శ్శాపతంగపుంగవోవిటపచ్చన్నతరత్నంచన్మగమ్॥ ౮౦

వ్యా॥ సభసఃకలైఃపుమాకాగోవుచభః - నిశేషణసమాసః - గోరతదితలుగితిసమా
సాంతప్రచ్ - సజ్జవపతంగఃపతంగపుంగవః పక్షిశ్రేష్ఠిఉపమితసమాసః - సభసఃకల
భైఃభేదరకరికల్పైర్వికృతభః - జలవైర్భూరితరత్నం - భూగయః బహుభేదగత్
వోవుగాదనాఃపన్నగాయస్యతం - విటపైశ్చాహవిస్తారేణ || ని || విత్తరేవిటపాస్త్రే
యామిశ్యమరః - చన్మగమ్ అతేకయేనచ్చాపితానాం - సన్నకాభాః యస్యతం॥
ని॥ శ్రాస్తవ్యావారవఃకృపాకర్షణః - తంసగలచర్వతందద - మాతాకలకాదిదశ
సంపాంభక్షేకుకరమితినిగ్రహాః॥ ౮౧

మూ॥ సయయానుభవక్షుణిశుణిక్షుణిమూర్ధాన్వయనదుర్విభావనః | వి
తతీతగిర్జ్వలగ్ధృగఃక్షుణిమూలోకేచత్రకామయః॥ ౮౨

వ్యా॥ సహంసః॥ త్సంఘతపక్షతఃకంపిత సత్కమాలః - త్సంఘాత్తాయనేన
 షష్ఠ్యేగమనేనదుర్విభావనఃదుష్కరావధారణో దులభ్యైత్యత్యభః - వితత్కృతావి
 సారితానిశ్చలౌఘభా - తత్తే యస్యసః - తథాలోక తానాం ద్రక్ష్యమాణాందత్తకౌతుక
 స్పృహయయా - స్వభావోక్తిః॥ ౬౦

మూ॥ తమదీధితిధారయారయార్ద్రతయాలోకవిలోకనామసా ! ఛదహే
 మకపన్నివాలసత్కమపామణనిభేంభస్సలే॥ ౬౧

వ్యా॥ తస్మితి॥ ఆసాహంసోరయోద్ధేతోరుత్పన్నయేతిశేషః - లోకస్యా లోకిజ
 నస్యపరిక్షకజనస్యవిలోకనాందశానంగతయోకౌతుకాద్వణా పరియోధాంర విలో
 క్యమానయేత్యభః - తిమోశ్చరీరస్యతస్మా సూక్ష్మయోచదీధితిధారయారక్ష్యరేఖ
 యానిమిత్రేన - కమపామణనిభేనికమోపల నిభేనభస్సలేఛదహేమనిజపక్షసుబణాంక
 మకాఘమన్నివాలసత్ ఆశోభతేమ్యత్ప్రేయే॥ ౬౨

మూ॥ వినమద్భిరధస్సితైఃఖగ్గర్ముడితి శ్యేననిపాతనంకిభిః ! సన్నిరై
 ష్ట్యశైకయోపరిస్యద్గర్ముంకారిపతత్రిపద్ధతిః॥ ౬౩

వ్యా॥ వినమద్భిదితి॥ స్వదేనవేనేనఘంకారిణీ ఘామితిశబ్దంకుర్వాణాపతత్రిప
 ద్ధతిఃపక్షీసరణిఃయస్యసహంసః - శ్యేననిపాతనంకంతఇతితచ్ఛంకిభిరతవినవిన మద్భి
 ర్విలీయమానైరధస్సితైఃఖగ్గః ఘడితిద్రాకోవికయాద్భాషపరిషపరిష్టాత్ నిరైష్యనిరి
 ష్టితః - కమణిలుక్ - స్వభావోక్తిః॥ ౬౪

మూ॥ దద్య శేనజననయన్నసౌ భువితచ్ఛాయమవేత్సృతక్షణాత్ । ది
 విదిశ్శువిత్తీర్ణచతుషాపుధువేగద్రుతముక్తదృక్పథః॥ ౬౫

వ్యా॥ దద్యశబ్దితి॥ యోగచ్ఛక్ - ఇణోలటఃశత్రాదేశః - ఆసాహంసః - భువి
 తచ్ఛాయంతస్యచ్ఛాయం - విభావనేనేత్యాదినానపుంసకత్వం - అవేత్సృతక్షణాద్భి
 విషుపవితీణాచతుషాదత్తదృష్టినాజననపుధువేగేనద్రుతంశీఘ్రముక్తదృక్పథస్థాన
 దద్యశేనదృష్టః - త్సంఘాత్రందృష్టిపథమిత్రాంతకత్వత్యభః॥ ౬౬

మూ॥ నవనంపధిశిశ్రియేమునావ్యచిదవ్యుచ్ఛతరద్రుచారుతమ్ । ననగో
 ప్రజమన్వాదివాగతివేగప్రసరద్రుచారుతమ్॥ ౬౭

వ్యా॥ నేతి॥ గతివేగేనప్రసరద్రుచారుసర్పత్రేజసాలిమునాహంసేనకవచిదపడిచ్చ
 తరాత్యున్నతా - ద్రుణాండ్రుమాణాంచారుతారమ్యతాయస్తీకాతత్ ॥ ని॥ పలాశిద్రు
 ద్రుమాగమాఇత్యమరః - వనంసశిశ్రియే - సగోత్రజంబం భుజస్యంబుశంహజితంపాసా

స్వకాదివాసూదితంతుభ్యేమాగమర్చ్య శయాపసూదనబంధుసంభాషణా దికముపినకృత
మిత్రసుహృత్కార్యానుసంభాషణరక్తిః॥ 22

మూ॥ అధభీన భుజేనసాలితానగరీసంజుళసౌధరాజితా॥ 23
మద్యకృథంహిమశైలోపప సౌధరాజితా॥

వ్యా॥ అథేతి॥ ధరాజితాభూమిజయివా - సత్పూర్ణిమత్యాది - క్షిపిమగోనీనుస్య
బీమభూపస్యభుజేనసాలితాహిమశైలోపమిఃసౌధైః రాజ - దనైః రాజితామంజుళామ
నోజ్జ్వలసౌమ్యార్వోక్తకరీకుండికపురీషతగస్య - సంస్కృద్వికృతజగామ సతాదవదర్శ
త్యధః - అప్రయమకాఖ్యానువాసస్యహిమశైలోపమేకదాపమానాశ్చ సంపృప్తిః॥

మూ॥ దయితంప్రతియత్రసంకతారణివాసాత్పరేజిశభుః॥ 24
పలవిగ్రహగృహశ్చత్యభృద్విత్తైరంభిత్తయః॥

వ్యా॥ అథకరీంకణదయతి॥ దయితమితి॥ యతనగర్యాం - స్ఫటికోపలవిగ్ర
హఃస్ఫటికమయశరీరాదిత్యధః - అతఏవకశభృద్విత్తైరంభిత్తయః - శతాంకశ
కలనిష్కలంకానికుత్యానిమహంతే॥ ని॥ భిత్తంకలఖండేవేక్యమరణివిదీక్షకాపత్య
యః - భిత్తంకలమత్యాదినికలనం దివాభామిత్యా న్యకస్తా - త్యాభావః స్వహంద
యితంబీమంప్రేషంప్రతిసంకతాభూవోభూమేర్పయి కా యాంహంహం ఇతకేచివాన్యా
నీవరేజిరేఇమ్యత్సే॥ 24

మూ॥ నృపనీలమణీగృహత్విహముపదేవ్యైరభయోభాస్సహితేతాప్త
మువాసవాసరేపుసదాప్యన్యుదయన్విసంసరుః॥ 25

వ్యా॥ నృపేతి॥ యతనగర్యాంతమంధకాగః - భాస్వతోభాస్వరావోభయేన
నృపస్యయేనీలమణీవాంగ్యహఃతేమంత్యమహాముపదేవ్యైరాదిత్యపక్షావభేః॥ ని॥ ర
త్నంమణిద్వారాయోరిత్యమరః - కృదికారాదక్షిణారాజీప్సక్తవ్యః శతాంతంకరణం
గృహంరక్షితారంచాగతం॥ ని॥ శరణంగృహరక్షితోరిత్యమరః - వాసరేదివసేవ్యస
దాప్యత్వైపుసదాప్యత్తింహందయత్తమండ్యత్తమంసదువాస॥ 25

మూ॥ సింహీప్రసాదీప్రకన్వితేయదగారేహంకరోదసి॥ 26
పూణీమాతిధీయపతస్థైఃధిరైకేకాపి॥

వ్యా॥ సీతేతి॥ సీతేదివాపైశ్చమణిభిఃప్రకన్వితేక్షజ్జ్వలస్ఫటికవిమితేహంకరం
రోదనిలసదంకరోదస్యేద్యాదాప్యధివీవ్యాపినిత్యధః - యదగారేయహ్నః సగవ్యాః
గృహేష్యిత్యధః - వాతా - క - చ - చ - ల - ధివాకాతిధీనేతికాపికాకినీవిత్తకత్య
ధః - వికాతాకినచ్యాసహజివకారాత్కన్య - ల - యః - ప్రత్యయవాన్ కాత్పూ
ర్వస్యేవీకారః - పూణీమాతిధిఃరాకాతిధిః॥ ని॥ అదాద్యాన్విభయ్యామారిత్యమరః॥

అతిథిరుచతస్థే - అతిథి సూయపంక్షతేత్యథాః - ఉపాద్దేకమాజేత్యాదివాసంకరఃకలజ
 ఆత్మనేపదం - స్ఫటికభవకాంకనిత్యకామదీయాగాత్పర్వా అపితాత్రయారాకారా
 క్రయవివాసస్థిత్యభేదోత్తరకథిత్యాత్మభేదః॥

౧౬

మూ॥ సుదతీజనరజ్జనాపితైఘ్నాస్సజైర్భక్తకమయితాశయా । న
 విశాఖిలనూపివాపికాప్రససాదగ్రహితేమూనసి॥

౧౭

వ్యా॥ సుదతీతి॥ యత్రనగర్వాంశోభనాదంతాయాసంతాస్తుదర్శః (స్త్రీ)యః-
 అత్రవిధానాభావాద్దతాశ్చేష్టాంత్యభివేదిత్ - ఆగ్రాంతకుద్ధకుభ్రవ్యవభవరాహేభ్య
 శ్చేదిదకారాబ్ధిద్ధివివేదిత్ - సుదత్యాదయః (స్త్రీ)మయోగరూఢా (స్త్రీ)యాంసంజ్ఞా
 యామితి - దత్రాదేవాత్పాదవభివ్యవచే - తద్దైత్యర్పవ్యవచిసంభాయిత్రావవచామనః
 సుదత్యాదయఃప్రవివేదేయాభి - తావీవజనాఃలోకాఃతేషాంమజ్జనాదవగామానాదర్ప
 తైస్సంక్రమితైరపిఘ్నాస్సజైఃకుంకుమైఃకమయితాశయాసురభితాభ్యంతరా - భోగ
 విప్రైష్టాకలుషితవృద్ధయః - వాప్యేవవాపికాదీఘ్నాతాగ్రహారాగ్రహాత్రాహఃత
 ద్వితీయఘోరః - పింఛాదిత్వాదిలః - మూనసి॥ (స్త్రీ)కామిన్యావ్యక్తకఃకోపామా
 నూన్యసంగినిప్రియభక్త్యుక్తలక్షణోయానః - తద్వలీనాయితేవ - అఖిలయానిశానిశ
 యా - సర్వరాత్రిప్రసాదనేనేత్యథాః - సప్రససాదప్రసన్నాశయానాభూత్ - తా
 ద్మోక్షోభాదిభావః॥

౧౮

మూ॥ తుణసీరవయాంయయానిశిశితవప్రావళియోగపట్టయామణిశేత్త
 మయంసనిమలంకీచుపిజ్యోతిరవామ్యామిభ్యతే॥

౧౯

వ్యా॥ తుణేతి॥ నిశిశితేక్షణంసీరవయావీకత్రసుప్రజనత్వాదపరతథ్యానస్తిమి
 తత్వానిశ్శబ్దయా - శ్రితిఃప్రాప్తిఃప్రావళిర్యోగపట్టభివలన్యతప్రావళిరవయాగప
 ట్టోయయాసాదిభోక్తా - యయానగర్వామణిశేత్తమయం తద్రూపనిమలవాక్యా
 ముదితర్వతిక్షిప్తవృత్తామనసగోచరంజ్యోతిఃప్రభాత్రజ్యోతిశ్చభిజ్యతేనేవతేస్త
 అత్రనగరీవిశేషణసామ్యాదప్రస్తుతయోగినిప్రతితేస్సమాసోక్తిః॥

౨౦

మూ॥ విలగాపజ్జనాశయోదరేన్వననద్వారనుబింబితేవయా । పరిపూక
 వటస్ఫుటస్ఫురత్ప్రలింబింబావలంబితాంబుని॥

౨౧

వ్యా॥ విలసేతి॥ యావగరీపరిపూకాఃకపటేవ్యాజేవస్ఫుటంపరితోవ్యక్తం
 తథాస్ఫురతాప్రవీణింబేవానలంబితంమధ్యలగ్నామృతాంబుయన్త్రితన్త్రి
 ప్రవీణింబాక్రాంతమంబుపరితఃస్ఫురతిప్రవీణింబదేశేవస్ఫురతితైవప్రవీణింబాది
 భావఃకృతవకుతవిజ్జలాశయోదరేప్రదమధ్యేకస్యవిధృతస్యమధ్యభివ్యవభావః
 వింబితాద్వారమంబువీణింబావలంబితాంబునీతి॥

౨౨

మూ॥ ప్రాశేదినియన్త్యం శ్రీ గణేశాయ నమః । వ్యవర్తనా
రుణాయ వింశత్యుంశున తే హేలిహయాలికాలనామ్ ॥ ౮౦

త్యా॥ బ్రజతతితి ॥ యస్మాన్ సగత్యాం గృహకలిమచలాశ్చలంతః పేలాంచలాశ్చతా
కాగ్రాణికవివదంతా నైస్తాదహాకళామా తాతిత్వధః - తా. కర్తవ్యః పరివ్రజతేభే
గచ్ఛతే - హేలిహయాలికాలనాశ్చతాశ్చలంతః పేలాంచలాశ్చతా
కాలనాంచోదహంశుజతేమర్వతే - అరుణాయ నమః పారథయేవిశ్రమంస్వయంత
త్కార్యకరణాద్విక్రాంతం - సూరాస్తోపదేశే త్యాదివాఘ్నోచ్ఛత్తిపరిమేదః - చ్యుత
రకదయః అత్ర హేలిహయాలికాలనాశ్చలంతః తాదాసంబంధే పితృసంబంధోక్తక
యోజితేభః - తెనచగృహణామర్కమండలవర్తంసంస్కార్యంబుజతతిత్వలంకారేణ
వస్తువస్తిని ॥ ౮౦

మూ॥ షీతిగచ్ఛదరాంబరాలయైస్తలచ ధోవ్యం రిపూరిణాంశ్చధక్ । జగ
తాంఖలుయాఖిలాన్పుతాజనిసాంరైర్నిజచిహ్నాధారిభిః ॥ ౮౧

త్యా॥ షీతితి ॥ తలమధోపరిచిధోమధోవర్షాదేవాక్షాభారయంతీతితర్హురిణాం
జగతాంపాతాభూమిస్వగాణాం శ్చధగసంకీర్ణాయాన్నివాని ప్రతినియతానిని
హ్నినినిధ్యన్నపానప్రకృష్టనాదలింగానిధారయంతీతితధారిభి సుధోక్తైర్నైరుత్కృష్ట
మైః షీతిగచ్ఛదరాంబరాలయైస్తలచ ధోవ్యం రిపూరిణాంశ్చధక్ - భూ
మ్యంతర్భూమిర్గృహేరిత్యధః - యానగరీలఖిలాశ్చత్యాన్తలమృతాచిత్రాలజని
వాతాఖిలు-దీపజనేత్యాదివాఘ్నజనేకతరలిజ్ - చైర్నిజాదేశః - అత్ర షీతిగచ్ఛదరాంబ
రాలమధోపరిజగతాంబరాలయైస్తలచ ధోవ్యం రిపూరిణాంశ్చధక్ - తేన
తైర్నిజాదేశవంశవ్యతే ॥ ౮౧

మూ॥ దధమంబుసీలకంఠతాంవహదత్వచ్చసుధోష్ణస్వలంవపుః । కథమృ
చ్ఛమయశ్రనామనశీతిభ్యంతరిమిందుమాళితామ్ ॥ ౮౨

త్యా॥ దధదితి ॥ యత్రనగత్యామంబుదైరంబుదపన్నీలఃకంఠః శిఖరోపకంఠః గర్
భయస్యతస్యధావస్తతాం ॥ ని ॥ కంఠోగతేనస్మిథావతితిత్వః - దధదస్యచ్చయాను
భయాశేషసద్రవ్యేణచసుధావదస్యతచచ్ఛ్విస్త్వలంవపుఃపహతే ॥ ని ॥ సుధాశేషోమృ
తంసుధేత్యమరః - షీతిభ్యంతరికంఠాజభవసంక్రంతుమాళితామిందుమండలశ్చం
తశిఖరత్వం - కథంనామనమృచ్ఛమయశ్రనామనశీతిభ్యంతరిమిందుమాళితామ్
త్వంతయుక్తమితిభావః - అద్యత్రక్రంతుమాళితమీశ్వరత్వంచతచ్చ నీలకంఠస్య యు
క్తమితిభావః - అత్రవిశేషణితేయాగ్నిస్తావామితిభావః - సుధాశేషోమృతనియం
త్రతాద్యశ్చతేత్వం ప్రతీతిగచ్ఛదరాంబరాలయైస్తలచ ధోవ్యం రిపూరిణాంశ్చధక్ ॥ ౮౨

మూ॥ బహురూపః సాలభంజికాముఖచంద్రేషుశంకరంః పరియదనేక
కసౌధః పథరాహారిభిః సుక్షీగతీకృతాత్మనః॥ ౮౩

వ్యా॥ బగీతి ॥ బహురూపః కాభూయిష్టసౌందర్యాః - తైషికకకరత్యయః - తే
చ సాలభంజికాసంకృతిమపు తికాణాం ముఖచంద్రేషుశంకరం కళః - చంద్రత్యా
స్యంభూతాః శంకకమృగాస్తే చాన్యాయకగ్యాం అనేకతేషాం బహూనాం సౌధానాంకం
పథరాసురంక పదేయే గరయస్సి - ఈస్తే సుక్షీగతీకృతాత్మనః ప్రాప్తిమిష్టశ్రేష్ఠే
ముఖచంద్రాంతాన్నిష్కళంకత్వనిమిత్తా - అన్యథాకథంబంద్రేన్యకళంకలెనిభావః॥

మూ॥ బలిసప్తదింపైభ్యనాసు సరిస్తాహదివోపనారదః | అథరాభ్య
తాయయేనసావిరితాజనిపరితాజనిభూమిభూషయా॥ ౮౪

వ్యా॥ బగీతి ॥ స పరిధ సత్వవాక్యశ్య వచనానారదః బలిసప్తదింసాతాశస్య
గ్గదివోమేరుస్యగదప్రసవ్యపరిస్థితాముత్కృష్టాంచాపస్త్రజక్షరా - అథేవానీం
భూమిభూషయాషయా గర్యా - అథరాన్యవాఅథ న్నాచ్యకృతేవేత్వత్యేష్ఠే - సా
బలిసప్తద్యైః - నారదోత్తిరచరితా జనిసర్వోపస్థితాయః పునరభస్తిమితైః పరిత్యం॥

మూ॥ ప్రతిహట్టసధేచుట్టజాస్వనికా వ్యోనదసక్తుసౌరభే | కలహాన్న
మనాద్యదుష్టితాదమనాన్యన్యుతిమమూరస్సనః॥ ౮౫

వ్యా॥ పతితి ॥ సంధానంగచ్ఛాతీతిపథికాః తేషామహ్యసందహాతీతికథోక్తం - ఆ
హ్యయికం - అథానంగచ్ఛాతామాకమమిత్యధః - తస్యన్తనాంసౌరభంనుగంధో
యస్మిన్ సతీకటపథే సత్యాపకపథం - అన్యయంవిభక్తీత్యాదినావీక్యామహ్య
యారావః - శృతీయాసప్రమోద్ధమశమిశితప్రమోదావభావః - ఘరట్టాః గోధూ
మమూరగా గానాః తజ్జ్వలయన్యాంకర్యాంకృతాత్ కలహాన్ ఘమూరస్వసూ
నిర్భూ - రచదన్యనికతప్యసః ఘరాస్తే ఘాటధురాపిన్యాజితకృజిత - సర్వదాసర్వవా
స్త్యేయఘరట్టామేఘధ్వవంద్యం లింః భావః - ఆ తిఘనానాంఘరట్టకలహం సంబంధేపిత
త్వంబ-ధో తైరతికయాక్తితభావతద్ధమూరస్వకస్యతద్ధేతువోష్టేష్ఠేవ్యంజికా
ప్రమాగాద్యచ్యుతేనసంకరః॥ ౮౬

మూ॥ నరణః సస్యమానినీందివమంకాదురాద్రిరాగతామ్ | ఘనరత్న
కవాటపక్షులివరిరభ్యానరసన్నవాసయామ్॥ ౮౭

వ్యా॥ వరణఇతి ॥ కనకస్యసంబంధీవరణః తిద్వికారః సపితామరాద్రిః మేరుః -
యాంసగరిమేవమానినీకోపసం పన్నామతపివఅంకాన్నిజోత్పంగాదాగతాంభూలా
కంధ్రాప్రాందివమమరావతీఘనేనివిదేరత్నానాంకరవాటేరత్నమయకవాటేపితపక్ష
పీపక్షమూలేయస్యసంకాపరిరభ్యోపగుహ్య - మేరోః పక్షుకత్వాత్ - పక్షులిరూపత్వ

మనుసర్వకానుసరణా మానసికానాం - తామిహి సమయమపి తాం ప్రేమ సేవిత్రాసానాం
సుగంధాంతిభావః - రూపకాలం తామస్తుతమేవ - తేనచే మంసగరిమతశ్చిత్తాకానా
తామతాద్యారేచకరణిస్సర్వా దిరేవేత్సుత్సేయోన్మత్తతే ||

మూ॥ అనలైః పరివేష మేత్యుగ్గాజ్వలదకోశ చలవప్రజన్తభిః | ఉదయం
లయమంతరానవేరవహాద్భావపురీచరాధ్వనామ్ ||

శ్లో॥ అనలై రితి || యానగరికవేరుదయం లయమ సమయంచాంతరా - కటూ
ర్మధ్యకాలవిత్తకః - అంతరాంతరేణయైత్యవిత్తవీయా - జ్వలతాంలక్ష్మంశుశం
శుశ్చలైః ప్రజ్వలతామర్శోపలానాం ప్రాతే జ్వలయేహంలైః శుశ్చలైః కాంతైః కా
రణైః స్వరసలైః పరివేష మేత్యుగం ప్రేమసంప్రదానపుర్యాదానామరసగర్భాన్మత్తి
తపురస్యపరార్థతాం ప్రేమతామవహే - అత్రావ్యధమల్యాన్మేనసంబంధానంద
తాత్రావ్యధింపరార్థతామితిసాదృశ్యాజ్ఞేహన్విదశానాలంకారః ||

మూ॥ బహుకంబుమణిర్వరాటికా గణనాటత్తరకర్కటోత్కరః | హి
మవాలుకయాచ్ఛవాలుకః పలుపద్మావయదాశతాణావః ||

శ్లో॥ బహుకంబుమణిర్వరాటికా - గణనాటత్తరకర్కటోత్కరః - హి
వాలుకయాచ్ఛవాలుకః పలుపద్మావయదాశతాణావః || ని॥ కశ
దోశవరాటికేతివాలాయుః - శంఖశ్యాత్కంఠురిస్త్రీయామ్యుమరః - నీతాభ్యా
హిమవాలుకా - న్యామ్యుమరఃకర్కటకవిలిచామరః ||

మూ॥ యదగారిఘటాబ్జపట్టిమ ప్రవదిందూపలకుండిలాపయా | ముము
క్షేనశత్రుత్రోపితప్రతిరంధ్రోదయమభ్యగంఘయా ||

శ్లో॥ యదగారిఘటాబ్జపట్టిమ - సుకృతానమామేమ అట్టానాంత
ట్టాలకానాంపట్టిమేమబద్ధభూమిమ || ని॥ కట్టిమోస్త్రీ బద్ధభూమిరితియాదవః - ప్రవ
త్తిః ఇందుసంపక్కుస్యంధమానైరియాపలైశ్చంద్రకాంతైః హేతుభిః - కుండిలాః
ప్రవృత్తాః - ఆపోయస్యాస్త్రయా - కుందాదిభ్యశ్చలన్ - ఋష్యాదిత్యాదిసామనాం
తః - అత్రగంఘయామందాశిన్యా || ని॥ మందాశినియద్గంగేత్యమరః - చంద్రోదయే
చంద్రోదయే ప్రతిచంద్రోదయం - వీక్ష్వామృతవ్యయానావః - పలితతానామోదీ
విత్తం - బ్రాహ్మణాదిత్యాన్మంశవదేత్యాదిలాక్షణ్యోద్యయః - పిత్తరాదిభ్యో
జ్జ్వల - పరమాదిరమేవేతిత్యాదేవనీత్యేమాతామహశబ్దప్రగౌంధికారేహనిర్మల్యజ్ఞా
నానైవేతిత్వః - ఆరంభవరామనః - పద్మజ్ఞాన్మిత్యార్థం బహుశబ్దం స్త్రీనామక

[illegible]

మూ॥ గురుయో సమిత్త్యభావశక్త్యుగితాయత్రనిరాలయాఃఖలు॥ ఆ
మసాయచ బుద్ధితేనాపణకాశ్చరజనజ్ఞానీధయః॥

వ్యా॥ రుద్రయజ్ఞితి ॥ యః తస్య గర్భాంతః - ఆనుసాయం - వీచ్ఛయానుశ్చయ్యాభావః -
 విలేపనపక్షేఽనుగంధదగ్ధస్య నిర్వాహకాక్షిరజాననమంకుశాన్వేరవజ్ఞానీదవాణీతే
 హేంద్రీధయః శ్రేష్ఠః - అర్చితః - సర్వసంగతస్త్వభావసృతః సందర్శిన్యః పులితాతస్త్రు
 యాన్వోభాత్ మృతా ఆపవనిరాలయానిరాశయానుచయః పథాతః ఘోషః - కథం
 చిత్తమ్మతాస్సానురూపారక్త్యైః జంభాంతస్తేల్పధకః కుంకుమరాశీనాం తదాత
 త్వావచ్ఛాదితయైః హేర్యజ్జకాగ్రయాగార్థియైః - భాతేర్మహర్షేర్మనాదేశ్యకాం

మృ. చింతం నేర్చునాథులందఱు నంద్రజగత్కర్తృతే । మృత్యు
మృ.ంతుమాయనాదగతేవ ప్రభురీదగేనాథే॥ ౧౦

వ్యా॥ వితతిమితి ॥ గ్రహాదుః కల్యాణం సజ్జానజ్జీవేన సత్తుల్యం వ్యకతం ప్రపంచ
 క్షాంతి వ్యా॥ వితతిం పునాదిం బ్రహ్మం గత్యాం శాస్త్రం ముపాద్యజాతం పురా
 త్తం రే॥ శ్లోకం రే॥ క తు సూను వాసుని వాసు గ్మరి దేయే నే స జనైవల తే వత్స
 తే శిష్టా వామి సు ప్రక త్తాక రో య తా స తత్త్వ భా॥ పు రాతిల మార్కం దేయా
 తా రే రుద రం ప్రతి శ్లోకం తా తా తీతి త ధ యం బి॥

మూ॥ పరమేశ్వరైశ్వర్యానంతరాలయకాసారభలాభసృష్టలమి॥ పశు
తా॥ పరమేశ్వరైశ్వర్యానంతరాలయకాసారభలాభసృష్టలమి॥ ౧౭

[illegible]

మహా క్రేస్తామాన్యాలంకారః॥ శ్లో॥ సామాన్యం సుఖసామ్యేనయత్రవస్త్యంతరైకతే
తిలక్షణాదేనభాగం తిలక్షణంకారోవ్యజ్యతే॥

౯౨

మూ॥ రవికాంతమయేనసేవేతుపకలానాన్యలనాహితోష్ణతా । శిశిరే
నిశిగచ్ఛతాంపురాచరణౌయశ్రధునోతి నోహిమ్॥

౯౩

వ్యా॥ రవీతి॥ యత్రనగర్యాంసకలానాంకృత్యనుగాః - రాజానాంపుఖిభ్యజ్ఞవ
రాత్రాహ్మహఃపుంసీతిపుంలింగతా - అత్యంతసంధానేద్వితీయా - యాగవిధాగావ్య
మానః - జ్వలనేతపవక రానిభూతాత్వంజ్వలనేహి నోష్ణతాజనితౌష్ణ్యేనరవికాం
తమయేనసేతువసేతుపద్యభేదసూక్ష్మాకాంతమృత్యునోన్యేన - గచ్ఛతాంసంచర
మానానాంచరణౌచరణానిత్యక్తః - ప్రవాదీవాంద్వ్యుత్పన్నాబాధి - వాయుజేవాతాద్వి
జచనం - శిశిరేశిశిరస్తా - తత్రావనిశిహిమంపురాచూచునా - హిడిమాయావత్పు
రానికాతయోగ్లభ - అత్రసేతోరూష్ణ్యేనంబంధేపితివ్యంబంధోతేకంశయాత్రితతో
త్రరస్యాతూర్వాపేక్షత్యాత్మంకరః॥

౯౩

మూ॥ విధుదీధితిజేయత్పథంయసానైష శిశిరాలయే । శశికాంతన
యంతపాగమేకలితీన్రస్రస్రతిస్తనానవః॥

౯౪

వ్యా॥ విధితి॥ శిశుదీధిజేయంబంధంసంసక్తజన్యేనపయరాసలితేనైవధస్యక
శస్యశీలంకృతంస్వభావోవా - తద్వచ్ఛీకంశశికాంతయ - స - శశికాంతయస్యానగర్యా
సంధానం - తపాగమేగ్రిష్ట - పవేశేకలితీవకలికాలవశే ప్రచండతపోతపత్తి - న
శకథాయాఃకలినాశకత్యాదితిభావః - అత్రనగరపథస్యేందూపలపయస్సంబంధోక్తే
రతిశయోక్తిః - తత్వాపేక్షత్యాదుపయమాత్మంకరః॥

౯౪

మూ॥ పరిఘాలయచ్ఛలేనయానపరేమాంగ్రహాన్యగోచరా । ఘణి
భాషితభాష్యఫక్తికావిషయంకుండలనామనాపితా॥

౯౫

వ్యా॥ పరిఘేతి॥ పరిఘాలయచ్ఛలేనపరిఘానేష్టనవ్యాజేవకుండలవాంఛుండలా
కరేభామవాపితాపరేమాంశరూకాం గ్రహాన్యాక్రమణస్యప్రత్యతాన్యేమాంగ్రహా
స్యజ్ఞానస్యగోచరాదివిషయాంసంసక్తవిషయవిధ్యేభాషణిభాషితభాష్యఫక్తికా
వశంతజలిప్రణేతమహాభాష్యస్థకుండలిగ్రంథేనూఃమితశేషః - అత్రనగర్యాకుండలిగ్రం
థత్వేనూత్ప్రేయోవాచపరిఘాలయచ్ఛలేనేత్యపవాదోక్తాపితత్వాత్పరమావశ్యం
బకాప్రమాణాద్గమ్యః॥

౯౫

మూ॥ ముఖపాణిపదాక్షిపంకజైరవితాంగేప్యపరేమచండైః । స్వయ
మాదితయోక్తభీణాన్రహజాతుమనుజన్వియమ్॥

౯౬

వాగ్మిః కుభేతి || యాత్రనగర్యాం - ముఖం చ కాశీ చ సతతం అపీజితతస్మిన్ - ప్రా
 బంధం నాన్వేషేదవచ్ఛయః - పంచజైః గదితాన్పుష్టానామేషాముఖాదివ్యతిరిక్తేషులంకే
 సుచంపతైశ్చంపకపుష్పైః గదితా - సర్వత్రసాదృశ్యాద్యవ్యవచేశః - భీమజాతైః
 స్వయంస్తరభాజామనుజుః ప్రజః శ్రియంశోభామదితప్రాచవలీ - దదాతేలుకా - సా
 ఘోరీశ్వరేష్వరీత్యంప్రాస్తాదంగాదివిసలూపః - అత్రాస్యశ్రియాస్యత్రాసంభవార్తశ్రి
 యామిత శ్రియామితసాదృశ్యాద్యేకాన్నిదేశనాభేదః - తథాతదంగా - నాంపంచకాద్య
 భేదోక్తకళయోక్తిః - చదుత్థాపితానిదేశనేతిసంకరః ||

౯౬

మూ॥ గమనస్తనభారగౌరవాన్వయదాలంబ్యవిహస్తుమక్షమాః | ధ్రు
 వను స్వరసోపతీప్రయోనంతశచ ధ్యాసతితస్మభీజనః ||

౯౭

వాగ్మిః జనుసేతి || జనువానిస్తరాశ్చజనునస్తనం - ప్రాబంధం గ్రాహకకవచ్ఛయః త
 రేవభారః స్వగౌరవాన్వయదాలంబ్యవిహస్తుమక్షమాః తంతశచసంఖ్యా
 కాః || ని || వింశత్యాద్యాస్తదైకత్యైశ్చరాస్తసంఖ్యయసంఖ్యయో రిశ్యమరః - అపుర
 పోనతీర్థస్వర్గాదాగత్యతత్పభీజనాస్త్యః - జాతావేకవచసంయోనగరింప్రాప్త్యాసత
 ఆధిశిష్టాహంకమంతికర్తవ్యం - ధ్రువమిత్తుత్ప్రేక్ష్యై అపురసః కల్పాశ్చతంసఖ్యవి
 నాముపాసంతఇత్యర్థః ||

౯౮

మూ॥ స్థితకాలినమస్తనణితాంవధంచిత్రమయీవిభస్తుయా | స్వర
 భేదముపెతుయా ధంకలితానల్పముఖారనానవా ||

౯౯

వాగ్మిః స్థితః || చిత్రమయీ అశ్చర్యచమరాతీలేఖ్యమయీచ || ని || ఆలేఖ్యాశ్చ
 త్యక్ష్యోశ్చిత్రమిత్త్యమరః - యాస్థిత్యామన్యదయాధాయిత్యేనచకాలంలేయేతే సమస్తా
 వణాః ప్రాప్త్యాదాయః కుక్షాదయశ్చయన్యాస్త్రాహః తత్రాం || ని || వణోద్వి
 జాహంసాన్గదాబిత్త్యమరః - కలంకబిభతుబిభత్సేవేత్యర్థః - కలితః ప్రాప్తానల్ప
 నాంబహూనాం ముఖానాం ఆరవోబహూ ముఖానాం పుష్పభాదీనాంచ ఆరవశ్చబ్ధోయ
 ప్యాః యాపురి - స్వరస్యభ్యనేభేదంనానాత్వం - స్వః స్వర్గాదభేదచరణంనామైతు -
 ఉపైత్వేవేత్యర్థః - ఉభయతాపి - సతికారణేకార్యంభవేదితభావః - అత్రేకవల్లభ
 శ్చ - స్థానంకారః - ఉభయారస్యగదాః - సక్పతత్వాత్ - కింత్వేననాత్యేకస్వయవదే
 షః - స్థేన - భేదవ్యయప్రతీతేర్థశ్లేషః - సర్వమాభే - ద్వితీయేతుజతుకాష్టవదేశవద్భు
 తశ్చర్యయార్థవ్యయప్రతీత్యేబ్ధశ్లేషః ||

౧౦౦

మూ॥ స్వరచారుణమాసతాకయాదినమరేణానమాయామోత్తమః | వి
 భువన్సమధానుభాకరంనిశిమాగోక్యచయాయదాలయా ||

౧౦౧

వాగ్మిః స్వరుచేతి || మాణిక్యమయాః పద్మరాగమయాః యదాలయాః - యస్యాంస

గర్వాంగృహః దిసందినే - ఆత్మంతసందయాగేద్వితీయా - సమాయుషాసంకతేన ఆతేన
 నిహతునా - ఉత్పాదకాసంపదాదుత్పన్నపిహసాస్పంతః - స్వరుచాస్వప్రభ
 యా - ఆరుణయా ఆరుణ్యం పాప్రయేతి తద్గుణాలంకారః ॥ శ్లో ॥ తద్గుణస్వగుణత్యా
 గాదన్యోత్క్రష్టగుణాహృతిరితిత్వణాల్ - సతాకయా రసనాయమానయేభావః - సు
 ధాకరం - బహుధాలిలిమః - ఆస్వాదయామానురిత్యర్థః - అహ్నిసంతప్తానిశీతోప
 చారంకుర్వంతితిభావః - ఆతగృహణాంసంతాపనిమిత్తః - సుధాకరలేహనాత్వానీతో
 పచారః ఉత్ప్రేక్ష్యతే - నానోక్తతద్గుణోత్థేతసంకరః - వ్యంజకాప్రయోగాద్దహ్యః ॥

మూ॥ లిలిహేన్వరుచామతాకయానిశిబిహ్వనిభయానిశాకరమ్ । శ్రిత
 మర్కకరైః పిహసుయన్న్వరుసద్దామలవద్దరాగజం ॥ ౧౦౦

వ్యా॥ అభాసయైవభంగ్యా రాజభవనం వర్ణయతి ॥ లిలిహేతి ॥ అమలవద్దరాగ
 జం - యస్యాంసగర్వాంస్పృశస్తద్దరాజభవనం - అర్కకరైః శతం అతిహమీ వ్యాదభి
 వ్యాప్తం - శ్రయతేః కర్తృణి క్తః - శ్రితాతేః పశ్యాద్దాదితకేచిత్ తదాహాస్వప్నంత్యః ప్ర
 కృత్యంతరంభ్యగుమిత్యాస్తాంతత్ - ఆతపివపిహసుకృషితం సత్ - పిహతేస్వప్నంతామ
 ప్రత్యయః - స్వప్నీయారుగ్యస్యాంతయాస్వరుచాతదాహాపితయేక్యర్థః - అతిపింజిహ్వ
 నిభయాపతాకయా - సుధాకరం లిలిహేతి ఆస్వాదయామాన - లిహః కతారిలిట్ - స్వరితే
 త్యాదాత్వనేపదం అలంకారశ్చ పూర్వవత్ - బిహ్వనిభయేక్యపదాసంకరశ్చ విశేషః ॥

మూ॥ అన్భుతద్యుతిలక్ష్మపీతయామిళితం యద్వలభీపతాం యావలయా
 యితశేషకౌయినస్ఫుటితామానితపీతవాససః ॥ ౧౦౧

వ్యా॥ అమృతేతి ॥ పీతయాపీతవర్ణయా యస్యాంసగర్వాః కలహ్యాం ॥ ని ॥ కూటా
 గారంతువలభిరిత్యనురః - పతాకయా మిళితం సామీప్యాత్పంగతం అమృతద్యుతిలక్ష్మచం
 ద్రలాంభం కలయాయితేనలయాయితేషేషేతేతద్గుణితచ్ఛాయినః పీతవాససః పీతాం
 బరస్యః విష్ణోః - సఫితాంసద్భుతామాదిత అగ్రహదిత్యుపమాంకారః ॥ ౧౦౧

మూ॥ అశ్రాంతే శ్రుతిపారశ్రాతరస నావిర్భూతే ఘూరి ప్రవాజిహ్వాబ్ర
 హ్మముఖాః విమ్మితనివస్వర్గక్రియాకేళినా । పూర్వం గాధిసుతేన సామిఖు
 టితాముక్తానుమందాకినియత్ప్రసాదదుకూలవల్లిరనిలాందోల్లేరభేదద్వివి ॥

వ్యా॥ అశ్రాంతేతి ॥ యస్యాంసగర్వాః పాప్రయేతి తద్గుణాలం వల్లిరివదుకూలవల్లిః - కు
 కూలబయంపతాకేత్యర్థః - అశ్రాంతేన శ్రుతిపారేశనిత్యవేదకారక - తాతాశ్యః ప
 దితాశ్యః రసనాభ్యోజిహ్వభ్యః ఆవిర్భూతే ఘూరి ప్రవేమలినేకస్తోతేమ - అజిహ్వేన
 అకుంరేక బ్రహ్మణోముఖానామోఘేన హేతునా విష్ణుతాసంజాతజన్మ సవస్వగోతి
 యానూతవస్వగోస్పష్టిరేవ కేర్ణి లాయస్యతేన గాధిసుతేన విశ్వామిత్రేణ - పూర్వం

బ్రహ్మప్రాధానాత్మ్యం సామిథ్యతా అధికాశ్చ ఘ్నే || ని || సామిత్వభేదజగుప్తవ ఇత్య
 కరః - ముక్తాపకృత్త్యతామం దాకేనీయతాశః గాతిం - అనిలస్యకతురాంధోశ
 నే శ్చలతై దిగవితి కాశలతై - విజహాతేమ్యై యై - విమకథా త్రిశంకాభావ్యా
 వేద్రప్రవ్యా శామాలవి కీడికవృత్తం || శ్లో || సూర్యావై వర్కసజాస్తతాస్య గురవ
 శ్చానూం క్రీడితమితిలక్షణం || ౧౦౨

మూ|| యదతి విమలనిలవేత్తగర్భిభ్రం రితభామ్యుచిసాధవస్త్రవల్లిః | అ
 లభతేతేమనస్సమశ్శిసుత్వం దివసకరాంతలేవలాలుతంతీ || ౧౦౩

శ్వా|| యదితి || యస్మాన్ గర్యా అతిమిమలై నీలవేత్తనః ఇంద్రనీలనికేతనస్య రక్తి
 భిః - శ్రమరితా శ్రమరికృతా శ్రమరశబ్దాత్తత్కరో తీతి యంతాత్కమః ణి క్తః - బ
 ల్యాశ్చ శ్రమరై భావశ్యమితి భావః - తథా భూతా భావ్యా యా యస్యా స్సామిత్వ
 ప్రభేత్వభావః - అతవివతద్వజాలంకారః - శుచిః స్వభావతః శుక్రా సాధస్యవస్త్రమే
 వవల్లిః వస్త్రవల్లిః పతాకే ర్విభావః - రూపకసమాసః - శ్రమరితభావ ఇతి రూపకాదే
 వసాధికార్ - దివసకరస్య సూర్యస్య అంకతలే సమాపదే శే ఉత్పంకదేవచలాచ
 చలాలుతంతీవరితతామనా సచీతమనస్వసుర్యమునాయా శ్శిశుత్వం తై శవమలభతః
 జాలయమునేవ బభావి త్యభావః - బాలికాశ్చ పితురంకేలురంతితి భావః - అత్రాన్యతై శ
 వేనాన్యసంబంధాసంభవేపితృపుత్రమితి సాదృశ్యా యే సాన్నిదశకా - పూర్వోక్తతద్వ
 జరూపకాభ్యాం సంకీర్ణా || ౧౦౪

మూ|| స్వపాణే శ్వరః మహామృణకటకాలిధ్యగ్రహయోత్సుకం పా
 ధోదంబిజకేళిసాధశేఖరాదాదువ్యయతామిని | సాక్షాదప్సరసోవిమానక
 లితవ్యోమానపవాభవద్యన్నప్రాప్తనిమేషమభ్యంతరసాయాంతీరసాదధ్వని ||

శ్వా|| స్వేతి || యతామిని యన్న గాంగవామినేన కలితంక్రాంతం వ్యోమయా
 భిస్తాస్యా యైష్యరసోదివ్యాంగం నై వాభవత్ || ని || స్త్రీయాంబుమృష్యపరసభివ్యభిభా
 వాదేకత్వేపి బహువచనప్రయోగః - కుతః - యద్యన్తాన్నిజకేళిసాధశేఖరాదపాదానా
 త్వన్వప్రాణేశ్వరస్య సమకార్యత్వం క్రీడాసాధంతస్య కటకాన్నితంబాతాభిధ్యస్య గ్ర
 హయస్మికారాయ - తత్ర విశ్రమాధావిత్పర్యటేత్సుకముద్యుక్తంగచ్ఛంతమిత్వభావః -
 పాధోదంబే ఘమరుమ్యరసా ద్రాగా వ్యాప్తిరీద్యుతీ - అభ్యని అశ్రుజరసామేఘవేగే
 న హేతునానిమేషం నై ప్రాప - అత్ర సగగామరాంగవయోర్భేదేపి అనిమేషమేహ రోహణ
 వ్యోమయానై నై నీవేత్యభేదోక్తే ర్వియోక్తిభేదః - శామాలవి క్రీడితవృత్తం || ౧౦౫

మూ|| వైదగ్ధికేళితైలేమరః తశేఖరాదుభిత్తైరంశుదర్భైర్బ్రహ్మాండా
 మాతభగ్నస్య దివదుతయాహీర్భుతావాక్కుభిత్వైకస్యానోత్తాని గాయో

దివిసురసురభేరాస్యదేవంగతానైర్వ్యన్తోగ్రాసత్రదానప్రశమకృతవచిత్రాంతముజ్జ్వంభతేస్తు | ౧౦౫

వ్యా|| వైదర్భీతి || ఉత్తానావై దేవగణావహంతీత్రుత్యభామః || త్యాహ - వైదర్భీతేనైవై సురకతశిఖరాదుతితైః అదాబ్రహ్మాండాభూతవభగోన్యైరజనుహ్ వేగగర్భయో హంతతయాభ్యతంతివాస్తుభిత్వంయై సైగధోముఖైః - అదవివదిత్యత్తావగాయ - ఉద్ధ్వముఖాయాభ్యతంతి - కశ్యాసురసురభేదేవగణావ్యాతస్యదేవంగతానైర్వరంభుభిరేవదత్తైరావ్యసానగర్భాస్సంబంధిగోగ్రాసత్రదానప్రశమకృతవచిత్రాంతంనాజ్జ్వంభతేస్తు - కింతుసర్వస్యాఅపిగ్రాసదానాదస్యతత్పుత్రమేవోజ్జ్వంభితమిత్యభాసః - అత్యుత్త్యులంకారోయమితీతేచిత్ - అంశుదర్శానాంబ్రహ్మాండామాతాద్యసంబంధేపిసంధోక్షేరతియాక్తిభేదః - ప్రధగ్రాభ్యుత్తం || శ్లో || ప్రుథైర్వ్యానాంత్రయేణత్రిమునియతియతాస్రగ్ధరాతీతి - తేయమితిత్వత్ || ౧౦౫

మూ|| విభురపరిరంభాతాత్రైవిష్యంఽపూతైశ్శశివృషమహ్న్వైప్రైరాలవాలైస్తరూణామ్ | విభలితజలనేకప్రక్రియాగౌరవేణ్యరచినహృతలితస్తత్రభైమివనేన | ౧౦౬

వ్యా|| విధితి || తత్రతస్యాంసగర్భాంశశిభృషమహ్న్వైప్రైశ్చంద్రకాంతశిలాబద్ధైరపివవిభుకరశరిరంభాచ్చంద్రకిరణసంపర్కాదేతోరాత్రనివ్యంజైః జలప్రసవజైరేవభూతైశ్చస్తరూణామాలవాలైర్విభలితంవృధీశ్చృతంజలనేకస్వప్రక్రియాయాంప్రకారేగౌరవంభారోయస్యతేనభైమివనేనసహంసోమృతచిత్తోవ్యరచి - కర్తజిలుజ్ - అత్రాలవాలానాంబంధకాంతనివ్యండాసంబంధేపిసంబంధోక్షేరతియాక్తిభేదః - చితదాకభ్యుచతుశ్శ్లోకపర్యంతంమాలినీపుత్రం || శ్లో || ననమయయయతేయమాలినీభోగిలొత్తైరితిత్వత్ || ౧౦౬

మూ|| అథకనకపత్రతారాజపుత్రీంసదసిసద్భవభాసాంవిష్కృరంతీంసభినామ్ | ఉడుపరిపదిచుద్యస్థాయినీతాంశులేఖామఃరణపటులక్ష్మీనుక్షీలక్షీచకార ||

వ్యా|| అథేతి || అథదశానానంతరం - కనకపత్రత్రైస్సర్వపక్షి - తత్రవనే - సద్భవభాసాంఽత్తతుల్యలావణ్యానాంసభినాంసదసివిష్కృరంతీం - స్ఫురతిస్థలతోఽపరినిదిభ్యుత్పేతిసత్త్వం - ఉడుపరిపదితారకాసమాజేమధ్యస్థాయిన్యాశ్చితాంశులేఖాయాశ్చంద్రకళాయాఽనుకరణేపటుఃసమథాఽలక్ష్మీశోభాయస్యాస్యాభిభూషణాలంకారః తాంరాజపుత్రీం - అక్షీలక్షీకారలక్ష్మీదిత్యభాసః || ౧౦౭

మూ|| భృగుణయవికీర్ణస్వభాసాభిగేనవ్యవనవతనయోగ్యంజేత

మన్విద్యతాధః । ముఖవిధుచుడనీయం నేనితులంబమా నశ్చజ్జరిధివోజ్జ్వి
మృగాండల సేనతోష్ణ

వ్యా॥ భగవదేతి ॥ ఆధోభూతలేత్వచనమత్రచిత్తవనయోగ్యంతేకాస్థానంఅనిపింప
 జాగవేదమహావేద - అతపింపభగవదయేనవిక్లీగ్లాస్పదా-స్వభాదీప్తిర్యస్వతేనావతేన. అ
 మ్మహిమైత్యమహానీయం - వృద్ధాప్యః - త్యచాదీని చేతివృద్ధసంజ్ఞా - ముఖవిమంముఖం
 దంసేః తులంబమానగ్రసంసమానః - శశిపరిధిఃచంద్రపరివేషితః - ఉచ్చురుపరిమం
 డలోపలయస్తేనేవితేనే - తస్మాతేఃకమఃశిఖిల్ - ఉత్పేయైస్వభావోక్తౌస్సంకరః॥

మూ॥ అనుభవతీశచీగ్ధం సాఘృతాచీ ముఖాభిర్ననహసహవరీభిష్టందనా
నందముచైచ్చ॥ ఇతి చ రి రుదయానీత్యక్షిణః ప్రేక్ష్యభైమిం విపిరభువిః శిభి
స్సార్థమాబద్ధభేలామ్॥ ౧౦౯

[illegible]

మూ॥ శ్రీ హర్షం విరాజరాజి మఖటాలంకారహీ రమృతం శ్రీహీరమృ
మువేజితేంద్రియచయంచూమల్లడేవీచయమ్॥ దై వప్రీయూతయామితోయ
మగమృతస్యప్రసంధేమహాకాష్ఠ్యచానతి నై షధీయచరి తేనగో-నివర్త్యజ్వలః

వాస్తవము || శ్రీహనుమత్పాదీవాస్తవము - ద్విరీయవిషజై ద్విరీయాః - ద్విరీయా
 దీకకాస్తానేనావక్రవ్యవహార - దై ద్విరీయాకత యామితోద్విరీయత్యేనగతిః ద్వి
 రీయవత్సభాః - అగమర్ ||

భృతిపదవాక్య ప్రమాణ పారావార పారీణ శ్రీ మహాపాధ్యాయకోల
చల్లమల్లినాథసూరి విరచితాయాం నైషధవాఖ్యానాం జీవాత్మసమాఖ్యా
నాం ద్వితీయ స్కంధః.

1510 (29)

(నైషధకావ్యే. సవ్యాఖ్యాన - శృతీయస్సర్గః)

మూ॥ ఆపంచితాభ్యామధపక్షతిభ్యాంచబోవిభాగాశ్చరపాపతర్య॥ ౧౩౬
శదేవాతతగ్నాతపక్షఃపపాతభూమావృషభేమిహంసః॥

బాధ్యః ఆకుంబితాబాధ్యమితః॥ ఆధకుండలీకరణానంతరం - చుంసః - ఆకుంబితా
 బాధ్యమితః - తాబాధ్యం - పక్షతిబాధ్యం - పక్షమూలాబాధ్యం - సఖీతిభాగాదాకాశతేభాత్ -
 తరవాతేన - అపతిర్య - నికశవేతేషుపశుసానేఆతతా ప్రసారితాధాత్కంఽత్రా
 పశుయేనసఃతథాధాతస్సకా - ఉపభైమితై మ్యాస్సమివే - నామివేవ్యయాభా
 జఃసప్తంసకత్వంప్రాప్తత్వంచా భూమా - పశాత - స్వభావోక్షరలంకారః॥

మూ॥ ఈ స్థితిః పక్షపుటా హతాయాః క్షితే ప్రదాయస్స వనఉచ్చచారః
దాగ్రస్యవిస్యప్రదృశ స్థితస్యాస్సంభ్రాంతమంతఃగతః చకారః

భస్మం॥ ఆకస్మికవిధం॥ తదాపతన సమయే - పక్షపుటానతాండ్రాః క్షీతేర్భుజ్జ
 లాహ్ - ఆకస్మాద్భూతాకస్మికః నివాహతుకః పరీర్విష్టహతుకవికర్షణః - యస్త్వనూ
 భ్యనిః - ద్రాగ్ధృతిః - ఉచ్చచారఉత్థితః - సస్పృహః - ఆనన్వికన్యస్తన్యకః పిషయా
 తరస్పద్యుష్మి సస్మాభేయ్యః - అంతఃకరణం సంఖ్యాంతం స సంఖ్య మంచితార - ఆతాం
 దేతం సంఖ్యావితకప్రక్షణాచ్చతుక్రమతచిత్రాభూతివికర్షణః - ఆత్రాపిస్సఖావీతిః॥ ౨

మూ॥ నేత్యానివై వర్ణసుతాసభినాం విముక్తత సద్విషయగ్రహణీ॥ ప్రా
పుస్తమేందిరువాక్కిరూపంబ్రహ్మేవచేతాంసీయతన్తానామ్॥ ౩

వాని సేత్రాణితి ॥ విద్యాకాంక్షాశ్చైవగృహస్థశ్చీమస్య సుతాయాఃశ్రీమన్మ
భీశాంసేత్రాణి - విమతాస్త్రైద్విపయగహస్తతద్ధర్మగ్రహణాని - అన్యతతద్వి
ఋయాసంగోయైస్తానిసంతి - ఏకమేకవరమద్విరీయంసూవాక్యాయత ఇతివిరుచాన్య
వాచ్యంరూపమాకారస్వరూపంభయస్థితంపురోవతిసంకంసం శత్రుదాధాభా
తంబ - యత్రతావాంయోగిసాంబేజాంశిబ్రహ్మపరమాత్మచమివప్రాప్తుః - ఆత్మావ
రోకాద్రాహురిత్యథాః॥

మూ॥ హంసంతనాసన్నిహితంచరంతము నేమకానోపత్తిరివ్వెకా యా
మృ॥ కృష్ణాభుకామాపి నాశయేనయత్కారసాక్షిభలంబగాహే॥ ౪

శ్వా|| హంసమితి|| అసాదమయంబీమునేయోగి సూమసూక్ష్మత్తిరికస్త్వితాయాం
 స్వకీయాం 'ప్రత్యయస్థాత్కాల్ పూర్వస్యేతికారః - తనాశరీరాంతికే అన్యత్రతద
 శ్చంతరె - సన్నిహితమాసన్నమావిర్భూకంచచరంతంసంచరంతంసర్తమానంచ - హం
 సంకురాశంపరమాత్మా సంబంసి|| హంసోవిహగభేదేస్యాత్పరమాత్మ నిమత్పరఇతివిశ్వః-
 అదరిణానిర్భీకేశశయేనపాణినా || ౧|| దరో(స్త్రి)యాంభయేశ్వభే - పంచశాఖశ్చయః
 పాణిరితచామరః - అన్యత్రఅపరిణాఅదరవతా - ఆశయేనచిత్రేన - గృహీతుకామాసా
 మౌత్కర్తృకామచ - యత్నాన్నిశ్చలతాంనిశ్చలాంగశ్వః నిశ్చలచిత్రత్వంచ - జగా
 హేతిగాః||

మూ|| తామిగిలైరవ్యనుభూయమామాయంసధైర్యాద్వియమశ్చ
 మాతః|| శత్పాణి - త్తోపరివాతుకంతుమోముంచిధత్తేప్లుతిలాఘవేన||

శ్వా|| తామితి|| అయంహంసః - తాంతురోష్ఠక్తాంకుయాంకకటం - ఇంగితై
 శ్చేష్టాభిఃసనుభూయ నిశ్చిత్యాపి - ధైర్యాత్ ధైర్యంస్థైర్యమాస్థాయ - ల్యజ్ఞోపేషంచ
 మీ - వియదాకాశం ప్రతి - సూత్రపాతసూద్ధిద్యే - ఆత్మనడపరిహతుకంపతయాకుం-
 లభవతేత్వాదిసాక్షికప్రేక్షయః - తస్యాఃపాణింతుప్లుతిలాఘవేన ఉత్పతనకౌశలేన-
 మోము - విధత్తేవిదేనే - విఫలయత్నంః గోతి-ఆశాంచజనయతిసతుపాశౌలగతిశ్చరః||

మూ|| వ్యధీశ్చతంపత్రరథేనతేనతథావసాయవ్యవసాయమస్యాః|| చర
 స్పరామర్పితసాస్తతాశంతత్కాలమాభీభిరహస్యతాలమ్||

శ్వా|| వ్యధీశ్చతమితి|| అస్యాభైర్యఃవ్యవసాయంహంసగ్రహణోద్వోగంతే -
 పత్రరథేనసఖీణా - వ్యధీశ్చతంయథాతథా - అవసాయసమ్యక్జ్ఞాత్వా - తత్కా
 లంతస్త్రికాకాల - అత్యంతసంయోగేద్వితీయా - సచివకాలేయస్యేతి బహువ్రీహిణా
 క్రియావిశేషణంకా - చరస్పరాంపరస్పరస్యా మిత్యధః - కర్తవ్యలిహారేసర్వసా
 మ్నోద్విజ్ఞానః - సమాసవచ్చబహుళమితిబహుళగ్రహణాదసమాసకత్వావేపూర్వపద
 స్వప్రభమైకదచనేకస్యాదిత్వాద్విసజనీయస్యసత్వం - ఉత్తరపదస్యయథాయో
 గంద్వితీయైకపదసం - (స్త్రి)కవుంసకయోరుత్తరపదస్యాంభావోక్తవ్యఇతివికల్పాదా
 మాదేశః - అపి-తహస్తకాశందత్తకస్త్రాదనయథాతథా - ఆభిభిశ్చభిభిః - అల
 మసాస్యతహనీతం - భావేలత్||

మూ|| ఉచ్చాటనీయఃశరతాభికానాండానాదిదానీం భవతీభిరేషః|| యా
 వ్యేలిమాండ్రహ్యలిక హ్యమేవసాత్రేశ్యుసాలభితయాభివగః||

శ్వా|| ఉచ్చాటనీయఇతి|| హేసఖ్యః - ఇదానీంభవతీరేషహంసః - కరణాభికా

సాంతానదన్యుస్యహస్తతాదనకరణాదుచ్చాటనీయః నిష్క్రావనీయః కిమితాకంః -
నోచ్ఛాటనీయవివేక్యథాః - అత్ర సభీసముహేయామామస్తేతి - సామహ్యమేవక్రూపా
తి - మాంజిహంసతీత్యథాః - క్రుధక్రూపేత్వాదిసాసంపదావత్వాచ్చతుర్థి - ఇతి త్థం -
తయాభైర్యులలిపగః సభీసంఘః - ఉపాల విజాపి - కావేనై శని - రిత ఇత్యథాః ||

మూ|| ధృతాల్పకోపాహనితేః భీవాంఘాయే బావ్సంతసిభిప్రయాతుః ||
శ్యామాభకాంసస్యరరానివాప్రేమకందాక్షులత్యైలగతిస్సవశచ్చిత్ || ౮

వ్యా|| ధృతేతి || అధ సభీనివారణావంతరం - సభీవాంఘానితే హస్య నిమిశే సతి -
ధృతాల్పకోపా - తాన్వీషత్కుపితేత్యథాః - భావ్యంతకుభిప్రయాతుః సూర్యాభిము
ఖంగచ్ఛతః - ఛాయాలసాతపరభేద - శ్యామాయావనకుభ్యస్తా || ని || శ్యామాయావ
నకుభ్యస్తేత్కుత్పలమాలాయాం - అన్యత్ర శ్యామలా - హంసస్య - కమలాజిహ్వీ - క
రేణ హస్తేనలనావైరగ్రహణాద్దేహీర్యన్తందాక్షంహ్రీస్తేవలత్యై ఉపలత్యై హ్రీణా
సతీత్యథాః - అన్యత్ర హంసస్యరవేకరానవాపేరంకుస్పృహావాన్తందాక్షైరపటు
భృష్టిభిలత్యైగ్రాహ్యః - తైశ్చాయాలక్ష్యతేనప్రకాశఇతివాః - శ్యాల్లగతిస్సపుష్టల
గ్నాభూత్ - ప్రాప్త్యశయాతమస్వగాదేవేత్యథాః || ని || రేవిశ్వతగ్ధదాహంసా - జ
లిహస్తాంశవఃకరాఇతిచాదురః ||

మూ || శస్త్రావహంసాభిముఖితవేయంయాత్రేతితాభిశ్చలహాస్యమా
దా | సాహస్త్రనైవాశకునీభవెన్నేభావిప్రియావేదరవపహంసః || ౯

వ్యా|| శస్త్రేతి || తవేయం - హంసస్య శ్వేతచ్ఛదస్య సూర్యస్యర - అభిముఖే -
యాత్రాగమనం - శస్త్రావహస్తా శ్వేయస్కరీస - శాస్త్రవిరోధాత్ - శ్రమసంతాప
రూపదృష్టదోషాచ్యేతిభావః - సాఇతి త్థంతాభి సుభీభిశ్చలేనవ్యాజోత్త్య - హస్యమా
నావరిహాస్యమానాసతి - భావిప్రియావేదకః - మంగళముహూర్తాద్వాదాగామికుభసూ
చకః - విషహంసః - మేమమనాశకునీభవేనకుఃఖశకునీ భవేదేవ - కింతు సుశకున
మేభభవేదిత్యథాః - అపక్షీనభవేదితిచగమ్యతే || ని || శకునంతుకుభాశంసానిమిత్రేశ
కునఃపుమానితివిశ్వః - అభూతతచ్ఛావేద్యః - ప్రాథమాయాంలిఖ - ఇత్యాహస్త
వోచుత్ - లట్స ఇతిభూతాథేనలట్ - బ్రువఃపంచానామిత్యాహదేశః - విశేషతరీయ
యాత్రానిషేధోక్తదోషపరిహృతోవేదిత్యథః ||

మూ|| హంసోవ్యసాహంసగతేషురత్యాఃపురఃపురశ్చ సుచరణాబభాసే |
వైలక్ష్యహేలోరతిమెతదీయామగ్రేమృత్యోపహంసన్నివోప్తే || ౧౦

వ్యా॥ ఏకవింశత్యంత్యకారముక్త్యాసంప్రతిహంసవ్యాకారముకాహంసత్వతి॥
అపూహంసోప - హంసస్వగతిరపగతిర్యవ్యాప్తస్యాః సుదత్యాశ్శోభనదంతాయాభై
మ్యఃసుదతీవ్యాఖ్యాతా-పురఃపురః-వీక్ష్వాయాంద్విల్పాః- అగ్రేసమంతాదిత్యధః-
చారుచరణ-రమ్యం గచ్ఛత్ - వైలక్ష్మ్య మేవహేతుః - తస్య వై - క్ష్యఃహేతోః - ఆ
యంమానుషి విదంబయతిత తస్యావిస్తయజననాగ్నిత్యధః॥ ౧౧ ॥ విలయోవిస్తయాన్వి
త్యత్యధః - పృష్ఠహేతు పర్యాగిత్విపృష్ఠ - ఏతదియాంగతిమగ్రేసుకృత్యాభివీక్ష్యవై - ఏ
మహాసన్నికేత్యత్యే - బభాసే భా - యభాభాకేవరిహసకాస్తప్తేష్టాద్యనుకరణ
సపరాన్విలక్తయంతితద్వదిభావః॥ ౧౦

మూ॥ పదేపదేభావిని భావినీతంయథాకరప్రాప్త్యమవై తిహాసమ్ । త
థానభేలంచలతాలతాపప్రతార్మతేనాచృకషేషశాంఘీ॥ ౧౧

వ్యా॥ పదేపదితి ॥ భావయతిభావినీతద్వగూణమేవకుససాభావయంతీకృతాంగీ
వై - హి - భావనిభవిష్యతి అవాంతరత్వధః - భవిష్యతిగూర్వాదయత్తిసాధః - పదే
పదేపదేహంసంయథాకరప్రాప్త్యంకరగూర్వా - సూసంనిశ్చితం - అవై తిహాసేతి - త
థా - సభేలంసలీలం - చలగతాచృతాతేనహంసేన - ప్రతార్మవంచయత్వాలతాసు -
అచకృష్టేతికృష - ఏకాంతంనీతేత్యధః॥ ౧౧

మూ॥ రుషానిషి ధృలిజనాంయదై నాంఘామూద్వితీయాంకలయాంచ
జార । తదాశ్రమాంభఃఃభిభూషితాంగింకీరవన్తానుపరాగవాదీన్ ॥ ౧౨

వ్యా॥ రుషేతి ॥ యదా - రుషానిషి ధృలిజనాంనీవారిత సభేజనాంవనాం - ధాయ
వద్వితీయాంయస్యాస్తామేకాతీని - కలయాంచకారవివేద - తదా - శ్రమాంభఃకణైః
భూషితాంగింస్వీక్ష్యగాత్రీంతాంసహంసః - కీరవచ్ఛకత్తివ - మనుష్యస్యేవవాగ్యస్య
ససన్నహదీన్ ॥ ౧౨

మూ॥ అయేకీయ ద్యావమపైషిదూరంవ్యరంవరిత్రామ్యుసివాకిమర్థమ్ । ఉ
దేతితేరపికిన్నుబాలేవిలోకయంత్యానఘనానలాభిః॥ ౧౩

వ్యా॥ అయేతితి ॥ అయేదాతే - వ్యధంకియద్దూరం - యావదుపైషిఉపైష్యసి
యావత్పురానికాతదాలాఃతితిలట్ - కిమధంపరిత్రామ్యుసిదా - ఘనాస్సాంత్రాఃవనా
కీర్వసపజ్ఞఃవిలోకయంత్యానై - వీరపి - సూదేసికిన్ను॥ ౧౩

మూ॥ పృథార్పయంతీమపథేపదంత్యాంమరుల్లలత్పల్లవపాణికంప్రైః । అ
లిపసక్యప్రతిషేధతీయంసోతహుంకారగిరానలాభిః॥ ౧౪

వ్యా॥ పృథేతి ॥ పృథావ్యధఃమేవ - సపంథాఃఅచథం - ఋక్పూరిత్యాదిసాస
మాసాంతోచ్ - అచథ - సపుంసకమితసపుంసకత్వం - తస్మిన్నపథేనగ్గమగ్గలకృ

త్యేచ - పదంపాదంవ్యవసాయంచ - అర్చయంతింకుర్వంతింత్యాం || ని || పదంవ్యవసా
తత్రాణస్థానలక్ష్మింస్త్రికస్తుష్టిత్యమరః - మరుతాలలాచలాపల్లవవికాశిస్త్రస్యకం
వైఃకపోతముంకారవచఃగీతయాచ - ఇయంచనానిఃఆనీచసభీచ - ప్రతిషేధః - పశ్య
అస్యవాక్యార్థకమ - యథాలోకేఅహర్గ - పశ్యతంసుహృజ్జనః పాదినాచాచాచా
రయతితద్వదిత్యర్థః - అతవిచపల్లవపాదీరిత్యాదౌరూపకాశ్రయణం - తత్పంకీణాశే
యమానీవేమృతమా || ౧౪

మూ॥ ధార్యకథంకారమహంభవత్యావియద్విహాగీపసుధైకగత్యా | అ
హేమూశిశుస్వంతఃఖండితంనస్తరస్యభ్యావయసావ్యసేన || ౧౫

వ్యా॥ ధార్యఇతి || ఏకతై ౧వగతిర్యస్యాప్రయావికగత్యా వసుధాయా మేకగ
త్యా - వసుధామాత్రచారిణ్యే త్యర్థః - శివభాగవత వత్సమానః - భవత్యావియద్వి
హాగీభేదరోహం - కథంకారంకథమిత్యర్థః - అస్యతై వంకథమిత్థంసునీధాప్రయా
గశ్చేదితకథంకల్పిపదవాత్క్రూతేణముల్క ౧త్యయః - ధార్యః - కథుంంగృహీతుం
శక్యఇత్యర్థః - శక్తివిజ్ఞేతిచకారాచ్చక్యాథేకత్యప్రత్యయః - అనేనస్తరస్యస
భ్యాసభినా - తదుద్భవకేవలయవాయావసేన - సభీకబ్దస్యభీషితపుంస్కత్వాత్పుం
వచ్ఛానః - తవశిశుత్వంతైశవం - సఖండితంననివరితం - అహేమూవిరుద్ధవయసోరే
కత్రసమావేశాదాశ్చర్యమిత్యర్థః - అధార్యత్వస్యవసుధాగతివియద్విహారపదాభా
హేతుకత్యాచేకఃకావ్యలింగభేదః - తథాతైశవాఖండనస్యపూర్వవాక్యార్థహేతు
కత్వాదపరఇతిసజాతీయసంకరః || ౧౫

మూ॥ సహస్రప్రత్రాసనవత్ప్రహంసవంశస్యప్రత్రాణీవత త్రిణస్త | అ
స్తాద్భుకంచాటురసామృతానిస్వల్లోకలోకేతరదుర్లభాని || ౧౬

వ్యా॥ అథప్రస్తుతోపయోగితయానిజాన్యవాయంనివేదయతి || సహస్రేతి || సహ
స్రప్రత్రాసనస్యకమలాసనస్య - పత్రహంసానివాహనహంసాస్తేహంవంశస్యకులస్యవే
ణోశ్చ - పత్రాణివాహనానిచణానిచ || ని || వంశోవేణాకులేవగే - పత్రంస్యాత్వాహ
నేపరాజితవచిశ్చః - పత్రత్రిణస్త ౨ బహువాహనహంసవంశ్యా వయమిత్యర్థః - ఆ
స్తానిచపశ్యంతితానితస్మాద్భుకస్తేహంస్తద్విధానాం - త్యదాదిష్యత్వాదివాద్యకేఽస్తి
స్మృత్యయః - చాటుమను భాషితేడు యేరసాః శృంగారాదయః కవివామృతాని స్వ
లోకలోకాఃజనాః || ౧౬

మూ॥ స్వగ్రాపగాహేమమృతానినీనాంనాలామృతాలాగ్రథుజోభవా
మః | అన్నామనూపాంతనురూపముద్ధింకార్యంనివానాద్ధిగుణానధీతే || ౧౭

వ్యా॥ అథస్వకాయస్యకనకత్వేకారణమాహ || స్వగ్రేతి || స్వగ్రాపగాహస్వగ్రా

దీ - తస్మాం హేమమృతానివ్యఃకనకకమలిన్యః - తాసాం యోనానాః కాండాః - యా
నిమృతానికంతాశ్చ - అత్ర మృతానిశబ్దస్య - ఆధశ్చానుశాసనం కేహంశ్చానామితి
బల్ సమానేగుణభూతేన సంబంధస్సీధవ్యః - నారానాశమిత్యురవచనాత్ (స్త్రీ) లింగ
నిరేశః - సచత్రాపి సందేహః కార్యః - తద్వాక్యభ్యానేమదేశాంతరకోశేమచ - స
ర్వత్ర (స్త్రీ) లింగపాశనైవదశానాత్ - తథా శ్రేయస్రథమసగేన ప్రయుజ్యతే - మృదు
త్వదుప్రాధమ్యతానిసాధయేతి ॥ ని ॥ మృతానివ్యఃకనక ఇతిహలాయుధః - తేమమ
గ్రాణిభంజితఇతితద్యుజ్యః - వయమితి శేషః - అన్నానురూపం ఆహరసద్వశీంతసూ
శ్వరీరస్మరూపముద్ధింవణాసమృద్ధిం - ఋత్యకఇతిప్రకృతభావః భజాదుఃప్రాప్తః స్త్రీ
త్వభావః - తథాహి - కార్యంజన్యదవ్యంనిదానాదుపాదానకారణాత్ - ఆభ్యాతోప
యోగఇత్యపాదానతా - గుణానూపాదివిశేషగుణాన్ - అధీతేప్రాప్తోతిత్యధావః - ప్రా
ప్తివిశేషవాచినాతత్వాదుగృహ్యతాత్ - ప్రాయేణాహరపరిణతిపూర్వకాః ప్రాణిసాంకా
యకాంతయఇతిభావః - సామాన్యేనవిశేషసమధానరూపభావంతరస్యాసః ॥ ౧౮

మూ॥ ధాతుర్నిదేశాదిహనైషధీయంలీలాసరస్వే విశుమాగతేమహామే
మేమహం సేవ్యహమేవవభ్రమామి ఘూలోః విలోః నోత్తః ॥ ౧౯

వ్యా॥ ఆత్మనఃక్షౌలోకసంచారేకారణమాహ ॥ ధాతురితి ॥ ధాతుః బ్రహ్మణః - ని
యోగాదాదేశాత్ - ఇహభూలోకే - నైషధీయంలీలాసరస్వే విశుం - క్రిడా సరసివిహ
ర్తుమిత్యర్థః - ఆగతేమహామేమహమయేమ - వికారాధోగ్యైత్యయః - సప్రతి
తఇతితిలోకః - హంసేమదుద్యతహమేకవిజ - భూలోకవిలోకనైషత్కైశ్చిత్సకా
ని ॥ కుర్వనామనాఆంతర్వనాస్సృజుత్కృత్తనాఇత్యురః - ఉత్కృత్తనా ఇత్యు
త్సృజుత్కృత్ప్రత్యయాంతోనిపాతః - భ్రమామిపర్యటామి ॥ ౧౯

మూ॥ విధేఃకదాచిన్యైవణీవిలాసేత్రమామిరైవ్యస్వమహత్తరేభ్యః ॥
స్కంధస్యవిప్రొంతిమదాంతదాదిప్రమ్యామినావిశ్రమవిశ్వగోపి ॥ ౨౦

వ్యా॥ అవతరకశ్రమజపిత్రమజయేకారణమాహ ॥ విధేరితి ॥ కదాచిద్విధేస్యై
క్తుణః శ్రమణీవిలాసేభవనశ్రమణిసూదేత్రమాదాతురేభ్యః అవసన్నేభ్యః స్వమ
హత్తరేభ్యః స్వకులవృద్ధేభ్యః స్కంధస్యాంసస్య ॥ ని ॥ స్కంధోభుజిరోంసో (స్త్రీ) త్య
మరః - విశ్రాంతిం - అదాంప్రాదాం - స్వయమేకవిజవహమీత్యభావః - దదాతేర్లుక్ -
గాతీన్దేత్వాదినానిశోలుక్ - తదాదితత్ప్రభృతి - ఆవిశ్రమమనవరతం - సూదాత్తో
పదేశస్యేత్వాదినాశ్రమేభుజోవృద్ధిప్రతిషేధః - విశ్వగోపవిశ్వం గచ్ఛన్నపి - అతో
న్యత్రాచిన్యైవణీవిలాసేత్రమయః - సత్రామ్యామినభిద్యే ॥ ౨౦

మూ॥ బంధాయదివ్యేనతిరస్త్వికన్యైత్వాకాదిరాసాదితపాకపసన్న్యతే ॥

వీరం వి నామా దృశితన్వరస్య స్వరోచ్ఛగభాగ్యం విరళోదయః ||

౨౦

వ్యా || ఆథ వ్యాచారిబంధభయమపినమే స్తీత్యాహ || బంధాయేతి || మాన్యవిద్య
తిరగ్ని విషయే - విరళోదయస్య కలకంజః సూనరస్య మత్స్యస్య - ప్రాయేణైవం
భోనాస్తీత్యధః - ఆస్యత - విరోధిగతి రేఖాసహ సాళోదయాళోదయవాంశ్య - మ
త్వధిగాయాకారః - తస్య రేఖానావిష్టళకారస్యేత్యధః - శబ్దభర్తృతరణచర్యతే
భుజ్యత ఇతి భోగముఖం - స్వరోచ్ఛగస్య స్వగముఖస్య భాగ్యం - తత్త్వాప్రకాశ్యమి
త్యధః - సప్రప్రాప్తైస్తత్త్వైర్యత్యాదితి భావః తదేకం వినాకస్మిత్వాదిః సామాన్య
యః - బంధాయ బంధభావం - ఆసాదితపారుషః ప్రాప్తవ్యాపారః సహ్యత్ - స్వరోచ్ఛ
గభాగ్యైకములభావయం సూపాయంతరసాధ్యా ఇతి భావః - అన్తాద్యకృంసగాద
న్యకోనామ స్వగముఖాద ఇతి భావః ||

౨౦

మూ || ఉష్మేచ పూతేన నల సన్యత్యా స్వరోచ్ఛగమ త్రాపి సృజంత్య మత్యైః ||
మహీరుహూదోహద సేతశక్తే రాకాలింకోరరముద్గిరంతి ||

౨౧

వ్యా || తచ్చ భాగ్యం నల సైన్యవాస్తీత్యాహ || ఉష్మేనేతి || ఉష్మేచ యోగేన పూతేన
జూతాదిరమణా || ని || త్రివర్షధా క్రతుకమేవ ఘ్నం పూతం భూతాదికమణ్యదిత్యమరః -
జగ్యాః జశంకతాః - జశంకత ఇతి ప్రాగ్గీత్యుతయోయ ప్రత్యయః - ఆమత్యాః జేవాః -
సలహాస్త్రాపి సూలోకేపి - స్వరోచ్ఛగం సృజంతి స్వగముఖం సంపాదయంతీత్యధః - న
నుదేవాశ్చ కథంకాలం తరభాగ్యం - స్వరముఖమేవాదానీం సృజంతీత్యాశంకాంబుష్టైః
తేన చరాచప్తే - మహీరుహూద్యైః దోహదస్యాకాలప్రసవోత్పాదకస్య ద్రవ్యస్య - సే
కస్య జలసేవనస్య శక్తేస్తామధ్యత్ || ని || తరుగుల్మలతాదీరామకాలమకశలైః కృతస్య
పుష్పాద్యత్పాదకం ద్రవ్యం దోహదం స్యాత్తుతత్క్రమేతి శబ్దాణాం || సమానకాలానా
ద్యంతా పుష్పజైవినానామ స్యేత్యాకాలికః - ఉత్పత్త్యనంతరవి నాశీత్యధః - ఆకాలి
కాద్యంతమచనసమానకాలశబ్దస్య కాలశబ్దదేశ ఇతి రచ్చక్రయంతోనిసాతః - ప్రకృ
తేత్వకాలభవోగోరకముద్గిరంతీత్యధః దోహదకాద్యైః ఇవ దేవాఉత్కటపుణ్యవ
భాదనేశకాలేపి ఫలం సయభ్యంతీత్యధః - పుష్టంతాలంకారః ||

౨౧

మూ || సువణశైలాదవతీర్యతూణం స్పర్శాహినీవారిః శాశ్వతైః ||
తం వీజ మామస్త్యురకేలికాలేవత్రైన్యపంచామరబద్ధసభ్యైః ||

౨౨

వ్యా || స్వవోగమువాహ || సువర్ణేతి || సువణశైలాదో - తూణామకతీ
ర్యస్పర్శాహినీవారికావశ్యేణాః సుందాకీనీజలమింహ సంస్పృశైః చామరేమబ్ధసభ్యైః -
తత్కృతైరిత్యధః ప్రయః పతతైః - స్వరకేళికాలేతం స్వపంజీయమః - తాన్యత్
మనీజనైః సురతత్రాంతమనదామ ఇత్యధః ||

౨౨

మూ॥ క్రియేతచేత్సాగువిభ క్రిచింతావ్యక్తిస్తదాసాశ్రధమాభిధేయా॥
యాస్వాజసాంసాధయితుంవిలానైసావస్త్రమానామవదంబముస్యాత్॥

వ్యా॥ క్రియేతేతి ॥ సాధువిభ క్రిచింతానుజనవిభాగవిచారః - క్రియేతచేత్ - త
దా - సావలాభిధానావ్యక్తిఃకూఠిణి - ప్రధమాభిధేయాప్రథమంపరిగణనీయా - కుతః -
యావ్యక్తిః - స్వాజసాం స్వతేజసాం - విలానైర్వాప్యప్తిభిః - తావద్భయతథా ప్ర
భూతం - నాస్తివామనదిత్యస్యేత్యనామఅనక్రమంపదంపరరాష్ట్రం - సాధయితుంస్వా
యైర్భీకతుం - క్షమాకత్తర్యాత్ - అన్యత్ర - సాధుసమ్యక్ - విభ క్రిచింతానైవవిభ
క్తివిచారః - క్రియేతచేత్ - ప్రధమావ్యక్తిః - ప్రధమావిభక్తిః - అభిధేయా విచార్యా
యా - స్వాజసాం - సు - బు - జన - ఇత్యేషాంప్రత్యయాసాం - విలానైవివ్యానైతా
వద్భయతచేకం - నామవదంసుచితపదంవృక్షిత్యాదికం - సాధయితుంనిష్పదియ
తుం - క్షమా - అత్రాభిధానాః ప్రకృతార్థమాక్రనియంతితత్త్వాలక్షణాయాశ్చాను
పపత్త్యభావేనఅభావాదప్రకృతార్థప్రవేశేర్థ్యనిరేవ॥ ౨౩

మూ॥ రాజాసయజ్వావిబుధప్రజత్రౌల్వాధ్వరాజ్యోపమయేవరాజ్యమౌభు
క్షైశ్చశ్రీతశ్రోత్రియసాత్కృతశ్రీఃపూర్వంస్వహూశేషమశేషమంత్యమ్॥

వ్యా॥ రాజేతి ॥ యజ్ఞావిధినేష్టవా ॥ స॥ యజ్ఞాకువిధినేష్టవానిత్యమరః - సు
యజ్ఞాద్వనిప - శ్రీతాఃశ్రీతాఃయే శ్రోత్రియాఃకాండరాః - అభీతవేదాదిత్యధః॥
శ్రోత్రియచ్ఛాంసాసమావిత్యమరః - శ్రోత్రియశ్చంబోధికఇదినిపాతః - తత్సాత్కృ
తాదానేనతంధీనాకృతాత్రిస్పంచద్యేనసఃసరాజాసలః - అధ్వరేమయజ్ఞేషు - యజ్ఞా
జ్యం - తమపమయాతత్సాధ్యత్యేనైవ - తద్వితవేత్యధః - రాజ్యం - విబుధావేదాః -
విద్వాంసశ్చ - తద్వృజితాదానేనతత్సంఘాదీనం - కృత్వా - తదిత్యాసర్వవిభక్తి
రిత్యవ్యయసంజ్ఞా - చకారాద్దేయత్రాచేతిత్రాప్రత్యయః - త్రాచేతిచకారాదితర
త్రసాతిప్రత్యయశ్చ - పూర్వంపూర్వనిదిష్టం అధ్వరాజ్యంశేషం ముతశేషః ఘజ్జే
అరిత్యంపశ్చాన్నిదిష్టం - రాజ్యం - అశేషంకృత్వం అఖండంభుజై - ఆహూదిప
యిత్రాదవ్యత్యేషః - తథాచపూర్వస్యతథాభూతస్యశేషత్వం - అంత్యంస్యాశేషత్వం
పరిధంవిరోధాదిత్యాశ్చర్యం - అతివిచారిధానాసోలంకారః॥ ౨౪

మూ॥ దారిద్ర్యం దారిద్ర్యమిశోభుః ధైర్యమోషుమేఘువ్రతకర్థిసాధో
సంతుష్టమిష్టానితమిష్టదేనంసాధంతి కేనామనలోనసధమ్॥ ౨౫

వ్యా॥ దారిద్ర్యేతి ॥ దారిద్ర్యం దారియతనివరణయతిచారిద్ర్యదారీ - తస్య
ద్రవిణోఘస్యధనరాశేర్వక్షిణః - అధినాథే - విషయే - ఆమోఘమేఘవ్రతంమహా
కత్వలక్షణంయస్యతం - సంతుష్టందానకృష్టం - ఇష్టదేవంయజ్ఞారాధితస్మరంబోక

నాథంతంసలం - శేనాను - ఇస్త్రానీప్రీతాని - ననారంతసయోచంతేసర్వేపినాథంత్యేజే
త్యథాః - నాథతేర్యాచ్యుత్సాహస్యజహదత్వాద్విక్రమజాకత్వమ్ | ౧౫

మూ|| అస్త్రాన్నిలశ్రోత్రసుధాంబిధాయరం భావిరలభామతులాంసల
స్య | త్రాత్రానురక్తాతమనావ్యభేజేతన్నామగంధాన్నలమాబరంసా || ౧౬

వ్యా|| అస్త్రదితి || సాశ్రునీధారంభా - నలస్య - ఆతులామనుషహం - భాంతాంతం
సాదర్యం - విరంతస్త్రేమత్యః శ్రోత్రసుధాంబిధాయకజామృతంకృత్యా - రసా
దాకజ్యేత్యథాః - తత్రతస్మిన్నలే - ఆనురక్తానతి - తంసలం - ఆనాహ్యః పాశ్యః - ఆ
జుప్త్యాదాహ్నితేఃక్రోధిన్వ పిసజ్ సమాసః - ఆనృథాకృష్టమావేల్వపాదేశోవ్యాతే -
తన్నామగంధాత్ - తస్యనలస్యనామాక్షరస్పృశ్యభేతోః - నలమాబరం కుబేరాత్
సంభవం - భేజేతి - తాప్తకృష్టసాందర్యమిత్యథః || ౧౭

మూ|| స్వలోకమస్తాభిరితఃప్రయాతైఃకలిస్తుతద్దానగుణాన్నిపీయః
హాహేతిగాయకాయదశోవిలేననామ్నాపిహాహాహరిగాయనోభూత్ || ౧౮

వ్యా|| స్వలోకమితి || కేరీమవిమోదిగోష్ఠేమ - తస్యనలస్య - కతుః - గానేను
జాన్నికేహేనసీయాన్వాద్య - ఇతోస్తాల్లోకాత్ - స్వగంలాకం - ప్రయాతైరస్తా
భిః - హరిగాయనః ఇంద్రగాయకోగంధర్వః - ఋల్వేలిగాయతేశ్శీల్వేఋల్వే ప్రత్య
యః - గాయక - యద్యస్తాత్ - హాహేత్యశోచిశోచితః - తేనైకకారజన - వాహ్ని
విహహలభూత్ - సత్వాలాహ్నరాసుకారాదితభావః || ౧౯|| హాహేమూమూతైర్వరమా
వ్యాగంధర్వాస్త్రీవౌకసభిత్యథాః - ఆలాహ్నరాసుకారనిమిత్తాయంహహాశబ్దా
కారంతఃపుంసీచేతికేచిత్ - అలవి || ౨౦|| హాహేభేదేమూమూ హాహేగంధర్వేమూ
త్వనవ్యయభితివిశ్విః - అవ్యయమేవేతిశివోజరాజః - అత్రశోకనిమిత్తాసంబంధేపిత
త్వంబంధోత్తైరతిశయోక్తిః - తయాచగంధర్వాదిశాయినానమస్యేతివస్తువ్యజ్జే || ౨౧

మూ|| శృణ్వన్సదారద్రుమదారభావంహృద్యన్తమలలోకమపులోమ
జాయాః| పుణ్యేననాంతనాపాలఃప్రమోదబాష్పవృతనేత్రమాలః || ౨౨

వ్యా|| శృణ్వన్నితి || సాకపాలింద్రః - సదారస్వభూకఃతస్యనలస్యజారభా
వమాదార్యం - శృణ్వత్ - అతవివ - ప్రమోదబాష్పైర్వాసందాశ్రుభిః - ఆమృతనేత్ర
మాలఃతిరోహితదృష్టిస్పృక్ - పులోమజాయశ్శ్చాభిః - ముముః - హృద్యతేనలాసురా
గాదులకసత్ - లోమరోమాంచం - పుణ్యనశనీభాగ్యేన - నాలొకతనాపకృత్ - అవ్య
థామాసనవ్యచిరాచరాదాద్దంతైర్వహస్యదిత్వథాః || ౨౩

మూ|| సాపీశ్వరేశృణ్వతితన్వసోమకప్రసహ్యచేతోహరతోధకశంభుః
అభూదవనాకాంగుళిగుద్ధఃకాకాదానఃపదూయన్తైవజేన || ౨౪

వ్యా॥ సేతి॥ ఈశ్వరేష సహ్యచేతోహరతః బలాన్మనూహరిణః తస్య నలస్య - గు
 యోమాశ్చ్యవతిసతి - సామ్రసేథా ఆధాంశంభోరథాశంభుః - శంభోరథాంశభూతే
 త్వథాః కథానానసరణమశక్యమితిభావః - అపజానాచార్యత్వపి - కథాకంఠూయన
 తైకవేదకంఠూనూదవవ్యాజేన - అంగుళ్యారుద్ధపిహితకణియయాసా - నాభూతో
 అభూదేవేత్యధాః అన్యథాచి త్తచలనభయాదిభావః॥ ౩౯

మూ॥ అలంసజా ధర్మ విధావిధాతారుణధిమానస్యమిషేణవాణీమ్ | తత్కం
 తయాలింగ్యరసస్యతృప్తాంసవేదతాంవేదజడస్సనక్రామ్॥ ౩౦

వ్యా॥ అలమితి॥ విధాతాబహుత్వాలలమత్వంతం - ధర్మవిధానుకృతాచరణ - స
 జా - ధర్మ సక్తస్సన్నిత్యధాః - వాణీంస్తవారాణాంవాగ్దేవీంవజాన్తికాంచ - మా
 నస్యవాగ్యమపవతస్య - మిషేణ - రుణధి - నలకథాప్రసంగాన్నిరుంథే - తస్యా ఉభ
 య్యాపి - తవాసంగభయ్యాదిభావః - కింతు - వేదజడశ్చందనః - సవిధాతా - తా
 భూభయ్యామపివాణీం - తస్యనలస్యకశం గ్రీవామాలింగ్యముఖమూత్రిత్యవ - రసస్య
 తృప్తాంత దాగసంతుష్టాం - అన్యత్రశృంగారాదిరసపుష్టాంసంబంధసామాన్యేషస్త్రీ-పూ
 రణగుణేత్యాదివాషస్త్రీసహసనిషేధాదేవజ్ఞానకాదితేజిత్ - వక్త్రాం - ప్రతిమాలకా
 రిణీం - వక్త్రోక్త్యలంకారయంతాంచ - నవేదనవేత్తి - విద్యోటోవేతిణారేకక
 లతకన్యరయః (స్త్రీ) ఇతిభావః అత సస్తుతవాగ్దేవీశ్చతాంతవణానాదప్రస్తుతవక్తా
 త్కథాణీశ్చతాంతప్రతితేః ప్రాగుక్తరీత్యాభ్యసితేత్యసంసంభేదమ్॥ ౩౦

మూ॥ శ్రియస్తదాలింగనభూరభూతాన్తత్క్షణికాపివత్ప్రతాయాః॥
 సమస్తభూతాన్తత్ప్రతాయానభూతాతద్భగ్గురీష్యాకలుషాః సనాపి॥ ౩౧

శ్రియశ్చితి॥ సత్ప్రతాయాః శ్రియః - తద్భగ్గురీష్యాః - సమస్తభూతాత్ప్రతాయాన
 ర్వభూతాత్తత్తేన - నలస్యాపివిష్ణురూపత్వేనేత్యర్థః - తదాలింగనభూః సలాక్షణభవా
 తాపిప్రతక్షణికాపిప్రత్యంగసభూతానాభూతో - అతపితతద్భగ్గురీష్యాశ్చితివ్యవ
 యాసలాలింగనభూవా అక్షయయా - యర్కలుషంకాబుష్యంమనఃక్షోభః - సుఖాది
 త్వేవాస్యధర్మజర్మివచనత్వాత్ - అతపిత - క్షీరస్యామిద - శస్త్రం చాథ త్రివిధవ్యే
 శాపుణ్యసుఖాదిచేత్యత్రాదికత్వాచ్చేద్యాయకలుషశితభద్రాదికసంజగ్రాహ - తస్యా
 మనారేఖాపి - సభూతంవా భావి - సమంసతేభావేత్తః - అత్రకచ్యుదిలిత్తచాంచ
 లోష్ట్రత్వేనసాందర్యేతాత్మర్యాన్నానాచిత్త్యదోమః॥ ౩౧

మూ॥ ధిద్రువిధేః పాణీచుజాతలజ్జంసన్తూలియః పర్వణిపూర్ణమింద్రమ్ |
 మస్త్యేనవిజ్ఞాన్మితేనైవిభాస్త్రిష్టతాన్ధమాన్ముఖిరీమూర్తికాయస్తమ్॥ ౩౨

హ్య॥ ధీని॥ తమజాతలజ్జం నిస్తుపంబిధేఃకాఠిం - ధీ - యఃపాణిఃస్పృతః
 స్తుభక్తీరపి - శర్వజీవాతావేకవచనం - శర్వస్విత్యథః - ఘోషమిందునిర్మతి - అ
 హ్యపీతిభావః - సతువిజ్ఞఃఅభిజ్ఞఇతిమన్యే - యఃపాణిఃస్పృతఃస్తుభక్తీస్సకాతమిందు
 కృతఃఅథఃఏకదేశేయస్వతంకృతాథఃనిర్మితమేవ - కారముద్విధానంని - బ్రా
 ఝుదత్వజిత్ - అతీంశసౌందర్యకుప్యాసమితిభావః॥ ౩౨

మూ॥ నిలీయతేప్రీతివిధురఃస్వజేత్రంస్రత్వాఃధుఃస్వముఖంనువా
 న్నః॥ సూరేసముద్రస్యదాపిపూరైఃదావిదభ్యభ్యమదభ్యగభే॥ ౩౩

హ్య॥ నిలీయతఇతి॥ విభుశ్చందఃస్వజేత్రంస్వస్వజేతి - సజ్జాదిత్యాత్మావిధే
 బ్ధ్యుత్తయః - తస్యవలస్యముఖం - సూన్యాకం - ముఖాచ్ఛ త్వాహీదురోఽజ్ఞా
 క్ష్ణస్పక - సూరేసూర్య - దర్శ్యేష్యేతిభావఃకదాపి - సముదస్యఘోరజలాఘే - క
 దాచిత్ - అభ్యభే - భగవతామటతాం - అభ్యాతాంమేధూనాం - గర్భాదరే - నిలీయ
 తే అంతథాతే - కదాచిదగ్రతస్థాకుంనోత్సహతఇత్యథః - అత్రవిధోన్మాదిభావి
 తేసూర్యాదిప్రవేశేతరాజయత్రయక్షహీనిలయతోష్ఠేత్రయై - వృంజకాప్రయా
 గాదహ్య॥ ౩౩

మూ॥ సంజ్ఞాప్యసస్వధ్వజశ్చత్యవర్గాదైత్యారిరత్వజ్వలస్థనుత్తైః
 తత్సంకుచన్నాభిసరోజవీతాధాతుర్విలజ్జంరమతేరమాయామ్॥ ౩౪

హ్య॥ సంజ్ఞాస్యేతి॥ దైత్యారిర్యజ్ఞః - స్వధ్వజస్యగరుడస్య - శృత్యవర్గా -
 సూన్యాకంఅతిక్రాంతమజ్వలత్వజ్వం - అజ్వవిజయీత్యథః - అత్యాదయఃక్రాంతాద్య
 భేద్విత్తయయేతిసమాసః - తస్యవలస్య ఆస్యస్థనుత్తైస్తాతాయ॥ ని॥ ప్రవఃస్తాత్రం
 స్తుమిక్షాతిరత్వకురః - సంజ్ఞాప్యసంకేత్య - తయోనుత్యాసంకుచతానిమిలతానాభి
 సరోజేన - వీతాత్తిరోహితాత్ - ధాతుః - బిచ్చణః - విలజ్జంకథాతథా - రమాయాం
 రమతే - అత్రవిజ్ఞాదుక్తవ్యాపారసంబంధేపితత్వంబంధోక్తరమితాతిః॥ ౩౪

మూ॥ రేఖాభిరాస్యేగణనాదివాప్యగ్నాత్రింతాదంతకం యాభిరంతః॥
 చతుర్దశాష్టాదశవాత్రవిన్యాద్యేధాపిసంతీతీతకంసవేధః॥ ౩౫

హ్య॥ రేఖాభిరీతి॥ అస్యవలస్య ఆస్యే - అంతదంతమయీభిః వ్యాతింశతా
 భాభిగణనాసంఖ్యానాచ్ఛతుదశాతాష్టాదశవావిన్యాద్యేధాప్యతాస్యేసంతి - సం
 భవన్వాయేనేతివేధాఃశశంసేవేత్వత్ప్రేతైః - అత్రదనుః॥ క్షో॥ అంగానితవాచ్ఛత్వా
 రోమిమూంపావ్యాయితిస్తరః - పురాణంభూతాన్త్రుంచవిన్యాహేత్యాశ్చతుదశ॥
 ఆయుర్వేదోఽనుర్వేదోగాంధర్వశ్శేత్యనుక్తచాత్ - అథవాస్త్రిపరంతస్తాద్విన్యా
 హ్యష్టాదశస్త్రితాఇతి॥ ౩౫

మూ॥ శ్రియానరేంద్రస్యనిర్మలతస్యస్తరామరేంద్రావపిస్తరామః
వాసేనసమ్యక్తమయోష్ఠతస్మిన్బుద్ధానధమఃఖలుశేషాద్భా॥ ౩౬

త్యా॥ శియావితి ॥ తస్యనరేంద్రస్య-శ్రియాసౌందర్యసంపదానిర్మల్య ॥ ని॥ శో
భాసంపత్తితత్వాసులక్ష్మీఃశ్రిరపికద్యతబితకాశ్వతః - స్తరామరేంద్రావపి - నస్తరా
మః - కించతస్మిన్పరేంద్రే - తుమనాః కీతయంత్యోః ॥ ని॥ కీతయంత్యోఃక్షమేత్యమ
తః - తత్రసమ్యక్తావపినియతస్థిత్యా - తేషబుద్ధానధమతవిబుద్ధదేవా - బుద్ధానధమః
విత్తైవధారయామః - అతద్వయారపిశ్రుణాఃద్వయోపపత్తుమయాఃప్రకృతత్వాత్తేవల
ప్రకృతశ్చేషః - తేనసౌందర్యాదిగణైఃస్తరాదిభ్యోధికఇతివ్యతిరేకోవ్యజ్యతే - శ్లేషయ
థాసంఖ్యాయోస్సుంకరః॥ ౩౭

మూ॥ వివాపతతంవినతాననూజైస్సమీరణైరీక్షణలక్షణేయైః | మనో
భిరానీరనణుప్రమాణైస్సలంఘితాదిక్రతమాతపితైః॥ ౩౮

తా॥ వినేతి ॥ వతత్రంవివా - నీతేరితిశేషః - వివాతాననూజైఃవైవతేయైః - అప
క్షతాత్మైర్నిరీత్యధః - ఈక్షణలక్షణేయైఃసమీరణైశ్చాత్మకాయుభిః - అనణుప్ర
మాణైః - అణుపరిమాణంభునఇతికాణానాఃతద్విపరీతైఃమహాపరిమాణైశ్చాత్మనూభిః - వై
వతేయాదిసమావేశైరీత్యధః ఏవంవిధైఃప్రత్యక్షైఃకతమాదిక్ - సలంఘితానీరస
వ్యాపివిలాఘితానీదిత్యధః - అత్రాశ్వానాంవిశిష్టవైవతేయాదిత్వేనరూపకాద్రూపకా
విధికరః॥ ౩౯

మూ॥ సంగ్రామభూమిమభవత్వరీణామనైర్ననాదీమాత్మకతాం
తాసు | తద్బాణధారావనాతనానాంరాజప్రజేయైరనుభిస్సుభిక్షుమ్॥ ౪౦

త్యా॥ సంగ్రామేతి॥ అరీణామనైర్ననాదీః - నద్యేవమాతాయాసాంతాస్తతా
నదీమాత్మకతా - నద్యంబుసంపన్నసవ్యాధ్యతా ॥ ని॥ దేశోనద్యంబువృత్త్యంబుసంపన్న
ప్రహీణావితః - స్యాన్నదీమాత్మకోదేవమాత్మకశ్చయథాక్రమమిత్యురః - నద్యృతశ్చే
తికప్ - త్వతలోద్గుణవచనసేవితీపుంబచ్చావః - తాంతాసుసంగ్రామభూమిమ - త
స్యవలస్యబాణధారాబాణపరంపరాస్తావపవననాశనాస్పృశాఃతేషాం - రాజప్రజే
యైఃరాజసంఘసంబంధిభిః - వృద్ధాచ్చః - అనుభిఃప్రాణనాయుభిః - సుఖిక్షుంభియైఃతాంస
మృద్దిభావతి - సమృద్ధాదవ్యయిభావః - సదీమాత్మకదేశేషుసుఖిక్షుంభవతీభావరూ
పకాలంకారః॥ ౪౧

మూ॥ యశోయదప్యాజనిసంయుగైషుకంఢూలభావంభజతాభుజేనహే
తోగుణాదేవదిగావగాభీకూలంకషత్సవ్యసనంతిదీయమ్॥ ౪౨

త్యా॥ యశఇతి ॥ సంయుగేషుయదైశు - కంఢూలభావంకంఢూలిమత్త్వం - ని

ధ్యాదిభ్యశ్చేతిమత్స్యధీయాలచభజతాఅస్యభుజేనయద్యః - అజనిజనితం - జనైర్జనం
తాత్కర్తణిలుజ్ఞ - తదియంతస్వయశసస్సంబంధి - దిశవిచిత్రగాః నద్యఃతాపాహూ
శ్యః - తాసాం - హాలంకషతీతిహాలంకషం - శివభాగవతవర్తమానః - సర్వమాలేత్యా
దినాఖచిముకాగమః - తస్యభావస్తత్త్వం - తత్రవ్యసనమాసక్తిః - హేతోఃకారణస్య
భుజస్య - గుణాత్కందూలత్వాదేవ - అగతమితీశేషఃఅత్రయశసో దిహ్మలకషణాను
మితాయఃకందూలతాయాఃతత్కారణకందూలభుజగుణపురవ్యకత్వముప్యేక్ష్యతే॥

మూ॥ యదిత్రిలోకీగణనాపరాస్యాత్తస్యాస్సమాప్తియకాదినాయుష
స్స్యాత్॥ పారేపరాధాం గణితం యదిస్యాద్దణేయనిశ్చేషగుణోపసన్యాత్

వ్యా॥ యదీతి॥ కింబహునా - త్రయాణాంలోకాసాంసమాహరస్త్రిలోకీ - క
ర్త్రీతథితాథేత్యాదినాసమాహరేద్విగుః - అకారాంతోత్తరపదోద్విగుఃస్త్రియాం
భాష్యతేద్విగోరితిజీవ - గణనాపరాసలగుణసంఖ్యావతత్పరా - ప్యాద్యది - తస్యాఃత్రి
లోక్యాః ఆయుషస్సమాప్తిసన్యాద్యది - అమరత్వంయదిస్యాదిత్యధః - పరాధా
స్యచరమసంఖ్యాయాఃపారే - పారేపరాధాం - పారమధ్యేష్టస్యావేత్త్యవ్యయిభా
వఃగణితంస్యాద్యది - పరాధాత్పరతోయదిసంఖ్యాప్యదిత్యధః - తదా - సన
లోపి - గణేయాగణయితుంకత్యానిశ్చేషాస్సర్వేగుణాయస్యసః - తాదృశస్స్యాత్ - గ
ణేరేయదిత్యాదికవియత్రత్యయః - అత్రసలగుణానాంగణేయత్వాసంబంధవిసంబం
ధాభిధానాదతికయాత్తిభేదః॥

౪౦

మూ॥ అచారితద్వారతయాలిరశ్చైవంతఃపురేతస్యనివిశ్వరాజ్ఞః॥ గణే
ఘరమ్యేష్వధికింవిశేషమధ్యాపయామఃపరమాణుమధ్యాః॥

౪౧

వ్యా॥ ఏవంసలగుణాననుకన్యాగూఢాభిసంధినాత్తనస్తదంతఃపురేపరివయంద
శయతి॥ అచారితేత్యాది॥ తిరక్వాంపక్షీణాం - అచారితద్వారతయాలిప్రతిపిద్ధప్ర
వేశతయేత్యధః - తస్యరాజ్ఞోసలస్య - అంతఃపురేనివిశ్వసంస్థాయ - పరమాణుమ
ధ్యాఅతిసూక్ష్మమధ్యాస్తదంగనాః - రమ్యేషుగతేషుగతిషు - ఆధికమపురస్సం - విశే
షంభేదం - అధ్యాపయామఃఆధ్యాపయామః - చుహదిత్వాద్దివ్యకమకత్వమ్॥ ౪౧

మూ॥ పీయూషధారానధరాభిరంతస్తాసాంరసోదన్వతిమజ్జయామః॥
రంభాదిసాభాగ్యరహాకధాభిఃకావ్యేనకావ్యంసృజితాదృతాభిః॥

౪౨

వ్యా॥ పీయూషేతి॥ కించ - పీయూషధారాభ్యఃఅనధరాభిరన్యూనాభిః - అన్య
తసమానాభిః - కావ్యంసృజితాస్వయంప్రబంధకత్వా - కవేరపత్యేనపుంసాకావ్యే
నశుక్తే॥ ౧॥ శుకోదైత్యగురుఃకావ్యఇత్యమరః - మర్యాదిభ్యోఽభిజితాన్వత్యయః -
అన్యతాభిః - తస్యాపివిస్తయకరీభిరత్యధః - రంభాదీనాంవిప్రస్త్రిణాంసాభాగ్యంప

తుష్టాన్తస్యైవైకాభిరహఃకథాభిరహస్యపుత్రాంతవణనాభిః - తాసాంసలాంతఃపురస్త్రీణాం - అంతరంతఃకరణంసోదస్యతత్సంగారకససాగరే - మజ్జయ్యామః అవగాహయామః || ర౨

మూ॥ కాభిర్నతత్రాభినవస్తనిరాజ్ఞావిశ్వాసనియేచవణిక్కియేహమ్, జిహ్మేలియనైవమతుతోపితిర్యక్భిత్తిరశ్చస్త్రుపతేవతేన ర౩

వ్యా॥ కాభిరితి || కించ - యద్యచ్ఛాన్ - తిర్యక్పక్షే - కుతోపిజనాన్ - నజిహ్మేతి నలజ్జతపివ - హ్రీలజ్జాయామితిథాతోగ్లహ - శ్లావితిద్విభావః తిరశ్చేవికస్త్రిజ్జనాన త్రపతేనలజ్జతే - తేనకారజేన - తత్రాంతఃపుర - కాభిఃస్త్రీభిః - అహం - అభివతోత్రా ర్యఃస్త్రాజ్ఞారతిరహస్యపుత్రాంతః - సపివవిశ్వాసనియేచవిశ్వాసేవగోప్యభావః తస్య వణికోగోప్తా - నక్రియేసకృతోన్మి - సర్వాసామప్యకామేవనిసంభకథాపాత్రమిత్యర్థః ||

మూ॥ వాతాచసాసత్యసిసాన్యమేతియోగాన్నిరంధ్రేచ్ఛాదియాం విరుంధే | విరింభినానాముఖవాదధౌతసమాధికాస్త్రుప్రుతిపూర్ణకణః || ర౪

వ్యా॥ అధస్యనైవకంవిశ్వాస్యత్యేహతుమాహ || వాత్రేతి || విరించేబ్రహ్మణో నానానైర్వచుముఖైఃవాదేనవ్యాఖ్యానేవధౌతస్యకోధితస్య - సమాధికాస్త్రుస్యవా జ్ఞీయమిద్ధాన్యఃక్రత్యాశబదేనపూర్ణకణః - చతుర్ముఖాదభ్యస్తవాజ్ఞీయమిద ద్యతిత్యభావః - ఎవంభూతోహం - యోగాదుపాయాత్ యాంవారాం - నిరంధ్రేనిర వకాశే - హృది - నిరుంధేనియచ్ఛామి - అతపివ - సావారాచలోకవారాపి - కిముత రసాస్యవాతేతిభావః - అసత్యమిదమోదాధాంకల్పితాపి - కిముతసతితిభావః - అ న్యంనైతిజనాం - తరంసగచ్ఛతి - నకన్తైచిత్రధ్యతేతిత్యభావః - యథాహ్యసతీదుశ్చరే నిరంధ్రస్థానేనిరుద్ధానాన్యమేతదద్వదితిభావః - అతోహమాసాంవిశ్వాస్య ఇతిత్రాప్యే కాన్యయః - అత్రవారానిరోధస్యవిరింభీత్వాదిపదాధా హేతుకత్వాత్పదాధాహే తుకంకావ్యలింగమలంకారః || ర౫

మూ॥ నలాశ్రయేణత్రిదివోవభోగంతవానవాన్యంలబతేబతాన్యామ ముద్వతీవేందుపరిగ్రహేణజ్యోత్స్నేత్సవంచులభమంబుజిన్యాః || ర౬

వ్యా॥ అధశ్లోకద్వయేనాస్యాసలానురాగముద్వీపయతి || నలేతి || తవానవాన్యం సలపరిగ్రహేణవాత్సయమరూపం - కృత్యానాంకతరీతేతివస్త్రీతృతీయాథే - త్రి దివస్త్వగః - పృషాదరాదిత్వాత్పాదుః - తస్యోపభోగం - తాద్యగ్భోగమిత్యభావః - తస్యేంద్రసమైశ్వర్యత్వాదితిభావః - అంబుజిన్యామలకాభం ఇండు పరిగ్రహేణవాన్య మ్నైవం - జ్యోత్స్నేత్సవంచంద్రికాభోగం - ఇంద్రోకతుః - పరిగ్రహేణ - కుము

తాస్యస్యాంసంతీకుముద్వతీవకుముదిసీవకుముదవడవేతసేవ్యోద్వతువ - చూడుచు తా
యావే త్యాది నాదుకారస్యవకారః - సలస్యకతురాత్రయేణాత్రయణేనస్వీకారేణ -
అవ్యాలభతేబతేతథేదే - ఈవ్యగ్భిగోపేషీజీవ్యంబుద్ధిహంబ్యాన్మహాచసీతిభావః॥ ౮౫

మూ॥ తనైషధాసూధతయాదు రావంశర్షస్వయాస్తత్కృతచాటుజ
న్త॥ ౮౬ సాలవన్యామధుపానువిద్ధంసౌభాగ్యమప్రాప్తవసంతయేవ॥ ౮౬

వ్యా॥ రదితి॥ కించ - తల్ ప్రసేద్ధం - అస్తాభిఃకృతేభ్యఃచాటుభ్యః ప్రియవాక్యై
భ్యఃజన్తయస్యత తజ్జన్మమిత్యధః - చాటుగ్రహణంపూర్వోక్తనిజఃక్షమీ జనాదీనామ
పుష్పలక్షణం - శమకసుఖం - త్వయా - అప్రాప్తోవసంతోయ యాతయా - వసం
తాసధిష్ఠితయేత్యధః - రసాలవన్యాసహకారతేజ్యా - మధుపానువిద్ధంసౌభాగ్యం
భ్యంగసంగజవ్యం రామజీయకమివ - నైషధేనసశేన-అసూధతయాఅపరిణీతత్వేన-హే
తునా - చరావంకుష్ప్యశం - తస్మాత్తేనలచరిగ్రహేయత్వకతావ్యతిభావః॥ ౮౬

మూ॥ తనైవవాయాస్యసికిం నహస్తందృష్టంవిధేఃకేరమనఃప్రచిశ్య
అజాతపాణిగ్రహణాసీతావద్రూపస్వరూపాతేకయాశ్రయశ్చ॥ ౮౭

వ్యా॥ అధపువరస్యావశప్రాప్త్యాశాంజనయన్నాహ ॥ తనైవతేత్యాది ॥ యవ్యా-
తస్యవలనైవ - హస్తంకింసయాస్యసి - యాస్యస్యేవ - కేనవిధేయఃప్రచిశ్యద్వ
ష్టం - విధ్యానుమూల్యమపిపంభావితమితిభావః - కుతఃతావదవ్యాపి - అజాతపాణిగ్రహ
ణాఅత్యంతవివాహ - అసి - తవాంపివివాహవిశంబో - శవాణిగ్రహబాధామివ - కింసన్యా
దితిభావః - కించ - రూప - సౌందర్యం - స్వరూపంస్వభావః - శీలమితియావత్ - తయో
రతిశయఃప్రకషఃతస్మాత్ప్రయశ్చాసి - గూగ్యగుణాత్రయత్యావృతధస్తమేవగమివన్య
సీతిభావః॥ ౮౭

మూ॥ నిశాశశాంసంశివయాగి గీతంశ్రియాహరింయోజయతఃప్రవీతః॥
విధేరపస్వారసఃప్రయాసఃపరస్పరంయోగ్యసమాగమాయ॥ ౮౮

వ్యా॥ సత్యం - విధిసంకల్పమైదుజ్ఞేయత్యతాహ ॥ నిశేతి ॥ నిశానిశయా - ప
ద్ధిస్త్రిత్యాదినానిశాయానిశాదేశః - శశాంకం - శివయాగౌర్యా - గీతశంకరం - శ్రియా
హరించ - యోజయతోవిధిః - ప్రయాసఃప్రయతోపి - పరస్పరం - గూగ్యసమాగమా
యైవయోగ్యసంఘట్టయైవ - స్వారసఃస్వరసప్రవృత్తిఃప్రవృత్తిజ్ఞాతః - నిశాశశాం
కాదివృష్టంతాదివిధిసంకల్పసిమజ్ఞానఇతిభావః॥ ౮౮

మూ॥ వేలాతిగస్త్రైగుణుణాభివేణీ నయోగయోగ్యాసినలేతరేణ స
దృభ్యతేవభాగుణేచిచ్ఛ్లిమాలానపృద్విభృతశశేన॥ ౮౯

శ్యా || సకాన్యసంబంధ స్వయోగ్యత్యాహ || వెలాతిగతి || వెలామతిగచ్ఛంతీతి
వేలాతిగానిస్సీమాః - (స్త్రీ) కామిమే (స్త్రీ) కాః - (స్త్రీ) తుంసాభ్యాంసంజ్ఞాసన్నంతాభవ

నాదితసంజ్ఞాప్రత్యయః - గుణాస్సోసీల్యాదయః - తపివాల్మీకి తస్య వేణీ ప్రచాళాభూతా-
త్వమితిశేషః || ౧ || వేలాభిజలబంధనే - కాలేనీమీచ - వేణీతుకేకబంధేజలస్రూతాదితి
వైజయంతీ - నలాదితరేణయోగయోగ్యా యోగాహః - నానీ - తథాహ - మృద్ధీ మగ్నీ
మూలా - భృశకకకాశేనదర్శగుణేనకుశ సూత్రేణ - ససంభృత్యతే - సగుంభ్యతే - దృఢ
గ్రహసంభృత్యాతోఃకర్తృణిలీ - వ్యతిరేకేణవృష్టంతాలంకారః || ౪౯

మూ || విధింపదూ సృష్టిచుప్పచ్చ మేతద్యానయ్యగోయనలకేళియోగ్యా
మ్ | త్వన్నామవణాభిమణిపీతామయాస్యసంక్రీడతిచక్రచక్రే || ౫౦

శ్యా || విధిమితి || కించ - విధింబ్రహ్మణం - సలస్య - కేతఃక్రీడాయాఃయోగ్యామ
హః - వధూసృష్టిం(స్త్రీ)శిల్పం - తస్యవిధేః - యాసస్యరథస్యయ్యగోయ్యగోవాహ-
తప్రచరితఇత్యధాః - తద్వహతిరథయగ ప్రాసంగమితి యత్ప్రత్యయః - అహమ
పుచ్చమేవ - చుహాదిత్వాద్వికర్తృకత్వంమయా - అస్యతద్యానస్య - చక్రచక్రేకథాం
గప్రజే - సంక్రీడతిహజతిసతిసమాహజన ఇతిచక్రవ్యమితిహజనేనాత్మనేపదం - త్వ
న్నామవణాభిమణికర్తృసపీతాగృహీతాః - సకేవలంలింగాత్కంత్యా గమాదపిజ్ఞాతోయ
మధాభివ్యధాః || ౫౦

మూ || అన్యేనపత్యాత్వయియోజితాయాంవిజ్ఞత్వకీర్త్యాగతజన్మనోనా
జనావహదార్జునము త్రితుంవిధావిధాతుఃసతమాతిరిస్సృతే || ౫౧

శ్యా || అన్యేనేతి || కించ - త్వయి - అన్యేనసలేతిరేణవత్యా - యోజితాయాం - వి
జ్ఞత్వకీర్త్యాగతజన్మనః - అభిజ్ఞత్వభ్యాతైస్త్రికనిగతాయామితివ్యధాః - విధాతుర్వా-
జనావహదాణాం - ఉత్తరీతుంనిస్తరీతుం - వృతోవేలిభోదిభూః - కతమావిధాకః
ప్రకారః - తరిస్తరీణి - స్వార్ - సకాపీత్యర్థఃఅతోదైవగత్యానలవివతేభ ర్తేభావః ||

మూ || ఆస్తాంతదప్రస్తుతచింతయాంలం మయాసితన్విశ్రమితాతివేలమ్ |
సోహంతహంగఃపరిమాష్టుకామస్తవేప్పితంకింవిదధేభిధేహీ || ౫౨

శ్యా || ఇత్యుహామత్యావ్యఅస్యాస్మి త్వత్త్వపరిజ్ఞానాయప్రసంగాంతరేణనిగమ
యతి | ఆస్తామితి || తర్హర్షోక్తం - ఆస్తాంతిక్తం - ఆప్రస్తుతచింతయాంలంశయా
సాధ్యంనాస్తీత్యధాః - గమ్యమాసనాదసక్రియావేక్షయాకరణత్వాత్ప్రతీయాఅతిపి
హాహ - సకేవలంక్రూరయాణక్రియావేక్షయాకారకోత్పత్తికింతుగమ్యమాసక్రియావే
క్షయాపీత్యాసోద్యోతకారః - కింతు - హేతస్త్వకృత్యాగ - మయాఅతివేలమత్యంతం -
శ్రమితాసీధేదితానీ - శ్రమేయంతాన్యర్కణిక్తః - అహం - తతోశ్రమణరూపం - అ

గోపరాధం - పరిమాన్యకామః పరిమాన్యకామః - మంకామనసోరపీతిమకారా
పః - కింతవేషితం - విదిధే - తేమనూరధంపూరయామి - అధిశేషామ్రూహి || ౫౨

మూ|| ఇతరయిత్యవిరరామపత్రీసరాజపుత్రీహృదయంబుభుక్తుః|| నై
దేగభిరేవ్యుచితాపగాఢేశంసంతికార్యావతరంహిసంతః|| ౫౩

వ్యా|| ఇతితి || సపత్రీహంశః - ఇతరయిత్యా - రాసపుత్యా ౧ భైరవ్యః - హృద
యంబుభుక్తుః జిజ్ఞాసుః - విరరామయాష్ట్యం బభూవ - వ్యాజ్ఞరిభ్యోరమృతమేషరస్మై
పదం - తథాహి - సంతఃకార్యజ్ఞాః - గభీరైరిగాఢైరూదైర్మృదపరహృదయైః - అవ
గాఢైః ప్రవిశ్యవృష్టేనతి - కార్యస్యస్నానాదేరవస్యోక్తైః - అవతరంతీతకం ప్రస్తాపం
చ - శంసంతః క్షయంతి - అవ్యథాఅనధంస్యాదిభిః - అవతరోవ్యాఖ్యాతః - అ
థాంతరన్యాసః || ౫౩

మూ|| కింది త్తిరస్మీనవిలోలమాళిర్వివిత్సవాచం మనసాముహూర్త
మ్ || పత్రీణంసావృధివీంద్రపుత్రీజగాదవక్త్రేణతృణీయేతేందుః || ౫౪

వ్యా|| కించిదితి || కించి త్తిరస్మీనాస్వభావాదీమత్సానీహతావిలోలాఆయనాద్వి
లులితామాళిః కేకబంధోయస్యాస్యా || ని || మార్యస్యంయతాః చాభ్యుతరః - వక్త్రే
ణతృణీకృతేందుః అభరీకృతచంద్రా - సావృధివీంద్రపుత్రీభైమి - ముహూర్తమల్పకా
లం - మనసావిచింత్యపర్యాలోచ్య - పత్రీణంవాచంజగాద || ౫౪

మూ|| ధిచ్ఛపలేత్సమవస్థలత్వంయత్ప్రేరణామత్తరళీకవంత్యా | స
మీరసం గాదిః నీరభం గ్యామయాటటస్థస్వముపక్రమతోసి || ౫౫

వ్యా|| ధితితి || చాపలేచపలకమణి - యవాదిత్వాదిజ్ఞాప్రత్యయః పత్యస్యభా
వోవత్సమశిశుత్వంపుథ్వాదిత్వాదిమనోప్రత్యయః - తేనసమితేన - వత్సలత్వంవాత్స
ల్యం - బాల్యప్రయక్తచాపలాసక్తిమిత్యభాః - తద్ధిక్ - కుతః - యస్యచాపలవాత్స
ల్యస్య - ప్రేరణామత్తరళీకవంత్యాచపలయమానయా - మయా - సమీరసంగావ్యా
తావాతేః - ఉత్తరళీకవంత్యా - నీరభంగాబ్జలవీచ్యేచ - తటస్థః ఉదాసీః - కాలగత
శ్చ - త్వముపక్రమతోసిపీడితోసి - అతోనర్థహేతుత్వాద్బాలచాపలంహేయమితిభావః ||

మూ|| ఆదేశకత్వాంస్వచ్ఛత్రయాప్రయాసిసతాం సతాంఘ్నబుదర్శనీయః |
ఆగోపురస్కర్వతిసాగసీంమాంయస్యాత్తనీదంద్రతిబింబితంతే || ౫౬

వ్యా|| ఆదేశకత్వామితి || స్వచ్ఛత్రయాలై మల్యగుణైః - ఆదృశ్యతేపురోగతవ
స్తురూపమస్మిన్నిత్వాదిజ్ఞాదర్శణః తత్రాం - ప్రయాసి - కుతః - యస్యస్వచ్ఛత్రేణ
సంబంధిని - సాగసీంసాపరాధాం - మాంపురస్కర్వతిత్వాజయతి - ద్రేకుర్వాదవ - ఆ

త్వనిబుద్ధాస్యరూపేచ॥ ని॥ పురస్కృతఃపూజితేరాత్యభియుక్తేగ్రతఃకృతే॥ ఆత్మాయ
త్వద్విభుత్వభిఃస్వభావోబ్రహ్మచర్యచేతిచామరః-ఇదంకుదీయం - ఆగోపరాధః-ప్ర
తిబింబితం - మయానితస్త్రిశ్రమతాతివేలమిత్యేవంరూపేగ్రతభవితం - కుదీయమాగ
స్తస్వయ్యారోపితవాససీత్యథః - పురోవతికాథయ్యతామాత్మనిసంక్రమణాదాదర్శసి
తిభావః - తతఃకిమిత్యతప్రహ - సప్రదశః - సతాంసాధూషాం - తావత్ప్రధమం - ద
ర్శనీయఃఖలు - అభిప్రాయేతితావచ్ఛబ్దార్థః॥ శ్లో॥ రోచనంచందనంహేమమృదంకం
దర్పణంకుడికా - గురుమగ్నింకథానూర్యం హతఃపశ్యేత్పదాబుధభితితాస్త్రాద్వితిభావః॥

మూ॥ అనార్యమప్యచరితంకుమార్యాభవాన్నమత్యోష్యతుసౌమ్యతా
వత్ । హంసోపిదేవాంశతయాసివంధ్యఃస్త్రిశ్శైలయ్యైవహిమస్సముతాః॥

వ్యా॥ అనార్యమితి ॥ హేసౌమ్యసాధో - భవాన్ - కుమార్యాఃశిశోః - మమసం
బంధి - అనార్యమనుచితమపి - ఆచరితంత్యకుపద్రవరూపంకుశ్యేష్టితం - త్యోమ్యతుప
మాతాం - హంసోపి - తిర్యగపీత్యర్థః - త్వమితిశేషః - భవానిత్యనుషంకేశ్వసీతిమధ్యమపు
రుషాయోగాత్ - దేవాంశతయా - మత్స్వముతాఃశ్రీవత్సలయ్యైవిష్ణురివ - వంద్యోసి॥

మూ॥ మత్స్యేతిమాధిప్తసికాంత్వదీయోముదంకుదట్టిరపియాతి శేతామ్ ।
నిజాస్పత్రైర్లోచనసేచనాద్వాపుథక్కిమింకుస్సృజతిప్రజానామ్॥ ౫౮

వ్యా॥ అథయకుంత్వదీపితంకింబిదభేభిషేతి తస్యోత్తరమాహ ॥ మత్స్యేతిమి
తి ॥ కాంమత్స్యేతి - కింకామదీప్సితమిత్యథః - ఆధిత్వసింహాతుంకతుమిచ్ఛసి-ఆ
నధాతేస్సన్నంతాల్లటసిప్ - యాస్తీతిః - మదిట్టః - త్వదీయోముదంత్వదీయోస్తీతి - అ
తిశేతామతిలంఘతాం - త్వద్దశానూత్సవాదవ్యతిక్రమమేపితమిత్యథః - తథాహ
ఇంకుః-ప్రజానాంనిజామృతైః - లోచనసేచనాత్ నేత్రాష్ట్రసాత్ - పృథగగ్రత్ - పృ
థగ్విన్నేత్యాదివాచంబూ - కింకాస్పృజితకరోతి - నకించిత్కరోవీత్యథఃప్రప్టం
తాలంకారః॥ ౫౯

మూ॥ మనస్త్రయంనోర్ఘ్నుతిజాతుయాతుమనోరధఃకంఠపథంధంసః । కా
నామబాలాద్విజరాజపాణిగ్రహభిలాషంకణయేదభిజ్ఞా॥ ౬౦

వ్యా॥ అధసర్వభామసూరధః - కథనీయభిత్వభివ్రేత్యతన్నశక్యమిత్యాహ ॥ మ
నస్తీతి ॥ మసౌమచ్ఛిత్రంకర్తృ - యంకుసూరధంజాతుకదాపి-సౌర్ఘ్నుతి నజపతి
సమసూరధః - శంఠపథంచాగ్నిపయంశివకంఠదేశంచ - కథం - యాతు - సంభావ
నాయం - యోనంభావనాపినాస్తీత్యథః - కేనాపిప్రదీప్యస్వరిభస్మకథకురి

తికేపంచారవిభావః - కుతః-అభిజ్ఞావికేషిణి - కాబాలాస్త్రీద్విజరాజస్యేందోః - పా
ణినా - గ్రహేగ్రహణే - అభిలాషంకధయేత్ - తథా - హేద్విజపక్షికారాజపాణిగ్రహణ
లాషంసలపాణిగ్రహేచ్ఛామితరగత్యతే - తథాచమలాభజనప్రథనాద్విజరాజపాణి
గ్రహణకల్పాపరిహాసాస్పదీభూతాకధంలజ్ఞావత్పావక్తుంకత్యకవికృతః॥ ౫౯

మూ॥ వాచంతదీయాంపరిపీయవృద్ధ్యంమృద్ధ్యకయాతుల్యరసాంసహం
సః॥ తత్త్యాజతోషంసరపుష్టఘోషేఘృణాంచవీణాంస్వణితేచితేనే॥ ౬౦

వ్యా॥ వాచమితి॥ సహంసః - మృద్ధ్యకయాత్రాక్షయః ॥ ని ॥ మృద్ధ్యకాగోస్తపీ
త్రాక్షైశ్యమరః - తుల్యరసాంసహస్యాదాం - మధురార్థమిత్యధః - మృద్ధ్యంకథురా
క్షరాం - తదీయాంవాచం - పరిపీయతిత్యాదరేణాకర్ణ్య - పరపుష్టఘోషకోలమాజ
తే - తోషరితీతి - తత్యాజ - వీణాకవణితేచ - ఘృణాంజుగుహ్సం వితేనే ॥ ని ॥ ఘృ
ణాజుగుహ్సకృపయారితివిశ్యం॥ ౬౦

మూ॥ మందాక్షుం మందాక్షరముద్రముక్తాస్త్యాంసమాకుంచితవాచిహరి
సః॥ తచ్ఛంసితేకించనసంశయాఛుర్గిరాముఖాంభోజమయంయమయోజ॥ ౬౧

వ్యా॥ మందాక్షేతి॥ తస్యాంభై మ్యాం - మందాక్షేగత్రాయా - మందాసందిగ్ధా
థాః - అక్షరముద్రా - ద్విరాజపాణిగ్రహత్యాదిరక్షరవిన్యాసోయన్తీకా - తత్రథా
ఉక్త్యా - సమాకుంచితవాచినిగమితవచనాయాంసత్యాం - అయంహంసః - తచ్ఛం
సితేభైమిథాపితే - కించనకించిత - సంశయాశుస్పందిహసస్పకా - స్పృహిగృహిత్యా
విఘ్నాత్రేణిగ్రహణాపసంఖ్యానాదాశుచప్రత్యయః - ముఖాంభోజముఖకమలం-గి
రాయయోజ - ముఖేగిరమువాచేత్యధః॥ ౬౧

మూ॥ కరేణవాంఘ్రేనవిధుంవిధతుంయమిత్రమాత్థాదరిణీతమర్థమ్॥ పా
తుంశ్రుతిభ్యామపినాధికుర్యేవణాంశ్రుతేర్వణాభివాంతిమః॥ ౬౨

వ్యా॥ కరేణేతి॥ శాభైమి - కరేణవిధుంచంద్రం-విధతుం గృహీతుం - వాంఘ్రేన
తత్కల్పంయమథాం - ఇథంద్విజరాజపాణిగ్రహేత్యాద్యక్తప్రకారేణ - ఆదరిణీఆద
రవతీసతి - ఆత్థబ్రహ్మిసి - బ్రువఃపంచానామిత్యాదినాని చ్ఛాదకః - బ్రువత్పాదకః -
ఆవాహ్యవిహితారస్యధకారః - తమధాం - అంతేభవంతిమఃవణాశ్శుద్ధః - అంతా
చ్చేతివక్తవ్యమిత్తీసునీచప్రత్యయః - శ్రుతేవణాంవేదాక్షరమివ - శ్రుతిభ్యాం శో
త్రాభ్యాం - పాతుమసి శ్రోతుమపీత్యధః - నాధికుర్యేకింనాధికాగృన్తీకిం - అన్తేన్త
వేత్యధః - అతస్సోఘోషవ్యక్తంవక్తవ్యవితాత్పర్యమ్॥ ౬౨

మూ॥ ఆర్థాస్యతేవాకిముయన్యత్యాచిత్రేవద్యాచుషితకతేయః॥ య

త్రాంధకారఃకిలచేతసోపిజిహ్వే తరైబ్రహ్మహృదప్యవాప్యమ్॥

౬౩

వా॥ సనుకమధామత్యంతమలఁశ త్వాద్యక్తుజిహ్వామిత్యా శంక్యాహ॥ అ
 థానృతఇతి॥ హైథైమి - భవత్యాకింవా - ఇయదేతావద్యథాతథా - అథానృ
 తే - కిమథామయమథోద్విజరాజపాణిగ్రహణవదతిమలఁశ త్వేనాఖ్యాంతఇత్యర్థః -
 అథానృతాదాచప్తఇత్యథేణిచి అథావేదసత్యానామాపుగ్నక్తవ్య ఇత్యాపుగాగ
 మః - మతస్తథానాభ్యేయఇత్యాహ - యోధాః - ఏకఃపాదోయస్యామిత్యేకపదీపకపాద
 సంపారయోగ్యమాగః॥ ౧॥ చ రస్యేకపదీచేత్యుపరః - కుంభపదాదిమచేతివిపాత
 నాత్మాధుః - చిత్తైకపద్యాంమనూమాగేపితరతే - చక్షురాద్యవిషయత్వేపిత్యపిక
 జ్ఞాథాః - సకథంకర్తృభిరభిధావః - తథాహి - యత్రయస్మిన్బ్రహ్మణివిషయే - చేత
 సోఽప్యంధకారఃప్రతిపంధఃకిల - తద్వృహ్మపి - జిహ్వతరైరమటిలైః - మశలధీభిరితియా
 వత్ - అచాప్యంసుప్రాప్యం - అమనూగమ్యం బ్రహ్మపితైశ్చిద్రహ్మతే కిముతమనూ
 గతోయమథాఇత్యర్థః - ఆతపివాథానత్తిరలంకారః॥

౬౩

మూ॥ ఈశానిమైశ్వర్యవివరమధ్యేలోకేలోకేతయలోకమధ్యే॥ తి
 ర్శ్వంచమప్యంచమృసానభిజ్ఞరజ్జతోపజ్ఞసమజ్ఞమ॥

౬౪

వా॥ అథమయిపుషావదిత్వశంకయాచ క్తుంసంకోచస్తచ్చరశంకితవ్యమిత్రయేనా
 హ॥ ఈశేత్యాది॥ ఈశస్య - యదసిమైశ్వర్యం - తస్యవివరయూపాంతరం-మధ్యే
 యస్యాస్యాతథోక్తే - హెత్యతోదరిత్యర్థః-లోకేతయలోకేతరతఇతిలోకేతయో? -
 బ్రహ్మలోకవాసినః - అధికరణేకేతఇత్యచ్ - ప్రత్యయః - శయవాసవానిష్ఠకాలాది
 త్వలుక్ - తేషాంలోకానాంజనానాంమధ్యేఅజ్ఞాంమూఢంతిర్యంచపక్షిణమపిహం- మృ
 షాలస్యతంతన్యాసభిజ్ఞారసజ్ఞారసనాయస్యతస్యథావస్తత్తా - సత్యవాదితేత్యర్థః -
 ఉపజ్ఞాయతఇయ్యుపజ్ఞాఅదౌజ్ఞాతా॥ ౧॥ ఉపజ్ఞాజ్ఞానమాద్యంస్యాదిత్యుపరః - అతశ్చ
 పుస్తగిత్వతోప్రత్యయః - బహుశగ్రహణాత్కర్తృధాత్వం - తథాత్వేనూపజ్ఞాతకుప
 జ్ఞం - ఉపజ్ఞోపక్రమంతథాద్యాభిఖ్యాసాయామితిసపుంసకత్వం - సమంసాధారణం
 సమైస్సవైకాగ్నాజ్ఞాయతఇతిసమజ్ఞాకితిః - పూర్వపదతోప్రత్యయః - తదుపజ్ఞంత
 థాత్వేనాదౌజ్ఞాతాసమజ్ఞాయేవతం - తథోక్తం - తంసత్యవాదిసం - ఆంచ - విద్దిత్య
 ధః - ఆచతేగ్రత్యర్థత్వాదౌజ్ఞానార్థత్వమ్॥

౬౪

మూ॥ మధ్యేశ్రుతీనాం ప్రతివేదినాంసరస్వతీవాసవతీముఖేనః హ్ర
 యేవతాభ్యశ్చేలతీయమధాఽధాన్నసంసర్తగుణేనబద్ధా॥

౬౫

వా॥ మద్యితి॥ కింద - ప్రతివేదినాంప్రతివేశ్యానాం - శ్రుతీనాంబ్రహ్మముఖ

స్తానాం మధ్యే - తాసవతీనివసంతీ - ఇయం - సూక్ష్మాకం - ముఖే సరస్వతీతా - సం
సగ - ఏవగుణఃస్థామ్యధమణఃతంతుశ్చతేన - బద్ధాసతీ - తాభ్యఃక్రూరిభ్యఃక్రూయేవతు
త్ప్రేక్ష - ఆధావధాత్వత్యకూర్తా - నచలతి - సంసర్గజాదోషగుణాభవంతిభావః॥
౧॥ సత్యేత్వద్ధాంజసాద్వయమిత్యమరః॥ ౬౫

మూ॥ పర్యంతాపన్నసరస్వదంకాలంకాపురీచపృథిలాపిచిత్తమ్ । తు
త్రాప్రిచేద్వస్తునితేప్రయాతితదప్యవేహిస్వశయేశయాః॥ ౬౬

వ్యా॥ తతఃకిమతఆచ ॥ పర్యంకతేతి॥ తుత్రాపిచస్తుని - ద్విపాంతరస్థేపీతిభావః -
అభిలాషిసాభిలాషం - తేతవ - చిత్తంకర్తృ - పర్యంకతామవసద్ధికాత్వం - ఆపన్నః
సరస్వానాగరః - అంకఃచిత్తుంయస్యాప్రామతిమగణమామిత్యధః - తాంలంకాపురీ
మపి - ప్రయాతిచేత్ - తదపివగణస్థమపిచస్తు - స్వశయేస్వకస్తే - శయాభుజితం -
అవేహి - శయాభుజ్యాభ్యాతః ॥ ౧॥ పర్యంతామపిపర్యంకఇతివైజయంతీ॥ ౬౬

మూ॥ ఇతీరితాపత్రరథేనతేనప్రీణాచహృష్టాచబభాణభైమి । జేతో
నలంకామయతేవదీయంనాన్యత్రకుత్రాపిచసాభిలాషమ్॥ ౬౭

వ్యా॥ ఇతిత ॥ తేనపత్రరథేనపక్షిణాహంసేన - ఇతిత్వం - ఈరితా ఉక్తాభైమి -
ప్రీణాస్వయమేవస్వామాతకధనసంకోచాల్లజ్జితాచ - నుదవిజేత్యాదివావికల్పాన్నిష్ఠా
నత్వం - హృష్టాఉపాయలాభాన్తుదితాచసతీ - బభాణకిమితి - మదీయంచేతోలంకాంనా
యతేన్నతి - అయతేల్లట్ - అన్యత్రకుత్రాపిచస్తుని - సాభిలాషం - అతోవస్తుం
తరస్థైస్సృశ్మోలంకాంనాయతేకింతునలంకాజానం తామయత ఇతిశ్లేషభంగ్యాది
భాణేత్యధః॥ ౬౭

మూ॥ విచింశ్యబాలాజనన్దీలశైలంలజ్జానదీరజ్జనంగనాగమ్ । ఆనన్ద
విస్ఫుప్తచుభాషమాణామేనాంసచక్రాంగపతంగశక్రః॥ ౬౮

వ్యా॥ విచింత్యేతి ॥ విస్ఫుప్తచుభాషమాణాం - శ్లేషేత్రివభాత్పందిగ్ధంభాషమాణమి
త్యధః - వినాదమయంతీంసచక్రాంగపతంగశక్రఃకాంసపక్షిశ్లేషః - బాలాజనస్వ
కుద్ధాంగబాజసస్వశీలశైలంస్వభావశైలం - లజ్జాయామేవనద్యాంజమన్ననంగవిక
నాగోగజోయస్వతం - విచింత్యచివార్య - ఆనన్ద - తస్యా లజ్జాదితమన్తధత్వం ద
ష్ట్యలజ్జావిసజనాథాంనాచమువాచేత్యధః॥ ౬౮

మూ॥ నృపేణపాశిగ్రహణేస్పృహేతిసలంచునఃకామయతేమమేతి॥ ఆ
శ్లేషేనశ్లేషఃపేర్భవత్యాజ్ఞోద్వయార్థస్పృహియామయాకిమ్॥ ౬౯

వ్యా॥ నృపేజేతి ॥ శ్లేషకవఃశ్లేషకంగ్యాకవయిత్యాః - శ్లిష్టశబ్దపర్యాయాత్ ॥
ఇత్యధః - శవిర్వణానఇతిభాతోరాజాదిఇత్యకరత్రత్యయః - భవత్యాప్రవసంబం

భి - నృపేణకతా - పాణి గ్రహణంపాణిపీడనం - ఉభయప్రాప్తాకమణి విజయే తా
 యాస్వస్థాఃకర్తవీచేతినిషేధేపితేషు ఐష్టిసమాసః - తత్రస్పృహతి - మమమనాన
 లంకామయతఇతిచ - ఏవంరూపః - శ్లోకద్వయాధః - ద్విజరాజ పాణిగ్రహతి - తే
 తోనలంకామయత బ్రత్యేతన్లోకకద్వయాధఃసుధీయం విజయమయం - నాశ్లేషి
 కింనాగ్రాహికింగ్రహీతవివేత్యధః॥ ౬౯

మూ॥ త్వచ్చేతసః శైర్యవిపర్యయంతుసంభావ్యభావ్యస్తితక్షణవీచ । లక్ష్మ్యే
 హిబాలాహృదిలోలనీతేదరావరాధ్యేమరపిస్తరస్సన్విత్ ॥ ౭౦

వ్యా॥ తహాకమధాంకరేణవాంభేవేత్యాదికమజ్జవదుక్తమిత్యతప్రకా॥ త్వచ్చేత
 సఇతి॥ కింతు - త్వచ్చేతసః - శైర్యవిపర్యయమస్థితత్వం - సంభావ్యాశంక్య - తదజ్ఞః
 తస్యశ్లోకద్వయాధాస్య - అజ్ఞోనభిజ్ఞః - భావీభవిష్యతిగమ్యాదయఇతిసాధుః॥ అస్తి-త్వ
 చ్చిత్తశైర్యనిశ్చయపర్యంతమిత్యధః - ధాతుసంబంధేప్రత్యయాఇతిభవిష్యతాయా
 గుణత్వాద్యతకమానతానురోధః - నన్వేదమనురక్తాయాంమయికుతఇయంశంకేత్యా
 శంక్యస్త్రీజాంచిత్రంచంచల్య సంభవాదిత్యాహ - లక్ష్మ్యఇతి - లోలనీలేచందలస్వ
 భావే - బాలాయాఃహృదిచిత్రవీచ - లక్ష్మ్యే - స్మరేపిదరావరాధ్యేమఃఈషచ్ఛృణోతసా
 యకస్సన్విత్ - కుశలోపిగన్ధీచలలక్ష్మ్యేత్కవాచిదపరాధ్యతీతిభావః॥ ౭॥ అపరాధ్య
 కతోపాలలక్ష్మ్యద్యుత్సానకసాయకఇత్యమరః - అథాంతరస్యాసోలంకారః॥ ౭౦

మూ॥ మహీమహేంద్రఃఖలునైషధేందుస్తద్వీధనీయః కథమిత్యమేవ ।
 ప్రయోజనంసంశయకంప్రమాద్యుక్తృప్తృగగనేవసమద్విధేన॥ ౭౧

వ్యా॥ మహీతి॥ కించ - నైషధఃఇందురివేతినైషధేందుః నలచంద్రః - మహీమ
 హేంద్రోభూదేవేంద్రఃఖలు - తత్రస్మాత్ - సనలః - పృథగ్జనేన ప్రాకృతజనేనేవ - మ
 ద్విధేనమాచృతేనవిజయ - ఈదృక్ సంశయకంప్రంసంచేకామధ్యహాస్థితంప్రయోజనం
 ఇత్యమేవసందిగ్ధాకారేజైవ - కథంబోధనీయఃజ్ఞాపనీయః - అనవా ఇత్యధః - గతి
 బుద్ధిత్యాదిసాహితీకర్తృలస్యకర్తృత్వం - నియంతేకతుశ్చకమణా ఇత్యభిహితత్వంచ॥

మూ॥ పితుర్నియోగేననిజేచ్ఛయావాయువానమన్యంయదివాప్యణి
 షే । త్వదర్థమర్థిత్వకృతిప్రతీతిఃకీర్తిజ్యయిస్యాన్విషధేశ్వరస్య॥ ౭౨

వ్యా॥ అధేతమేవబోధనేకోదోషస్తతాహ॥ పితురితి॥ పితునియోగేనప్రజ్ఞయా-
 నిజేచ్ఛయాస్వేచ్ఛయాహ - అన్యంసలాదన్యంయవానంయదివా వృణిషేతదానిషధే
 శ్వరస్యనలస్యమయివిషయే - త్వదర్థంతుభ్యం - చతుర్థితాదర్థా ఇత్యాదిసావ

తుదీనమాసః - అథేనసమానిత్యసమాసః సర్వలింగతావవత్తత్యా - తద్యథాతథా
అదిత్యకృతిః అధిత్యభజనం - తత్ర ప్రతితిర్విశ్వాసః - కీపుక్వాత్ - సశ్యేదిత్య
భాః - తస్మాదసందిగ్ధం వాచ్యమితభావః || ౭౨

మూ॥ త్వయాపికింశంకితవిక్రియేన్నిన్నధిక్రియేహంవిషయవిధాతుమ్॥
ఇత్యేషుభక్ ప్రార్థయ సేతుయద్యత్కుర్వేతమర్హివతిపుత్రి సర్వమ్॥ ౭౩

వ్యా॥ అథతథావక్త్రంసశక్యతే - తహితతోస్య తవేషితంకరిష్యే ప్రతిజ్ఞాభం
గపరిహారయేత్యాహ ॥ త్వయేతి ॥ హేఉర్విపతిపుత్రిత్రైమి - త్వయాపివాకం విధా
తుంకింశకుం - శంకితవిక్రియేసంభావితవిషయే - అన్తేకావిషయేరాజహణిగ్రహ
ణసంఘటనకార్యే - అహమధిక్రియేనియోజ్యే - సనియోజ్యఇత్యభాః - కరోతేఃకర్తృణి
లట్ - కింతుఇత్యేషుభక్ అస్తాదన్యత్ - యద్యత్ - ప్రాధాన్యనేతత్సర్వం కుర్వేకరి
ష్యామిత్యభాః - సామిప్యేలట్ - కృతప్రాయమిత్యభాః || ౭౪

మూ॥ శ్రవఃప్రవిష్టా ఇవతద్గిరస్తా విధూయవై మత్యథుతేనమూర్ధ్వా
దోచేహి యావిశ్లేధితానురోధాపునధారి త్రిపురుహూతపుత్రీ॥ ౭౫

వ్యా॥ శ్రవఇతి ॥ ధరిత్రీపురుహూతపుత్రీభూమింద్రగుతాభైమి - శ్రవః ప్రవి
ష్టాఃకణాప్రవిష్టాఇవ - సతుసమ్యక్ప్రవిష్టాః - తద్గిరఃపాంసవావః - వైమత్యేన అప
మృత్యాధుతేనకంపితేనమూర్ధ్వా - విధూయప్రతిపిద్య - హియాకర్త్యా - విశ్లే
తానురోధాభిధి తానుప్రవృత్తిః - త్యక్తలజ్ఞాసతి - పునరప్రవృత్తేఉచితః || ౭౬

మూ॥ మాదన్యదానంప్రతికల్పనాయావేదస్తద్వియేహృదితావదేమా
నిశోపిసోమేతరకాంతతంతామోంకారమగ్రేసరమస్యకుర్యాః॥ ౭౭

వ్యా॥ మదితి ॥ మహాస్యన్తేదానంప్రతితానముద్ధిశ్య - యాకల్పనా విమర్శియా
నేనేత్యాదిక్లౌకోక్తప్రక్కః - విషాకల్పనా త్వదియేహృది - వేదప్రావర్త సత్త్వవత్త్వ
భాః - నిశఃనిశాయాఅపి - పద్మనిత్యాదిసానిశాయానిత్ - సోమాచ్చంద్రాది తరకాం
తశంతంపురుషేంతరకల్పనామేవ - ఓంకారంప్రణవం - ఆస్యవేదస్య - అగ్రేసరమా
ద్యం - కుర్యాః - సర్వప్యాపివేదస్యప్రణవపూర్వకత్యాదితిభావం యథానిశాయానిశా
వేతరపరిగ్రహానశంకితవ్యఃతథామమపిసతేతరపరిగ్రహఇత్యర్థః - రూపకాలంకారః

మూ॥ సరోజినిమానసరాగవృత్తేరనర్కసంహర్కమతర్కయిత్యా॥ మ
దన్యపాణిగ్రహంకితేయమహియామహీయస్తవసాహసికమ్॥ ౭౮

వ్యా॥ సరోజినితి ॥ సరోజిన్యాఃపద్మిన్యాఃమానసరాగవృత్తేమసూనురాగ్నితేః

అభ్యంతరాచ్యుప్రవృత్తైశ్చ - అనర్కసంపర్కమర్కేతరకాంతసంతాంతి - అత
 ర్కయిత్యానూహిత్యా - తవ - ఇయంకుమాస్యస్యనతేతరస్యహితి గ్రహంశంకతఇ
 తితద్భంకి - తస్యభావస్తత్తా - మహియఃకుమాతరం - సాహసిక్యంసాహసికత్వం - అ
 హూతసంభావితాథాసంభావనాతాశ్చర్యమ్ || ౭౬

మూ || సాధుత్వయా తర్కితదేకమేవ స్వేనానలం యత్కిలసంశ్రయి
 ష్యే, వినామునాస్వాత్మనితుప్రహర్తుంమృషాగిరంత్యాంన్యతతాన కక్షుమ్ ||

వ్యా || సాత్వితి || కింఛ - స్వేనస్వేచ్ఛయా - అనలంసలాదన్యమగ్నించసంశ్రయి
 ష్యే, ప్రాప్యవిమోచియత్ సత్వయాఅతర్కిణాహితం - తదేకమేవసాధ్యతర్కి - కింతు
 అమునానశేనవినా - తదబాధిత్యధఃస్వాత్మనిప్రహతుఃసాస్త్యా నగహించితుం - క
 మన్యాధికరణత్వవివక్షయాంసప్రమా || శ్లో || అనేకశక్తియక్తస్యవిశ్వస్యానేకకమ
 వాః || సర్వదాసర్వథాభావాత్కర్వచిత్కించిద్వివక్ష్యతఇతివచనాత్ - అనలంసంశ్రయి
 మ్యైత్యనుషంగః - నృపతానశేషియే - త్యాంమృషాగిరంతసత్యవారం - కతుః -
 న-సశివమేశరణంత్యథామరణమేవశరణమితిభావః || ౭౭

మూ || మద్విప్రలభ్యం పునరాహయస్తాన్వంతర్కస్యకింతత్ఫలవాచి
 మూకః | అత్యశంకవ్యభిచారిహేతుర్వాణీనవేదాయదిసంతుకేతుః || ౭౮

వ్యా || మదితి || కింఛ - యచ్రర్కః ఊహః - త్యాంమద్విప్రలభ్యంమయాచిప్రలం
 భనీయం - పారామపథాదిత్యత్ప్రయః - ఆహబోధయతీత్యధః - సతర్కః - త
 స్యవిప్రలంభస్య - ఫలవాచిప్రయోజనాభిధానే - మూకోశక్తఃకిం - అతోమయ్యసత్య
 వాదిత్వశంకానకార్యేత్యధః - కథమేతావతాసత్యవాత్త్వనిశ్చయోతతహ | అశ
 క్యేతి | అశక్త్యాశంకాయస్యసోశక్యశంకఃశంకితుమశక్యః - వ్యభిచారహేతుఃచిప్రతీ
 ష్యులక్షణోయస్యాస్యావాణీ - నవేదాయదిసప్రమాణంచేత్ - తహి-కేతుకేవా - వేదా
 స్సంతు - నకేపీత్యధః - సంభావనాయాంలూట్ - వేదవాచా మసత్యత్వేమద్వాచా
 మప్యసత్యత్వం - నాస్యధేతిభావః || ౭౯

మూ || అనైషధాయైసజుహూతికింమాంతాతఃకృశానానశరీర శేషమ్ |
 ఈష్టేతనూజస్తతనోస్తథాపిచుత్ప్రాణనాథస్తునలస్సపవ || ౮౦

వ్యా || ఏవంనిజేచ్ఛయావశాన్యవరణశంకాంనిరస్యపిత్రాజ్ఞయా పితాంనిరస్య
 తి || అనైషధాయేతి || తాతోమజ్జనకః || ని || తాతస్తుజనకఃపితేత్య మరః - మాంలనై
 మధాయైవసలాదన్యస్తాఏవ - జుహూతిదదాతికిం - తత్రకాతుః - తదాశరీర శేషం
 మృతాంతత్రాపిక్రశానానజుహూతికిం - నతుభీవంతీనాప్యగ్నోరన్యత్రజుహూతిక్య
 ష్టాః - తదంగీకరణవ్యమేవేతిభావః - కుతః - సజనకః - తనూజస్తనూరాత్మజశరీర

స్య - ఈష్టస్యామిశ్రవచిత్తధః - అధిగధః దయేశాంకమణితకమణితకేషు యస్మై - తథాపిశరీరస్యపితృస్వామికత్వేపితృధః - మత్ప్రణాదస్తుసనలవివద్రాణానామతజ్జన్యత్వాదిభావః - అతోమయ్యవిశ్వాసంకామర్పిత్యధః || ౭౯

మూ || తదేకదానిత్వ పదాదుగ్రేనుదీప్సితేసాధువిధిత్సుతాతే | అహేలినాకింసలినివిధత్రైసుధాకరేణాపిసుధాకరేణ || ౮౦

శ్వా || ఫలితమాహ || తదేకేతి || తస్యసశస్యవికన్యైవదానిత్వం - తదేవపదమధికారః - తస్మాదుదగ్రేఅధికే - మనీషితపత్నిత్వగూఢేవిషయే - తేతవ - విధిత్సుతావినిశీమతైవ - సాధుసాద్వి - అవిచారేణమత్తసౌరధపూరణమేవయ్యుక్తమిత్యధః - సాద్విలిసామాన్యోపక్రమాన్మృతసకత్వం - శక్యంశ్చమాంసేనాపియన్మితవయ్యితుమితిభాష్యకారవచనాత్ - సనుకమత్రాధినివేతేనగుణవత్తరయవాంతరస్యేకారోదోషస్త్రాహ || అహేలిసేతి || సలిని - సుధాకరేణమృతనిధినాపి - అహేలిసాఅసూర్యేణ - సుధాకరేణచంద్రేణ - కింవిధత్రై - కింతేనతస్యాఇతిభావః - తద్వస్తమాపియవాంతరేణేతిభావః - దృష్టాంతాలంకారః || ౮౦

మూ || తదేకలుభేన్యూదిమేస్త్రైలబ్ధుంబింతానవింతామణిమవ్యసఘామ్ | విత్రేమమైకస్ఫురిలత్రిలోకీసారోనిధిఃపద్మముఖస్సవః || ౮౧

శ్వా || తదితి || కింవ - తస్మిన్నలవివైకస్త్రికలుభేలోలుపే - మేన్యూది - అనఘాంబింతామణిమపి - లబ్ధుంబింతావిచారోనాస్తి - తథావిత్తైధనవిషయేపి - మమసకతిత్రిలోకీసారఃత్రిలోక్యశ్రేష్ఠః - పద్మముఖఃపద్మాననః - సనలవిష - త్రైలోక్యవారఃపద్మముఖోనిధిశ్చ - సలాదవ్యత్రమత్రాపిమేస్ఫురహఃసాస్తి - కిముతయవాంతరఇతిభావః || ౮౧

మూ || శ్చతశ్చదృష్టశ్చహరిస్తుమోహోద్ధృతశ్చనీరంధ్రితబుద్ధిధారమ్ | మమార్కతత్త్వాప్రీత్యుమోవాహస్తేతవానైద్వయమేవశేషః || ౮౨

శ్వా || శ్చతశ్చేతి || కింమమనా - సనలః - శ్చతఃగూతద్విజవందిచారజాదిముఖాదాకణితః - మోహోద్ధృంతిజశాత్ - హరిత్పుదియ - దృష్టఃసాక్షాత్కృతశ్చతథా - నీరంధ్రితబుద్ధిధారంనిరంతరికృతతదేకవిషయబుద్ధిప్రవాహంయథాతథా - ధృతఃచింతితశ్చ - తథాద్య - మమ - తత్త్వాప్రీతి - సశత్రాప్రీతి - అనువ్యయఃప్రాణత్యాగోవా - ద్వయమేవ - ద్వయారస్యతరమేవేత్యధః - శేషఃకార్యశేషః - సవ - తవమాస్తే - ఆస్తే - త్వదాయత్రస్త్రివిత్యధః - తత్రతత్త్వాధఃత్రవణమననిదిధ్యాససంపన్నస్యబత్తప్రాప్తికుఃఖోచ్చేదలక్షణోమోహోగుణాయత్రవివేకధాంతరప్రతితద్వంనిరేవాధిధాయః ప్రకృతాధానియంత్రణదితిసంక్షేపః || ౮౨

మూ॥ సంఘీయతామాశ్రుతపాలనోద్ధమత్ప్రణవిశ్రాణనజంచపు
ణ్యమ్ । నివార్యతామార్యపుధావిశ్లకాభద్రేపిముద్రేయమయే భృశంకా॥

వ్యా॥ సంఘీయతామితి ॥ హేహంస - ఆశ్రుతపాలనాత్థం ప్రతిజ్ఞాతాభానివా
హూత్వన్నం॥ ని॥ అంగీకృతమాశ్రుతం ప్రతిజ్ఞాతమిత్యుతరః - మత్ప్రణానాంవిశ్రాణ
నందానం - తజ్జంచ - పుణ్యం సుకృతం - సంఘీయతాంసం గృహ్యతాం - హేతర్య -
పుధావిశంకాసందేహః - నివార్యతాంత్యజ్యతాం - అయేఅంగ - భద్రేతూర్వోక్తపు
ణ్యరూపేత్రేయస్యపిషయే - భృశం - కేయంముద్రాదౌదాసీన్యం - క్రేయసిసూదా
నీతవ్యమిత్యధః॥ ౮౩

మూ॥ అలంబిలంఘ్యప్రియవిజ్ఞయాచ్ఛాం కృత్వాపివామ్యం వివిధంవి
ధేయే । యశఃపథాదాశ్రవతాపదోత్థాత్ఫుల్భుత్వాస్తఖిలోక్తిఫేలాత్॥౮౪

వ్యా॥ అలమితి ॥ హేప్రియప్రీతికర - విజ్ఞవిశేషజ్ఞ - ఉభయత్రవిగుపథేత్యాదివా
కప్పుత్యయః - యాచ్ఛాం ప్రాధానాంవిలంఘ్యలం - యాచ్ఛాంసంసకార్యభిత్వ
ధః - విధేయేవినీతజనే - వివిధంవామ్యంబక్రత్వంకృత్వాస్తఖిలం - తచ్చసకార్యమి
త్యధః - ఆశ్రవోయథోక్తకారీ ॥ ని॥ పదసేవితఆశ్రవభిత్వమరః - తస్యభావస్తతా -
నై పపదంపదయేతః - తదుద్ధాత్ - అస్తఖిలోక్తిఫేలాత్ - అస్తానిరస్తా - ఖిలోక్తిఫేలా
మిథ్యాలాపవిసూదో యేనతస్తాత్ - యశఃపథాత్ - పులిత్వాచలిత్వాఖిలు - నపులి
తవ్యమిత్యధః - అన్యథాయశోహానిస్సృదితిభావః ॥ ని॥ నిషేధవాక్యాలంకారజి
జ్ఞాపానునయేఖిల్విత్యుతరః - అలంఖిల్వీః ప్రతిషేధయోరిత్యాదిసూధయత్రాపిత్వా
త్రుతయ్యః - విహసపాదాదౌఖిల్వదయితినిషేధస్యోద్వేజకాఖి ప్రాయత్వాస్తజధా
స్యఖిలుశబ్దస్యానుద్వేజకత్వాన్నైవదేవపాదాదౌ ప్రయోగోన చూష్యత ఇత్యను
సంధేయం॥ ౮౪

మూ॥ స్వజీవమప్యాతకముదేదదన్భ్యస్తవత్రపానేతృశబ్దముఘ్నేఃమ
హ్యంమదీయాన్యదసూనదితోస్సధమఃకరాద్భ్యస్తతికితికథౌతః॥ ౮౫

వ్యా॥ స్వేతి ॥ హేహంస - ఈదృశబద్ధముఘ్నేఃఈదృశకష్టబుద్ధస్వతః - ఆతా
నాంముదేప్రీత్యై - స్వజీవదదన్భ్యఃస్వప్రాణవ్యయేనాపిపరప్రాణత్రాణంమరవద్భ్యై
జీమాతవాహనాదికృత్యిత్యధః - జీవంజీమాతవాహనభిప్రసిద్ధిః - త్రపానేతితామః
త్రపాయఃమనఃప్రత్యాప్యతిరూపత్వాత్తదపేషయాతేహమపాదానత్వాత్సంపమియ
దన్భ్యస్తాత్ - మదీయానేప - అసూకప్రాణాక - మహ్యమతితోస్తవః - కిర్త్యధాతః
శుద్ధిః - ధమః - కరాద్భ్యస్తాత్ - భ్యస్తి - నచైతత్తవాహామితిభావః॥ ౮౫

మూ॥ దత్వాత్తజీవంత్యయిజీవదేపిశుద్ధ్యామిజీవాధికదేతుకేన । విదేహితన్తంత్యదృశేష్వశోధ్యమముద్రదారిద్య్రసముద్రమగ్నమ్॥ ౮౬

వ్యా॥ దత్వేతి ॥ కించ - జీవదేహాగ్రహణ - త్వయివిషయే - ఆత్మజీవంకుత్సాగ్రణం - దత్వాపిశుద్ధ్యామి - అస్మిన్యంగమిష్యమిత్యధః - కింతు - జీవాదధికః పియః తదేత్యయి - కేనశుద్ధ్యామి - సకేనాపి - తత్తుల్యవస్తృతావాదితిభావః - సంఘప్రాణాః ప్రాణైస్సయః - ప్రాణాధికసమతుసకించి దితిభావః - తత్తస్మాత్తదభావాదేవ - మాం - త్వదృశేమవిషయే - ఆశోక్తుమృగస్తాభవితుమేవ - అముద్రేఅపరిమితే - దారిద్య్రం - త్వదేయవస్తృతావః - తస్మిన్మేవసముద్రే - మగ్నావిధేహ - సశసంఘటనేనకామృగస్తాంకుర్విత్యధః - ఆశోక్తుంమగ్నామితిమగ్నత్వానువాదేనఅశుద్ధిర్విధియతే - దరిద్రాణామృణమిముక్తీర్వాస్తితిభావః॥ ౮౬

మూ॥ క్రీణోష్వమజ్జీవితమేవవణ్యమన్యంనచేద్వస్తుతదస్తుపుణ్యమ్ । జీవేతదాతర్పదితేనదాతుంయశోపితావత్ప్రభవామిగాతుమ్॥ ౮౭

వ్యా॥ క్రీణోష్వేతి ॥ హేజీవేశవతఃప్రాణేశ్వరప్రద - మజ్జీవితమేవవణ్యంక్రేయం వస్తు - క్రీణోష్వ - జీవితేశరూపమూల్యదానేనస్వీకురుష్వేత్యధః - అస్యదేతస్త్వల్పాన్యనురూపంవస్తృతరం - నాస్తిచేత్ - తత్తహ - పుణ్యంసంకృతం - అస్తు - కించ - యచితేతుశ్యం - దాతుంయత్క్రించిత్ప్రదాతుం - సప్రభవామినశక్తోమి - తావత్తహి - యశోపితాంవా - గాతుంప్రభవామి - ఖ్యాతిసుకృతాధామేవోపకురుష్వేత్యధః॥

మూ॥ వరాటికోపక్రియయాపిలభ్యాన్నేభ్యాఃకృతజ్ఞానతవాద్రియంతే॥ ప్రాణైఃపణైస్సంనిపుణంఫణంతః క్రీణంతి తానేవతుహంతసంతః॥ ౮౮

వ్యా॥ అధవాసాధుస్వాభావ్యేనాపిపరోపకారంకుర్విత్వాహ ॥ వరాటికేతి ॥ అధవా - వరాటికోపక్రియయాపిపరోపకారానేనాపి - లభ్యాన్సులభాన్ - కృతజ్ఞానావతైవబహుమన్యకానానుపకారజ్ఞాన్ - ఇభ్యాఃకనితాః ॥ ని ॥ ఇభ్యుపాధ్యోగనీస్వామిత్యమరః - నాద్రియంతే - భనలోభాన్మూలకుర్వంతీత్యధః - సంతోషివేకినస్తు - స్వకాత్మానం - నిపుణంఫణంతః - వితేవయంత్యదధినాఇతిసాదువదంతిఇత్యధః - తానేనకృతజ్ఞాన్ - ప్రాణైరేవపణైర్ముద్రైః - క్రీణంత్యాత్మసాత్కుర్వంతి - కిముతదనైరితిభావః - అతస్త్వయాపిసతాకృతజ్ఞానానుపకరణైస్సంభావః - హంతేతిహమే॥

మూ॥ సభూభృదస్తావపిలోకపాలాస్తేమేతదేకాగ్రధియఃప్రసేదే॥ నహీతరస్తాన్స్వటతేయదేత్యస్వయంతదాప్తిప్రతిభూమమాభూః॥ ౮౯

వ్యా॥ సభితి ॥ కించ - సభూభృన్నలః - అస్తావపిలోకపాలాఃతదాత్మకఇత్యధః॥

శ్లో॥ అష్టదిగ్లోకపాలానాం మాత్రాభిర్నిమిత్తోన్యపరిత్యజతాత్ - అత ఏవంతదేతా
 ద్విధియఃసత్రైకతానమధేః మేమమ - తైర్లోకపాలైః - ప్రసేదేప్రసన్నం - భావేఽటదే
 వతాహి ధ్యాయతఃప్రసేదంతిభావః - కుతః-ఇతరస్తాత్పృసాదాదన్యథేత్యధః త్వం
 స్వయమేవ - విత్యాగత్య - మమ - తదాప్రిత్యభూఃసలప్రాప్తిగ్నో భూరితియత్ -
 తస్మిన్ముఖలేహ - తత్పృసాదాభావేకుతోమమేదంత్రేయిభిభావః॥ ౮౯

మూ॥ అకాండమేవాత్మభురార్జితస్యభూత్వాపి మూలం మయి వీరణస్యభు
 వాన్మమేకింసశదస్యమేత్యక రాహృదశ్చందనలేపృత్యమ్॥ ౯౦

వా॥ అకాండమితి॥ హేళాంసవిఃపయీ॥ ని॥ వివిష్కరప్రత్యక్షాభివ్యక్తురః- రో
 రీతిలేఖలావే - ధృలోవేపూర్వస్యదిగ్లోకభివ్యక్తిః - భవాత్ - అకాండంఅనవరసర
 వివ - అత్యంతసందూగేద్వితీయా - ఆత్మభువాకామేన - మయివిషయే - ఆర్జితస్య
 శ్చుతస్య - రణస్యగాధప్రహారలక్షణస్య - మూలంహంసానాముద్దీపకత్వేననివాసం-భూ
 త్వాపిఅన్యత్ర - కాండఃదండః - తద్వర్జితమకాండంయథాతథా - ఆత్మభువాబ్రహ్మ
 తా - ఆర్జితస్యస్పృష్టస్య - వీరణస్యత్యుఖిశేషస్య - మూలంమూలావయవకోభూత్వా-
 అతఏవనలదత్వంనైషధదాత్మత్వంఅన్యత్ర - ఉశీరత్వంచ - విత్య - మేళ్యుదః - చందన
 లేపకృత్యంత్రైత్యోత్పాదనం - సక రాసకరిష్యులికిం - కరిష్యత్యేవ - పరోపకారశీల
 త్వాదిభావః॥ ని॥ కాండోస్త్రీషండవాజార్యవర్ణావసరవారిమ | స్వాగ్నిరంబీర
 త్పుణంమూలేస్యశీరమస్త్రీయాం | అభయంసరదంసేవ్యమితిచామరః- ఆత్రవీరణస్యే
 తిశబ్దశ్లేషః - తథావనలదత్వమేత్యేతి - ప్రకృత్యాప్రకృతగూరభేదాధ్యవసాయేనహం
 సేఆరోప్యమాణశీరత్వస్యప్రకృతతాదాత్మ్యేనచందనకృత్యలక్షణప్రకృత కార్యోప
 యోగాత్పరిణామాలంకారః- ఆరోప్యమాణస్యప్రకృతోపయోగిత్యేపరిణామ ఇతిలక్ష
 తాత్ - సహోక్తశ్లేషప్రతిపోధాపితఇతిసంకరః॥ ౯౦

మూ॥ ఆలంబిలంబృత్సరితుంహివేలాకార్యేకిలసైర్యసహేవిచారః॥౯౧
 భూపదేశంప్రతిభేత్తీక్షాప్రతీక్షతేజాశునకాలమా ద్రిః॥ ౯౨

వా॥ ఆలమితి॥ హేళాంస - విలంబ్యాం - సవిలంబితవ్యమిత్యధః - అలంబ
 త్వేత్యాదిసాక్ష్యాప్రత్యయేల్లవాదేశః - త్వరితుంవేలాగా - త్వరాశాలః ఖల్యయమి
 త్యధః - కాలసమయవేలాశుభుర్ము - కుతః-దైర్యసహేవిలంబసహేకార్యే- విచా
 రణిమిశః - కిలేతి ప్రసేదో - అన్యధావిషత్సృతఇతిభావః - తథాహి - తిష్ఠోఽఘృ
 గ్రాహిణి- ప్రతిభాప్రజా - గురూపదేశమివ - ఆతిరాధి- జాతుకదాపికాలం - నస
 త్రిక్షతే - కాలక్షేపంససూతఇత్యర్థః- ఉపయాధాకంతరస్యాసయాస్సృష్టిః॥ ౯౨

మూ॥ అభ్యధానీయస్య తేన రాజాత్వయాన శుద్ధాంతగతో మదర్థమ్ | ప్రి
యాస్య దా ట్యేణ్యబలాత్క్రృతో హితదోదయేదన్యవధూనిషేధః || ౯౨

వ్యా॥ అథానంతరకృత్యం స విశేషము పది శతి - అభ్యధానీయ ఇత్యాది నాశ్లోక
పంచతేన గతేన ఇతోయాతేన - తస్యయా - సరాజానలః - శుద్ధాంతగతోంతఃపురస్థః - మ
దధాంతుత్వం దూజకం - నాభ్యధానీయః సయాచ్యుః - జహది త్యాద్వి కమకత్వం -
అతని వాప్రధానే జహదీనామ పిరాజ్ఞో విహితే కమకత్వం కుతః - హియస్తాత్ - తదాత
స్మిక్తకాలే - డ్రియజామాస్య దా ట్యేణ్యం - ముఖావలోక సూక్ష్మతచ్ఛందానువృత్తిబుద్ధి
త్వధాః - తేన బలాత్క్రృతః బలాత్ప్రకృతః - అన్యవధూనిషేధః - ఉదయే మత్పద్యేత ||

మూ॥ శుద్ధాంతసంభోగనిలాంతత్వేన నైపథేకార్యమిదం నిగాద్యమ్ | ఆ
పాం హితృప్తాయన వారిధారా న్వాదుస్సుగంధిష్టత్వదితేతుషారా || ౯౩

వ్యా॥ శుద్ధాంతేతి || కించ శుద్ధాంత సంభోగేన అంతఃపురస్థీ సంభోగేన - ని
తాంతర్యప్రేరంభ్యంతకుప్తే - నైపథేన లేవిషయే - ఇదంతార్యం - సనిగాద్యం సనిగ
దితవ్యం - ఋశులోన్యూత్ - గదమదే త్యాది నాసోపసగాద్యతో నిషేధాత్ - తథా
హి - అపాంతృప్తాయ - ఆత్మిస్తృప్తాయేత్వధాః - పురణగుణే త్యాది నాపస్తీసమాసప్ర
తిషేధాదేవ జ్ఞాపకాత్ పస్తీ - రుచ్యథానాం ప్రీయమాణ ఇతి సంప్రవాస త్యాచ్చకు
దీన - స్వాదుమకథురా - సుగంధిః కర్నూరాదివాస సయాశోభనగంధా - అత్ర కవీనాం
నిరంకుశ త్యాదంభస్యే త్వేత్వదే కాంత నియమానాదరః - తుషారా శీతలా - వారిధా
రా - సస్వదతేన రోచతే హి దృష్టంతాలంకారః ||

మూ॥ విజ్ఞాపనీయానగిరోమదధాః | క్రుధాకదుష్టేహృది నైపథస్య పి
త్రేయా నేరస నేనితాపితిక్రాయితేహంసమలాతంస || ౯౪

వ్యా॥ విజ్ఞాపనియా ఇతి || హేహంసకులావతంస - నైపథస్య సశస్య - హృది హృ
దయే - క్రుధాక్రోధేన - కడుష్టే శుషుప్తే సతి - కశంఘోష్ట ఇతి చ కా రాతోక్తిః కదా
దేతః - కుహ్యమిమామదధాః - అథేన నిత్యసమాసః సర్వలింగతాచ క్తవ్యా - గిరో
వాచః - పవిజ్ఞాపనీయాః - క్రోధావహాయాంస విజ్ఞాప్య ఇత్యధాః - తథాహి - పి
నపి త్రదోషేణ - మానేమాపితే - రసనేరసనేంద్రియే - ఛేతాశకరాపి - తిక్రాయితేతిక్ర
ధావతి - లోహితాది ద్వాత్క్రైష్టవవాక్యపక్షాత్కృత్యనేపదం - అత్రాపి దృష్టంతాలంకారః ||

మూ॥ ధరాతురాసాహివ దధయా చ్చార్యానకార్యాంతరముంబి
చిత్రే | త్రతాథితస్యావపబోధని ప్రావిభక్త్యవజ్ఞావరణస్యముద్రామ్ || ౯౫

వ్యా॥ భరణి॥ తురంతస్మరితంసాహాయత్యభిభవత్యరీనితితురామిడింద్రః - సాహాయ
 త్వేచ్ఛరాదికర్తాత్మివ - సహిభృతీత్యాదినామూర్వపదస్యదీఘఃప్రతికృతికరణేన్య
 యోగణస్యాపిగ్రహణానామ్ముగ్ధబోధస్తురాశబ్దంటా బంతమాహ - తస్మిక్థాధరాతురా
 సాహిభూమింద్రేనశే - అజ్ఞాదిష్వసాద్రూపత్వాభావాత్సహేస్సాధస్సఇతిషత్వంనాస్తి
 కార్యాంతరమంచిచిత్రేఅన్యకార్యచ్యాసక్తచిత్రేసతి - మదధకాయాచ్చామత్ప్రయో
 జనప్రాధానానకార్య - తథాహి - తదాన్యాసంగకాలే - అధికతస్యప్రాధికతార్థ
 స్య - అనవబోధోబోధాభావః - సవినశిత్రాహ - అవజ్ఞావరణస్యానాదరస్య - ముద్ధా
 మభిజ్ఞానం - విభజిత - అనాదరప్రవీతింకరోతీశ్చధః - తచ్చాతికష్టమితిభావః॥౯౫

మూ॥ విజ్ఞేనవిజ్ఞాప్యమిదంనరేంద్రేతస్మాత్త్వయాన్విసమయంసమీ
 త్వు॥ఆత్మంతికాసిద్ధివిలంబసిద్ధ్యేకార్యస్యకార్యస్యశుభావిభాతి॥ ౯౬

వ్యా॥ విజ్ఞేనేతి॥ తస్మాదుక్తకారణాత్ - విజ్ఞేనవివేకినా - త్వయా - సమయంగమి
 త్వ-ఇదంతార్యం - అన్వికానరేంద్రేవిషయే - విజ్ఞాప్యం - సన్నేపంతార్యవిలంబస్యా
 చిత్త్యాశంక్యాహ॥ ఆత్మంతికేతి॥ సేహంస - కార్యస్య - ఆత్మంతికాసిద్ధి విలంబసి
 థ్యోర్వధ్యే - ఆర్యస్యవిషయః - తేతవ - కాకతరా - శుభాసమీచినా - విభాతిప్రతిభా
 తి - అనవసరవిజ్ఞానసేనకార్యవిఘ్నాద్వరంవిలంబనేనాపి కార్యసాధనమితిభావః॥

మూ॥ ఇత్తుక్రవత్ప్రాయదలోపిలజ్ఞాసానాచితీచేతసినత్వకాస్తు॥ స్తరస్తు
 సాక్షీతదదోపతాయామున్నాద్యయస్తత్రదవీపదత్తమ్॥ ౯౭

వ్యా॥ ఇతితి॥ ఇతితం - ఉక్రవత్ప్రాయతయాభైమ్యులజ్ఞా - అలోపిత్యతైతియత్ -
 సా - విధేయప్రాధాన్యాత్ (స్త్రీ)లింగనిదేశః - అనాచితీఅనాచిత్యంకథమేకత్ - నూ
 స్తా కంశృణ్వతాంచేతసి - చకాస్తు - కింతు - తస్యలజ్ఞాత్వాగస్య - ఆదోషతాయాం -
 స్తరస్సాక్షీ ప్రమాణం - యఃస్తరః - తాంభైమిం - ఉన్నాద్యోస్తాదావస్థాం ప్రాశ
 య్య - తత్తదనుచితం - అచీవదల్వాదయతిస్త - వదతేదోషచ - గతిబుద్ధిత్యాదినా
 వదతేరచికతుః - కమత్సం - ప్రకృతిస్థస్యస్తరస్యాయం దోషసకామోపహతచేత
 సఇతిభావః॥ ౯౮

మూ॥ ఉన్నస్తమాసాద్యహరఃస్తరత్వద్వాపప్యసీమాంముదముద్వహేతే॥
 పూర్వస్త్రస్పృధితయాప్రసూనంనూనంద్యతీయోవిరహాధిదూనమ్॥౯౯॥

వ్యా॥ సనకామోవాకిమధుమేవంకారయతిత్వాశంక్యతస్యాయంనిసగోయ
 మన్నత్రేనత్రీడతీతిసప్తస్థాంతమాహ॥ఉన్నత్తమితి॥ హరఃస్తరశ్చద్వాప - ఉన్నత్రమా
 సాద్య - అసీమామనంతాం - ముదముద్వహేతే - వహేఃస్వరితేతాత్మనేపదం - కింతు॥

తత్ర సితే శక్రహత్ - పూర్వః పూర్వోక్తాః - స్మరస్పధికతయా స్మరదేషితయా -
ప్రసూనం కత్తూరకుసుమం - తస్య తదాయుధతయేతి భావః - సూనం - ద్విలియః స్మ
రస్తు - విరహాదీనానం విరహావ్యధాతత్వం - ఉన్నా నావస్థాతన్న మిత్యభావః - తత్ర వి
సూదలాభాదితి భావః॥ ౧॥ ఉన్న త్త ఉన్నాదవతి కత్తూరముచితుండ యోరితి విశ్వః - ఉద
యోరథే వాధ్యవసాయాత్పమానధర్మత్వం - విశేషణమాత్రశ్లేషాత్ప్రకృతాప్రకృతగోచ
రత్వాచ్యోభయశ్లేషః - తేన హరవత్ స్మరోపి ఉన్న త్తద్రయ ఇత్యుపమాగమ్యతే॥ ౯౮

మూ॥ తథాభిధాత్రీ హధరాజపుత్రీం నిజీకాయతాం నైషధబద్ధిరాగామ్
అమోచిచం చూపుటమాచముద్రావిహాయ సా తేన విహస్యచూయః॥ ౯౯

వ్యా॥ తథేతి॥ అథానంతరం - తథా - అథా త్రింపత్తిః - తాం రాజపుత్రీం - నై
షధేన లంఘరాగాం నిజీకాయ - తేన విహాయ సా విహంగన - విహస్య - భూయః - పునః -
చం చూపుటమాచముద్రానిర్వచనత్వం - అమోచి - అవాతీత్యగః॥ ౯౯

మూ॥ ఇదం యది త్తౌ సతి పుత్రితత్త్వం శశ్యామి తన్న స్వవిధేయమ
న్తి॥ త్వాముచ్చక్తే సావయతానలంచపంచేషు నై బాజనియోజ సేయమ్॥

వ్యా॥ ఇదమితి॥ హేత్వై సతి పుత్ర - ఇదంత్యక్తం - తత్త్వం సత్యం యది - త
త్తహి - అస్మిన్విషయే - స్వవిధేయమత్క్రమత్వం - శశ్యామి - కింతు త్వాంసృపం
చ - ఉచ్చక్తే రత్యంతం - తావయతావంచేషునైవ - ఇయం యోజనాయావయోస్సం
ఘటనా - అజనిజనితా - జనేకమణిచిత్ - చిణ్ణిటన్॥ ౧౦౦

మూ॥ త్వద్బద్ధముదేర్బహిరింద్రియాణాం తస్యోపవాసవ్రతినాం తపో
భిః । త్వామద్యులబ్ధా వ్యమృతతృప్తిభాజాంస్వందేవభూయంచరితాధామస్తు॥

వ్యా॥ త్వదితి॥ కింతు - త్వద్బద్ధముదేర్బహిరింద్రియశక్త్య - త్వామేవభూయత్
ఇత్యభావః - అతఏవ - తస్య సలస్య - ఉపవాసవ్రతినాంత్యదాసంగా ద్విషయాంతక
వ్యాప్యతానాం - తపోభిరుక్తోపవాసక్రతరూపైః - అద్యత్వాంలభ్యా - మస్తుభేన లభ్య
యాం నిశ్చిత్తసాక్షాత్కృత్యేతి చ గమ్యతే - అతఏవామృతేన యాత్మప్రసన్నాజాం - జ
హిరింద్రియాణాం - స్వంస్వకీయం - దేవభూయందేవత్వమింద్రియత్వం - సురత్వంచ॥
౧॥ దేవస్సురేషునేరాజ్ఞదేవమాఖ్యాతమింద్రియమితి విశ్వః - చరితాధాంసఫలం - అ
స్తు - అమృతసానైకఫలత్వాదేవత్వస్యేతి భావః - అథాంతర ప్రతిత్థం నిరవేత్యను
సంభేయం॥ ౧౦౧

మూ॥ తుల్యావయోర్ముత్తికారభూన్మదీయాదగ్ధావరంసాస్యసతావృతే
పి । ఇత్యభ్యసూయన్నివదేహతాసంతస్యాతనుస్తద్విరహోద్విగతే॥ ౧౦౨

వా॥ యమ కంఠచంపవంచేమస్తాపయతీతదాహ॥ తుల్యేతి॥ ఆవయాః - న
 లస్యమమచేత్యధః - త్యదాదీనిసరై ర్విరిత్యమితిసర్వగ్రహణాత్త్యదాదీనాంసలేనస
 హసమానేకృతేత్యదాదేరేకతేషః - మూర్తిస్తనుః - తుల్యాత్మల్యరూప - ఆభూత్ - ఆ
 త్రమదీయాసామూర్తిః - పరంనిశ్చేదం - దగ్ధాశస్తీకృతా - అస్యనలస్యమూర్తిఃస్తు
 నతాప్యతేపితాపమపినప్రాప్యతఇతిహేతోః - అభ్యసూయన్నివశుష్యన్నివేతుస్త్యే
 ష్చ - ఆతసురనంగః - త్వద్విరహః త్వద్విరహమేవరంధ్రమిన్నిష్యేత్యధః - తస్యనల
 స్య - దేహతాపం - నిధతే - తస్మాద్విధిపదముపజిహ్వతేమిమూరధఇతిభావః॥ ౧౦౨

మూ॥ లిపింద్యశాభిత్రివిభూషణంతావంకృతపిబన్నాదరనినిమేషః॥ చ
 త్సంజృంభైరాజితమాత్మవియోగాగంధతైరవితంత్యయాను॥ ౧౦౩

వా॥ అథాస్యదశావక్తాంవణంయకవక్తూఃప్రీతింతావచ్ఛోభకద్వయేనాహ॥లిపి
 మితి॥ హేఛైమి - సస్యచ - భిత్రివిభూషణంపిద్యాలంకారభూతాం - లిపించిత్రమ
 యీంతావం - ఆదరేణాసయానిన్నిమేషః - దృశాపింకవక్తూజ్వలైర్విరిమేషత్వ
 కృతైరశ్రుభిః - ఆజితం - త్వయానుత్వయావారచితం - ఆత్మచక్రుషా రాగమారు
 బ్యావసురాగంచ - ధతే - అత్రోభయకార్యసంభవాదుభయస్త్విన్నపిరాగే జాతేష్లేష
 మహిమ్నావికత్రాసభిమానాత్కారణితేషసందేహః॥ ౧౦౪

మూ॥ పాతుర్దృశాలేఖ్యమయీంస్యవస్యత్వామాదరాదస్తనిమీలయాన్తి॥
 మమేదమిత్యశ్రుణోనేత్రస్మత్రేఃప్రీతేర్మిమేషచ్ఛిదయావినాదః॥ ౧౦౫

వా॥ ఇమమేవాధాంశంకృంతరేణాహ॥ పాతురితి॥ ఆస్తనిమీలయానిర్నిమేష
 యోదృశా - అలేఖ్యమయీంచిత్రకతాం - త్వాంఆదరాత్పాతుః - ద్రక్షురిత్యధః - పి
 బతేస్తృప్సృత్యయః - ఆతవిసలకేహ్యాదినాపప్రీత్రపిషేధాత్వామిలిద్వితీయా
 సృపస్యనేత్రవృత్తేనేత్రప్రవృత్తేః - ప్రీతేచ్ఛయఃప్రీతేః - నిమేషసృభిరయావిచ్ఛేదేనస
 హ - నేత్రవృత్తేర్వికతేషః - భిదాదిత్వాదప్సృత్యయః - ఆక్రణివిషయేభిరమశ్రుణో
 మమేతిమత్కృతంచమత్కృతమితి - వివాదః కలహాస్తోభవలీత్యధః - ఆతిగాఢాచ
 త్సఃప్రీతిరిత్యధః॥ ౧౦౬

మూ॥ త్వంహృద్గతాభైమిబహీర్దలాపిస్త్రాణామితానాసికయాస్యగ
 త్యా॥ సచిత్రమాక్రాంతిత్రవిశ్రమేతన్నోయద్భవనేకృత్తి॥ ౧౦౭

వా॥ అథమనస్సంగమాహ॥ త్వమితి॥ హేఛైమి - త్వంబహిగతాపిహృద్గతా
 ఆంతగతా - అవిర్నిరోధే - తస్మాథాసద్వాద్విరోధాభాసంకారః - అస్యనలస్య-క
 యోగకావ్యానేనప్రకాశే - ప్రాణైర్యతాపాదావధరితాపాదసమా - ఉపమానా

తాచారేకతుఃకృష్ణత్యయః - వాసి - అస్యేవేద్యధః - యతః - ప్రాణోపి - వాసిక
 యానాసాద్యాచా - ఆశుగత్యాముఖిద్వాదేణోచ్ఛ్వాసనిశ్వాసరూపేణ - బహిర్గతే
 పి - అంతఃకాంతోభవతీశబ్దత్వః - ఆతపితప్రాణాయితేతిశ్చ విశేషణేయ ముపమా
 తూర్వోక్తవిరోధాభానేవసంకీర్ణా - తత్రప్రాణాయితే - చిత్రంఆశ్చర్యరసః - చి
 త్రంనాత్రామతి - సకీచిచ్ఛిత్రమిత్యధః - కుకః - యద్యచ్ఛాదేతన్న సోసలచి త్రం-భ
 వతీత్వమేవై కావ్యజిజ్ఞాసికాయస్యతస్మిన్దేకవృత్తి - భవచ్ఛబ్దస్య సర్వవాక్యాత్వా
 ద్వృత్తిమాత్రేపుంవద్యాః - జీవితభూతస్యప్రాణాయితత్వేకించి త్రం - జీవితస్యప్రా
 ణాధారణాత్తదేకత్వాదిభావః॥

౧౦౮

మూ॥ అజప్రమారోహసిమూరదీహూంసంకల్పసోపానతతింసదీహూ
 మ్, శ్వాసాశ్వాసపర్యాయత్యధింపునర్యధ్యానాత్తవత్సన్తయతామవాప్య॥౧౦౯

వ్యా॥ అభివ్యాఖ్యాంసంకల్పవసామాహ॥ అజప్రమితి॥ గూరదీహూంసత్వాంత
 తాం - తదీయాంసంకల్పయాం - సంకల్పమనూరథా వివసోపానాని - తేషాంతరింశం
 స్త్రీం - అజప్రం - త్యుహరోహసి - శ్వాసాన్యసః - ససలః - అధికం - వషణతిమంచతీ
 తియిత్ - తచ్ఛ్వాసవషణం - తవధ్యానాత్ - తస్మయైహింతస్వదాక్షకత్వం - ఆ
 వాప్యప్రాప్య - ఆప్నోతేరాజ్ సమానేక్వల్యణాదేశః - సూసమితీశేషః - అన్యథాకథ
 మన్యాయానాదస్యశ్వాసమోక్షవిభావః - అత్రశ్వాససోపానారోహణయోః కార్యకా
 రణయోరైవవిధికరణ్యోక్తేరసంకత్యలంకారః ॥ శ్లో॥ కార్యకారణయోగ్యమదేక
 త్వేస్వాదసంగతరిచిత్తతాత్ - కస్తూలాచేయంసలస్యదమయంతీతా తాత్త్వే యే
 షేషిసంకరః॥

౧౦౯

మూ॥ హృత్తస్యయాంమంత్రియతేరహస్తాన్యతాన్యక్రమామంత్రయతే
 ముఖియత్తదైవ్విరిపుస్పాయుధమిత్రచంద్రః ఖ్యావిత్రిహాళుతన్నుఖస్య॥

వ్యా॥ హృదితి॥ తస్యసలస్య - హృత్ హృదయం - కర్మణయాంత్యాంకరాశిహం
 శు॥ ని॥ రహశ్చోపాంశుచాలింక ఇత్యదురః - మంత్రయతేసంభాషణే - తాంత్యాంము
 ఖంకర్తృ - వ్యక్తంప్రకాశం - ఆమంత్రయతేసంభాషణే - హృదియే - క్షయాసి-హ
 మనుయాంతంకత్యేత్యేవముపైచుచ్చారయంతియిత్ - హతద్రహస్య ప్రకాశనం -
 విధేయప్రాధాన్యాత్ (స్త్రీ)లింగతా - తన్నుఖస్య - తన్నైవిరోధబద్ధేషణః - పుష్పాయు
 ధస్య - మిత్రంసహవరశ్చంద్రః - లేనయచ్చుఖ్యంమైత్రిసాధ్యత్వ - తస్యాచిరజీవిత్యంఖ
 లు - అరమితమిత్రస్యాపగ్నిర్వామచితమేతద్రహస్యధేనమిత్యధః - ఆత్రముఖకర్తృ
 కరహస్తోదేధనస్తోకతై రనిమిత్రకత్వముత్పేద్యతే॥

౧౦౯

మూ॥ స్థితస్యగాత్రాధికర్యుతయ్యాంమోహేచనస్తస్య నిజజ్ఞయం

౧౦౮   నైవధకాశ్యేసవ్యాఖ్యానే - తృతీయస్కంః.

తే | అలింగ్యయాచుంబతిలోచనే సాని ప్రాధునానత్వద్వతేంగనావా||౧౦౯

వా|| అథైకేనజాగరమరణించాహ || నీతస్యేతి || రాత్రాశయ్యాచుధిశయ్య - శయ్యాయాంశయిత్యా - అధిశిష్టాసాంకమేఘతలధికరణస్యకమకత్వం - స్థితస్యనలస్య - మసూమోహసుఖపారవశ్యే - నిమజ్జయంతీసతీయ - అలింగ్యలోచనేచుంబతి - సానిత్రా - త్వద్వతేత్వత్తోవిసాఅన్యారాదితరతేఽన్యాదినాపంచమి - త్వద్విరహాద్దేహిః - త్వదన్యాచేతిద్రష్టవ్యం - అంగనావా - అభునానాస్తీ - నిత్రానిషేధాజ్ఞాగరి - అంగనాంతరనిషేధాద్విషయద్వేషలక్షణాంతరభిన్నత్వా - అత్రనిత్రాంగనయాఃప్రస్తుతయోరేవాలింగనాక్షిచుంబనాదిభర్తృసామ్యాదౌపమ్యప్రతీతిఃకేవలప్రకృతగోచరాతుల్యయోగితా || శ్లో || ప్రస్తుతాప్రస్తుతానాంచకేవలంతుల్యభమకతః | ఔపమ్యంగమ్యతేయత్రసామతాతుల్యయోగితేతిలక్షణాత్ |

౧౦౯

మూ || స్మరేణనిస్తత్కృత్యధైవబాణైలావణ్యశేషాంశృతతామనాయి | అనంగతామశ్చయమాశ్చమానఃస్వధాంనసాధాంవిజహతి తేన || ౧౦౯

వా|| అథకాశ్యావస్థామాహ || స్మరేణేతి || అయంసలః - స్మరేణబాణైఃనిస్తత్కృత్యనిశాత్కృత్య - వృద్ధైవలావణ్యంకాంతివిశేషః || శ్లో || ముక్తావలేమచ్చాయాయా - ప్రకళితమిచాంతరా | ప్రతిభాతియదంగేమతల్లావణ్యమిమూచ్యతఇతిభూపాలః - కదేవశేషాయస్యాస్తాంకృతతాంకాశ్యేం - అనాయనీతః - నయతేర్దిష్టికర్తృకత్వాదప్రధానేకమణియితే || ప్రధానకమణ్యాశ్యేయేలాదీనామద్విక్రమణామితివచనాత్ - వృధాత్వంవ్యసక్తి - అనంగతాంకృతాంగతాం - ఆనుదరాకస్యేతివచనభేదాజ్ఞానమాసః - ఆశ్చమానానీయమానూపి - పూర్వవదప్రధాదేకమణిజానన్ ప్రత్యయః - తేనస్మరేణసాధాం - స్వధాంనవిజహతి - తథాపితంజగీషత్వేవేత్యధాః - అంగకాశ్యేవిసధావాబీజస్యలావణ్యస్యాకార్యాన్యదంగకళానంవృద్ధవేతిభావః - అతఏవవిశేషాక్తిరలంకారః || శ్లో || తత్సామగ్ర్యామనుష్ఠతిర్విశేషాక్తిర్నిగద్యతఇతిలక్షణాత్ |

౧౦౯

మూ | త్వత్ప్రాశకాత్త్రస్యతినైనసోపిత్వయ్యేషదాస్యేపినలజ్జతేయత్ | స్మరేణబాణైరతితత్కృతీత్యైలావణ్యస్వభావోపకియాకేమస్య || ౧౧౦

వా|| అథద్వాఖ్యాంలజ్జాత్యాగమాహ || త్వదిత్యాది || స్మరేణ - తీత్యైర్వాణైః - ఆతితత్కృత - శరీరమితిశేషః - అస్యకలస్యస్వభావోపిపాపభీదుత్సనీవకృత్యగమాతాన్వీల్యమపి - కియానల్పలూపఃకిమితుప్రేక్షౌకుతః - యద్యస్తాత్ - త్వత్ప్రాశకాత్త్వత్ప్రాప్తిసాధనాత్ - విససకిపాపాదిపి - నత్రస్యతి - భీతాథానాంభయపామరిత్య

నైషధకావ్యేనవ్యాఖ్యానే - తృతీయస్కంః.

౧౦౯

మీదానత్వం - విషసలః - త్వయిదాస్యేపివిషయే - నలజ్జతే |

౧౧౦

మూ | స్తారంజ్వరంఘోరమపత్రపిష్టోస్త్రిగ్ధాగదంకారచయేచికిత్సా |
నిదానమానాదవిశద్విశాలాసాంక్రామికీతస్యరుజేవలజ్జా |

౧౧౧

వ్యా | స్తారమితి || ఘోరందారుణం - స్తారంజ్వరంకామసంతాప - చికిత్సా
ప్రతికతారి - కిచనిచసృజితఘాతాః - గుప్తస్కంభస్వకానిందాక్షమావ్యాధి ప్రతికా
రేమసాప్యత ఇతిరోగప్రతీకారాభేదసన్న్యత్యయః - సనాశంసభిక్షుః - నలోకేత్యా
దివాపస్త్యప్రతిషేధః - స్త్రిగ్ధాగదంకార చయేస్త్రిగ్ధవైద్యసంఘే - కమలాభ్యుత్ - కా
రెసత్యాగదస్యేతిముమాగమః - నిదానమానాదోగనిదానానభిధానాద్దేహః - అపత్రప
ష్టోలజ్జాశీలస్య - అలంకృణిత్యాదివాఇమద్వ్యత్యయః - తస్యనలస్యవికాలాదుకూతీల
జ్జాసంక్రామాదాగతాసాంక్రామికీ - రుజే || శ్లో - అక్షరోగోహృదపస్తారఃక్షయఃకుక్షం
మసూచితా | దశానాత్వక్వానాద్దానాత్వంక్రామంతినరాన్నరమిక్తుక్తరోగఇవేత్య
ధాఃభిదాదిత్వాదద్వ్యత్యయః - అవిశత్ - అజ్ఞాతనిదానాహిలజ్జాభాజినోభవంతీత్యర్థః ||

మూ | విభేతికుష్టా సీకిలేత్యకస్తాస్సత్వాంకిలో పేత్యహసత్వ కాండే |
యాంతీమివత్వాచునుయాత్మహతోరుక్తస్తవ్యయేవప్రతివక్తిమోఘమ్ |

౧౧౨

వ్యా | అథోస్తాదావస్థామాహ || విభేతితి || ససలః - అకస్తూర్ అకాండే - రుష్టాకు
పేతానికిలేతివిభేతి - అకాండే అనవసరే - త్వాముపేత్యకీలప్రాప్యేవ - మాసతి - మాసతి -
అహతోరకస్తాత్వాంతీమివగచ్ఛంతీమివ - త్వాచునుయాతి - త్వయాక్రగివమోఘంసి
ర్భిషయంప్రతివక్తిః - సర్వోయముత్తాదాసుభావః - ఉత్తాదశ్చిక్రవిభ్రమః ||

౧౧౩

మూ | భవద్వియోగాభిదురాతిఘాతారాయమస్వనుమజ్జనినిశ్చరణ్యః |
మూర్ఛామయద్వివమహాంధ్యం కేహాహామహీభృద్భటుకుంజరోయమ్ |

వ్యా | అథమూర్ఛావస్థామాహ || భవదితి || భవత్యాఃవియోగోభవద్వియోగః - స
ర్వనామ్నోబృత్తిమాత్రేవుంచద్భావః - తస్మిన్ - అభిదురాతివిచ్ఛిన్నావిచ్ఛిన్నేక్షేకురచ్ -
అతిఘాతాదుఃఖపరంపరా - తస్మాదవయమస్వసుఃయమునాయాః - మూర్ఛామయం
మూర్ఛావస్థామాహంద్వీపం - తత్రయన్త్రహంధ్యంమహామోహః - తస్మినేవచంతే - అ
యంమహీభృద్భటురాజవీరః - సపిచకుంజరః - శరణ్యఃత్రాణసమర్థః - తత్రసాధురి
తియత్యత్యయః - తద్రహితోనిశ్చరణ్యనిరాలంబస్త్వా - మజ్జతి - హాహితీభేద - రూ
పకాలంకారః - ఆర్తిధారాయ - స్తమోవికారత్సేనరూపసామ్యుద్యమునారూపణమ్ ||

మూ॥ సవ్యాపనవ్యత్యజనాద్విగుక్తైఃసంశేమబాణైఃపృథగాజితాసుః
మహాసశేషాఖిలుతద్దౌగ్ధాతయానభఃపుష్ప్యుశకోరకేణ॥ ౧౧౪

వ్యా॥ దశకుబధామతస్యకదాపినుగమాభూదిత్యాహ॥ సవ్యేతి॥ సవ్యాపన
వ్యాఖ్యాంబామదక్షిణాభ్యాంత్యజనామ్నూచనాత్ - ద్విగుక్తైఃద్విగుణీకృతైః - దశభిరత్య
జైః - సంశేమబాణైఃపుథగాజితాసుఃప్రత్యేకముత్పాదితాసుదశాసు॥ శ్లో॥ దృఙ్మన
శ్చంగసంకలప్తజాగరికృతతారతిః॥ హీత్యాగోవాదమూర్ఖాంతాభిత్వసంగదశాదశ॥
ఇత్యుక్తానుచతుఃప్రీత్యాదిదశావస్థాను - శేషావశిష్టాయా - తద్దశాఖిలు తద్దశాపి -
దశకుబధేత్యర్థః - తయైవకోరకేణకలికయేకరూపకం - సభఃపుష్ప్యుశునభఃపుష్పి
తమస్తు - సాదశాఖిపుష్పకల్పానుకదాపిమా భూదిత్యర్థః - తచ్చత్వత్వైవైలాభాది
త్యర్థఃపుష్పవికసనఇతిభాతోదైవాదికత్యాభ్యుతే॥ ౧౧౪

మూ॥ త్వయిస్తరాధేస్తతతాన్తి తేనప్రస్థాపితో భూమిభృతాన్తి తేన॥
అగత్యభూతస్ససహభవత్యాభానప్రతీత్యాగుణలోభవత్యాః॥ ౧౧౫

వ్యా॥ కంబమనా॥ త్వయీతి॥ అహమపి - త్వయివిషయే - స్తరాధేఃకామడుః
భాద్యేతోః - సతతమన్తి తేననిత్యభిన్నేన - తేనభూమిభృతానలేన - ప్రస్థాపితోన్తి - అ
భాగత్య - గుణలోభవత్యాఃభవత్యాస్తవ - భావప్రతీత్యాఅభిప్రాయజ్ఞానేన - సభా
భూతేనైదాధోన్తిత్యర్థః॥ ౧౧౫

మూ॥ ధన్యాసీవైదభిగుణైగుణానైర్యయానమాకృప్యతనైపథోప॥
భిత్తఃస్తుతిఃకాఖిలుచంద్రికాయాయదభిచుప్తుస్తరళీకరోతి॥ ౧౧౬

వ్యా॥ ధన్యాసీతి॥ పావైదభిగుణే మివైదభిరీతిరపిగమ్యతే - ధనంలభాధన్యాకృ
తాభానీత్యర్థః - ధనగణలభ్యేతియల్ప్రత్యయః - కుతః - యయాత్వయా - ఉ
పావైరుక్తప్రైఃగుణైలావత్యాదిభిః - అన్యత్రకోపప్రసాదాదిభిఃపావై శ్చేతిగమ్యతే -
వైదభిసహోపి - తాదృగ్విధోపీత్యర్థః - సమాకృప్యతసమ్యగాకృప్తః వశిక్రతఇత్య
ర్థః - వితేనవైదభిరీత్యాశ్చేపాదిగుణైర్భావైఃకవిరక్తమృదులంకారోవ్యజ్యతే - త
థాహ - చంద్రికాయాః - అభిచుపి - అతిగంభీరమపీత్యర్థః - ఉత్తరీకరోతియోభయ
వీతియత్ - ఇతోధికాస్తుతిర్వర్ణనా - కాఖిలునకాపీత్యర్థః - దృష్టాంతాలంకారః -
తేనసలవ్యసముద్రగాంభీర్యదమయంత్యాకృంద్రికాపాంచర్యంచవ్యజ్యతే॥ ౧౧౬

మూ॥ నలేనభాయాశ్శశినానిశేవత్వయానభాయాన్నికయాశశేవ॥ పు
నఃపురస్తమ్యుగయుగ్విధాతాన్వభ్యాసమాప్తేయయనాంయాయుతే॥

వాగ్|| ఇలితమాహ || సశనేతి || శశినానిశవత్సంసలేనభాయాః | భాహితేరాశిప
లిఖా - సోపనిశయాశశివత్సయాభాయాల్ భాతు - పూర్వవల్లికాకించ - అత్రదై వా
నుమాల్పమపి సంభావ్యత్రైత్వాహ - పునఃపునఃముముముముః - తయోనిశాశశినోః
యగంయగ్నం - యస క్తియోజయతీతవ్యగయగ్ - క్షిప్ - యవాంత్యాంసలంచ -
త్యవాదీనిసర్వైరిత్యమిత్యేకశేషః - యోక్తమిచ్చుఃయయయః - యజేస్సన్నం
తాదుప్రత్యయః - స్వభావసంభావ్యసస్వసమ్మదౌ - నిరంతరాధ్యాస ఇత్యర్థఃసమ్మ
ద్ధృతేవ్యయానావః - తతఃపరస్యా స్మ సమాధిఃవైకల్పికోమభావః - ఆస్తేసు ఆ
ధ్యాపితభ్యస్యతిమిల్లధరాః - అత్రతాదధే - చతుర్థావ్యమభావఇతిచ వ్యాఖ్యానేతభ్యా
సాధామభ్యస్యతిత్యధరాఃస్మన్ - తథాచాత్మాశయస్యాస్యదియ్యపేక్షణీయం - అ
త్రదమయంతిఫలయోరన్యాయ్యకోభాజననాక్షేరన్యాయ్యలంకారః - పరస్పరక్రియా
జననమన్యాయ్యమితిత్వజాల్ - సహాపమాద్యయానుప్రాణితఇతిసంకరః - తస్మాల్లానే
యంతిభాతుఃపునఃపునఃనిశాశశియోజనాయాండమయంతిఫలయోజనాథాభ్యాసతోష్ఠ
ప్రేక్షేతిసంకరః||

౧౧౭

మూ|| ప్రసద్వయేతస్యివరంవైవస్వదాయదిప్రాప్స్యతి నైషధస్య | అ
నల్పవైదిగ్యవివర్ధినాంపత్రావర్ధినాం రచనా సమాప్తమ్||

౧౧౮

వాగ్|| ప్రసద్వయ్యితి || కించ - నైషధస్యవలస్య - అసల్పనమహతా - వైదధ్యే
సనైపుత్రేన - వివర్ధినీనాముజ్జ్వలితానాం - పత్రావర్ధనాం - రచనా - సమాప్తిం
సంపూర్ణతాం - ప్రాప్స్యతియది - తహి - హేతస్యి - పృథాప్సభుని - భాషితపుంస్క
త్వాద్వికల్పేనపుంపత్వావః - తనైవచరం ప్రసద్వయే - వాస్యవాః ప్రసద్వయ్య ఇత్య
ధరాః - అన్యాసామయోగ్యత్వాదితిభావః||

౧౧౯

మూ|| ఏకస్సుభాంశుర్మకధంచసాత్యత్ప్రప్రీతుమస్త్యస్మయనద్వయస్య |
ప్రల్లోచనానేచనకస్తదస్తనలాస్యశీతమ్యుతసద్వితీయః||

౧౨౦

వాగ్|| ఏకఇతి || ఏకస్సుభాంశుః - త్వన్నయనద్వయస్య - కధంచనకధం చిదపి -
త్యప్రాప్రీతుమోపస్యాత్ - తత్తస్మాల్ - సలాస్యశీతమ్యుతసలముఖచంద్రేణసద్వి
తీయస్థకా - త్వల్లోచనయోరానేచనకఃసంతత్య ఏకరోము || ని || తదానేచనకంత్వ
ప్రేక్షాప్రస్వంతోయస్యదశానాదిత్యమరః - ఆసిచ్యతేఆప్యతేఆనేనేత్యానేచనః - క
రణ్యుట్ - సవివానేచనకః||

౧౨౧

మూ|| అహూతపఃకల్పతరుర్నలీయస్త్యత్వాణిజాగ్రస్ఫురదంకురస్త్రిః |
త్వన్భూగ్ముగంయస్యఖలుద్వివత్రీతవాధరోరజ్యుతీయత్కలంబః||

౧౨౨

వాగ్|| అథవాగ్భ్యాంసలతపస్సావల్యమాహ || అహూతఇత్యాది || సశస్యాంసలీ
యః - నామధేయస్యేకృద్ధిః - సర్వజ్ఞాయాంభ్యుద్భావ్యః - తపవివకల్పతరుఃప్రసిద్ధకల్ప

తరులీలక్షణభిత్తధాః - అతపివాహూ ఇత్యాశ్చగ్యం - నైలక్షణ్యమేవాహత్వదితి - అ
 త్రాపియచ్ఛబ్దోద్రష్టవ్యః - యఃకల్పకరుః - తవచాణిజానై ౧౩కరరుహానై ౧రేహస్మ
 రంతిఅంకుర శ్రీర్యస్యసః - అంకురచానిత్వధాః - యస్యత్వద్భ్య ౧ యుగమేవ - ద్వ
 యోపత్రయోస్యమాహరిద్విపత్రీ - ప్రధమోత్పన్నపత్రద్వయంఖలు - తవాధరోయ
 త్కలంబియస్యవాళికా - కిసలయకాండ భిత్తధాః ॥ ౧౨ ॥ అస్యకువాళికా - కందబ
 శ్చకలంబశ్చేత్వమరః - రజ్జ్వలిస్వయమేవరక్తోభవతి - కుషిరజ్జ్వలిపాచాంశ్యస్వరస్తై
 పదంబేకమకతకరియాపమ్ ॥

౧౨౦

మూ॥ యస్తేనవఃపల్లవితఃకరాభ్యాంస్త్రితేనయఃకోరకితస్తవాస్తే । అం
 గప్రదిమాత్తసపుష్పితోయఃస్తనశ్రియాయఃఫలితస్తవై ॥

౧౨౧

వ్యా॥ యఇతి ॥ యస్తేనవ - కరాభ్యాంపల్లవితస్తంజాతపల్లవః - నవోభవఃప్ర
 సిద్ధకల్పతరులీలక్షణభిత్తధాః - యఃతవస్త్రితేనకోరకితస్తంజాతకోరకస్సవాస్తేయ
 స్తనాంగానాంప్రదిమాత్తసపుష్పితోయః - యః - తవైవ - స్తన
 శ్రీయోస్తనసౌందర్యేణ - ఫలితస్తంజాతపల్లవః - సర్వత్రతారకాదిత్వాదితప్రత్య
 యః - అత్రశ్లోకద్వయేష్వలతపనీదమయంతీనఖాదిమరకల్పతరుతదవయవత్సరూపజా
 త్వావయవరూపకం - తచ్చావయవినఃకల్పతరోరవయవానాంసఖాంకురాదీనాంచమి
 థఃకార్యకారణభూతానాంభిన్నచేతత్వాదసంగత్వాశ్రితమితిసంకరః॥శ్లో॥ కార్యకా
 రణయోభిన్నచేతత్వేన్యాదసంగతిరితిలక్షణాన్ ॥

౧౨౧

మూ॥ కంసీకృతాసీకృతలుకుండలీందోష్పంసక్తరశ్మిప్రకరాస్తరేణ । భులా
 వనారాచలతానిజైవమిధోనురాగస్యసమీకృతావామ్ ॥

౧౨౨

వ్యా॥ కింవసమానురాగిత్వాచ్చయవయోస్పహుగమఃఖాస్య ఇత్యాశ్చయేనాహ॥
 కంసీకృతేతి ॥ స్మరేణకల్ప - వాయువయోః - మిథోనురాగస్య అస్యోన్యానురాగ
 స్య - యస్తవతస్త్రికయశ్చత్వయితస్యతయోరనురాగయో రిత్వధాః - సమీకృతాస
 మీకరణేనిమిత్రే - తదభావఃమిత్యధాః - సంసక్తస్తంజాతకరశ్మినాకుంభానాంసూ
 త్రాజాంచప్రకరస్సమాహూయన్యాంసా ॥ ౧౨ ॥ కిరణప్రగ్రహకరశ్చిత్తమరుః - ఇందో
 ర్నండలీబింబం - కంసీకృతాలోహపాత్రీకృతాఅసీత్ ॥ ౧౨ ॥ కంసోఽస్త్రిలోహభాజనమి
 తికాబ్ధికమండనే - నిజానారాచలతాశరశల్పకైవతులావతులాదండశ్చ - కృతేతిశేషః -
 ఆత్రేందుమండల్యాదౌకంసాదిరూపజాదేవస్త్రేతోలకత్వరూపణనిర్దేశకచేత - వయో
 రూపకమ్ ॥

౧౨౨

మూ॥ సత్త్వప్రకృతస్వేదమధూధసాంజ్యేతత్ప్రాణిసద్వేదుదనోష్ఠశేషు ।
 లగ్నోత్థితాస్త్యునుపత్రరేఖాస్త్యిర్గతాస్తంప్రవిశంతుభూయః ॥

౧౨౩

వ్యా॥ సత్వేతి॥ కించ - మదనూత్పవేషు సురతశేషు - సత్వేకమనూవికారేణ - ప్రతోయిఃస్వేదఃసత్వవికారవిశేషః - తేనైవమధూతేనమధూబ్ధిప్తేన-సాంప్రేనిరంతరే - అతపితస్యవలస్యహిణివదేలగ్నాస్సంక్రాంతాః - అతపివోద్ధితాస్తవీక్ష్మచతటాద్విక్లిప్తైఃమధూబ్ధిప్తేనికష్టస్థకనకరేఖావదితిభావః - స్నాతానులిప్తవహ్నిరస్కాలసమాసః - తన్నిర్గతాస్తత్వాజిపద్మోత్పన్నాః - త్వత్కుచపత్రరేఖాఃభూయఃతంతత్వాజిపద్మం॥ ౧॥ వాపుఃసేషద్వంసశిసమిత్యమరః - ప్రవిశంతుః-కార్యస్యకారజేలయనియమాదితిభావః - యువయోస్సమాగమోన్వేతితాత్పర్యాధః॥ ౧౨౩

మూ॥ బంధాఢ్య నానారతమల్లయుద్ధప్రమోదితైఃకేళివనేమరుద్భిః॥ ప్రసూనవృష్టింపునరుక్తముక్తాంప్రతీచ్ఛతంభైమియువాంయునానా॥ ౧౨౪

వ్యా॥ బంధేతి॥ కించపాభైమీ-బంధైర్వాన్యవతాదికరజైఃకామతంత్రప్రసీధేః-ఆధ్యంసమగ్రం - నానారతంఉత్తానకాదివివిధసురతంతదేవమల్లయుద్ధతేన ప్రమోదితైస్తోషితైఃకేళివనేమరుద్భిర్వాన్యభిఃదేవైశ్చ॥ ౧॥ మరుతోపవనామరావిత్యమరః-పునరుక్తంసాంద్రంయథాతథా - ముక్తాంప్రసూనవృష్టిం పుష్పవక్షాం - యువతిశ్చయువానయువానా - పుమాన్(స్త్రీ)యైశ్చేకశేషః - యువాం - ప్రతీచ్ఛతంస్మికురుతం - యుద్ధవిశ్రాంతాహితేజైఃపుష్పవృష్ట్యసంభావ్యంతఇతిభావః॥ ౧౨౪

మూ॥ అన్యోన్యసంగమశౌదధునావిభాతాంతన్యాపితేపిమనసివికసద్విలాసే॥ సప్టుంపునర్తనసిజస్యతనుంప్రసృతమాదావివద్వ్యణకకృత్పరమాణుయగ్గమ్॥ ౧౨౫

వ్యా॥ అన్యోన్యేతి॥ కించ- అధునా- అన్యోన్యసంగమశౌ- వికసద్విలాసే-బధమానూల్లాసే - తస్యాపితేపిసలస్యతవచమనసి- మనసిజస్యకామస్యతనుంశరీరంపునఃసప్టుం - ప్రసృతం ఆరబ్ధం - అతపితఆదౌ - వ్యాధ్యామారబ్ధంకార్యంద్వ్యణకం - తత్కరోతీతియత్ - తచారంభకం - కరోతేః క్విపితుక్ - పరమాణుయగ్గమిదేమృత్యేయే - తార్కికమతేమనసోనుత్వాదితిభావః - విభాతాం - కార్యావప్తభిపరమాణుయగళపదవిశేషః-వివిరాజేతామిత్యర్థః - భాగ్లోట్ - తస్మాదువాదేశః॥ ౧౨౫

మూ॥ కామఃకౌసుమ చాపదయమముంజేతుంసృపంత్యాంధనర్వల్లిమవ్రణసంశజామధిగుణామాసాధ్యమాద్యత్వసా॥ గ్రీవాలంబితఃపటసూత్రలతయాపృష్ఠేకిరుల్లంబయాభాజిష్టుంకపరేఖయేవనివసత్పిందూరసౌందర్యయా॥ ౧౨౬

వ్యా॥ కామితి॥ అసా - యోగలబిగీమరిశిభావః - కామః - కౌసుమేనపాప్యనిచానేనదుర్జయం - జితేంద్రియత్వాదితిభావః - ఆముంస్యపంశలంఛ - జేతుం - ఆ

ప్రణవంశజాంసమ్మలప్రసూతాం - దృఢవేణుజన్మాంః || ని॥ ద్వావంశాకులమున్న
 రావిత్వమరః - అధిగుణాంఅధికలావణ్యగుణాం - అధిజ్ఞాంః - కించనివసదనువర్త
 మానంసిందూరస్యఅంకుంరావస్థా యాంనాశాంతరాశ్చీప్రస్థ-సాందర్యంశోభాయ
 స్సాంతయా - కషరేభియా - కాలాంతరేసిందూరసంక్రాంతిపరిష్కృతఘ్నగరేభి
 యేకేత్సుత్ప్రేయ - పృష్ఠేగ్రీవాపశ్చచ్ఛానే - కియత్కించద్యథాతథా - లంబయా
 ప్రస్తయా - గ్రీవాంకృతిఃకంఠాలంకారభూతాయాపట్టనూత్రలతా - తయా - భ్రా
 జిస్తుంతాచ్ఛీల్యేనప్రాజమానాం - భువశ్చేదితకారాదిష్టుచ్ఛ్రవ్యయః - త్వామేవధను
 ర్మన్నించాపలతాం-అసాద్య-మాద్యతిహృచ్చతి- శ్లేషత్ప్రేయసంకీర్ణరూపకాలంకారః॥

మూ॥ త్వద్గుచ్ఛాశ్చిమాక్తికానిగులికాస్తంరాజహంసంవిభోర్వేద్యంవి
 ద్ధివనోభువఃస్వపితాంకుంబుంధచుర్నంజరీమ్॥యన్నిత్యాంకనివాసలాలితత
 మజ్యాభుజ్యమానంలసన్నాభీమధ్యవిలావిలాసమభిలంరోమాళిరాలంబితే॥

వా॥ తద్వితి || కించ - విభోర్ నౌభువఃతామస్య- లక్ష్మ్యవేద్ధరితిశబ్దః- తవగు
 చ్చృతశేమకాంతాహరవిశేషస్య - ముక్తావితమాక్తికాని - వినయాదిత్వాత్వాన్యరేరగి
 తివామసః- గులికాఃకుండ్రకా - విద్ధిజానీహ - శంరాజహంసంరాజతైష్టం - తమేవ
 రాజహంసంకలహంసం - స్థిప్తరూపకం || ని || రాజహంసాస్యప్రత్యేకాదంబకలహంస
 దూరితివిశ్వః - వేదితుంప్రహరుంఅన్యంవేద్యంలక్ష్యం - విధవేధనే - ఋహలోన్య
 త్ - అనేకాథాఃథాతవః- వివమేవాహ- వేదితచ్ఛ్రీదితావిత్రత్రక్షీరస్వామీ - అన్యే
 శ్వామయః - స్వల్పేపివిధానాభేప్రయోగశ్చ- విధవేధనఇత్యేవాకరస్థాపతః - పాహం
 తరంబుప్రహమాదికమయ్యుక్తంపరంపరాయతం- ఇతివిద్ధి - స్వమాత్మానమపి॥ ని॥స్వా
 త్మాకావాత్సనిస్వమిత్యమరః - తాంవత్సమాణప్రకారాం - ఉంబంకుంబువాంధను
 మాంబిరీంచాపవల్లరీం - విద్ధి - యస్యాఃకనుమంబర్యాః - నిత్యమంకనివాసేనసమీ
 పస్థిత్యా- లాలితతమయాఅత్వావృతయా - జ్యయిమాత్వాన్య - భుజ్యమానం అను
 భూయమానం- అభిలావిలాసంశోభాం - జ్యాయతామిన్యధః - లసన్నాశ్లేకమ
 ధ్యవిలంగులికాస్థానంయస్సాస్సా- రోమావలిస్త్యద్రోమరాజః- అలంబితేభిజితే- అ
 త్రమాక్తికాదాగు2 కాద్యవయవరూపశాత్అవయవినికామేవేద్ధుత్వరూపణస్యగమ్య
 మానత్వాదేకదేశవలసావయవరూపకమ్॥

౧౨౫

మూ॥ పుష్పేమశ్చికులైముతేశరగయంస్వంఘాలమూలైశ్చనూరాశ్రేచ
 యుషియాజ్జితప్రనువనభాష్ట్రంసయశ్చిక్షిపే॥ నిర్విద్యాశ్రయదాశ్రమంస
 వివనుస్తాన్వంతజ్జయాయాధునాపత్రాళిస్తవమరోగశైలనిలనూతస్సగణ
 శోలాయతే॥

౧౨౬

వ్యా॥ పుష్పిమరితి ॥ యఃపుష్పిమఃకామః - యజ్ఞిఃయేననలేన సౌందర్యాత్మ
 కాభూతః - అతఏననిర్విభక్తమృతాయాజీవననై యధ్యుంతుత్వేత్యధః ॥ ౧౧ ॥ తత్ప్ర
 జ్ఞానవదీర్ష్యాత్మియేర్ష్యానిష్ఠులత్వధీరితిలక్షణాత్ - తేతవచితులేమస్వంస్వకీయం - శ
 రచయం - త్వమప్రకుసుమవ్యాజాదివిభావః - ఫాలమూలేలలాటభాగేధనుః - భూవ్యా
 జాదివిభావః - తథారాదేరుద్రసంబందినిచయుష్మేవ - ఆనుభ్రాష్ట్రం అంబరీషు-వి
 శ్వత్స్వభేద్యావ్యాభావః ॥ ౧౨ ॥ క్షీణేంబరీషంబ్రాష్ట్రసేత్యుతరః - తనంశరీరం-వి
 ష్ణేషేషే ప్రవాక్ - తద్దగ్ధతనువ్యాజాదివిభావః - స్వరితత్వాత్ - సపుష్పిమరితను
 రసంగస్య - అదురాతజ్జయాయవఃజయార్థం - త్వామేవాశ్రమంతపోవసం- ఆ
 శ్రయత్ ఆశ్రితవాక్ - తవశ్చర్యాధామితిశేషః - అన్యథాకథమేవంజేష్యులివిభావః
 అతఏనత్వమరోజే ఏనతై లానిలమాయస్యాస్యాత్మన్విష్టేత్యధః - పత్రాం- పత్రరవ
 నాపత్రవయశ్చ - తస్యకామస్యపరాకాలాయతే నేన ఆచరవవీక్యపమానాత్కా
 ముఃకృత్ - ఆత్రమాస్వాధేశరచాపాదీనాంపూర్వోక్తపుష్పాదీవిషయనిగదేశేతదభే
 దాధ్యసనాయాత్ భేదేఅభేదలక్షణాంతయోర్విః - తయాతత్పరాకాలాయత ఇత్సుపమ
 యాచోత్థాపితేనత్వామాశ్రమమిరుపతే - సులీలావాన్వంజకా ప్రయాగార్థవ్యా
 కామస్యాశ్రమాశ్రయణోష్టే యేతసంయేప ॥

౧౨౮

మూ॥ ఇత్యాలపత్యధపతత్రిణితత్రభైమింసఖ్యశ్చైరాత్రదనసంధివరాః
 పరీయః । శమాన్తుతేవిస్మయమామితిసోమ్యుదీర్యవేగాజ్జగామ నిషధాధిప
 రాజధానీమ్ ॥

౧౩౧

వ్యా॥ ఇతితి ॥ తత్రకన్తికాశరత్రిణితై మిమిత్తీర్థమాల పత్యాభావమాజేసతి - ఆ
 భానిన్నసరే - చిరాత్ప్రభృతి - తస్మాత్తై మ్యాః అనుసంధిరస్సేషణం - ఉపసగే
 ఘోషః - తత్పరాసఖ్యః - పరీయఃతాంపరివృత్తిః - ఇహోజ్ - ఆధ - సకంఠో
 పి - తేతవశకునానుభవస్తు - మాంపిపు జేమ్యుదీర్య ఉక్తావేగాన్ని పథాధిపరాజ
 థానింజగామ్ ॥

౧౩౨

మూ॥ ఘేతోజస్తశరస్త్రసూరకంభిరాన్వమిత్రతామాశ్రయత్ప్రేయో
 దూతవతంగపుంగవగపిహోయ్యంగదీనరసాత్ । స్వాదంస్వాదమసీమవృష్ట
 సురభిప్రాప్తాపిత్వప్రింససా తాపంప్రాప నిలాంతమంబర తులామానర్చ
 మూర్ఖాపి ॥

౧౩౩

వ్యా॥ చేతఇతి ॥ సాగైయా - శేతోజస్తశఃకామస్య - శరస్త్రసూరసాంశరధా
 తపుష్పాకాం - మధుని ప్రద్రవై నైదై శ్చ ॥ ౧౩ ॥ మధుమద్యేపుష్పరసేగాదేపిత్యుతరః -
 అతులాంవామిత్రతామాశ్రయత్ - మధుమిత్రంసదిత్యధః - అసిమసిమ్మ - అపరిమ

తమిత్వభావః - సకారాంతో త్తరచదబహువ్రీహిః - మృష్టమతిశుద్ధమకచటం - అన్యతా
 మలం - తచ్చతత్పురభిక్రావ్యంఘ్రంధిర - ఖంజమబవద్విశేషణసమాసః - ప్రేయసో
 సలస్యమాతస్సంక్షేపచారోయఃచతంగఃపుంగవఇతీతచతంగపుంగవఃహంసః - పుమాన్
 గౌఃపుంగవగోరతద్ధితలుకెటచ్ఛత్యయః - తస్యగవీవాత్తద్గవీ - పూర్వవత్ - టిడ్డాణ
 ఇతిత్యాదివాజీవ - నైవహయ్యంగవీసంగోదోహూద్భవంఘృతమిత్యవయవరూపకం -
 హయ్యంగవీసంసంజ్ఞాయామితినిపాతః - తద్గవీధేనుస్తస్యాఇతిగమ్యతే - రసాద్రాగాత్
 స్వాదంస్వాదంపుసఃపుసరాస్వాద్య - ఆవీక్ష్యేగమల్ శత్యయః - పానః పుస్యమాభి
 క్ష్యేమాభిక్ష్యేద్యేభవత ఇత్యుపసంఖ్యానాద్విరుత్తిః అంతస్తప్రప్తింప్రాప్తాపి - అపి
 ర్విరోధే - నితాంతంతాపంసప్రాప - మూర్ఛాంసానర్చనావాప - ఋచ్చత్యుతామితి
 గుణః - అతఆదేరిత్యభ్యాసాకారస్యదీఘ - తస్మాన్మద్ధిత్వకలఇతిసట్ - మదుమిత్ర
 ఘృతస్యవిషత్వాత్తత్వానేపితాపాద్యభావఇతివిరోధః - సచపూర్వోక్తరూపకోత్పాత
 ఇతిసంకరః॥ ౧౩॥ భజలేవిషరూపత్వంతుల్యాంశేషభుసవిషాదితివామాటః॥ ౧౩౦

మూ॥ తస్యాద్యగోవియతిబంధుచునుప్రజంత్యాస్తద్వాప్సువారినివిరాదపది
 ద్భూతావ । పాశ్వేపివిప్రచక్రపేతదనేనదృష్టైరారాదపివ్యవదధేనతుచిత్ర
 వృత్తేః॥ ౧౩౧

వా॥ తస్యాఇతి॥ వియత్యాకాశే - బంధుచునుప్రజంత్యాస్తద్వాప్సువారినివిరాదపది
 ద్భూతావ - తద్వాప్సువారిబంధుజనవిప్రయోగజన్యంతద్వృక్షలమేవ - సచిరాదచిరాత్ - అనధి
 బాధావ - బాదకాత్ప్రియంపాంధుచునుప్రజేదితిశాస్త్రా తత్ప్రయోభాదిత్యభావః - తత్త
 స్మాద్వాప్సువయోచేవహేతోః - అనెనహంసేన - పాశ్వేపిసమీపేపి - దృష్టేఃవిప్రచ
 క్రపేవిప్రచక్రప్తనాభావి - బాష్పవరణాత్పమిషస్థాపిసాలక్ష్యతేత్యభావః - చిత్రవృత్తే
 స్తు - ఆరాధ్యరేపి - సవ్యవదధేవ్యవహితేనాభావి - స్నేహబంధావసానాతితత్త్వ
 భావః - ఉభయత్రాపిభావేటి - సమీపస్థస్యచిత్రవృత్తత్వందూరస్థస్యచిత్రవృత్తత్వం
 నేతివిరోధాభాసాలంకారః॥ ౧౩౧

మూ॥ అస్తీత్వంకార్యసిద్ధేఃస్ఫుటమథకథయోపక్షయోఃకంప్రభేదైరా
 ఖ్యాతావృత్తమేతన్నిపధనరతతాంసర్వమేకఃప్రతన్ధే । కాంతారేనగతాసిప్రి
 యసఖపదవీనిస్తృతాకిన్ముముగ్ధేయారోదీరేహియామేత్వవహృసవచసోని
 మ్యరన్యాంవయస్యా॥ ౧౩౨

వా॥ అస్తీత్వమితి॥ అథైనయారోహంసః - పక్షయోఃకంప్రభేదైఃచేష్టుమే
 వైకార్యసిద్ధేః - అస్తీత్వంసత్తాం - అస్తీత్వవ్యయంవిద్యమానపర్యాయః - తస్మాత్తస్వ
 ప్రత్యయః - స్ఫుటంకథయోపవ్యక్తంసూచయో - వృత్తంవిప్రమేతత్సర్వం - నివ

భగవదతానందవిషయే - అఖ్యాతా - తస్మైవిచేదయిష్యమిత్వభాః - ప్రతస్థే - అన్యాయం
 దమయంతీం - వయసామన్యాయస్యాఃసఖ్యః - జేర్షయజ్జత్యాదినాయత్ప్రత్యయః -
 హేప్రియపభిముగ్ధే - కాంతారేవిషయేనిగతాని - కథంప్రవిష్టానీత్వభాః - పదవీవి
 స్త్రుతాకీన్ము - మూరదీః - ఏకా - యామగచ్ఛామేత్యుపపాతవచసఃతక్షచనాన్య
 త్యః - నిన్ద్యః ||

०३७

మూ॥ సరసిన్యవమవశ్యద్భ్రతశశ్చీరభాజఃస్వరతరళమశోకానో॥ హస్తో
 వమూలమ్॥ కేసలయదళతల్పస్థూపినంప్రావతంసజ్వలదసమశశేషస్పర్థి॥
 పుష్పగోవకాలేః॥

७३३

దాన్యః సరసితి॥ సహంసోయత్ర సరసిస్త్వమచశ్యోత్పూర్వంధృష్టవాత్తస్య సరస్వ
 సైరభాజిః పటరుహస్య - జ్వలద్విరసమచరస్త్వపంపేషారిమభిః స్పృహతవతితత్త్వపరిణానీ
 తత్సర్వశిః - పుష్పశిః పుష్పసమృద్ధిః హాశిశ్చిఖరంయస్యతస్యా శోకానౌకమాన్యాశోక
 వృక్షస్య - ఉపమూలంమూలసమీపే - విభక్త్యధోహవ్యయిభావః - స్మరేణతరళంచ
 పలంతి సలయదశతల్పం పల్లవపత్రత్రయనంకన్తా యతిస్సాంగదాహేన గ్గుపయతితి తథో
 క్తం - తన్మృపం ప్రాశ॥

७३५

మూ॥ పరపతిదమయంతి త్వాంసకించిద్వదామిద్రుతమువనయకింమా
 మాహసాశంసహంస॥ ఇతిపడితి నలేసాతచ్చశంసావనప్రఃప్రియమనుసుక్త
 తాంచస్సస్మహాయావిలంబః॥

८३४

బాపి॥ పరబ్రహ్మ ॥ పరవతిపరాధీనే - దమయంతి - త్వాం - నకించి ద్వచామిసా
 పాలభే - కించ - హేహం సుప్రతంశీఘ్రం ముపనయసహగచ్ఛ - సాదమయంతీహంకిమా
 హ - శంసకథయ - ఇతిసలేవదతిభాం త్వాపురోవతిన్సమిషసంబోధ్యాంలపతిసతి - ఆ
 సాహసః - ఉపనమఃపురోగతస్స - తత్పర్వంశశంసకథయామాస - తథాహి - సూ
 కృతాంసాధూనాం - సుకర్మపాపయంత్రపుణ్యమృత్యుభిక్షల్ - వ్రేయమనవిష్టాధం
 ప్రతి - స్పృశ్యహయావిచరింబః - నత్విచ్చావంతరంతత్ప్రిధేర్విలంబఇతిభావః - సామా
 న్యేనవిశేషసమర్థనరూపేభావంతరన్యాసః॥

౧౩౪

038

మూ॥ కిథి తమ పినరై ద్రక్కంసయామాన హంసంకిమిలికిమిలిశ్చచ్చకా
భాషితంస ప్రియామాః । అధికతమలి వేలానండమాద్వీకకమత్తఃస్వయమ
పితత్పత్తస తథాన్వాచమతే॥

034

బాహ్యః కథితమతి॥ ససరేంద్రానలః - కథితమప్తిప్రియాయాదవయంత్యాః బాహి
 తంవచనం - తిమితిమితప్తచ్ఛాహంసంకంసయామా సపునఃపురరాఖ్యాపయామా
 స - తించ - అతివేల్చితమాత్రఃయః ఆనందఃసవివచాద్వికంకమ్యద్వికాచితారఃబ్రాహ్మ
 మన్యం॥ ౧౧॥ త్యద్వికాగోప్తప్రసాదోన్యధరః - తేనమత్రః - ఆధికంసప్యకృపాతం

మూ॥ యతః తనజ్వరభాగ్నమతేష్టసామ్రయకథాసరిసీరసవజ్జనమ్ | సవ
దితస్యవిరాంతరతాపినీవరిణివిశామసమవద్యతే | ౨

వ్యా॥ యదితి || సాభైమీ - ఆతనజ్వరమనంగజ్వరం అధికజ్వరం రుచజతీతవ్యా
కృతి - భజోజ్ఞిః - ప్రియకథై వసరసీసరః తస్యాంరసోరాగః జలంచత్రజజ్జనమాసత్తి
మవగాహంచ - తనుతేష్టచకారేతియత్ - లక్ష్మ్యజితభూతేలట్ - తస్యమజ్జనస్య - స
పదివరందీఘకాలం - అంతరమభ్యంతరంతాపయతీతతాపినీ - విషమాఉద్దీపనాత్తి
కాపరిణతిః పరిపాకః - సమవద్యతస్తజాతా - ఆతవజ్వరకాంత్యథాద్రసమజ్జనాత్త
మద్రేకరూపాస్థోత్పత్తైవిశామమాలంకారభేదః || శ్లో || విరుద్ధకార్యస్యోత్పత్తిర్యతా
సథాస్యవాళవేత్ విరుపఘటనావాస్యాద్విషమమాలంకృతిస్త్రీభేతిలక్షణాత్ - వితేన
వ్యావహారికావధేయకమీసంజ్వరావస్థాత్ - చక్షుఃకం || శ్లో || చక్షుఃప్రీతిర్నసస్యంగ
స్యంకల్పృథక్రూపిణితా | జాగరః కార్యమరత్నజ్ఞాత్యాగోభసంజ్వరః || ఉన్నాదో
మూగ్యకంచైవమరణంచరమంవమరితే | ౩

మూ॥ ధ్రువమధీతవతీయవధీరతాంగయితమాతవతర్కతేజః | స్థితి రో
భోరీంధ్వజుకోరీతమదితస్సహియోయవసంతరః | ౪

వ్యా॥ ధ్రువమితి || ద్వ్యజుకోదరీనూత్నమధ్యాజయందమయంతీ - స్థితిర్వ్యావ
గతినివృత్తిశ్చవిద్యరోధకరీం - రిద్విరోధహేతుమిత్యుక్తః - గమ్యత్వత్రైస్తవ్యగ్రభావ
విరోధిత్యాదివాచకః - కృతోహేత్విత్వాదినాగాత్పర్యేచిణీష - అదీరతాంచలతాం
వికత్రాసవస్థానలక్షణం - దయితమాతోయః పతకపతప్రసంగః || ని || పతత్పతర
భాండజాతిత్యమరః - తస్యగతిగతః గమనవేగాదధితవతిగృహీతవతి - ప్రాప్తవతిత
ధాః - వితేనచాపలాభ్యస్సంచారీభావఉక్తః || శ్లో || చాపలంత్వవస్థానరాగద్వేష
దిసంభవమితిలక్షణాత్ - తస్యకాంసపక్షవేగజస్యత్వముత్పేక్షతే - ధ్రువమితి - సమ
కథమన్యవేగాదన్యత్రక్రియాత్పరిత్యాగంత్వయదనంతరన్యా యేనసమర్థాయతి
యోర్థోయస్యావంతరస్సన్నిహితః - సతస్తామదితఉత్పన్నగిత్వత్పేక్షాభాంతరన్యాస
యోరంగానిలావేససంకరః | ౫

మూ॥ అతితమాంసమపాదిశదాశయంస్త్రిశలవస్తరణేపితదానసమ్ | అ
జ్వరంగురపాంఘ్రిజాంగగ్రభ్రమిః శైవితదీక్షణఖంజనః | ౬

వ్యా॥ అతితమామితి || తస్యాభైమ్యాకారసంస్థితలవస్త్రహసలేశస్యస్తరణేపి - త
ముతకరణఇతిభావః - అతితమామతిమాత్రం - కిమిన్ద్రీన్ద్ర్యాదినాఅభ్యయభావాప్ర
త్యయః - జదాశయంమూఢచిత్తం - సమపాదిసంపన్నంతదజ్జనబాహుమిత్యుక్తః - విశ్లేష
దఇతికర్తరిణి - తస్యాతీక్షణమేవసంయమేవఖంజనఃఖంబరీకః - అనంగవిరసిజాం

గణం - తత్రభ్రమిభ్రామణం - తస్యాఃకణేలేశేపపంగురసమధః - అజనిజాతః - దీప
జనేత్యాదివాజనేకతరిచినజ్వరవేగాల్పితవీక్షణేయ ప్రేక్షితభావః || ర

మూ|| కిముతదంతరుభాభివజౌదినస్తస్మిరసలౌవిశతస్తస్మివిగాహతుమ్ | త
దభిశేనచిత్తితుమాశుతాంశుభుజామధిపేననియోజితౌ || ౫

వ్యా|| అథాస్యాస్త్రరవలయోర్నిరంతరాంతఃప్రవేశమాలక్ష్మ్యేష్మ్యతే || కిము
తి || తదభిశేనభైమికాముతేన - అనుకోవీకఃకమితేనిపాతతః - మఖభుజామధిపేనదే
వేంద్రేణతాంభైమికామచిత్తితుమగదీకతుం నియోజితౌప్రేషితౌ - ఉభావివిభి
చాస్యరైవిత్యావశ్యినా - స్త్రరవతాసంతా - విగాహతుంరోగనిదాననిశ్చేతుం - తస్యా
తమయంత్యాఃఅంతరంతశ్శరీరం - ప్రవిశతస్తస్మికిముప్రవిశ్యస్థితావశ్యినావేదతాకిమి
తుష్ట్యేష్మతః - తేనాస్యమదనాశ్వినమానసాండర్యంవ్యజ్యతే - అత్రచింతాభ్యుస్సం
చారిభావస్సూచితః || శ్లో || త్వానంచితేప్సి తావాప్తిశ్చుప్య తావాప్తతాపకృదిల
క్షణాత్ || ౫

మూ|| కునుచుచాపజతావసమాకులంకమలకోమలమైత్యతదస్తుభిమ్ | అ
హరహర్వహదభ్యధికాధికాంరవిరుచిగ్లపితస్యవిధోర్విధామ్ || ౬

వ్యా|| అథచింతానుభావంసంతాపకర్ణయతి || సుకుమత్యాది || కుసుమచాపజే
నస్త్రరసముతేన - తావేనసమాకులంవివ్వలంఅతపివాహరవాఃఅకాన్యకాని - అత్యంత
సంయోగేవీచ్ఛాయాంద్విర్వచనం - రోసుపీత్యపెచ్చానకారస్యరేఖాదేశః - అభ్యధి
కాధికామత్యంతాధికాంతిభీష్ట్యైద్విర్భావః - రవిరుచిగ్లపితస్యార్థాంకుశతస్య - వి
భోరిందోర్విధాంప్రకారం - తాదృశీమవస్థామిత్యర్థః - అతపివసాదృశ్యాక్షేపాదసం
భవవద్యస్తుసంబంధాన్నిదర్శనాలంకారః - వహత్ప్రాప్తుచలేకమలకోమలంకస్తుభిమై
త్యతదృష్టంసభీజనేనేతిశేషః - సకరుణమితిభావః || ౬

మూ|| తరుణతాతరణిద్యుతినిర్మితద్రుధిమతేఘ్నచకుంభయుగంతధా | అన
లసంగతితాపముపైశునోకునుచుచాపమలాలవిలాసిజమ్ || ౭

వ్యా|| కరుణతేతి || తస్యాఃకుచావేనవకుంభావయోర్యుగంతకృత్ - తరుణతాతారు
ణ్యామేవతరణిద్యుతిరాతపస్తయోనిర్మితఃకృతోద్రుధిమాకాతిన్యంయస్యతలే - తథాకు
సుమచాపపవిత్రమలాలఃపంథకారస్తస్యవిలాసేనవ్యాపారేణదాతంతజ్జం - అనలసంగతిః
నలసంగత్యభావః - క్వచిత్ప్రసజ్యప్రతిపెథేకజ్ఞోసమాసవిద్యతే - ఆర్థాభావేవ్యయీ
భావేవాసపుంసకత్వం - నైవానలసంగతిగ్నిసంయోగవితిష్ట్యర్థూపకం - తయా-తా
పముపైశునూ - తామః - ఉపేయాదేవేతథః - ప్రాప్తకాలేలోట్ - తథాహ - ఆ
మోకుటఃకులానేనవాధ్యాంప్రభమహతనేనచత్వసర్వాదగ్నివాపవ్యతే - రూపతా
లంకారః || ౭

మూ॥ అధ్యతయద్విరశూవాష్ట్రణిచుజ్జితంమనసిజేనతమూరుయుగంతదా॥
స్మృతతత్త్వదనంకదర్శితరుద్యదిమరుజ్వలదూపరదూపితః॥ ౮

వ్యా॥ అధ్యతేతి॥ తదాయత్తస్యాఊరుయుగం - మనసిజేవిరశూవాష్ట్రణిచిరకాచా
హే - చుజ్జితం - అధ్యతఅవస్థితం - భృజవద్దానఇతిథాతోర్లుశితత్ - ప్రాప్తాదంగాది
తిశలోపః - కదర్శితరుః - మరాసురుదేశేజ్వలతాతప్యకూనేన - ఊషరేణోషరత్నే తేన -
దూపితోయదిదూపితశ్చేత్ - తత్త్వదనంతేనూరుయుగ్నేనకదనంకలహంసామ్యమిత్య
భాః - స్మృతత - అత్రోపమానస్యకదర్శితరుపమేయత్వకల్పవాత్ప్రతీకాలంకారశ్చ
దః - ఊషమానస్యాత్నేపేషపమేయత్వకల్పసంప్రతీపమితిలక్షణాత్ - ఊషర పరూధకద
ర్శికాండకల్పంతదానీదిత్యభాః॥ ౮

మూ॥ స్మరకరాహతినిర్మితసంజ్వరంకరయుగంహంసత్స్వదమస్వసు॥ ఆ
నపిధానపద నైవనాతపంతపవీతసరస్వరసీమహమ్॥ ౯

వ్యా॥ స్మరేతి॥ స్మరకరాహత్యానిమిత్తసంజ్వరంజనితతాపం - దమస్వసుఃకర
యుగంకల్పః - అనపిధానాదనావరణాద్దేహిః పరకాశ్రమికాతపాతపఃసూర్యాత్
పయస్వికాతత్రథా - తపేనగ్రీష్మేణనివేతేకోపితేసరనియత్పరసీమహంపద్మంతద్దసతి
స్మ - తత్పద్యకమభూదిత్యభాః - కాపతీవ్యకాత్యసూయతీదండినాసభ్యకపర్యాయేత
వితత్వాత్ - అతవిహంపూలంకారః॥ ౯

మూ॥ మదనతాపభరేణవిదీర్యనోయదుదపాదిహృదాదమనస్వసుః॥ ని
విదపీనకుచద్వయయంత్రణాతమపరాధమధాత్ప్రతిబద్ధతీ॥ ౧౦

వ్యా॥ మదనేతి॥ దమనస్వసుఃహృదాహృదియేన - కల్త్రమదనతాపస్యభరేణ
దౌర్జన్యేనహేతునా - విదీర్యనోఉదపాదిసూక్ష్మతమితియత్ - భావేలుక్ - తమ
నుత్పత్తనరూపమపరాధం - ప్రతిబద్ధతీనిరుంధతీనివిదపీనకుచద్వయేనయంత్రణాబంధః
కల్త్రీ - అథాత్ - హృదయకృతాపరాధంస్వయమువాపాత్యభాః - అత్రాతిహాసా
శ్చుష్కుటసంహృదయహృయశ్చేషనిబంధనం - తస్యకుచయంత్రణానిమిత్రత్వముత్పే
క్ష్యతే - సాచవ్యంజకాశ్రయాగాధమ్యా॥ ౧౦

మూ॥ నివితతేయదిశూకశిఖావదేస్పృజతిపాకియతీమిహనస్వధామ్॥ మృ
దుతనోర్మితనోతుకథంనతామవనిధృతునివిశ్వహృదిస్థితః॥ ౧౧

వ్యా॥ నివితతఇతి॥ శూకశిఖాకంటకాగ్రంపదేదరణినివితతేప్రవిశతియది - నైర్వి
శఇత్యాత్మనేపదం - సాశ్రమిష్టాశూకశిఖా - కియతీమితవ్యధాంసీదాం - ఇవశబ్దోవాత్వా
లంకార - తీర్వశింఖ్యధామిత్యభాః - నస్పృజతిసూత్యాదయతి - మహతీమేకస్పృజిత్య
భాః - అవనిధృతావానలఃపర్వతశ్చ - సతు - హృదినివిశ్వసీర్థస్థా - మృదుతసూక

కోమలాంగ్యః - తాంతథావిధాంతభృథాంతధంసవిత్సౌతుః - విత్సౌత్యైవేత్యథాఃసం
భావనాయాః - అత్ర సదిహుత్వ కంటకప్రవేశేజుస్సహవ్యథా - కిముతకృద్వల
గ్యాః - విమహత్సృవేతేనీతై ముత్యవ్యాయోనాథాంతరాపత్రేరథాపత్ని రలంకారః॥

మూ॥ మనసిసంతమిగప్రియమిష్యోననయనయోస్సృహయాంతరు
పేతయోః॥ గ్రహణశ కైరభూదిదమియయోరపిసన్తుభివాస్తునివస్తుని॥౧౨

వ్యా॥ మనసీతి॥ మనసిసంతంహృదివత్సమాసం - త్రియమిష్యేతుం - స్సృహయా
అంతరుపేతయారంతః ప్రవిష్టయౌరివ - ఇదమియయోరస్యాస్పంబంధినోః - ఇవంశ
బాత్తస్యదాదేర్వలద్దాచ్యఃసయనయోస్సన్తుభింపురోజేశోదాస్తుస్థానంయస్య తస్మిన్న
విపురోపకాఃసృపివస్తుని - గ్రహణశ క్రిస్మాయేత్గ్రహణ సామర్థ్యంసాధూత్ - నలవ్యా
సంగాన్నకంబిదవ్యవద్రాక్షీద్యధాః - తద్వాస్యసంగనిమిత్రస్యపాహ్య దశానస్యచ
యోజారంతః ప్రవేశనిమిత్రవ్యముత్ప్రేక్షతే - చింతైవసంచారిభావః॥ ౧౨

మూ॥ హృదిచివస్వమరశ్రుర్గురస్తుతై ప్రతిఫలద్విరహోక్తముభానతేః॥
హృదయభాజమరాజ్యచుంబితుంబిలముపేత్యకిలాగమితంముఖమ్॥ ౧౩

వ్యా॥ హృదితి॥ విరహేణా తాప్రాప్తాప్తముభానతిర్యయాపాతస్యావక్రముఖాయః
జమస్యసుః - ముఖం - అనుర్భురేణాశ్రుప్రవాహేణస్తుతేనైక్యేదిహృదయే ప్రతిఫలత్
ప్రచంబిచిత్రం - హృదయభాజంహృదిశ్చింతనలంబుంబిమముపేత్యగత్వా - ఆగమితం
సంజాతాగమనంతిల - ప్రత్యాగతమియ్యప్రేయో - చారకాదిత్వాదితత్ - కిలేతిసంభావ
నాయాః॥ చార్త సంతావ్యయోఃకిలేత్యమరః - అరాజితరరాజ - సంభావనముప్రేయే॥

మూ॥ సుహృదకగ్నిముంబుచయితుంపురంమనసిగంధవహేనహృగీదృశః॥
ఆకలినిశ్చసి తేనినిగః - ముమితనిహృతవేతగమాయితా॥ ౧౪

వ్యా॥ సుహృదమితి॥ గంధవహేనపాహ్యావాయనా - సుహృదం సభాయం॥ ని॥
రోహితాశ్శ్యవాయుసఖిత్యగ్నేర్వాయసఖిత్యానిధానాత్ ప్రాప్తిశఃభైర్యాః - మన
సి - స్తరమేవాగ్నిముదంచయిమమద్వీపయితుం - నిశ్చసిలేననిశ్చాసపాతివ్యాజేన - వి
నిగఃమేదబహునిగన్వారణేన ఆనుమితంనిర్ముతంతప్రాగ్జ్ఞాతంయద్యేతనమంతః ప్రవేశ
స్తత్రహయితామాయావిశ్విం - తత్కల్పనాపాటవం - వ్రీవ్యేదిత్వాదినిః - అకలిక
లితంప్రాప్తం - సుసమితకేయః - అగ్నిదోహిసూసంప్రవిశ్య ప్రహరంసగఃచృతితద్వి
త్వాంయరపితాబ్రిజ్జిత్వాసవ్యావేతథావృత్వానిగఃతక్కుత్ప్రేయే॥ ౧౪

మూ॥ విరహాచాంతిగురాగతమోమషీశితిమతన్నిజవీతిమపర్ణకైః॥ దశది
శఃభిలుప్తద్వగతల్పమిన్ద్రసిగ్ధిసంరూపకదివ్రితాః॥ ౧౫

వ్యా॥ విరహేతి॥ తస్మాదవయంత్యాః దృష్టపీరేవ - విపకరీచిత్రకరీ - విరహా
 విహంబిహారితత్వత్వం - రాగోనురాగస్సవినరాగోరత్రిహ - శ్లిష్టరూపకం - తమో
 మోహస్తదేవమహీంస్యాత్మిమానీలిమా - తస్మాత్తై మ్యాః నిజోనై సగఃకః వీతిమాకనక
 వణః - చతుర్ణాం ద్వంద్వః - తైరేవవణాత్తైః చిత్రసాదనైః - చశదిశస్త్రవిజభిత్తై
 రింశేషః - నలస్యరూపత్తైః ప్రవృత్తిభిః - చిత్రితాః సంపాతచిత్రాః - తారకాదిత్యా
 దిరన్ - అకల్పయదస్యజ్ఞులు - నిరంతరచింతాజనితయ - భ్రాంత్యాప్రతిదిశం మిక్త్యా
 నలానవ్రాక్షేదిత్యధః॥ ౧౫

మూ॥ స్మరకృతిం హృదయస్యముహుర్వశౌ బహుః పద్మపనస్వసితాని
 లః॥ వృద్ధితవాససింహమద్యైత్రైత్రసతకస్మతిరాశ్రయబాధనః॥ ౧౬

వ్యా॥ స్మరకృతిమితి॥ నిశ్చసితానిలః - స్మరకృతిం మదవకత్వకస్మప్తి రూపం -
 హృదయస్య హృద్విండస్య - దశామవస్తాం - బహుబహువారం క్రియావిశేషణం - వద
 న్నివహింకంశత ఇతికథయన్నివేష్యత్ప్రేమ - అదో హృదయం - బ్రితేవాసనీ - కంపం
 చలనంతత్కారణంత్రాసం - ముహుః వృద్ధితవిహితవాక్ - దధాతేలుః జిజ్ఞా - ఛా
 ఘోషైర్జ్యేష్ఠికారః - క్రాన్వాదం గాదితిచోగోపః - తథాహ - ఆశ్రయబాధనేపకతో
 నామనత్రసతి - సర్వోపత్రసత్వేవేత్యధః - తద్బాధేదాశ్రితస్యస్వస్యాపిబాధాది
 భావః - అథాంతరస్యాసోలంకారః॥ ౧౭

మూ॥ కరవదాననలోచననామభిశ్యతదలైస్సతనుర్విరహజ్వరే॥ రవిమ
 హేబాబహుపీతచరం చిరాదనితతామిహదుదృష్టత॥ ౧౮

వ్యా॥ కరేతి॥ కరావదే ఆశ్రవం లోచనే ఇతి నామానియేషుంత్తైః - తదాకారపరిణా
 మా తస్మాదుచారిణిః - శతదశైః కుశేశయైః కర్తృభిః - చిరాచ్ఛిరాత్పృథ్వి - పీతచ
 రంగరసశాల్ పూర్వపీతం - భూతతూర్వచరత్పృథ్విత్వయః - బహుభూరిరవిమహః సూ
 ర్యతేజః - సుతసూదామయంత్యాః - విరహజ్వరేజ్వరావస్తాయాం - అనితతామి
 హేన్నిరంతరోష్ణవ్యాజాల్ - ఉదస్పృజ్యతఉత్పృష్టం - నూః మిశ్రేవః - అత్రవద్నాం
 భైమికరచరజాదిభ్యోనామమాత్రభేదః రూపభేదఇత్యభేదోక్తేరతిశయాత్ - తస్మా
 లాచేయం తూర్వపీతతేజోవమసూర్పే - సాచ బావవ్యాజాదిత్య పన్నామప్రాణి
 తేతిసంకరః॥ ౧౯

మూ॥ ఉదయతిస్తదిదద్భుతమాలిభిధరణిశ్చద్భువిశస్రవిమృశ్యయల్॥
 తినుమితోపేచ బాష్పభిరీక్షణాన్వృభిచచారితావరోసలః॥ ౨౦

వ్యా॥ ఉదయతితి॥ ఆభిభిస్సభిః - తతతత్త్వం - చరజిహ్వులోపేదభూపాద్భుక
 రీతి తత్త్వభైర్మూలస్యాం - పర్వపూర్వా - విమృశ్యవ్యాప్తిమను సరిధాయ - చా

శ్చునిరీక్షణాదఃకులింగదశశానాత్ - అన్యత్రధూమదశశానాత్ || ని॥ బాహ్యక్రతుంబుధూ
 మేచేతిస్తేజయంతి - అనుమితఃఅభ్యాహితః - అన్యత్రలింగభాసారధారితోపి - తాపక
 తస్యంతాపజనకః - నలోనైషధః - అన్యత్రఅనలోన్మయి - నవ్యభిచారనాన్యధాబ
 థావేతియత్ - తదభ్యుతముదయతిస్తేజస్వముత్కథః - అయగతావితిధాతోర్భూతే
 లట్ - నలచింతానుభావోయంసంతాప ఇత్యక్రమదశశానాప్తిభీభిరూహితమపహితిప
 తమాధః - అత్రబాహ్యలింగదశశానాదనలజ్ఞానం - తచ్చావ్యభిచారతిస్ఫురతో విరోధ
 స్వాక్రమింగాత్సంతాపకరోనలోనిశ్చిత ఇత్యాభాసికరజాద్విరోధాభాసః - సవక్షేప
 ముద్రాణితః - సంతాపకరోనలఇతిబద్ధశ్లేషః - అన్యత్రాధాశ్లేషఃఅపివిరోధః ౧౮

మూ॥ హృదివిదర్భభువంప్రహరణశరైరతివలిర్నిమగ్నాధిపతేకృతే | కృ
 తేతదంతరగన్వదృఢవృధఃఫలదనీతిరమూర్ఛదలంఖలు ౧౯

త్యా || హృదితి॥ నిమగ్నాధిపతేకృతే నలస్యాధః - తత్ప్రహరణామిత్కథః॥
 శ్లే॥ అథేకృతేచకణ్డవృతాదధేవవ్యయసంజ్ఞితావితిచనాత్ - విదర్భభువంబు
 యంతి - శరైరప్యవదహరణ - నలస్యసహతద్దతత్వాదితిభావః - రతిపతిఃకామః -
 కృతాతదంతరగన్వభైమిహృద్గతస్య స్వస్య దృఢవృథా యేనసః - స్వయమపి తద్గత
 త్వాత్ప్రకృతస్సన్నిత్యకథః - ఫలంతిఅనీతిమూర్ఛితిరన్యసౌలమత్యంతమమూర్ఛద
 భకతఖలు - అమువ్యాదితిచగమ్యతే - మూర్ఛామహాసముచ్చాయయోరిత్యనుభాస
 నాత్ - తదభేదేనమూర్ఛలక్షణకార్యదశశానాద్రుతిపతే స్వస్యాపిప్రహరణప్రేక్ష్యతే -
 సావక్షేపమూలాతిశయోక్త్యుక్తాపితేతిసంకరః - బృంజకాద్రయోగాద్యమ్యచరప్రహ
 రోద్యతస్యస్వప్రహరరూపానభోత్వత్రైర్విషమభేదశ్చవృజ్యతే ౨౦

మూ॥ విధురమానితయాయదిభానుమాణాధమమూసతుతద్ధృదయం
 తథా | అపిపయోగభరాన్ముటనన్ముటికృతదృష్టత్వమజిజ్ఞులవంశుభిః ౨౧

త్యా॥ విధురితి || తయః దమయంత్యా - విమత్సంద్రః - భానుమాణసూర్యః - అ
 మానిమేనేయది - విరహానిస్తన్నచిత్రం - కింతు - సఃసూర్యత్వాభిమతోవిధుః - విదూ
 గవిచభరోభారస్తేనాపియదన్ముటనమవిశరణంతేనన్ముటికృతంబృహత్త్వం సూర్యోప
 లతన్వంయస్యతో - అన్యధావిధానాన్మోస్తాదిబద్ధిశీర్యతేతిభావః - తద్ధృదయమపిభైమి
 వృదయరూపంసూర్యకాంతమపీత్యధః - కథంతథాసూర్యవత్ అంకుభిః - స్వతే
 జోభిః - అజిజ్ఞులజ్ఞులయతిస్తే - జ్ఞులతేనోచచో - అచూవిధుర్విరహామందీపకత్వా
 త్సూర్యవత్తపకునామ - తద్వదర్కపలజ్ఞులయితృత్వంతుదిప్రమిత్యధః ౨౨

మూ॥ మాదయదత్తసరోరుమాణాతయాత్వసదృగమ్రవియోగనిమగ్న
 యా | ప్రియధమఃపరిరభ్యవృథారతికిమనుమర్తమశేపంబాద్భిషి ౨౩

శ్యా|| పృథ్వీతి || వియోగనిమగ్నయాచిగహగ్నికుగ్నః అతవివశ్యుదయత్ర స
 రోరుకాయాసంతాపశాంతయేవవోనితీ ప్రపద్మయా - తయా - ససమానాద్యశక్త
 ఇతిసదృశసదృశీ (స్త్రీ) - సమానాన్యయోజ్యేతుప్రసంఖ్యానాల్పమానూపపత్తాద్వైక్యేతి
 స ౧ త్యయః - దృగ్దృశవతుష్యితిసమావశ్యస్యసభావః - శ్యాస్తు - చక్వాపీత్యధరాః
 యద్యా - రతిః కామపత్నీ - వ్యథావత్సాం - ప్రియస్యస్య తతు - సహపాద్య మిత్వ
 భాః - పరిరథ్య - అనుమతుః - అనుగమరంకతుః - చిహ్నము - అతేతశయితాః -
 ప్రియమనుమతుః - చిత్వాపిశయోనానాథైః ప్రతిరేవేయమిత్వ త్వే - తస్యా జ్ఞ
 త్యాన్ని ప్రథాప్రజ్వలతిభావః ||

౧౦

మూ|| అనలభావమియన్వనివానినోసవిరహస్యరహస్యమబుద్ధ్యతాశ్ర
 నమనాయవిధాయత్వణాన్యసూక్ష్మజ్వలతితత్రయదుష్టిశుమైహత్ ||

౧౧

శ్యా|| అనలభావమితి|| ఇయందమయంతీ - స్వనివానినోస్సనిత్యస్య విరహస్యసల
 వియోగజస్య - రహస్యంకమివహ్నినిగ్నాథం - అనలభావమగ్నిత్వం నలరహితత్వ
 చగమ్యతే - సాబుద్ధ్యత - వాజానాదిత్యధాః - కుతః - యద్యస్తా త్ర తతస్మిన్ విరహే
 జ్వలతిసతి - ప్రశమనాయప్రజ్వలనప్రతికారాథం - అనుక్షాప్రాణా - తృణానివిధా
 యత్వణప్రాంతాః - కృత్వా - తృణాత్మకానితచగమ్యతే - ఉష్ణి - కుంత్యత్వంప్రక్షీప్తుం
 విహతవిద్యుత్ - అగ్నిత్యజ్ఞానేకధంతచ్ఛాంతయేతత్రత్వణ ప్రక్షేప ఇత్యధాః - విరహ
 మఃఖాన్తతుః - మైచ్చదితాత్పర్యాధాః ||

౧౨

మూ|| ప్రకృతిరేతుగుణస్సనయోషితాంకథమిమాంహృదయంమృతునా
 మయత్ | తదిమృభిఃకుసుమైరపిధున్వతాసువివృతంవిబుధేనమనోభవా ||

౧౩

శ్యా|| ప్రకృతిరితి || యోషితాంహృదయంమృతునామేతియత్ - నామేతిప్రసిద్ధా -
 సజ్జివిధేయప్రాధాన్యాత్పంలింగతా - ప్రకృతిఃప్రకృతినిద్ధఃగుణోమాదావగుణః - ఇ
 మాందమయంతీ - కథం - నైతు - ప్రాప్తోత్యేవేత్యధాః - కుత - సప్రకృత్యంకుసుమై
 రపిఇమభిః - ధున్వతావిబుధేనదేవేనవిదుమచకునూభువా - సువివృతంపశ్యగ్నాన్య
 ఖ్యాతం - విద్యవధికారత్వాత్పండిత్యానిగాయస్యేత్యధాః - కుసుమాదపి సుమహర
 మస్యాహృదయమిత్వధాః ||

౧౪

మూ|| రిపుతరాభవనాదవినిర్వృతీంవిధుగువిగ్నహజాలవిభై నుతామ్ |
 ఇతరధాత్వ నివారణశంకయాజ్వలయతుంబింబేవేవధరావిశత్ ||

౧౫

శ్యా|| రిపుతరేతి || రిపుతరాతిద్యేషణీవిధుగువిగ్న - ద్రుప్రభా - భవనాద వినిర్వృతీ
 మనిగచ్ఛంతీం - ఇతిశ్చతరీతేవ - తాంధ్రేమిం - జ్వలయితుంసంతాపయితుం - ఇత
 రధానిజహానేతిప్రదేశే - అత్తనివారణశంకయాస్సప్రవేశప్రతిషేధభీయా - విధి

౧౩౬ (నైవేద్యకావ్యే ప్రవ్యాఖ్యానే - చతుర్థాశ్వాసః -)

మన్యథరానర్థ్యకాన్యజాలితై గణాత్మకంధ ౧ః - అవిశన్ము ప్రవిష్టేకం-శిశిరోశ్చ
చారబిసాం కురా నిరంతరాంతస్థితత్తై మివాదానాయప్రచ్ఛన్నప్రవిష్టేందుకరాజవ
ప్రవిభాంతిస్తే క్తుత్పే ౧౫॥

౨౪

మూ॥ హృదివిదర్భబువోశ్రుభృతిన్ముటంవి నకుదాన్యతయా శ్రుతివింబితమ్
ముఖద్వగోష్ఠమరోపిషునోభురాతదుపమాకుసుమాన్య భిలాశ్శేరాః॥ ౨౫

౨౫

వ్యా॥ హృదీతి॥ విదర్భభువోస్తే దర్భాః - విసమదాన్యతయా సమానశ్చేదనచే
తునా - ఆశ్రూశిబిభ్రతీత్యశ్రుభృత్ - క్తిప్ - తస్మిన్నశ్రుతి క్తజ్యధ్వధాః - హృదిపక్ష
పి - వైకుల్యాత్ స్ఫుటంయథాతథా - ప్రకబి. బింత - ముఖంచదృశాచ ఓష్ఠంచముఖ
ద్వగోష్ఠం - బ్రాహ్మంగత్యాజేకవచ్చావః - మనోభువాకామేన - తస్యముఖాదేదీప
మాకుసుమానిపర్తండుత్పలేబంధూకే చవంచధానితాన్య పమానపుష్పే షితాన్యేవతభి
తాఃపంచాపికరాన్యదరోపిషితం - తస్మాత్తథావిభేదమవిప్రతవలితంముఖాద్యవయ
వచందకంశంచశరనిసాతం - తదుపమానకుసుమ శరపంచకమివాల్మ్యతేక్తుత్పే ౧
యధాః॥

౨౬

మూ॥ విరహపాండుకపోలతలేవిభుగ్వ్యధితభీమభుఃప్రతిబింబితః | అ
నుపలక్యసితాంశుతయా ముఖంనిజసఖంసుఖమంతమృగార్పణాత్॥ ౨౬

౨౬

వ్యా॥ విరహేతి॥ కడు భీమభుఃశైవ్యాః - విరహేనపాండుని కపోలతలే గండ
వేళుబింబితస్య - ఆనుపలక్యసితాంశుతయా సావజ్ఞాన్యద్రులక్త్య శుభక్రితగత
యా - సుఖమనాయానేన - అంతమృగార్పణాదనితకళంకమృగసమర్పణాత్ - ముఖం
శైవీముఖం - నిజసఖంస్వసదృశం - కృత్రిమహితవాత్ - దోషిణోహిస్వదోషంని
వోపేషిస్వసంసగిణిసంక్రమయ్యసమితుర్వంతిభావః - కేచిత్ప్రచిత్తానేనామి
త్రంమిత్రంకుర్వంతిభావంచవదాయంతి - అత్రచంద్రస్యః పోలసావర్ణ్యేన తదేకత్వ
కథనాత్మానాన్యాలంకారః॥ శ్లో॥ సామాన్యంగుణసామ్యేన యత్రచస్త్యం తదైకతే
తలక్షణాత్॥

౨౭

మూ॥ విరహతాపిచందనపాంసుభిర్వపుషిసార్వికపాండిమగుడనా
వివధరాభావిసాభునాదధేరలిపతింప్రతిశంభుబిభీషికామ్॥ ౨౭

౨౭

వ్యా॥ విరహేతి॥ సాదమయంతివిరహతాపినివపుషి చందనపాంసుభిః - భస్మ
నతైరితిభావః - అర్చితఃసంపాదిరఃపాండిమైవచందనంయస్యాస్మా - వివధరాభంశేష
మొకల్పంబిసమేవాభరణంయస్యాస్మాసతి - రతిపతింస్తరంప్రతి - శంభురేవేయమిత
బిభీషికాంవిశేషేణభయోత్పాదనం - భీయతేథాత్వధానిజేనేన్ముల్ - సుపు

వేతిసమాసః - నతుశంభోర్విభీషితకర్తరిషష్ఠీసమాసః - తృతీయాభ్యాంకర్తరినిషేధాత్ - దధేదధారసూనమితశేషః - గమ్యాత్ప్రేక్షా || ౨౭

మూ॥ వినిహితంపరితాపినిచందనంహృదితయాభృతబుద్ధుదమాబధౌః ఉపరమణుహృదంహృదయేశయంవిధురివాంతగతోడువరిగ్రహః || ౨౮

వ్యా॥ వినిహితమితి || తయాభై హృదపరితాపినిహృదయేవక్షసివినిహితంభృతబుద్ధుదంపరితావధకృషీటకం - చందనం - సుహృదంసఖాయం - హృదయేశతత్తదిహృదయేశయంసుహృదం - అధికరణశేతేరిత్యన్త్రత్యయః - శయవాసవాసిష్టకాలాదిత్యలుక్ - ఉపరమణుదసర్వణ - అంకగతోడుపరిగ్రహః - అంతఃస్థతారవాచకరఃవిధురివాబధాతిత్యప్రేక్షా || ౨౯

మూ॥ స్తరహుతాశనదీపితయాతయాబహుముహుస్పరసంసరసీరుమామ్ | శ్రయితుమధావధేతృతమంతరాత్వసితనిర్మితమర్తరమృజ్యోతమ్ || ౩౦

వ్యా॥ స్తరేతి || స్తరహుతాశనదీపితయాకామాగ్నితప్తయాతయా - బహుభూరిసరసంసార్ద్రం - సరసీరుహంసరోజం - ముముఃశ్రయితుంశ్రేత్తాయనసేవతుం - అధాపథిఅధాపథ్యకృతం - తత్పర్యంతమానీతంసత్ - అంతర్భూషణ్య - త్వనితేనభైమినిశ్వానేసనిమితంమర్తరంసద్యశ్చోషాత్కృతమర్తరతబ్దంసత్ ఉజ్జితంతైయథావిత్ర్యతం - తథోష్ణస్పన్నిశ్వాసఇతిభావః || ౩౧ || అథమర్తరః | స్వనితేనస్త్రిశ్చణ్ణానామిత్యమరః - ఉచ్ఛగ్ధగ్ధాసంబంధేపిసంబంధోక్తైరిత్యనూత్రిభేదాలంకారః || ౩౨

మూ॥ ప్రియకిరగ్రహమేమమవాప్యృతిస్తనయాగంతవతామృతిఃస్త్వితి | జగదతుర్ముహితేహృదినిరజేదవధుకుట్టలనెనవృధుస్తనీమ్ || ౩౩

వ్యా॥ ప్రియేతి || హృదివక్షసి - నిహితేస్యస్తే - నీరజేపత్నే - దవధుఃపరితాపః - దూఙ్గఃత్విత్వాదధుప్సృత్యయః - తేనయత్కుట్టలనంముకుళసం - నివీడ్యగ్రహణమితియావత్ - తేన - పృథుస్తనీందమయంతిం - తవస్తనయగంకర్తృవిజమనేనప్రకారేణప్రియకరేణగ్రహంనివీడ్యగ్రహణం - అవాప్యృతి - కిన్తుకిమగ్ధంతామృతీతిజగదతురూచతుః - సూనమితశేషః || ౩౪

మూ॥ త్వదితరోనహృదాపిమయాధృతః - పతిరితీవనలంహృదయేశయమ్ | స్తరహవిర్భుజిబోధయతిస్తసావిరహపాండుతయానిజశుద్ధతామ్ || ౩౫

వ్యా॥ త్వదితి || సాభైమి - హృదయేశయంహృదిస్థితం - నలంత్వదితరస్త్యతోన్యస్సహసూతానౌవాసతిః - మయాహృదాపిసభృతఃకునసాపిసచింతితః - ఇతినిజశుద్ధతారితిత్వనిదోషతాంపాండుత్వంచ - విరహపాండుతయాతవ్వాప్యజేనేత్యథాః స్తరహవిర్భుజిబోధయతిస్తేవ - మదనాగ్నికుగ్ధాసాటిగ్నివేగస్పనిద్ధిసీతారామవిజనలంబోధయామానేవేత్యప్రేక్షా - గతిబుద్ధిత్యాదిసాటికీర్తర్కశస్యతాత్పర్యమ్ ||

మూ॥ విరహాత్ ప్రతదంఁగని వేళితాకమలినిని మివద్దళముష్టిభిః కిమవనేతు
మచేష్టకేంఁచరాభవితు మైహతత్త్వదధుంపుధుమ్॥ ౩౨

వ్యా॥ విరహేతి॥ విరహాత్ ప్రేతదంఁగేభై మిహరీరేనివేళితానిహితాకమలినిపద్మల
తా - నిమిషద్విరాసమద్విరాసైః పతైః ౧ రేవముష్టిభిఃముష్టిబంధైః కరణైః - శృఙ్గుంకద్ద
వభుంఁ స్వాస్తావం - అపనేతుమచచ్చే త్తుమచేష్టకవ్యాప్రియకకిం - చరాభవితుం తిర
స్కృతుఁ మైహతకిం - అచేష్టకకిమిత్వత్వే ౧ యై - వస్తుకస్తుకకిం విత్కర్తుం శకాః - ప్ర
తుష్టతస్యయమేవదగ్ధేత్యధాః - సోయంభీషకస్యథయ ప్రవేశఇతిభావః - అతవివాన
భోకత్వైలితక్షణోవివమూలంకారః - తదుత్తాపితాచేయముత్వే ౧ యేతసంకరః॥ ౩౨

మూ॥ ఇయమనంఁగశరావళినన్నగతుతనిసారివియోగవిషాదాః శశిః శై
వఖిరాంశుశరాదితాకగుణనిరనిధౌనిదధౌనమ్॥ ౩౩

వ్యా॥ ఇయమితి॥ ఇయంధై మిహనంఁగశరావళిరేవపన్నగాఃతైః కతంక్షుతిః - నపుం
భవేభావేక్షః - తేనవిసారితావ్యాపినావియాగేనై వవిషాద - ఆవశావివశాసతీ - ఖరాం
శో వ్రీగ్నాంశోఃకరై రదితాపీతితాశశిశేవకంజనంకరుణనిరనిధౌశోకరసాదౌ ॥ ౩౩॥
కరుణస్సురనేవృత్తికృపాయాంకరుణామతేతివిశ్వః - ననిదధౌనిదధావేవ - నిమజ్జయా
జూనై వేత్యధాః - అత్రయాచకోపమహారంగాంగీభావేనసంకరః॥ ౩౩

మూ॥ జ్వలితమన్నథవేదనయానిజేహృదితమాద్రుణమృణాళలతాపితా
స్వజయినోస్తుప్రయాసవిధస్థయోమాలినతామభజన్చుజయోభ్యుకాశమ్॥

వ్యా॥ జ్వలితీతి॥ తయాభై హ్య - మన్నథవేదనయామదనజ్వరదుఃఖేన - జ్వలితి
ప్రజ్వలితేనిజేహృదివక్షసి - అపితాతాత్రాహసరసామృణాళలతావిసవల్లీ - స్వజయి
నూఃస్వజేతోః - జిహ్వతైత్యాదిదాఇనిప్రత్యయః - భుజయోస్తదీయయోరేవసవిధస్త
యోస్సమిపస్థయోస్సతోః - ప్రమాత్రపయేవేత్యధాః - గమ్యాత్వే ౧ యై - భృశంకలి
నతానై వణ్యోమభజన్ జితోజేతురగ్రేలజ్జయోనై వర్ణ్యంభజతితిభావః॥ ౩౪

మూ॥ పికరుతశ్రుతికంపినిశైవలంహృదితయానిహితంవిచలద్వభౌనత
తతద్దశహృచ్చయకేతునాహతమివస్వతనూఘనఘుషికా॥ ౩౫

వ్యా॥ పికేతి॥ తయాభై హ్య - పికరుతశ్రుత్యాకోకిలహజితశ్రవణేన - కంపినివే
పమానేహృదివక్షసి - నిహితంశై త్యాధాంస్యస్తం - విచలత్ - ఆధారవలనాదిభావః -
శై వలంస్వతస్వాశై వలశరీరేణసహాఘనఘుషికాతాభృశసంఘుషికా - ద్వయారపిజల
చరత్యాదిభావః - సతతంకద్దతస్యభై మిహృద్దతస్యహృచ్చయస్యకామస్యకేతునావి
హ్నా - మత్వే ౧ న - హతరతాశితమివబభావిత్వత్వే ౧ యై॥ ౩౫

మూ॥ నఖిలమోహంశేనతదాననంఁగలమనశ్శశికాంతకబోధితే॥ ఇ

తరధాభ్యుదయోశినస్తతఃకథమనుప్రసదశ్రుమయంపయః॥

౩౬

వ్యా॥ నేతి ॥ నలమనఃకర్మ - మోహవశేనవిరహప్రయుక్తాఙ్గానబలేన - తదా
ననంభైమిముఖంకర్మ - శశికాంతమిందుసుందరంబిందుపలంబ - నాబోధిభిలునామ
ధంకిమితికామఃబుద్ధ్యతపితేత్యధః - తచ్చసత్యమితీభావఃదీపజనేత్యాదివాకరరచితః -
ఇతరథాతదాప్యత్యేశశినోభ్యుదయేతతోభైమిముఖాదశ్రుమయమశ్రుమాపంపయః -
అనుప్రసక్త్యతం - చంద్రోదయేపయస్యాశ్చంద్రకాంతత్వంసత్యమిత్యధః -
చంద్రోదయేవాహూత్రేకామరేచితీభావః - ద్రవతేలుఃశీతిశ్చత్యాదివాక్యేశ్చభావో
రువజాదేశః॥

౩౭

మూ॥ రతిపతేర్విజయోస్త్రమిమర్మధాజయతిభీమనుతాపితక్రవసా॥
స్వవిశిఖానివశంచతయోతతోనియత్రమైహతయోజయతుంసతామ్॥

౩౮

వ్యా॥ రతిపతేరితి ॥ రతిపతేఃకామస్యయథేమః - విజయస్యాస్త్రం - విజయో
స్త్రం - విజయపాథనమాయుధం - జయతి - తథైవసాభీమనుతాపివిజయోస్త్రంసతీ
జయతి - తతస్తస్మాదేతోఃసకామఃస్వస్యవిశిఖానిషూనివ - తాంభైమిం - పంచత
యోపంచసంఖ్యాకత్వేనకురజేవచ॥ ని॥ పంచతాపంచభావేస్యాత్వంపతామరజేవచే
తివిశ్వః - దయాజయతుమైహత - స్వేమధమకవిజయోస్త్రత్యేనపంచత్వేనాపిదయాజయ
తుమైహత - నియతంసత్యమిత్యత్యేయధః - అన్యథాకిమధకామేనామితంపిదయే
దితిభావః - ఉపమానోత్పేక్షయోస్పంకరః॥

౩౯

మూ॥ శశిమయందహనాస్త్రముదిశ్వరంమనసిజస్యవిమృశ్యవియోగిని
ర్ముషితిచారుణమశ్రమిమోదసౌతమితంప్రతిశస్త్రముపాదదే॥

౪౦

వ్యా॥ శశిమయమితి ॥ వియోగిన్యసౌభైమి - ఉదేతీత్వనిశ్వరముద్భృత్తజ్ఞశిజి
తిభావఃకర్వరవ - శశిమయంశశిరూపం - మనసిజస్యదహనాస్త్రం - ఆగ్నేయాస్త్రం
విమృశ్యలోచ్య - ఋషితివ్రాత్అశ్రుమిమోదాదుణంబరుణదేవతాకం - నాస్యదేవతే
త్యన్యైత్యయః - తస్యాగ్నేయస్యోనితంప్రతికారక్షమంప్రతిశస్త్రముపాదదే - ప్ర
యక్తవతిత్యధః - చంద్రతాపాసహిష్టురిశరతాకేవలమరొద్యధః - నాపహ్నువో
త్పేక్షయే॥

౪౧

మూ॥ అతనునానవచంబుదమాంబుదంసుతనురస్త్రముదస్త్రచక్షేత్ససా
ఉతమాయతనిశ్వసితచ్ఛలాన్ధ్వసనచస్త్రమమంచదముంప్రతి॥

౪౨

వ్యా॥ అతనునేతి ॥ సానుతమభైమి - నవంసూతనంబుదంమేఘమేవ - అ
తనునాఅనంశేనఉదస్తంఉత్తిస్తం - అంబుదమంబుదసంబంధ్యస్త్రం - పక్షస్యస్త్రం -
అవేక్ష్య ఆయతనిశ్వసితచ్ఛలాన్ధ్వసనిశ్వాసమిమోదమునుబుదంప్రతి - ఉదేతంప్రతి

౧౪౦ (నైవధకావ్యేనవ్యాఖ్యానే - చతుర్థాస్కంఠః)

శారదామం - శ్వసనంశ్వసనాత్మకమస్త్రం చాయవ్యాస్త్రం మమంబత్వాగ్రయః జ్యే-
శుభదశానాద్ధీ ప్రమదనజ్వరాదీభుః కుష్టుంబనిశక్త్యానేత్యధః - అత్రాపి సావజ్ఞా-
వోత్పే ౧౫॥

మూ॥ రతివతిప్రహితానిలహేతితాంప్రతియతీసుదతీమలయానిలే । త-
దురుతావభయాత్తుమ్మణాళికామయమియంభుజగాస్త్రమివాదిత॥ ౪౦

వ్యా॥ రతివతితి॥ ముదతీయంభైమీ - కులయానిలేవిషయే - రతివతి ప్రహితాని-
లహేతితాం - తామప్రయ క్తచాయవ్యాస్త్రం తాం॥ ని॥ శాశిశ్చస్త్రం ప్రహరణం
హ్యయథంచాస్త్రమేవచేతిహలాయధః । ప్రతియతీజానతి - ఇగ్గశ్చకరిసిప - తేనా-
స్తే ౧౫య ఉరుస్తాపఃతతోభయో - మృణాళికామయంబిసరూపం భుజగాస్త్రం -
అదితేవత్రతవతీమిమ్మ్యే ౧౫ - భుజగానాం చాతాహరత్వాదితిభావః - సాఘ్నారి-
చ్చేతీకారః । క్రాస్వాదంగాదితిసలోపః॥ ౪౦

మూ॥ న్యధితత్తద్ధృతిశల్కమివద్వయంవిరహితాంచతథాపిచజీవితమ్ । కి-
మథతత్రనిహత్యనిఖాతవాస్త్రనివతిస్త్రనవిల్వయుగేనతత్ ॥ ౪౧

వ్యా॥ న్యధితేతి॥ రతివతిస్తద్ధృతిశ్చైమీకృదయే - విరహితాంవిరహిత్యంచ - వి-
థాపివిరహిత్యేపి - జీవితంచేతిద్వయం - శల్కంశంకుమివ - న్యధితనిఖాతవానిత్యధః -
జీవతోవిరహఃవిరహిణోజీవనంచద్వేపిశల్కప్రామెఇత్యధః - దధాతేలుఃజీతజ్ -
స్థాఘ్నారిచ్చేతీకారః - క్రాస్వాదంగాదితిసలోపః - అధనిఖాతవానంతరం - తత్పల్కద్వ-
యం - స్త్రనావేవవిల్వే పరిగతవిల్వఫలేతయోర్భుగేన - తత్రమృదినిహత్య ఆహత్యనిఖా-
తవాకాకిం - యథాలోకేనిఖాతంశంకుంబాధ్యాయపాషణేనఘ్నంతితద్వదితిభావః -
శ్రూర్వాధోశల్కనిఖాతనూత్పే ౧౫ - ఉత్తరాధోనిహత్యనిహాననూత్పే ౧౫ - నిఖాత-
వానిత్యనువాదః॥ ౪౧

మూ॥ అతిశరవ్యయాతామదనేనతానిఖలపుష్పమయస్వరవ్యయాత్ ।
స్ఫుటమకారిఫలనన్యపిముంచతాతదురసిస్త్రనతాశయుగావణా॥ ౪౨

వ్యా॥ అతితి॥ తాందమయంతీఅతితరాంశరవ్యయతాశరవ్యంఅత్వంకురవ్యతా-
శరవ్యశబ్దాత్తక్రూరోతీతిగ్ధం తాల్లటశ్చతరిపిత్ - ఆకపివనిఖిలాయేపుష్పమయాసర్వ-
తరాస్తేహంవ్యయాత్క్యయాత్ - ఫలాన్యపిముంచతాషీవతా - మదనేన - తదురసిత్త-
మూవక్షసి - స్త్రనావేవతా తాశఫలేతయోర్భుగన్యాపణాక్షేపః - అకారి - స్ఫుటమి-
త్తుత్పే ౧౫ - శరదయేపాషణాదినాపిప్రహరంతితిభావః॥ ౪౨

మూ॥ అధముపలుబాహు నిందిత చంద్రయాన్తుతవిధుంతుదయాచత-
యాబహు । పతితయాస్త్రరథావమయోగదేనిజవదేశ్రువిమిత్రముఖిసఖి॥ ౪౩

వ్యా॥ అథేతి॥ అథానంతరం - స్త్రరథావమయోగామబ్ధరథావే - గదేరోగే॥ని॥

లోకవ్యాధిగదామయాభిత్వమరః - పతితయామగ్నయా - అతపివముఃపముఃపముః
 ధా - నిందితచంద్రయా - తస్యోద్ధీచకత్వాదితిభావః - ముఃపఃస్తుతోవిధుంతుదతీవి
 ధుంతుదోదామూర్త్యంతయా - విధుంతుదత్వాదేవేతిభావః || ౧ || తమస్తురామస్స
 భానుస్తైస్త్రిహితేయావిధుంతుదభిత్వమరః - విధ్వంసస్తేదభిత్వమరః - అ
 మద్విషాషదజంతస్యముమిముహూగః - తయాదమయంత్యా - అశ్రుమిశ్రంముఖం
 యస్యాస్యా అనిష్టేశంకయాదుదతీసఖీ - నిజగదేనిగదితా - విచక్రతోహ్యపకతా
 రంసిందతితదపకతారంపస్తాతీతిభావః |

౪౩

మూ || నరసురాజ్జభరామివయావతాభవతియస్యయాగంయదేహసా
 విరహితామపితద్రుతవమ్యవక్షణమితంనకధంగణితాగమే |

౪౪

వ్యా || సరేతి || సరసురాజ్జభరామివయావతాభవతియస్యయాగంయదేహసా
 సాకాలేన - యస్యజంతోర్యద్యగంభవతి - గదితాగమేజ్యోతిశ్చాస్తే - తత్సర్వ
 వక్ష్యమేవేతిశేషః - యథాబ్రహ్మణోదివందేవాదిసాయుగాదికమిత్కుత్తం - త
 ద్వదస్యస్యాపిగదితాస్తే - తత్సర్వమితిభావః - తతఃకిమిత్వాశంక్యాహ - తహివి
 హితాంతద్యగం - కథంకిమితి - రతవతామవియుక్తానాయువాంక్షజేనమితంగదితం
 న - అవియుక్తానాయువాంక్షజేనవియుక్తానాయుగమితిమితిసోక్తమిత్వధా - తథాత
 స్యాపితైకక్షణఃపితైకయగకల్పాభాదిత్వధా ||

౪౫

మూ || జనురధత్తసతీస్తరతాపితాహిమవతోనతుత్సహేమాదృతా || జ్ఞ
 లలితాలతలేలిఖితస్మతీవిరహపవహరస్యనలోచనమ్ |

౪౬

వ్యా || జనురితి || సతిభవభూర్వపత్నిదక్షకన్యా - స్తరతాపితాహిరహస్మితస్తా
 హిమవతోజనుజన్మాధత్త - తస్యహిమవతోమహిమా ఆదృతోయయాసాతన్నహిమా
 దృతా - ఆదృతతన్నహిమాసతీకున - ఆహితాగ్నాదిత్వాన్నిష్టాయాఃపరనికారక
 విరహతాపశాంత్యధాం హిమాద్రవజాతా - సతుతత్తపస్వా మథ్యానురోధాదిత్వ
 త్సే - మరస్యసాలతలే - నిఖితోబ్రహ్మచారిభిరఃసతీవిరహవివజ్వలతి - లోచనం
 ఘోత్యారోహ్యపన్నవాలంకారః |

౪౭

మూ || దహనజానపుభువవధువ్యధావిరహజైవపుభుర్వదివేపుతమ్ | ద
 హనమాశువిశంతికధంస్త్రియఃప్రియముపాసుముపాసితముద్ధురాః |

౪౮

వ్యా || దహనేతి || దహనజా అగ్నిదహజన్మావధువ్యధాతాపక్షింపుభుః అ
 ధికాన - కింతు - విరహజైవపుభుః ఈదృశంనయది ఇదమితంనచే - స్త్రియః - అ
 పాసుమపగతప్రాణంమృతంప్రియం - ఉపాసితంప్రాప్తం - ఉత్కృష్టేష్టధూభారోయా
 సాంతాడిధురాః - అనగతాస్సత్యభిత్వధా - ఋక్పూరిత్యాదిసాధుసాంతోకారక
 కళహకుదహనందిశంతి - అగ్నిదహజన్మిరహదాహవివాధికభిత్వధా - తస్యతత్సరి

౧౪౩ (నైవధకా వ్యేసవ్యాఖ్యానే - చతుర్థాస్కంః.)

మూలాక్షరస్త్రీకామగ్నిచరేకకార్యణసమధనాత్కార్యణకారణసమధనయా
పాతానంతరవాసః || ౪౬

మూ || వృద్ధిలరంతికలౌనిత రామమూర్విరహిణీవధవంకకళంకితాః | కు
ముదసఖ్యకృత స్త్రుబహిష్కృతాస్సఖివిలోకయదుర్విన్యయంవిధోః || ౪౭

వ్యా || వృద్ధితి || విరహజీవధాన్యఃపంకకీచాప్తుః || ౧ || ఆస్త్రీపంకంపుమాకావా
వైత్యకురః - తేనకళంతితాస్సంపాతకళంకాః - అమూఃకళాః - వృద్ధి అభ్యంతరేనిత
తారిలుకంతితకళంతే - కుముదై స్సఖ్యంకువకళంతితత్కృతఃపినుద్ధాత్యధాః - తా
స్సుకళాఃపహిష్కృతాః - హేసఖి - విధోదుర్విన్యయందౌజన్యం - విలోకయదుర్జ
దాఃపాపిష్టానంతఃపురస్వంతివినుద్ధాకబహిష్కృతస్వంతివిభావః || ౪౮

మూ || అయివిధుంపరిష్కృచ్ఛగురోఃకుతఃస్ఫుటమశిశ్మతదాహవదాన్యతా |
గ్లపితంభుగళాద్ధిరళాత్త్వయాకిముదధౌజడవాబడ బాసలాత్ || ౪౯

వ్యా || అయీతి || అయిసఖి - విధుంపరిష్కృచ్ఛ - హజడమూధత్వయా నాహవ
దాన్యతాదాహదాత్వత్వం - దాహకత్వ మిత్యధాః - కిం - గ్లపితంభుగళా వ్యోపిత
శంభుకంధార్ - గరకాత్కృల కూటార్ ఉదధౌబడదాసలాత్వామకః - కస్తాద్గురోః
స్ఫుటమశిశ్మతశిశ్మతా - అభ్యస్తేత్యధాః || ౫౦

మూ || అయనుయోగివధూఃపదపాతకై భృగమిమవాప్యదివఃఖలుపాస్య
తే | శిలినిశాద్యపదిస్ఫుటమత్పత్రగణాధికతారకీతాంబరః || ౫౧

వ్యా || అయమితి || అయంవిధుఃఅయోగివధూవధపాతకైఃవియోగిస్త్రీహింసాపా
తైః - కరణైః - శ్రమింశ్రమణం - అవాప్యప్రాపయ్య - ఆప్నోత్యేణ్యంతార్క్వోల్ప
వాదేశః - విభాషాపరిమితకల్పదయాదేశాభావః - శిలినిశాద్యప్తపక్షరాత్రిస్త్రామేవ
దృశ్యశిలాయాం - స్ఫుటంతఃపాతకేగాద్విదళంతఃతతఉత్పతంతశ్చయేకతాఃఖండాఃతే
మింకైరధికంతారకీతాంబరఃభూమ్నూతారకవక్రృతాకాశస్పృక్ - ఆతపితకృష్ణ
పక్షేతారకబాహుశ్యమితిభావః - తారకవచ్ఛబాత్రత్కరోతీతిగ్న్యంతాత్కమూడితః -
విల్లితోలుగితిమతుపోలుక్ - దివంతరిష్యన్నిపాత్యతేఖలు - ఉత్కటపాపకారిణః -
పురేతరిత్రాబ్ధిశిలాయాంనిపాత్యచాన్యంతఇతిభావః || ౫౨

మూ || స్వీచుభిధౌహవిధుంసఖిమద్దిరాకిమిదమూర్దుగదిక్రియతేస్వయా |
సగణితంయది - స్తవరహానిధౌహారశిగ్ధస్థితిభూరపివిన్దితా || ౫౩

వ్యా || స్వమితి || హేసఖి - త్వం - మద్దిరాకిమిదమూర్దుగదిక్రియతేస్వయా
రమీరాహ - మనుహస్త నేతిభావః - కింకిమధామిదమూర్దుగస్త్రిచభాత్కంకమ
అభిక్రియతేఆచర్యతే - పదానిధౌజన్యగణితంయదిమాస్త్రి - హారశిరపివస్థితిభూసా

నాశభూమిసాపివిస్తృతా - మహామలద్రావణసృశంభుశిరోధృతస్యతేదమనుచిత
మిత్యధః || ౫౦

మూ || నిసతతాపినమందరభూభృతాన్వముపిధౌశశాంభనమూనికారః |
అపిమునేర్జతరావిణిజీర్ణతామకగతోసింహురపమూనిధే || ౫౧

వ్యా || నిపతతేతి || హేళశలాంభన - పతనంకేత్యధః - ద్మముదిధౌనిపతతా - మ
తనసమయఇతితేషః - మందరభూభృతామందరాద్రిజాపినమూనిక - పినమూనిక
తాచమితసమద్రస్యమునేరగస్త్యస్య - జతరాప్తిపిజతరాసల - జీర్ణతాంనగతో
శి - వాతాపినదితిభావః - బలతేభేదే - మత్పాగ్నవిచర్యంతవాయుచోరావః || ౫౧

మూ || కిమనుభిరర్థితైర్జడమన్యసేమయినిమజ్జతుభీనసంతాపనః | మమకీ
లశ్రుతిమాహతఃకఠికాంనలముఖేందుపరాంవిబుధస్సన్ || ౫౨

వ్యా || కిమితి || హేజడమాధ - గతితైర్నిష్కామితైఃఅనుభిసాజైః - స్వమూర
జేనేత్యధః - భీమసుతామనూమయచంద్రేనిమజ్జతునిమజ్జేత్ - సరభావనాయాంబాత
ఇతిమన్యసేతి || శ్రు || యత్రాస్యపురుషస్యాగ్నింవాగ్మ్యేతివారంబాణ్యమురాదిత్యం
మనశ్చంద్రదిశశ్చోత్రంపుభిగ్ంశతీరమాకాశమాత్మేషభీర్లోచునివనస్పర్శితేకా
లపుర్రోహితంవరేతశ్చనిధీయత ఇతిశ్రుతిప్రామాణ్యాదితిభావః - సోపిభృథాభిమానఇ
త్యాకా - సఃపుతమనశ్చంద్రమేతేత్యేవం రూపాభో - భిధయో యస్యాస్తాం - కదధి
కాం - తేషుద్విభాషేతికప్పమాహంతః - ప్రత్యయస్థాత్కాయుర్వస్యాత ఇతాప్యను
చఇతికారః - శ్రుతింశ్చార్యోక్తవేదవాక్యం - విబుధోదేవోవిద్వాంశ్చ - స్వరంసలస్యము
భేంబుఃముఖరంద్రఃపరోముఖ్యాభోయస్యాస్తాంతత్పరాం || ని || పరంబారాస్యముఖ్యే
ష్యితిదేజయంతి - మమకీలకాకేలబ్రూతేభిలు - విద్వద క్తవివాభోగ్రాహ్యఇత్యధః
పరతోపిమేధతాగ్నలవివనాన్యఇతిభావః || ౫౨

మూ || ముఖరయస్వయశోనవడిండిమంజలనిధైఃకులముజ్జ్వలయాధునా ||
అపిగృహ్ణావధూవధపౌరుషంహరిణలాంభనముంచకదర్దనామ్ || ౫౩

వ్యా || ముఖరయస్వేతి || హేమరిణలాంభనశశాంక - యశఃపఃసవడిండిమం కీలా
ప్రకాశకంసూతనవాద్యవిశేషం - ముఖరయస్వముఖరం రవణంకురు అధునాజలనిధే
స్త్యజ్జనకస్య - కులముజ్జ్వలయాప్రకాశయ - వధూవధపౌరుషమపిస్త్రీవధతార్యంబ
గృహగస్తీకురు - కంతుమత్పితోధణఃకదధఃషీడాకరః - కోకత్రత్పురుషేచేతిమకబస్య
కదాదేశః - కదధీకరణంకదధనాకదధశశస్త్రత్రత్పుర్రోహితస్యంతామ్యుచ్ - తాం
ముంచ - శీఘ్రంమూరయచమపీదయేత్యధః - తావధూవధస్యానిష్ఠత్వేనావిధయ
స్యవిధానాత్ - విషంభుశేద్యేతివన్నిషేధపరోవిధ్యభా - ఇన్ద్రసింహేభాభానపరామే

౧౪౪ (నైషధకావ్యేనవ్యాఖ్యానే - చతుర్థః స్కంధః -)

జాలంకారభేదః - తథాచాలంకారసూత్రం- అనిష్టవిధ్యవాసవ్యతే॥

మూ॥ నిశితశిఖజక్తైతవభానుతామసతిభాన్వతితావయపాపమామ్॥
అహమహన్యఃపూర్వాయితాన్తితేపునరహర్పతిగ్ధతగర్పతామ్॥ ౫౪

వ్యా॥ నిశీతి॥ హేళకాపాపహర॥ ని॥ నృతసోభామకఃకూరకాపాపహర్యమ
 రః - నిశీథాస్వత్వసతి - కైతవభాసుతాంకపటసూర్యత్వంభజ - మాంతాపయ - కిం
 జ్ఞహంచాపని - అమర్పతినాసూర్యేణ - అమరాదీనాంపత్యాదిస్వేతిరేఫాదేశః - తె
 తవనిధుఃతదర్పతాంనిరహంకారతాం - అవలోకయితాస్మిద్రక్ష్యేమిత్యర్థః - లుటి
 మిహేతానీశ్రత్యయః - జాపిష్టాఃస్వనాకమాసన్నమచశ్యంతఃపదాకాహంసం తీర్థావః॥

మూ॥ శశకళంకభయంకరమాదృశాంజ్వలసీ యన్నిశిభూతవతింశ్రితః॥
తదవ్యుత్సృతవేద్యశభూతతాచ్ఛుతకరీ పరమార్థవిధూనసీ॥

[illegible]

మూ॥ శ్రవణపూరతమాలదళాంకురంశశికురంగముభ్రాసఖిషీపః కిమపి
తుందిలితస్థగయత్వముంసవదితేనతదుచ్చస్వసమితుణమ్॥ ౫౬

కావ్యే శ్రవణేతి || హాసభిశ్రవణపురఃకాణావతంసః-యః ప్రహులదళాంకురస్త
 మాలవల్లభః ప్రం - శశికురంగసమముఖేన త్రైగిణీశ - తేనదళాంకురేణ సతది - కిమపి
 కింయదపి - తుందిలితః కుందిలికృతః స్థూలీకృతః స్పృశ - ఆముంశశనంస్తగయతేషాదయః
 తా - త తస్మాద్దేవో-క్షేణముచ్చస్వినిప్రాణిమి రుదాదిభ్యస్తార్వధాతుకబిభీతాకః ||

మూ॥ అసమయేమతిరునిష్ఠతిథ్యునంతరగతైవగతాయదియంకుహూః॥
పునరున్మేతినిర్ద్యునివాన్యతేనభిముఖంనవిధోఃపునరీశ్వరే॥ ౫౭

వ్యా॥ అసమయవితి॥ సాసభి- అసమయేదుతికాసభ్యర్థిఃసాద్వివతిఃసేతిక్రమం
 నకుయాగ్యకాలవిశ్వభూః- మతః- యద్యస్తాదియంమహాఃసప్త చంద్రానాచాస్యా-
 కరకతాస్యాంతతైః- ఈ ససమత్రకతాచగతా- తతాస్తాం- పునరుజ్జేపునరాగచ్ఛ

విచేదిత్యధాః - నిరుద్ధస్యనివాస్యతేహాప్యతే - తస్య ఫలమాహ - విధోముఖం పునర్మే
త్యతే - తస్యా ప్రస్నాశకత్వాదితిభావః - హాపివ్యస్యతస్యాదర్శనమేవఫలమిత్యధాః -

మూ॥ అయినుమైపచకోరశిగున్తు నేర్వ జతిసింఘపిలస్యనశివ్యతామ్ |

అశితుమబ్ధిచుధీనసతోస్యవాతశికరాఃపిలతఃకలిసికగాః | ౫౮

వ్యా॥ ఆయాః॥ అయిసభి - విషమమచకోరశిగుర్విషపరీక్షోగ్యహాసంబధి
తోపాలచకోరః - యథాహాకామండః॥ శ్లో॥ చకోరస్యవిరజ్యేతేనయనే విషదశనా
దితి - పిలతిపిలః - హస్తా శ్చే త్యాదివాశత్యప్రవృత్తయేపిబాదేశః - సింధోఃపిలస్యసము
ద్రపాయమౌమునేరగ ప్రస్థస్యవిష్యతాం - ప్రజతితికామః - ప్రజతిత్యధాః - తథా
చ - ఇయంచకోరశ్చంద్రనిశ్చేషంచాస్యతీత్యాశయః - సచైతదశక్యమిత్యాహ-అబ్ధి
మశితుంపాతుమధీతవతఃఅభ్యస్తవతః - అతపివపిలతః అబ్ధిపానప్రవృత్తస్యాస్యవకో
రస్య-శశికరాఃకలివాశికరాఃకలిచిత్కతాఇత్యధాః - అత్రసముద్రపాయసౌదండా
పూపికయాశశికరపానసిన్ధేరథాశుత్తిరలంకారః॥

మూ॥ కురుకరేగురుమేకమయోఘునంబహిరితోముకురంచకురుప్యమే॥
విశేతితత్రయదైవవిధుప్రదాసభిసుఖాదహితంజహితోద్రుతమ్ | ౫౯

వ్యా॥ కుర్వతి॥ హేసభి - వికంగురుంచుహంతం అయోఘుసంతప్తాయః పిండఘట్ట
సంతిగూముద్గరం - కరేకురువిభృహీత్యధాః - ఇతోస్తాత్పాథనాద్భహిఃమేమమముకు
రందర్శనంచకురుష్యవిధేహి - తత్రముకురేయదావిభుర్విశిష్టవిభలతి - తత్రైవసుఖా
దసాయాచాత్ - అహితంశత్రుంతంవిధుండ్రుతంజహిమారయ - హంతేలోకాటిసిపిహిరా
దేశః - హంతేజగదౌజాదేశస్యాసిద్ధవదత్రాభాదిత్యసిద్ధత్వాన్నహేర్లుక్ అత్రచంద్రప్ర
హరాదిప్రలాహమేఘసందేశాదివస్తదసౌన్యాదవికారాఇత్యనుసంధేయం॥

మూ॥ ఉదరపవధృతఃకిముదన్వతానవిషమోబదబానలఃద్విధుః | విప
ముశ్చితమప్యమునాససస్త్రరహారఃకిమముంబుభుజేవిభుః | ౬౦

వ్యా॥ ఉదరఇతి॥ విషమఃప్రారకర్తావిభుః - ఉదస్వతాఉదధిసా - ఉదన్వానవిభౌ
చేతినిపాతః - బదబానలవద్భదబాగ్నివాతుల్యం - తేనతుల్యం త్రియాచేద్యతి - ఉదరే
కుక్షేవేవకింసదృతఃఆద్రవా అమునాఉదస్వతాఉజ్జితమప్యముంబిదుంబిభుస్సుమధాః
స్త్రరహారః - విషవద్విషేణకాలమాహేసతుల్యం - పూర్వవద్యతి - కింసముభుజేసగ్రసతే
ఉభయథాపిస్వయంజేవేమితిభావః॥

మూ॥ అనితమేఘసురాశితమప్యభూన్నపునరేవపునర్విశదంవిషమ్ | అపి
నివీయసురైఃజగన్మయంస్వయముదేతిపురర్షమాణాఃమ్ | ౬౧

వ్యా॥ అనిమితి॥ ఆణామణావేజారం - తత్రజాతఇత్యగ్నిత్యయః అనితం
మేవకంవిషంకాలమాహాభ్యుమేకేనైవసురైఃమహాదేవేన ఆశితంగతమపిపునర్మాఘా

స్వాజని- ఏషచంద్రోనామాగా-వంశితదంబిషంపునస్మితవిషంతుసురైర్భృశుభిదే-వైః-
 ప్రథమాంపివతేవహ్మైత్యాద్యుక్తక్రమేణ- నిసేయజనితక్షయంకృతనాశమపి- స్వయం
 నవంతద్రూవేణైత్రపునరుతేత్యాగద్యతీతివ్యతిరేకః॥ ౬౧

మూ॥ విరహీషగవధవ్యసనాకులంకలయపావనుశేషశంవిధుమ్ । సు
 రనిపీశసుధాఃకుపాపవంగ్రహవిదోవిపరీతకథాః॥ ౬౨

వ్యా॥ విరహీతి॥ హేసఖి - విరహవగవధవ్యసనేవాసత్వాప్యతికులంకలయం
 సశబ్దం - ఆశేషకళంకుఁగణకళంకదుం - పాపంకలయ ప్రారంభి - సురైర్నిపీతాసు
 భాయస్వతం - షీణమిత్యధః - కైషికకీకపుకూసాంతః - ఆపోస్వతరస్వామితివిక
 ల్పార్థ్యస్వాభావః - అపాపవిపాపాపకస్తంసామ్యంకలయ - తథాకార్యదశనాదితి
 భావః - కింతుగ్రహవిదోదైవజ్ఞాసుకధంబిషరీతికథాః॥ ౬౩॥ షీణేంద్యర్కార్కభూపు
 త్రాఃపాపాస్తత్పంయతోబుధః - పూర్ణచంద్రబుధాచార్యశుక్రాస్తేయ్యశుభగ్రహః ఇ
 త్యేవంబిరుద్ధవాచఃఆసుభవరోధాదంగుశ్యగ్రాదివాక్యవర్త్యవ్యవహారికవిభావః॥

మూ॥ విరహీభిర్భృశుమానసునాపియస్సబహుళః ఖలువత్సత్విహోజని ।
 తదమితిస్పృకలైరపియప్రతైర్వ్యరచిసాచతిధికిచమాకృతా॥ ౬౪

వ్యా॥ విరహీభిరితి॥ యఃపయోవిరహిభిఃపమమనంసత్కారమవాపిప్రాపితః షీ
 యమాణచంద్రత్వాదితిభావః- అచక్షుర్వాదాప్తోతేగ్యంతాత్కర్తృణిలుచ - గతిమ
 ద్భీత్వాదివాచిః- తుఃకర్తృత్వం - అంతేక రుశ్చకమణ ఇత్యధిధానం - సవిరహిభి
 ర్భృశుమాకృతఃపక్షః- ఇహస్త్రికలోకే - బహుబహుకారంలాటిఅద త్రఇతిభ్యవృత్తత్వా
 బహుళః- ఆతోనుపసగే-కః - నతుబహురాలజితిభావః-అజనిజాతః - ఖల్విత్సుల్లే
 యై- కించతత్రాపియత్రయస్యాంతిధానకలైరపిలైర్విరహిభిఃతదమితిస్తవ్యబహుమాన
 స్యామితిరవరమితిర్వ్యరచిఅకారి - నష్టచంద్రత్వాదితిభావః - సాచతిధిః- అటాఅమి
 తిర్భృశుమానసాస్యామితిభ్యవృత్తత్వాఅమాఅమానామకాకృతాకిం - మాతేర్భావాధే
 సంపదాదిత్తిపిసంజ్ఞకునేమత్వధి-యేచాకారప్రత్యయే - యస్యేతిలోపే - అజాద్య
 తప్టుప్ - నత్వకుసహభావోస్యాంసూర్యాచంద్రమసారితిభ్యవృత్తత్యేవృత్త్యే- ఆ
 మేతిసహాధే-అవ్యయం - తతోభావప్రధానాస్తత్వధీయ-కారాట్టాప్॥ ౬౫

మూ॥ స్వరిపుత్రీక్షుసుదర్శనవిభ్రమాత్కిముఃఘంగ్రసతేనవిధుంతుదః॥
 నివతితంవదనేఃపునుస్యధాబలివరంభసభంనిజమ్యుత్థతి॥ ౬౬

వ్యా॥ స్వేతి॥ విధుంతుదోరామః - విధుంచంద్రంస్వరిపోర్విష్ణుస్త్రీక్షంనిశితంయ
 త్పదశశాంతదితిభృశుమాత్పద్యశ్యమాలభృశుమాన్మగ్రసతేకిముతాలుభేదభయాదితి
 భావః- ఆస్యధాభయ-భావే - వదనేనివతితంవత్ప్రంతగతం - అతఏవనిజంస్వా
 యత్తం - బలికరంభనిభంపహృత, ధ్యుపనిక్రసత్ప్రద్యుతం - స్వాధిపేతమిత్యధః॥

సీ॥ కరంభాదధిసక్తవత్సరుః - విసమితశేషః - కథమృజ్జు తిడిదిరపిష్యుష్యే ॥ ౬౪

మూ॥ వదనగర్భగతం రనిజేష్ఠమూతశినమున్ము రాహురసంశయమ్॥
అశితవగళత్వయమత్వయం సఖివి నాగళనాళవిలాధ్వనా॥ ౬౫

వ్యా॥ వదనేతి॥ హే సఖి - యద్వా రాహుః వదనగర్భః గతమస్యాంతః ప్రవిష్టం
శశికం - నిజేష్ఠయా స్వేచ్ఛయా - నౌర్హతి - అసంశయం సంశయో నాస్తి - అథా - భావే
వ్యయాభావః - కింత్వయం శశీ అశితో గళితవ - అత్వయం వి నా అకృతే జేత్వ భాః॥ సీ॥
అత్వయోతి కమేకృతృ ఇతి వై జయంతి - గళనాళవిలాధ్వనా కంఠనానాంతః కుహరమా
గేణ - గళితనిస్సరతి రాహుశ్శిరోమాత్రత్వేన కంఠనాళనిస్సృతస్యాశితస్వరూపాన్ని
సంయోగవిరహవిష్యపాపిష్టస్యేందోః పునరుదయ ఇత్యుష్యే ॥ ౬౫

మూ॥ ఋజువృశః కథయంతి పురావిదో మధుభిదంకిలరాహుశిరశ్చిదమ్॥
విరహమూర్ఛాభిదం నిగదంతి క్షయతి నజ్జతరానలః॥ ౬౬

వ్యా॥ ఋజువృశ ఇతి॥ ఋజువృశః తాదాత్మికకార్యమాత్రవిశేషః - సత్త్వాగామి
కార్యదశాన ఇత్యర్థః - పురావిదోః పురాణజ్ఞాః పూర్వపురుషాః - మధుభిదం విష్ణుం - రా
హుశిరశ్చిదం కథయంతి కిల - కిలేతి వాచ్యాయాం - విరహ మూర్ఛాభిదం వియోగి శిరశ్చి
దం - సనిగదంతి కామః - తత్ర చ కథనీయమిత్యర్థః - కుతస్తస్య రాహో జనరాన
లోయతి - అస్తీతి శేషః - శశీ క్షమ - సత్త్వాపిస్యాదిత్యర్థః - రాహుశిరశ్చేదనతదీయ
జర రాన్నివిచ్ఛేదకత్వాద్విరహి మారకం శశినముట్లేనయన్వయం విష్ణుర్విరహి శిరశ్చేదీత్యే
వంజ్యపదేశ్యః స రాహుశిరశ్చేదీత్యర్థః॥ ౬౬

మూ॥ స్వరః ఘోశుభిష్ఠ్వ రవైరిణాపఖమ్మగన్త్యయథా దళితంశిరః॥ స
సవది సుదధతుర్నివజౌదివః ఐతథాతమసోపకరోతుః॥ ౬౭

వ్యా॥ స్వర సఖావతి॥ రుభిః కాంతాంతిభిః స్వర సఖా స్వర సదృశాన్త్రితేవ - ది
వోభిషజౌ స్వరై వ్యత్యౌ - స్వరవైరిణా హరేణ దవతంభిన్వం - మఖసి చ మృగః తస్య - మృగ
రూపధారిణో మఖసీ త్యర్థః - శిరోయథా సవది సందతుః సందయో జయో మా సతుః
యాయస్య మిత్రం సతస్య జైరం నిర్యాసంతి తియ క్తం - కింతు హే సఖి కస్తమసో రా
హూరపితథాశిరస్సుం ధానంకరోతు - సకోపీత్యర్థః - హరస్య మఖమ్మగ శిరశ్చేదే పు
రాణం ప్రమాణం - అస్మినోః పునస్తత్సంధానే॥ శ్రు॥ తతో వై తాన్యజ్ఞస్య శిరః ప్రత్య
భతామతిశ్రుతిః॥ ౬౭

మూ॥ నలవిమస్తకితస్య రణేరిపోమిళళికిం నకబంధగళెనవా॥ మృత
భియాభృతముత్పతత ప్రమోగ్రహశిరస్తదస్మృతభయంధనమ్॥ ౬౮

వ్యా॥ నలేతి॥ అథవా - రణే - లేనవిమస్తకతస్య - తథాపిన్యతిభియామరణభయే
న - భృతముత్పతత ఉద్గర్భతో రిపోః - కబంధగళేన అపమూర్ఛాకతే బరకంఠేన సహత

౧౪౮ (నైషధకావ్యే సవ్యాఖ్యానే - చతుర్థఃస్కంః.)

మౌగ్రహస్యశిరః - తస్యగళస్యాసృజార తేనదృఢబంధనంనిబిడసంయోగంసత్కించమి
శతినసంగచ్ఛలే - తథాచతజ్జత రాగ్ని నాచంద్రోజీర్యేదితిభావః॥ ౬౮

మూ॥ సఖిజరాంవరిపుచ్చతమశ్శిరస్స మమ సౌదధతాపికబంధతామ్
మగధరాజవపుడశయ్యువత్కిమితిసప్రతీనీవ్యతికేతునా॥ ౬౯

వ్యా॥ సఖీతి॥ అధవాహ సఖిజరాంజరాఖ్యాంనిశాచరీంపరిపుచ్చ - అసౌజరాక
బంధతాంఅశిరస్మతాందధతాపికేతునాసమంకేతుగ్రహేనసహ - తమసోరాహ్యాశ్శి
రః - మగధరాజస్యజరాసంధస్యవపుడశయ్యువత్కిమితిరాధాభాగయోఽయ్యువత్యయగ
ళమివ - కిమితనప్రతీనీవ్యతినసంధత్రేశిరోమాత్రంకేతుఃతయోస్సంధానె పూర్వవత్తజ్జ
త రాగ్ని నాచంద్రోజీర్యేదితిభావః - జరాకృతాంగసంధానౌజరాసంధఇతిభారతీకథా
త్రాసుసంభేయా॥ ౬౯

మూ॥ వదవిధుంతుదమాళిమదీరితైస్త్వజసికింద్విజరాజధిఃసూరిపున్
కిమిదివంపున రేతియదీశ్శృకఃపతితవపనిషేవ్యహివారుణీమ్॥ ౭౦

వ్యా॥ వదేతి॥ హేళిసఖి - మదీరితైర్ముత్వాతైర్విః - విధుంతుదం రాహుంబదం
రేపుం ద్విజరాజశ్చంద్రోబాహుజశ్రేష్ఠశ్చతద్ధియాత్యజసికిం - తన్నాస్తీత్యాహ-య
ద్యస్తాదేవచంద్రోవారుణీంప్రతీచీంసురాంచ॥ ౭౧ వారుణీగంధదూర్వాయాంప్రతీచీ
సురయారపీఠవిశ్వః - నిషేవ్యగత్వాపీత్యాచపతితశ్చ్యుతఃపాతకీవ-ఈదృశఃపతితో
పిపునద్విజమంతరిక్షంస్వర్గంచపిఠియదికిం - ద్వయారపిపతితయారభోగతి రేవసూర్య
గతిరిత్యధాః - ఆతఃపతితస్యకుతిశ్చైర్మృత్యుంకుత ప్రరాంతద్వదోషశ్చేతిభావః॥

మూ॥ దహతికంతమయంఖలుతేనకింగరుడవద్దీవిజవాసనయోజ్ఞితః॥
ప్రకృతిరస్యవిధుంతుదదాహికామయినిరాగసికావిదప్రతా॥ ౭౧

వ్యా॥ దహతీతి॥ హేవిధుంతుదఅయంవిధుఃద్విజవాసనయా - ద్విజత్వసాహస్యే
నేత్యధాః - పాతిత్యేపిజాతేరసహయాదితిభావః - గరుడవద్గరుడస్యేవ - తత్రతస్యేతి
జతిప్రత్యయః - తేతవకంఠందహతిఖలుతేవదాహేనూజ్ఞితకిం - విప్రతాకావద-స
తాపీత్యధాః - తథాహి - అస్యైధోఃప్రకృతిః - నిరాగసినిరపరాధాయాంచయిదా
హికాదగ్ధి ౧ - అనపరాధస్త్రీసూతుకస్యకుతోబాహుమిత్యధాః॥ ౭౨ ఆగోపరాధో
మంతుశ్చేత్యమరః - పురాకిల - తుదితేనగరుత్మతాపిత్రాచేతేనస్లేచ్ఛ్యాణాభక్షయతా
తన్నిశితశ్చౌష్ణద్విజఃతద్దగ్ధకేవసహసోద్ధిణ ఇతిపౌరాణికీకథా - తథా మాఘశ్వాహ॥
శ్లో॥ విప్రంపురాపగతరాడివనిజాగారేతి॥ ౭౩

మూ॥ సకలయాకలయాకిలదంష్ట్రయాఃసమవధాయయమా యవిని
మితః॥ విరహిణీగణచర్వణసాధనంవిధురతోద్విజరాజభిశ్రుతః॥ ౭౨

వ్యా॥ సకలయేతి॥ విధుస్సకలయాకలయా - సకలాభిఃకళాభిరేవ - దంష్ట్రయా

దంష్ట్రాభిఃదంతవిశేషైః - ప్రకృతిద్రవ్యేణ-ఉభయ తజాత్యేకవచనం - యమాంతరి
తకాభాం - సమకథాయసమ్యగవహితీభూయ - విగహితీగణస్యచర్యగసాధనంకించి
దృక్షణసాధనం - వినిమిఃతఃకిల - బ్రహ్మణోతేషః - అతోస్తాద్దంష్ట్రాభిశ్చేషత్వాద్వి
జరాజిత్రుతఃసమిప్రవిశేషత్వాదిత్యభాః॥ ని॥ దంతవిప్రాండపాద్విజాత్యమరః-
అతోనాయముపేక్ష్యఇతిభావః॥ ౭౨

మూ॥ స్వరముఖంహరనేత్రముతాశనాజ్జ్వలదిదంవిధినాచక్రపేవిధుః॥
బహువిధేనవినిగివత్తైససాశశమిమాదధకాళి-యాంకితః॥ ౭౩

వ్యా॥ స్వరముఖమితి॥ అధవిధుశ్చంద్రోనామేదంస్వరముఖంజ్వలత్ప్రజ్వలదే-
విధినాతైవేనహరనేత్రముతాశనాచక్రపేమధ్యేత్యుక్తః - అధనాబహువిధేనవినిగి
వభేనయదేనఃపాపంతైనైవకాళికయాశ్యామికయాశశమిమాదంకితః - దాహకాళియా
నా - పాపకాళియానా - శశమిమాద్వ్యశ్యతఇతిపాపమోత్పేక్షయ్యయం॥ ౭౪

మూ॥ ఇతివిధోర్వినిధోక్తిసగహణావ్యవహితస్యస్వధేతివిమృశ్యసా॥ ఆ
తితరాండధతీపరమాజ్వరంహృదయభాజముపాలవతస్సరమ్॥ ౭౫

వ్యా॥ ఇతివి॥ అతితరామతిమాత్రం - అవ్యయభావాన్వృత్యయః - విరహజ్వరంద
ధతీసాదమయంతి - ఇతితంతవ్యవహితస్యవిప్రకృష్టస్యవిధోర్వినిధోక్తినిర్విగహణంనిం
దాచక్రధేతివిమృశ్యతిరణ్యరుదితప్రాయమితివిచార్య - హృదయభాజంసన్నిహితంస్వర
ముపాలవతనినింద - పాక్షికఫలసంభావనయేతిభావః॥ ౭౬

మూ॥ హృదయమాశ్రయసేవితమానకంజ్వలయసీత్రచనంగతదేవకిమ్
స్వయమపితుణ్మగ్ధనిజేంధనఃస్వభవిశానిహతాశనాతాశవతి॥ ౭౭

వ్యా॥ హృదయమితి॥ హేఅసంగమమేదంమామకం - తివకమనుకావేకవచనజ
త్యనిమనుకావేకః - హృదయమాశ్రయసే - తదేవేత్థంకింజ్వలయనిదహసి - బర-హతా
శకుబుః - స్వయంత్యమపిచుకమన్నాతీతిమనుతాశోగ్నికమణ్యోతదవత్ - తుణ
దగ్ధనిజేంధనోదగ్ధాశ్రయస్సన్నిత్యర్థః - కృభవిశానికృభవిచ్యసి-సత్వాపేత్యర్థః - అసదత్య
నేయబ- పరహంసావ్యసనేనాత్తనాశంసపశ్యసీత్యాశయేనహతాశేత్యామంత్రం॥

మూ॥ పురభిదాగమితస్త్వమద్యశ్యతాంత్రినయనత్వపరిస్థితిశంకియా॥
స్వగనిరైత్వతఃస్వచనాపిత్వయికింక్షీతేనయనైస్త్రిభిః॥ ౭౮

వ్యా॥ పురభిదేతి॥ హేస్వర - త్వంఆక్షిగతఇతిశేషః - అపేషసన్నికృష్టసాద్భావ
గ్ధుశశక్యత్వారద్యేష్యస్యచదాహనూగాదితిభావః - పురభిదాహారేణ-తివయనత్వం
త్రైక్షితత్వం - ముఖాదిత్యాన్లత్యావభావః - తస్యపరిస్థితిశంకియాం తృతీయాక్షీనైయ
ద్యభాదయేనేత్యభావః - అదృశ్యతాంగమితోనాశంప్రాపికః - గణిమద్భిత్వాదిహానిక
తుఃకమనైతత్తైగ్రవత్తః - యోతేకమశ్చకమణ్యఇతివచనాత్ - కంతు - కస్యచ

నావ - యస్య కస్యచిదపి - జనస్యాపి గతే దృగ్గోచరే ద్వేష్యచ॥ ని॥ ద్వేష్యత్వక్షిగతో
 వధ్యభక్త్యకురః - త్వయి త్రిభిర్నయ నైఃకించనిరై త్వతః మిమసనిరీక్షితం. అతో స్య త్రి
 యనత్వం వ్యథామేనేత్యధః - నాపిక్షిగత ఇచ మా దృశ్యాక్షిగతేపి త్వయి కృతీయాక్షినిరి
 త్మజాభావాదపరోపకారిణ ప్రస్య నై యర్థ స్సనిరీక్షణంచదేవస్య జితకామత్వా దనేన్య
 మేంతు కామజితత్వాదుత్పే ౧త్వత ఇతి - త్వయినిరై త్వతే త్వత కమణోపిస్తరస్య
 అనేకకైయ క్తస్యేతి న్యాయేన మాతరి ప్రహృతమిత్యాదికవా ధారత్వ వివక్షాయా
 మవివక్షితకమణాదీక్షితేచ్ఛావేలకారః॥ శ్లో॥ ప్రసిద్ధేరవివక్షితః కమణోకమిణాకా
 క్రియేతివచనాత్॥ ౭౬

మూ॥ సహచరోసిరతేరితి విశ్రుతిస్తస్యైవ సత్యపిమేనరతిఃకుతః | అ
 భనసంప్రతిసంగతిరస్తిచామనుష్యతానభవంతమియంకిల॥ ౭౭

వ్యా॥ సహచర ఇతి॥ శోస్తర - రతేః రతీదేవ్యాః సంతుష్టేశ్చ - సహచరోసిరిదిశు
 తిః ప్రసిద్ధిః - త్వయి వసతిశ్చాదయన్తే సత్యపి - మేకుతోరతిర్న అథవా సంప్రతివాంయ
 వయోస్సంగతిర్నాస్తి - కుతః - ఇయం రతిర్భవంతం నానుష్యతా కిల - కిలేతి వార్తాయాం -
 అనుమరణాభావాదసంగతిర్న కైత్యధః - అత్ర ప్రీతితక్షణాయోరతేదేవ్యాసహభే
 దాద్యవసాయాదయముపాలంభః - అతవిచారిణయో క్తిరలంకారః॥ ౭౮

మూ॥ రతివియక్తన నాత్మచరజ్ఞకింస్వమివమావపిలాపితవానసి | కథమ
 తావభృతస్తనంగమాదితరథాహృదయం నమదహ్యతే॥ ౭౯

వ్యా॥ రతిః॥ ఆత్మానంపరంవనతానాతీత్యనాన్యపరజ్ఞపర్యహతుకయార - మామి
 వరతినియ కంస్పృహత్వానమపితాపితవానీతు్యప్రేక్ష్యై - కుతః ఇతరథాహృదయం సంతా
 పనేతి తావభృతస్తాపరహితస్యతనంగమాత్వంపర్వాత్తమకృదయంకథం దహ్యతే - త
 ప్రస్పృహత్వాహాత ప్రస్పృహానిత్యధః - సంతాపనాదపిస్తయమతప్తేనాపిపరసం
 తాపఃక్రియతేతద్భీరై ర్యథాతస్తముఖైఃశిరీముఖై రితిభావః॥ ౮౦

మూ॥ అనుమహారనమారంభం న సారతిరితి ప్రధితాపిపతిప్రతా | ఇయ
 దనాభవగూఢపాతక్రీడయితయాపితయాసికిముద్గిహః॥ ౮౧

వ్యా॥ అనుమహారేతి॥ శోమరమారక - పతిప్రతేదిప్రధితాపిపారితిః కథం నాను
 మరకథం నానుష్యతా॥ శ్లో॥ కృతేమియేతయా నారీసాస్త్రీజ్ఞేయాపతిప్రతేత్యనుస్త
 రణాదితిభావః - అథవా - ఇయద్భీరేతావద్భీరసంఖ్యై రితిత్యధః - అనాధవధూనాంతి
 యోగిస్త్రీణాంపదైః పాతక్రీడయం - తయాదియితయాపివిరహ సహమానయా వీతిభా
 వః - ఉద్గితః త్యక్తోసికిమితు్యప్రేక్ష్యై॥ శ్లో॥ ఆశుధేస్సంప్రతిష్ఠ్యహిమహ పాతకమాపి
 తఇతిస్తరణాదితిభావః॥ ౮౨

మూ॥ సుగతపవనిశిశ్యజితేంద్రియస్తస్వనుగతీతి తస్యంయదనాశయత్ |

తవతనూమవశిష్టవతీంతతస్సమితీభూతమయీమహారధరః |

౮౦

వ్యా | సుగతఇతి || జితేంద్రియోవశీసుగతోబుద్ధవీర - విజిత్య - తవఉరుమహా
తీంకీర్తిమేవతనుంశరీరంయద్యస్తాదవాశయోనాశితవా - తతఃకారణాదవశిష్టవ
తీమవశిష్టంభూతమయీమహంచభౌతికాంతవతనుంసమితీయథేనారశ్యంభురహారో
భస్తీచకారేత్యధః - తథాపినిలజ్జఃకథమిత్యుక్తమస్తాదృశానకరుణం వ్యధయసీవినిస్తీ
తాస్త్యుజ్జితభావః |

౮౧

మూ || ఫలమలభ్యతయత్కుసుమేస్త్వయావిమమనేత్రనసంగనిగ్న
ష్టాతా | అమాహనీతిరహస్తభయాతతోనకుసుమైరపిస్త్రిమమిచ్ఛతి |

౮౧

వ్యా | ఫలమితి || హేతనంగ - విషమనేత్రంత్యక్షం - కుసుమైర్నిగ్నాతానిరుం
భతా - ప్రహరతేత్యధః - త్వయాయత్ఫలంకురగరూపమలభ్యత - తతస్తప్తాత్ఫలా
దవాప్రభయాప్రాప్రభయానీతిః - సర్వధాసాధనాంతరేణాపినైరనిర్యాతవంకార్య
మిత్యేవంయూహకర్త్రీ - కుసుమైరపిస్త్రిహంనేచ్ఛతి - అమాహేత్యుక్తే - కిమతసాధ
నాంతరైః - పుష్కరసిందూర్ణవ్యంకింపునర్నిశితైశ్చరైరితినీత్యాకుసుమాన్యపిమో
క్తురభిధేషితిభావః |

౮౧

మూ | అపిధయన్నితరామరవత్పుథాంత్రినయనాత్కథమాపిధతాందశామ్ |
ఫణరతేరధరఃసాదరాదన్యతమాత్తేఘ్నణఃఖలునాపిబః ||

౮౨

వ్యా | అపితి || హేస్తర - ఇతరామరవద్దేవతాంతరవత్ - సుథాంధయకపిబన్
పి - ధేటఃశత్రుప్రత్యయః - త్రినయనాదీశ్వరాత్కథంతాందశాంకురణావస్థాం అపిధ
ప్రాప్తోభావః - ఆప్తోతేలికటిభలిక్యాదినియమాదిదామః - ఫణవద - అథవారతేజో
వ్యాఅధరస్సోష్ణస్యరసేస్వాదేఆదరాదాస్థావశాత్ - ఆత్తఘ్నణఃప్రాప్తామృతజుగుప్స
స్పకా || ని || ఘ్నణాజుగుప్సాకృపయారితివైజయంతీ - అమృతంనాపిబఃఖలుఅమృతకానే
కథమనేష్యమరేమత్వమేకోమృతఇతిభావః |

౮౨

మూ || భువనమోహనజేనకిమేనసాతవపరేతబభూవపిశాచతా | యద
భునావిరహోధిమలీచసామభిభవన్భృగవసిస్తరమద్విధామ్ |

౮౩

వ్యా | భువనేతి || పరేతప్రేత - తవభువనానాంమోహనమచేతనీకరణంతజ్జేనైవ
సాహితేవ - పిశాచతాబభూవకిం - కుతఃస్తర - యద్యస్తాదభునావిరహోధిమలియోగవ్య
ధయోమలీచసాంకులీనాంమద్విధాంమాదృశీమబలామభిభవకపీడయోక్త్రమసి - శా
పిస్థాఃకిలపిశాచతాంగతాఃకుర్బల (స్త్రి)బాలాదీకపీడయంతిత్వంచతాదృక్కోపిపిశాచ
ఇత్యుక్తే ||

౮౩

మూ || బరతదాసినకృత్యుమపిస్తరస్థలతితైక్వపయానధనుఃకరాత్ | అ
ధన్మనోసిన్తేనవముగ్యతేనకిలముష్టిరీప్రేరబంధః ||

౮౪

వా॥ బలేతి ॥ హేస్తరమృత్యుమపిరదదాసి - తెనకుఃఖాంతోభవేదితిభావః - అథ
తాకృతయాతపకరాధనరపిరదతనశ్ర శ్రుతిపూర్వవచ్చాః - అథమృతోనీ - తథా
పిరదతనశ్రుతిత్యాహ - మృతేనచమృతేనాపి - ఉరీకృతబంధనః ఆంగీకృతబంధనఃదృఢబద్ధ
త్యధః - ఉగ్రంఘోర్యురరిభ్యశ్చ కరోతిమరుతేపరణిభిక్షువల్లః - ముష్టిర్నముచ్యతే
ఖలు - బలేతిభేదే - తతఃకృతాంతాదపి మారాసీతిభావః॥ ౮౪

మూ॥ ద్యుగపమాత్యౌచమృత్యువిగూఢతాశ్చ నయతేపరనిజాకరసేవితా॥ అ
తేతయాంధ్యవపుఃక్షుతిపాండుతాస్తస్మిరభవంతిభవంతముపాసితుః॥ ౮౫

వా॥ ద్యుగితి ॥ హేస్తరపరనిజాకరసేవితాత్వత్తోద్యదేనతానేకకోజనః - తృప్త-
వృశోరపహతిఃఆంధ్యం - అపమృత్యురకాలమరణంవిరూపతాలంగవైవర్ణ్యంచ - తా
శ్చమయతేనిచరయతి - ఉచితే త్యాత్మనేపదం - మిత్యాధ్యస్తవత్వం - భవంత ముపాసి
తుస్త్యత్వేవిగూఢనశ్రుతి - తావ్విత్వేగృహలొకేత్యాదిసాక్ష్యే ప్రతిపాద్యః - అతిశ
యేనాంధ్యంపుష్ట్యపహతఃవపుఃక్షుతిఃశరీరవిపత్తిఃపాండుతావైవర్ణ్యం చతాభవం
తీతిదేవతాంతరభక్తస్యఉక్తదోషశాంతిఃఫలం - త్వద్భక్తస్యతద్రేకభక్తిప్రయోగ
క్షవాత్పల్యంకామదేవస్మేత్యపహసః - అత్రానర్థోత్పత్తిలక్షణవిషయాలంకారభేదః॥

మూ॥ స్తరనృశంసతిమస్తస్వకతోవిధిఃపుతవాకాబవదాయాధమ్॥ యది
భనుర్భూధమాశుగమాయసంతవస్సజేష్వశ్రయంప్రిజగద్వ్యజైత్॥ ౮౬

వా॥ స్తరేతి ॥ హేస్తర - నృశంసతిహింసతిహింసాసోహతుకః - శంసహింసా
యామితిభాతోఃపచాద్యచ్ - త్యమతిన్యశంసఃన్యశంసతమః - అతోహతోఃవిధిస్సృ
ష్టానుమనసఃపుష్టాజి - భవతః ఆయుధంకృతవాక్ - తవదృఢంధనురాయసమయో
మయంతిగుగంశరంచస్సజేద్వది - త్రయాణాంజగతాంసమాహారస్త్రీజగత్ - కర్తృ-
ప్రళయంవినాశం ప్రజేత్ - తవపాపిన్యతాంబుష్ట్యా విజయచరమేష్టివాసమ్యగసప్తి
తమితిభావః॥ ౮౭

మూ॥ స్తరరిపోరివరోపిభిపురాందహతుతేజగతాచుపిమాత్రయమ్॥ ఇ
తేవిధిస్తద్విదిమాకకుసుమానికించధుభిరంతరసించదనిర్వృతః॥ ౮౮

వా॥ స్తరేతి ॥ స్తరరిపోస్తద్విదరచాకరస్యరోపిభివాణాన్తిః ॥ ని ॥ పతీరోప
జ్జుద్ధాద్యోరిత్యుతరః - పురాంత్రయమివతేతవరోపిభిజగతాంత్రయంమాదహత్వతి
మిత్యేతిశేషః - గమ్యమానాథాత్వాదప్రయోగివిధిస్సృష్టా - అనిర్వృతస్తానకుసుమే
మంకృత్యాప్యపరితృప్తస్య - త్వదిమాకకుసుమాని మధుభిర్మకరంబైః అంతరసిం
చ - అగ్నిగోత్యధామాక్షి మిమ్యప్రేయై - అప్యథాపాపిన్యత్యేకోవారయ
తేతిభావః॥ ౮౯

మూ॥ విధిరనంగమభ్యేమవేత్సు లేజనమనఃఖలులక్ష్మకుకల్పయత్ | అ
పిసవజ్రమదాస్యతతే త్రదాత్వదిమభివృణదలిష్యదసావపి॥ ౮౮

వ్యా॥ విధిరితి ॥ విధిబ్రహ్మ అనంగమనవయః॥ ని ॥ అంగంప్రతికోవయవఇత్య
మరః - అతవివాభేద్యమవేత్సు - నిరవయవద్రవ్యత్వాదవివాభ్యంనిశ్చిత్యజనమనఃప్రేతవ
లక్ష్మకుకల్పయదిత్యుక్తే॥ తై - సావయవలక్ష్మదానపతే - సవిధిర్వజ్రమస్యదాస్యత
చేద్యద్యదగది - తదాత్వదిమభిర సావప్రోపివ్యదలిష్యద్విశీణోభవత్ - అతోయక్ష
కారీప్రప్తిభావః॥ ౮౮

మూ॥ అవివిధిఃకుసుమానితవాసు గాన్తరవిధాయననివృతితాప్రమాణ |
అదితపంచహితేసనియచ్యుతాతదపితై బాతజగ్గురతితంజగత్ ॥ ౮౯

వ్యా॥ అపిరితి ॥ హేస్తర - విధిఃకుసుమాన్యేవతవాసుగాన్విధాయాపినిర్వృతిం
కృతకృత్యోస్త్రితిచరితోషంనాప్రచానిత్యుక్తే॥ తై - మతఃహియస్తాత్సో నిర్వృతోవి
ధిచ్ఛామకుసుమాసుగానపి - నియమ్యజయంపవితేనియమంకృత్వా - తెతవచంచైవా
దితద త్రవాణ - చదపితథాపితైఃపంచభిరేవజగత్ జగ్గురితంజగరీకృతం - బతేతి
భేద - విశ్వనియంతాశ్చేవచంవిఫలయత్వః కోన్యాశ్చినియంతేతిభావః॥ ౮౯

మూ॥ ఉపహరంతినకస్యసువర్షణస్సుమనసఃకలిపంచమరద్రుమాః | తవ
తుహీనతయాప్రథగైకికాంధిగియతాపినతేంగవిదారణమ్ ॥ ౯౦

వ్యా॥ ఉపహరంతి ॥ హేస్తరపంచసురద్రుమాఃకుందారాదయః - కస్యసువ
ర్షణఃకలిసుమనసఃకలియంతికుసుమాని - సూపహరంతిసూపాయనీ మర్షంతిసర్వస్వా
వ్యమితముపహరంతిత్యధః॥ ని ॥ ఉపాయనముప గ్రాహ్యముపహర స్సభోపభేత్యమ
రః - తవచ - హీనతయానీదతయా - ప్రథక్ప్రత్యేకమేకికామేకాశిమేకై కాంశూ
మసూప్య త్రిముపహరంతిత్యధః - అతవివచంచవాణత్వంతవేతిభావః - ఏకాదాశినీ
చ్ఛాసహయజిత్విదాతాత్కన్యైత్యయేతూర్వస్యేకారః ఇయతా ఏతావదవమానేనా
పితేతవాంగవిదారణంశరీరవిపత్తిర్నా నిధిక్ - అవమతస్య బీజనాస్తరణమేవ వర
ణితిభావః॥ ౯౦

మూ॥ కుసుమమవృత్తిమనయకారీతేకిమువితీర్వధనుర్విధిరగ్రహీత్ |
కిమకృతైషయదేతనాన్పదేద్వయమభూదధునాపినలభ్యవోః॥ ౯౧

వ్యా॥ కుసుమమితి ॥ విధిఃకుసుమమపి - కుబళ మపీత్యధః - అతిదగ్ధయ
కారిఅనధాకార కంధసుప్రేతవవిలీర్యగర్వా అగ్రహిక్తిమ పునజాహర - కిమిత్వ
త్ప్రేద - హిపీయనేత త్రంభాదావయమేవేతిభావః - కింత్వేదవిధిఃకిమకృత అకార్యమే
వకృతవానికృత్తఃకుమయస్యస్తానేకస్యరస్యధనుష ఆస్యదేస్తానేఅభునానలభ్యవో

ద్వయాయుభూద్ధి- తెనై కేనధనుమనలభు వాద్యేనిర్మితవతాతేన కంటకముద్భృత్యశల్య
మూరోపితంయదేకాసహిష్ణుద్వయమసహ్యంసంపాదితమితిభావః॥ ౯౧

మూ॥ పద్భృతవేక్యపయాస్వక మేకకంకునుమమక్రమనందితనందనాః॥ ద
దతి పద్భృతవేక్యగుతేభవాకధనురివైకమియానివవంచత్రైః॥ ౯౨

వ్యా॥ షడిది॥ అక్రమేణయాగపద్యేననందితనందనాః ప్రకాశితసురోవ్యానాః-
యగపన్నిజసుమదానసమథాక ఇత్యధః - షడ్భృతవోవసంతాదయఃకృపయా-న
తుప్రీత్యేతిభావః- స్వకంస్వసంబంధిసంపికకమేకైకమేక- అసహయేకస్మృత్యయః-
కుసుమం - దవానాఇతిశేషః - తథాచోక్తరిత్యాప్రత్యేకమేకైకదానాన్నిత్యా-ష
డ్భృతవేక్యభృందదతి - త్రైఃషడ్భ్యికుసుమైరేకంధనురివ - ఏకేనేతిశేషః - పంచేషాని
వ - పంచభిరితిశేషః - భవాకతురుతే - అపేనా అవమానేపినిలజ్జస్యతేపరహింసా
వ్యసనమితిభావః॥ ౯౩

మూ॥ యదతనుస్త్వమిదంజగతేహితంస్వసమునిస్తనయస్సహతేమతీః॥
విశిఖమాత్రవణంపరిపూర్వచేదవిచలద్భుజముజ్జితుమిశిషే॥ ౯౪

వ్యా॥ యదితి॥ హేమూర - త్వమతనురశరీరితియత్తదిదమతనుత్వం జగతేహితం-
హితయోగేచేతిచతుర్థివక్తవ్యా - తథాహి - విశిఖంబాణమవిచలద్భుజమకం ప్రహ
స్యంయథాకథా-ఆశ్రవణంపరిపూర్వార్యాకణమకృత్యుడిజ్జితుంమోతుమిశిషేశక్నో
షిచేద్యస్తవమతీఃప్రహారాకసహతు - సమునిఃకవ - నక్వాపీత్యధః - అనంగత్వేవే
వంజగద్దోహిణిస్తవధానుష్కంబరవత్కాయవ్యాపారేజగతి జితేంద్రియకథైవా
స్తమియాదిత్యనంగత్వమేవజగద్భితమిత్వధః॥ ౯౫

మూ॥ సహతయాన్తరభన్యుడిత్యభూఃపశుపతిం ప్రతియామిషుమ
గ్రహీః॥ ధ్రువమభూదధునావితేనోత్కరస్తవపకస్వరపవనవంచమ॥ ౯౬

వ్యా॥ సహేతి॥ హేస్తరపశుపతింప్రతి - యామిషుమగ్రహీస్తయాసహ రుడితి
సహసాభస్తాభూః - అభునావితనూరనంగస్వతవపికస్వరఃకోకిలాలాపపిత - సఃపగ్ధః
పంచమఃపంచసంఖ్యాపూరణశ్శరోభూత్ - ధ్రువం అతపిత - పికఃకూజతి పంచమి
త్యాదౌ - పికస్వరేపంచమసంజ్ఞాప్రవృత్తిశ్చేతిభావః॥ ౯౭॥ పంచమోరాగభేదస్యాత్పం
చానామితిపూరణితివిశ్వః - శరకార్యకారిత్వాత్పికస్వరస్వశరతోష్ఠేత్ప్రేక్ష్యై॥ ౯౮

మూ॥ స్తరసమంచురితైరఫలీకృతోభగవతోపిభవద్దహనశ్రమః - సుర
హితాయమతాత్తతనుఃపునర్దునుజనుదివితత్త్రేణమాపిధ॥ ౯౯

వ్యా॥ స్తరేతి॥ హేస్తరభగవతోహరస్యాపిదురితైస్సమంభవతావైస్సహ - భగ
వద్దృష్టిపాతస్యపాపహరత్వాదివిధావః - భవద్దానక్రమోపలీకృతోనిష్కలీకృతః-సు

రహితాయహుతాత్తనుహారకోహితేత్యక్రస్వదేహస్య - తస్య గంతస్మిన్నేవ
తే - అత్యంతసంయోగేద్వీలియ - దివిజ్యులౌకే - పువజానుఃపువరుత్పత్తిమాపిధనస
ప్రాప్తోపిఖలు - సురప్రాధికాత్తస్మాదేవేతిశేషః - తచ్చాస్తత్వాపహలమితిభావః॥

మూ॥ విరహిణోవిముఖస్యవిగూఢయోశనునవిప్లవనస్సనదక్షిణః॥ సుమా
నసోనమయన్మటనౌధనుస్తవతుబాహురసాయదిదక్షిణః॥

వ్యా॥ విరహిణితి॥ హేసూర - తవాసౌభాహుర్యదివిధూదయేచంద్రోబయేస
హాయలాభేనతీత్యధః - సుమనసఃపుష్పంవామధనుః - అలినాకోటౌ॥ ౩౧॥ కోటిరహస్యా
టనిగోకాధేత్యవరః - సమయకదక్షిణోవిరహిజనప్రహరదక్షస్సృత్ - ప్రహతుకం
ప్రశ్నత్రేపేదిత్యధః - సన్నేతరశ్చేతిద్వనిః - తచావిముఖస్యవిహ్వలముఖస్యచంద్రో
దయపరాజ్ఞుఖస్యవిరహిణోవిగూఢనస్య - సదక్షిణత్యేనప్రసేధశ్చమనదిక్షవనూ
యామ్యుదిస్తారుతః - దక్షిణోదాక్షిణ్యవాక్సన్నేతరశ్చ - కింతుసోపిత్వత్వకాకాది
త్వాన్నిద్రాయప్రహతైవేత్యధః - అతస్సుర్వానరకమూలత్వాత్ప్రవేషహపిష్టజ
త్యధః - ప్రత్యజ్ఞుఖస్యదక్షిణోపిహమితిధ్వనిః - శమనదిక్షవనూపిసదక్షిణితిధ్వన్
రణాద్విరోధాభాసోలంకారః॥

మూ॥ కేముబనంలేముమామతిరేకకంఠదముదంధమయోగిజనాంతః॥
యదజయత్రతిపవనగీయతేనభగవాన్మదనాంధకవృత్తుజిత్॥

వ్యా॥ కిమ్మితి॥ హేమదన - ఉమాపతిః - మదశ్చముచ్చ - ద్వంద్వైకవచ్ఛావః
తేనమదముదామదానందాభ్యాంఅంధయతివ్యామోహయతికామిజనమిర్వంధంఅంధ
కం - అందన్మిష్టిప్రతేభాత ఇతిథాతోశ్చైరాదికాత్పచాద్యత్ - అయోగిజనాంతకంఠ
యోగిజనమృత్యుం - ఏకకమేకాకినం - భవంతమేఅజయదితియత్ - తతపివసభగ
వాఉమాపతిః - మదనాంధకమృత్యుజిత్ మదనజిదంధకజిన్మృత్యుజిదితిసగీయతేతి
ముగీయతపివేత్యధః - మదనవదంధకమృత్యుఅపిత్వత్సాస్త్వప్రతిభావః - అత్ర
మదనాదీనామిథోభేదేష్యభేదోక్షేరతిశయోక్తిః॥

మూ॥ త్వమివకోపరావృతౌతౌకృతీనదృశేనచహన్తృశశుశ్రువే॥ స్వమా
వహద్విహనాజ్జ్వలతాత్తనాజ్జ్వలయితుంపరిరభ్యజగంతియః॥

వ్యా॥ త్వమితి॥ హేమచ్ఛర - త్వమివపరావృతౌపరావృతారే - కృత్రిమశలః - కో
పినదృశేనదృష్టః - శశుశ్రువేనచశ్రుతః - యోపకర్తృంహనాద్విసంయోగాత్ - జ్వల
తాప్రజ్వలతాతీత్తనాస్సాంగేన - జగంతిపరిరభ్యాన్దివ్యజ్వలయితుంపరిరభ్య - స్వమా
త్వానంతహత్ - పరగాత్రదూషణాయపరిరద్విప్రగాత్రేపరితేపవత్పరదాహవ్యస
నాదేకాత్తదాహంగీకారస్తవేష్యపరాశుశ్రవ్యసమితిభావః॥

మూ॥ స్యమునిరేలసయినాశిశమేలభావాభునసేలంసోరాధానంసేవ్య

తః | తవవయస్యమపాస్యమధుంమధుంహతవతాహరిణాబలకింకృతమ్ | ౯౯

వ్యా || త్వమితి || హేమర - శంభునానయవార్చిషేనేత్రాగ్నిభాయాంత్వంభువ
నానాంశాంతికేతాంతిప్రయోజితే - ప్రయోజనమితరీ - హేమమహవిరాములికృతః - ఉ
చితం - వధ్యస్యవధాదితిభావః - తవవయస్యంసఖాయాంమధుంవసంతం - అపాస్య
వేక్ష్య-మధుంమధ్వాఖ్యంతైత్యంహతవతాహరిణాకింకృతం - బలేతిభేదః - వధ్యవధాద్ధ
రస్యాధుకారీహరిప్రజువేక్షణాదసాధుకారీత్యభావః - సమిత్రస్మరోవధ్యఇతిభావః ||

మూ || ఇతికింకృత్యచనైషభృశంప్రియాధరపిపాసుతదావనమూశుతమ్ |
అజనిపాంసులమప్రియవాగ్జ్వలన్తదనశోషణబాణహలేరివ || ౧౦౦

వ్యా || ఇతికి || ప్రియస్మశలస్యాధరమోష్ఠంపిపాసువాతుమిచ్ఛు - మధుపిపాసు
ప్రభృతీనాంగమిగామ్యాదిహారాత్ప్రమాసఇతివామనః - తత్ప్రసిద్ధం - తస్మాభైమ్యతా
ననం - ఇతిత్థం - కియద్వచనైష - అప్రియవాగ్నినిఘ్నరోత్తిభిః - జ్వలతఃక్రుద్ధవ్యతోమ
దనస్యయఃశోషణబాణఃతస్యకాలేప్రహారాదివేతిహేరూప్యేయై - ఆశుభృశం - పాం
సులంపాంసుమదద్రవం - అజనిజాతం || ౧౦౦

మూ || ప్రియైభీనివహేనసహోధసావ్యరచయద్గిరచభాసమస్యయా |
హృదయక్షరణీమన్తధసాయక్తైఃక్షతతమాబహుభాషితువత్తమా || ౧౦౧

వ్యా || ప్రియైశభీ || అధపాదయంతీమన్తధసాయక్తైఃకృతయమమనీక్షతత
మాగాఢంప్రహృతా - అతపివబహుభాషితుంప్రపంచ్యవత్తుమక్షమాసతి - ప్రియైశభీ
నివహేనసహృతైశభీసంఘేనసాధాం అథానూపయాసమస్యయాసంగ్రహకారి
త్వయా || ౧౦౧ || సమస్యాయసమాసాభేద్యమరః సంజ్ఞాయాంసమజనిచభేత్వత్రసంజ్ఞా
త్వాదస్యలెవాహుశకఃకృణీతీరస్వామి - గిరంవ్యరచయత్ - త్తూర్వాభాంసభీజ
వసమస్యాతదుత్తరత్వేనోత్తరాభాంస్వయమరచయదిత్యభావః || ౧౦౧

మూ || అపరుణాదవసూనతరాదినూనహజయావదిధీరతయాత్తనః | అ
ప్రవలమమాద్యవిరోధినకధమరీకసఖరక్షితుమాత్థమామ్ || ౧౦౨

వ్యా || ఆకరుణాదితి || హేభైమిఆపదిసహజయాధీరలయాధైర్యేణ - విపది
ధైర్యమినితేరితిభావః - అకరుణాన్విదాయాన్యూనశరాత్కుసుమేభిః ఆత్మసఃస్వ
స్యానూకప్రాణాణా - అవరత్ - ఆద్యేదానీమసవవమమవిరోధినఃశత్రవః - తస్మాల్
త్వాదిభిఃసంవేదసన్యేతిభావః - హేసభిజాంకధమరీప్రక్షీమమాత్థబ్రవీషి - బ్రువఃపం
చానామితిసాధుః - సంప్రతిమేప్రాణరక్షణమాశీవిషపోషణంపయోభిరితిభావః || ౧౦౨

మూ || హీతగిరంనశ్యోషికిమాత్రవేప్రసభమప్యవజీవితమాత్తనః | స
ఖిహితాయదిమేభవసేద్యసిమదిరిమిచ్చసియామమజీవితమ్ || ౧౦౩

వ్యా || హీతగిరమితి || అశ్యోషికిమాత్తనమితిశ్రవా - శచాద్యయో హేతత్రవేవా

త్యకారిణి॥ ని॥ వచనేథీతత్రవత్తత్యమరః॥ ప్రసభంబలాదవ్యాత్ససూజీవితంత్రాణమ
 వరక్ష॥ శ్లో॥ ఏతిజీవంతమానందోనరంవషణశతాదపీతన్యాయాదితిభావః - హితగిర
 మాస్తవాక్యంకింశశ్చబోధ - హేసఖియాత్వంమదరింమదుజీవితమిచ్చస్యవేక్షనే - ఈ
 ద్భవీకృతశ్రువృద్ధిమామానాపి - మేహితా భవనీయది - సమభవసి - అతోసశృణో
 మిత్వధాః॥ ౧౦౩

మూ॥ అమృతదీధిరేషవిషర్పజేభజతితాపచముష్యేషంశుభః । యద
 భవంతిమృతాన్మిఖచంద్రిరాశ్శతబృతఃకృతదాదరితప్యతే॥ ౧౦౪

వా॥ అమృతదీధిరీతి॥ హేవిషర్పజేదమయంతి - ఏషకృతపురోవతఃసూచాస్తేన
 నిరేణశః - అమృతదీధిఃశుభాంశుః - అముష్యశుభాంశోరంశుభఃమితితాపంభజసి॥
 అత్రామృతశ్చంద్రియాధాంతరాశ్రయేణోత్తరమాహ॥ యదీతి॥ హేసఖి - శశభృత
 శ్చంద్రికామృతాభవంతియది - తదాకృతపరితప్యతేనత్వాపీత్యధాః - అన్యామృతదీధి
 తిత్వాదేవేదమండుఃఖం - మృతదీధిభిశ్చేత్సర్వారఘ్వికాంతిన్సాధుదిభావః - అత్రామృతే
 తిశుభావితమయం ప్రయత్నస్యమృతేతరథాత్వేనయజనాద్వక్రక్రికలంకారః॥
 శ్లో॥ అనన్తతోత్తస్యవాక్యస్యకాత్యాశ్చేషేణవాషివేత్ - అన్యథామంజనంయత్రసావ
 క్రోక్తిర్నిగద్యతఇతి॥ ౧౦౫

మూ॥ వ్రజవృత్తింత్యసఖీతిను హే శుకామయచచండమరీచిగుదందతిజ్ఞ
 లయతిస్సుటమాతపముమురైరనుభవంపచసాసఖిబంధన॥ ౧౦౬

వా॥ ప్రజేతి॥ హేమన్తేగృతింవజ్జగత్సంభవ - అహేతుకాంభింత్య - అ
 యమచండమరీచిన్మితాంశురుదంచయ్యతేతి - సచింతాంశురీత్యధాః - ఆనైరేవము
 క్తురైస్తుషానలైః॥ ని॥ ముక్తురస్తుతుషానల ఇతివైజయంతీ - శుటంప్రత్యక్షంయ
 త్వాతథాజ్వలయతిదహతి - హేసఖిఅనుభవంత్యక్షంవదనా ఆగమేనలుంపసివాభ
 నే - తదయ్యరంగ్రావస్తవనవాక్యవప్రత్యక్షైవవాస్యవాథాదిత్యధాః - అత్రాచం
 డకరేచండకరభ్యాంభ్యాభ్యాంతిమదలంకారః॥ ౧౦౭

మూ॥ అయితేహృదయాంయరవైవరద్ధుదివిధోనరుజేరిసిగోచరః॥
 రువిఫలంసఖివృత్తపవయజ్జ్వలయతిత్వచముల్లయత్యసూ॥ ౧౦౮

వా॥ యజక్తమయమచండమరీచిరితకద్విశ్వాసయతి॥ అయీతి॥ అయిముగ్ధ
 శ్చైమి - విశ్వసిహితశేషః - విధోశ్చంద్రస్యరుచేస్తేజసోగోచరోవిషయానానియది - తస్య
 దంకసంగీవంతేజశ్చంద్రంసచేదిత్యధాః - తత్రహేతవైవజ్యాయా యతే - తస్య
 జ్జీవితాయాద్రుహ్యమిత్వధాః - శ్లాగుముజిత్యాదివాసంప్రదానత్వాచ్చతుర్థి - త
 హేసఖిరువిఫలమేవతేజోమాత్రకార్యమేవవృత్తతే - సతుచంద్రకార్యం - మద్వా
 గ్యవిషర్యయేజాభివనిస్సత్రేతిభావః - తుల్యేనద్వస్తాత్వంబంజ్వలయతిదహతి - అ

౧౫౮ (నైషధకావ్యే సవ్యాఖ్యానే - చతుర్థా స్సగః.)

సూక్ష్మాప్రాణాః ఉల్లలయతి ఉన్నతలయతి - సర్వం తేజః ఉష్ణత్వాద్దాహకమేవ అభిభవాత్తువిచర్యయతి చ దాధాత త్వవాదిసః॥ ౧౦౬

మూ॥ విధువిరోధితి ధేరభిధాయినమయినకింపునరిచ్చసికోకిలామ్ । సఖి కేమధాగవేషణయాగిరంకిరతి సేయమనధావయ్యాంచయి॥ ౧౦౭

వ్యా॥ విధ్వితీఅయిభై మి - విధువిరోధితి ధేః కుహ్యఖ్యాయాన స్థేం కుతిధేరభిధాయినేం - తదభిధాయక కుహూశబ్దోచ్చారిణీం - కుహూమహ్వాతిసామగ్రహం తదావ్యయినీమి త్యధాః - కోకిలాంపునఃకింనేచ్చసి - మాఖూచ్చండ్రస్తద్విరోధినీమేనాంతుకింనేచ్చసీత్యధాః - హేసఖి - అధాగవేషణయాకుహూశబ్దస్యనష్టచంద్రాః ధిరధా ఇతివిచారేణకిం - తత్సాధ్యంకిమపిసాస్తీత్యధాః - గమ్యమానసాదనక్రియాపేక్షయాకరణత్వాత్తృతీయా - కుతఃసేయఃకింలామయివిషయే - గవాదిశబ్దచదభిధేయజతీవభవతీత్యవధావయ్యారథఘోషాదివదధాశూన్యత్వాత్ - కించ అసధావయ్యా అశనిఘోషవహాపరూపాచతాం - అసధావత్వాత్త్యయిత్ప్రత్యయః - గిరంకిరతిఃకీచతి॥ ౧౦౮

మూ॥ హృదయవీనతవాస్తవవల్లభస్తదపికిందమయంతివిషీదసి । హృదిచరంనబహిఃఖలువత్తతేసఖియతస్తతవవిషీద్యతే॥ ౧౦౯

వ్యా॥ హృదయఇతి॥ హేదమయంతి - సఃతేల్లభఃసఃకింకవహృదయమివాస్తవతాతేతదపితథాపికింవిషీదసిభిద్యతే - హేసఖియతోహృదిచరంబృద్ధేవరతతేబహిఃసవత్తతేఖలువతవవిషీద్యతేభిద్యతే - సదేర్భావేలుటయతస్తస్యత వివసతువృత్తతేఅతోమేవిషాదఇత్యధాః॥ ౧౧౦

మూ॥ స్ఫుటతీహారమశౌమదనోష్ఠకాహృదయమవ్యసలంకృతమద్యతే । పఖివాతాస్తీతదాయదిహృద్యపిప్రియతమస్సమమధ్యపథాపితః॥ ౧౧౧

వ్యా॥ స్ఫుటతీహారైమిదనోష్ఠకాకామజ్వరేణహారవశౌ హృదయాలంకార రత్నేస్ఫుటతీవిదళితసతిఅద్యతేతవహృదయంవత్సపి అలంకృతంసఖవతీత్యసలంకృతం అపరిష్కృతంజాతం - అథహృదయమంతరంగమవ్యసలంసలరహితంకృతమివ్యధాంతరంకుతోష్ఠతరమాహ - హేసఖి సప్రియతమఃమమహృద్యపి వ్యవధాపితోయదిహారీకృతశ్చేత - దధాతేణ్యం తాత్కముణిత్వః ఆతిఃక్రీడాదివాపుగాగమః - తదాహతాస - వక్రోక్తిరలంకారః - లక్షణముక్తం॥ ౧౧౨

మూ॥ ఇదముదీర్యదైవముమూర్ఖసామనసిమూర్ఖతమన్తసపావకా క్త్వసహలామవలంబలవచ్చిదామనుపపత్తిసత్తీసపిదఃఖితా॥ ౧౧౩

వ్యా॥ ఇమితి॥ సాభైమిఇదంపుర్వోక్తంసఖిసాస్తీతివాక్యంఉదీర్యఉచ్చార్త్య - తదైవమనసిమూర్ఖతమన్తసపావకాన్త్యధికామాసలాసతి - మూమూర్ఖము

మోహ - మూఢా - మోహసముచ్చాగియమూరిత్యధాద్యయేపి ఛాతోఃస్తరజాత్ - త
 తాహ - యిభితాసంజాతమిభామిభినీసా - అనుపపత్తిమతీమనలంకృతమితీకేషశబ్ద
 శ్రవణజన్యభాగంతివిషయత్వాదనుపపన్నామపీత్యధః - అవలంబితస్యకృదయసం
 గతిహిత్రలక్షణస్యప్రాణాధారలేశస్యాపి - ఛిదాముచ్చేదంత్య సహతాం - కతంసహ
 చిత్త్యధః - దుఃఖోద్విగ్నస్య భాగంతమభాగంతంచానిష్ఠసంసేదనమతి దుస్సహమతో
 యుక్తమస్యామూర్ఛసమితిభావః - అథానంతరన్యాసోలంకారః॥ ౧౧౦

మూ॥ అధితకాపిముఖేనలిలంసఖిప్యధితకాపిసరోజులైస్తస్మనా॥ నృధి
 తకాపిహృదివ్యజనానిలంసృధితకాపిహిమంతుతనోస్తస్మనా॥ ౧౧౧

వ్యా॥ అధితేతి॥ కాపిసఖిగుతమోఢైఃకమ్యముఖేనలిలం అధితఅహితవతీత్య
 ధః - కాపిస్తనాసరోజవైఃవృధితవహితవతీ - వప్తివాగురిరల్లోప మహాస్యోరుప
 సగమూరిత్యపెరకారలోపః - కాపిహృదివ్యజనానిలంవృధితవహితవతీ - తాలవృం
 తేనవీజయఃకూనేత్యధః - కాపితనాశరీరహిమంచందనం॥ ని॥ చందనేహిమంబు
 రితివిశ్వః - నృధితనిహితవతీ॥ ౧౧౧

మూ॥ ఉవచచారవిరంఘమనీతలైజ్జలజజాలమృణాళజలాదిభిః॥ ప్రి
 యసఖినివహస్సతథాశ్రమాదియమవాపయథాలఘుచేతనామ్॥ ౧౧౨

వ్యా॥ ఉవచచారేతి॥ సప్రియసఖినివహఃమృదతీతలైజ్జలజజాల మృణాళజలా
 దిభిః - జలజజాలైఃపద్మ సమూహైః మృణాళైఃజలైః ఆదిశబ్దాద్వ్యజనాది సాధనవిశే
 షైః - క్రమాచ్ఛిరంతఃకోపచచార - యథేయంభై మిలఘుష్రీఘ్రంచేతనాంసంజ్ఞామహావ॥

మూ॥ అథలేకలయన్వసితస్ఫుటంచలతివత్తుచలేపరిభావయ॥ అధరకం
 చనమున్నయమేనకేకిమపిజల్పతికల్పలలేశ్రుణా॥ ౧౧౩

వ్యా॥ అథైఘ్యఃకలాదయస్స ప్రసఖ్యస్తాసాం - తద్దశాపరిమేవ్యగ్రాణామిథః
 కలకలంజ్లోకద్వయేనాహ॥ అథేతి॥ అథానంతరం - ఇతిగిరశ్శుక్రవిరజితసంబంధః - తా
 పివాహ - హేకలేస్ఫుటంవ్య క్తంశ్వనీతి ప్రాణితికలయ ఆకలయ - హేచలేపత్తునేత్ర
 ఘోమచలతి - చతురున్మీచతీత్యధః - పరిభావయపరామృశ - హేమేనకేఅధరకంప
 నమోద్ధవలనమున్నయతర్కయ - హేకల్పలతేకిమపిజల్పతిశృణు॥ ౧౧౩

మూ॥ రచయచారుమతేస్తనయోర్వృత్తిం గణయకేళినితైశ్యమసంయ
 తమ్॥ అసృహోణితరంగిణీనేత్రయోజ్జలయ్యరావితిశుశ్రువిరేగిరః॥ ౧౧౪

వ్యా॥ రచయేతి॥ హేచారుమతేస్తనయోర్వృత్తిమిహవరణంరచయ - హేకేళినిఅ
 సంయతంవిస్త్రస్తంరేత్యంకేతసమూహం - కేళాశ్వాభ్యాంయజ్ చావస్య తరస్యామితి
 యజ్ఞ్యగ్భ్యయః - గణయవింతయ - బధానేత్యధః - హేతరంగిణీనేత్రయోజ్జలయ్య

తావక్రూప్రవాహకా - అవగృహణప్రతిబధాన - ఇతిగిరశ్శుక్రవిరేక్షతాః || ౧౧౪

మూ || కలకలస్వగ నాళిజనాననాదుదలసద్విపులస్తస్వరితేరితైః | యమ
ధిఃమృదుతాలయమేతనాన్ద్రుతతరస్పనివభాపురందరః || ౧౧౫

వాన్ || కలకలఇతి || తదాతస్మిన్ సభోజకవాగ్మకులకాలె - ఆవిజనాననాత్పభీముఖా
త్స్వరితైః సంభ్రామోక్తిభిః - విపులః సహాసః కలకలః ఉదలసమృద్ధతః - యంకలకల
మధిగమ్యాకణ్యకసవిదగ్ధపురందరః భీమభూమిః ద్రుతతరోతిత్వరితః సుతాలయమేత
నాకాకన్యాంతఃపురంప్రాస్తవాన్ || ౧౧౬

మూ || కన్యాంతఃపురబోధనాయయదధీకారాన్నదోషాన్యపంద్యైవంత్రి
ప్రవరశ్చక్షుల్యమగదంతారశ్చతావ్రాచతుః | దేవాకణాయసుశ్రుతేనచరక
ప్ర్యోక్తేనజానేఖలంస్వాదస్వానభవంవినానయతనేతాపవ్యకోపిక్షుచః || ౧౧౭

వాన్ || కన్యేతి || కన్యాంతఃపురస్యబోధనాయయోగక్షేమానుసంధానాయ - య
దధీకారాద్యయోమండ్రితైవ్యకారధీకారాన్నియోగాత్ - ఉపసగే-స్వఘ్నః మను
ష్యేబహుళమితిఘ్నః - దోషః పరపురుషప్రవేశాదయోవాతావయశ్చసంతిశ్చేషః -
అస్తిగ్భవతివరోప్రయజ్ఞచూసూప్యస్తీతివచనాత్ - తామండ్రప్రవరశ్చ అగదమపరో
గంకరోతీత్యగదంతారోవైవ్యశ్చ || ని || రోగహార్యగదంతారోభిషగైవ్యశ్చితిత్వకణిత్య
మరః - కమణ్యః - తారసత్యాగం న్యేతిముచ్యమః - ద్వాపృథుమ్యుసేకవాక్య
మూచతుః - దేవరాజస్వాకణాయ - శుశ్రుతేనసమ్యక్పుత్రేన - చరచివచరకోగూఢ
చారః తస్యోక్తేవాక్యేన - అన్యత్రసుశ్రుతేనచరకస్యోక్తేనచరకార్యప్రవీతగ్రంథే
న అభిలంబావనివాసంజానే - అస్మాన్తావస్యదశనేనివతానేనశంరాజానందతారీతివ
శదంతత్పంఘటకంబివా - ఆతోసుసగైకః - అన్యత్రనభదముగీరంబివా || ని || మూలే
సోగీరమస్త్రీయాం - అభయంనభదంసేవ్యమిత్వమరఃకోపిక్షమోనస్యాత్ - శక్తిలిజితివ
త్యాద్యేతివ - అత్రద్వయారవిసభదయోః ప్రకృతత్వాత్ప్రేమలప్రకృతక్షేమంకారః ||

మూ || తాభ్యామభూమ్యుగపదప్యభీధీయమానంభేదవ్యయాకృతిమిధఃప్ర
ళిఘాతమేష | శ్రోత్రేతుతస్యపవతుర్మృచతేర్మకింబిదై ఛిమ్యామనప్తవతతం
క్షేతయాకులస్య || ౧౧౮

వాన్ || తాభ్యామితి || తాభ్యామండ్రితృగ్భాగభేదవ్యయోనామాభేదః సచివాక్య
తిగ్యస్యతజ్జేదవ్యయాకృతి - అభిన్నాకారమేకరూపంయథాతథా - యుగపదేకవా
అభినీయమానం - సళదాదివాక్యమితిశేషః - మిథోస్యావ్యం ప్రళిఘాతోవిరోధోయ
స్యతన్విదఃప్రళిఘాతంమిథోభిన్నమేవాభాత్ - అభిభానయాగపద్యాదైకశబ్ద్యాచ్చ
భిన్నైః కవాక్యైర్మృతీయమానమపితత్పిన్నానంవాక్యద్వయామేవాసీత్యధాః -
రాజాప్రసవప్రదప్రేరిత్యాహ - భైరూంబిషయోనిప్తశ్చకలకెతయాఅనిష్టానైకశంకా

జాత్ర్యవతికులస్యవిక్వలచిత్రస్య - ప్రేమపశ్యతిభయోవ్యపదేపిన్యాయాదిభావః -
తస్యస్యపతేభీమస్యశ్రోత్రేకుకించిన్నపతుః - నకించిదధాంజగృహతుః - త్యాకులాం
తఃకరణతయాతద్వాత్యేనాతీకకణాంధ త్రవానిత్యథాః॥ ౧౧౭

మూ॥ మ్రుతవిమితవిప్రయోగవిహ్వలపితనయాంస్యవతిఃపదప్రణమామ్ |
అకలయదసమాశుగాధిమగ్నంఝపిలిపరాశయవేదినోహివిజ్ఞాః॥ ౧౧౮

వ్యా॥ క్రుతేతి॥ స్వరతిః క్రుతవిగమితవిప్రయోగవిహ్వల ప్రాగవచారితశిశిరోపచా
రచిహ్వలపి - పదప్రణామంవాసపతితాం - ఉచసగాదసమానేపిణిః పదేశస్యేతి
త్వం - తనయామసమాశుగాధిమగ్నం - మదనవ్యధామగ్నం అకలయన్నిశ్చికాయ -
తథాహివిజ్ఞాఃప్రవీణాః॥ ని॥ ప్రవీణేనిపుజాభిజ్ఞవిజ్ఞనిష్టతశిషీతాభివ్యవరః - ఝపిత్వ
విలంబేన - తరాశయవేదినోహిప్రకాశకలింగమంతరేణ ఆకారమాత్రేణపరేంగికం
నిశ్చిష్టంతిత్యథాః - సామాన్యేః విశేషసమర్థానరూపోభావంతరవ్యాసః॥ ౧౧౯

మూ॥ న్యతరదభిపితాశిష సుతాయైనతశిరసేముహురున్నవయ్యమాళిమ్ |
దయతముభిమతంస్య-సంవరేత్వంగుణుయమాపుష్పహివాసరైః కీయద్భిః॥

వ్యా॥ వ్యతరదితి॥ అధపితాభిమః - నతశిరసేలజ్జావనకముఖాయై శుతాయైదమ
యంత్రై హాళింముఖయున్నమయ్యః హేవత్సేకియద్భిఃకళపయైరేవవాసరైఃస్వయంవ
రేత్వంగుణుయంగుణాభ్యమభిమతందయితమాపుష్పహివ్యాశిషం ముహుర్వ్యతరత్॥

మూ॥ తదసుసతనుదాసభీరవాదీక్షుశీనఋతౌగతవహ్నిదృశీనామ్ |
కుసుమమపితరాయతేశరీరైతమచితమచుతోపచారమస్యామ్॥ ౧౨౦

వ్యా॥ తదన్వీతి॥ తదనుఅశీరానాసంతరం - అనుర్లక్షణాభివక్తప్రకచనీయసం
జ్ఞా - సకృపస్తనుదాసభీస్సుతావయస్యాః అవాదీమాచే - కింతత్రదాహ - హియస్తా
త్ - తుహినఋతౌశిరకాలే - ఋత్యకభిప్రకృతిభావః - గతేనీగతవివ - వసం
లేపుష్పపరిణామా త్రపస్యకుస్సుహత్వాప్యేతిభావః - ఈదృశీనాంకోమలాంగీవారియావ
నప్రవిష్టానాంశరీరేకుసుమమపితరాయతేశరవచారత - తదాద్భుత్వకంఠతి - ఏక
ప్రగాత్రమాన్తవాదస్యత్రమదనబాణత్వాప్యేతిభావః - తత్రస్తాదస్యాంకోమలాంగ్యాం
యువత్యాంచడిలితంయోగ్యముపచారంప్రతీకారమాచరత్॥ ౧౨౧

మూ॥ కలివయదిదిస్వైస్వయస్యయావఃస్వయమభిలష్యపరివ్యతేవరీ
యాకా॥ శ్రశిమశేమనయానయాతదాపుంకుదిలిచితాధభవద్విధాభిధాభిః॥

వ్యా॥ కలితి॥ కించకలిపదానిరస్యైః అపిదీప్తైరేవ - వోయుష్టైకంవయస్వయా

౧౬౨ (నైషధకావ్యే సవ్యాఖ్యానే - చతుర్థాస్సగః)

సఖ్యాభై మన్య- కరీయాన్ శ్రేష్ఠః పుమాన్ స్వయమఖిలవ్య కామయిత్యాకరిష్యతే-
యగతామయతేతంకరిష్య తీత్యధః - తత్రస్తాదథేదానీం అనయా దమయంత్యాక
ర్త్య ౧- భవతీనాంవిధేవవిధాయాసాంతాసాంభవద్విధావాంసభీనాం - సర్వనామ్నో
భృత్తికూత్రేపుంపద్యాకః- అభిధానిరు క్తిలిర్యాకశిమశశనాకార్క యనికతనాతయా
ఉపాయాధూతయా- రుచిః కాంతిఃప్రేతిశ్చ- ఆ పుముచితాప్రప్రవా - స్వయంవరశ
ర్యంతంభవశుకలాలవాచచస్తైః భేవంవిహయశ్రుశస్మయాసంతుష్టయాచస్థాతవ్యమి
త్యధః- క్రుతేత్యానిశ్లోకచతుష్టయంపుష్పితాగ్రావృత్తం ॥ ౧౬౧

మూ॥ ఏవంయిష్వదతాన్య పేణతరయానాపున్యిలజ్జాపదంయన్తోహస్తగభూ
రకన్విపపుమఃసాంతుత్వ తాపాదిభిః । యచ్ఛాపఃకటాదవాదిసత్పశీ స్యాత్త
స్రయాసాత్సనాత్సత్సత్సాశ్చిదవోమనోభిమతనోదానందమందా తుయోః॥

వాన్ ॥ ఏవమిత్య ఏవంకదతాన్యమే - తరయా దమయంతి - లజ్జాపదంలజ్జాకూ
తురతాపున్యివపుష్పతయత్ - జ్ఞాతాంతే ప్రహ్లానాగాదిభావః- పుష్పే ర్దుహతిత్వా
దత్రథానేకమణిలక్ - మోమోమూర్ఖాచవపుశఃపానిరుత్వ తాపాదిలింగైఃస్వ
రభాః కామజాఃస్వినీశ్చైదితియత్ - తత్రతస్మాగ్గుర్యా ౧ సద్విశీ అనురూపాయా
సాంత్యనాలలనూ క్రిహ్యత్ సాచాపః కకటాద్దంతమాపుష్పీత్యాత్వాశీ లాదవవా
జాదవాదీరిదయత్ - తత్సర్వంమత్సానోవ్యతివగఃశవస్సవిత్తంతసందమందా
తుయోఃప్రేమతసూత్ లజ్జానందపాగరివతారత్యధః - సేష్టేనిశ్లోకానందఃస్వరకాస్వ
ప్రకాశనాల్లజ్జా ॥ ౧౬౨

మూ॥ శ్రీహంకంవి రాజరాజః కటానికార హీరస్సతం । శ్రీహీర
స్సస్సజేజితేన్ద్రగుచయంయావల్లదేవీచయం । తుర్యస్థైర్యవిచారణప్రస
రణభ్రాతర్యమరస్వహేవాప్యే త్రవ్యగతన్నశక్యరతితేనగోనిసగోజ్జవలః॥

వాన్ ॥ శ్రీహంకంవి ॥ శ్రీహంకమిత్యాదిసుగతం - తుర్యశ్చతుధః- చతురశ్చ
యతోవ్యాపకభావశ్చేదితాదుః స్థైర్యవిచారణంనామస్వప్రణీతంప్రకరణంతచ్ఛా
తరిత్యుకానకర్తృకగత్యధః॥ ౧౬౩

భృశతనావ్యప్రసూనపాగవారపాదీన్ శ్రీమహాపాథ్యాయకో
లల్లకాభివాధూరివిరిలాయాం - నైషధకావ్యఖ్యానాం జీవాతుసమా
ఖ్యానాం - సుసుధాస్సగః- ... ..

నైషధకావ్యేసవ్యాఖ్యానే - పంచమస్తకః -

మూ॥ యావదాగమయతేథరలేంద్రాణామస్వయంవరకః పోయ మహీం
ద్రుః | తావదేవయుషిరింద్రదిద్యుయర్వాకః ప్రేక్షకానామజగత్ | ౧

వ్యా॥ అథవమయంతీస్వయంవరాయ ౧౦ యావాగమనంబంతుంకమయోగిత
యానారింస్వేంద్రలోకగమకమహా॥ యావదే॥ అథసమహి॥ ద్విధి॥ భూపరి॥ స్వ
యంవరమహాయస్వయంవరోభ్యుచాయ - సలేంద్రాణామజగత్తుంకమయోగిత
సయనేనవిశంబతత్త్వభావః - ఆగమేక్షయాంమాత్మనేపదంబంతుం - యమోక్షేయ
తాలవరణమితికా॥ తావదేవ - యుషిర్వాకః - యుష్మకదః ప్రవృత్తిభావః - భరి
ద్రందిద్యుయరింద్రదిద్యుస్థా - మధుసూనుభౌ - గమనామ్యుధికా దాద్రిష్టయాస
మాసః - త్రిదశదామస్మగం పరిణగామ - సగేత్రస్వగతాత్మత్వాత్॥ సస్వగతేతి
రసభాగ్యుయన్ముమిలత్తతా॥ ౧

మూ॥ నాత్మవిద్రమగుతంప్రయయాత్వర్వత్సన్నిఖలుతస్య సవతుః
నారదస్తుజగతోగురుమైచ్చిర్విప్రుయాయగగనంబలలంఘే | ౨

వ్యా॥ అథవద్భిప్రవృత్తుకంప్రకాశంబణాయతి | నేల్వాది॥ పరివతోనారదసఖో
మునిః - తైలశ్చ॥ ని॥ పరవదై॥ లనేకస్యోపరితిశ్కః - ౩౦సారిదమనః ప్రయయా
తితియర్ - ఆత్రచిత్రమాభ్యర్చింస - కుతః - సపర్యుతస్వసాంబద్ధ్యపక్షస్సఖిభి
పక్షవాంశ్యేతిగమ్యతేతథయథాభ్యుపయోగంయక్తమేవేతిచిత్రమిత్వభావః - కింతు -
జగతోలోకస్థుడైచ్చురున్నకుఃగురుకాచార్యః - తస్మాదంభశ్చ - సనారంస్తు - విప్రు
యాయగగనంబలంఘేలంఘయామాస - శ్లో॥ మంవిప్రుయాయథకవిత్వర్థః - గురుద్ర
వ్యస్యపతనాహాస్యకత్వకసంభిర్ముమిలత్తతా॥ తావదేవోపాధానోబంకారః॥ ౨

మూ॥ గచ్ఛతాభివైః విమూనంవ్యోమతేరమనినావిజగామే | సా
ధనేహినియమోర్యజనానామోగినాంతుతంసాఖినిదిః | ౩

వ్యా॥ గచ్ఛతేతి॥ పథివిమానంవ్యోమయానంబిన్తేవగచ్ఛతాతేరమునినావ్యోమ
విజగామేప్రవృత్తం - తథాహి - నాధనేకామేనియమోగిత్వంభావత్రయోగిద్రోనింజ
మేససాధనాంతరాపేక్ష్యభావః - అథవిజనానామత్తతానినాం - యోగినాంతు - తిపసా
యోగధమేనైవాభిలిప్తిస్సర్వకార్యనిధిభావతాత్పర్యమోగినిసంపదినానేతి

భావః - సామాన్యేన విశేష సమర్థాన రూపాభ్యాం తరస్యాసః॥ ౩

మూ॥ ఖండితేంద్ర భవనాద్యభి మానాన్ లంఘు తేస్తముని రేవ విమా
నాన్ | అధి తోవ్యతిధి తామను మేనే నై పతత్వ తిభిరంస్యేన మైః॥ ౪

వ్యా॥ ఖండితేతి॥ ఏషమునిః - ఖండితోనిర స్తః ఇంద్రభవనాదీనాం ఇంద్రాదిభవ
నానామభిమానోపాంతారో యైర్వా తతోపి సమృద్ధానిత్యధః - విమానాన్ జేష్యమాన్
లంఘుతేస్త ఆతచక్రామ - కంబమునా - అంస్యేన మైః ప్రాదవతితైః - తత్వతిభిర్విమా
నాభ్యుచ్చైర్జేష్యైః - అధితః ప్రాధితోపి - అతిధి తామాతీభ్యం - నై వానుమేనే - ఏత
స్తాత్ర విశంబరాసహిష్టురయేత్యధః॥ ౪

మూ॥ తస్య జాపనిభియా తపనస్త్వం తావజేష సమకోచయదద్భిః | యా
వజేషదివ సేనశశివద్రా తవ్యతనతన్న హనైవ॥ ౫

వ్యా॥ తస్యేతి॥ తపనోర్ముః - తస్యమునేః - కమణః - తాపనాద్భియా సం తా
పోస్యభవిష్యవీతిభయేన స్వమాత్మీ యమర్చి నైజస్తావజేషప్రాగేవ సమకోచ యత్యంకో
చితవాన్ - యావజేషతపనోదివ సేనదివా ఆతపేన స్నాజనాశశీవతస్త హనాతస్యతే
జస్తేషద్రాకోసపదిస్త్వయీమేవ నాతప్యముని తాపనాదాత్మీ హనేర్వరమాత్మ సంకోచ ఇ
తి మత్వా మండ్రకాశశశ్చి తత్వతిత్యధః - తథాచ - సూర్యాదితేజిస్తాముని రితిభావః॥ ౫

మూ॥ పర్యఘాత్తినవణిద్విజరాజంయత్కరైః హమాతేనతడ తమ్ |
పర్యఘాత్తీలురైద్విజరాజంసుకన్స వక్తృతవ త్రైగభుజైః॥ ౬

వ్యా॥ పర్యఘాదితి॥ దివమణీసుర్యభ్యః - ద్విజరాజంచంద్రంద్రాస్తాని త్రమంచ
కరై రంకుభిః హస్తైశ్చ - పర్యఘాత్ పరిఘాత దానిరియత్ - తేన పరిఘ వేన హేతునా - త
హానారదాగమనకాత - తదివ మణిం - ద్విజరాజో బాహుభ్యో త్రమశ్చంద్రశ్చ - కరై
రంకుభిః హస్తైశ్చ - పర్యఘాత్ - అహహ - సైకృతద్విజరాజపరిఘవదోమార్చి వ్యయమా
ద్యతేన పరిఘాత ఇత్యధః - తథాహ - ఆత్ర బీవలూకేకః సైకృతకమణ - నభుజ్యై -
హర్షే హాపి స్వకమణఫలమనుభావ్యమేవేత్యధాంతరన్యాసాథః॥ ౬

మూ॥ విష్టరంతటకుశాభిచిరద్భిః పార్శ్వమఘ్నోమథః పృగుహాభిః | పద్మ
బ్జుందమధుభిమధుపర్కం స్వగంసింధురధితాతిధయేస్తైః॥ ౭

వ్యా॥ విష్టరమితి॥ అథస్వగంసిందుమణంబాశశీ అతిథయేత్యైవారదాయ - త
టకుశానామాభిచిరావలిభిర్విష్టరమాసనం - పృథ్వీ సగృహ్నిష్టర ఇతి దక్షిణపాతః - అ
ద్భిః పార్శ్వం హాదాథంబం - కచ్ఛరుశాభిః తాభిః - అఘ్నోమ అఘాథాంపుష్పకలా
భి - హాదాథాభ్యాం బేతి తాభ్యోయత్యత్యయః - పద్మబ్జుదానాం మధుభిరూక

రంజైః కుభుపర్కం చ - అదితవ త్తవతీ - దదాతే యః || ౮౬౬ ||

౮

మూ॥ సస్యతీశ్యవియదంతరగాధగనాకనాయకశక్తే తనమాప | సంప్రతీ
ర్యభవసింధుచునాదిం బ్రహ్మశర్మభరచాయతీ || ౮౬౭ ||

౯

వ్యా॥ సఇతి || సమునిః - అగాధం - వియదంతర్మహాభ్యంతరం - శ్యతీత్య - నాక
నాయకనికేతనం ఇంద్రభవనం - యతీయోగీ - అనాదింభవసింధుం సంసారాబ్ధిం - స
ప్రతీర్య - శమభరచారుపరమానందసుందరం - బ్రహ్మపరమాత్మానమివాప || ౮౬౮ ||

౧౦

మూ॥ అర్చనాభిరుచితోచ్చతగాభిశ్చ సుతంసదృశతాతిధిమింద్రః | యా
వదహాకరణంకిలసాధోః ప్రత్యవాయధుతయే సగుణాయ || ౮౬౯ ||

౧౧

వ్యా॥ అర్చనాభిరితి || ఇంద్రః - తమతిధిం మునిండితి తాద్విహితాత్ ఉన్నతచారిర
భికాభిః - అర్చనాభిః ప్రాభిః - చారుసదృశసత్కృతవాక్ - ఆదృతవానిత్యధాః -
ఆదరానాదరయోగ్యదసదితినిపాతనాత్ ౧౭౫ మోక్షః - ఆభికాచరణే హేతుమా
యావదహాకరణాయ వదుక్తం - యావదవధారః, ఇత్యవ్యయీభావః - యావదహాకర
కరణమితి షష్ఠీతత్పురుషః - సాధోః శ్రద్ధాభోః - ప్రత్యవాయధుతయే ఆకరణదోషని
వారణాయ గుణాయాత్కమాయ నకిలసఖలు - నామాన్వేష విశేషగుణధాన రూపో
త్థాంతరన్యాసః || ౮౭౦ ||

౧౨

మూ॥ నామధేయసమతా సఖిమిత్రే కద్దిభిర్మునిషధాద్రియత ద్రాక్ష
పర్వతోపిలభతాంధచుర్బునెద్విజస్సవిబుధాధికలంభీ || ౮౭౧ ||

౧౩

వ్యా॥ నామధేయేతి || అననారదసత్కారానంతరం - అద్రిధిడింద్రః - అద్రేః పర్వ
తస్య - నామధేయసమతయా నామ సామాన్యేన సఖాయంతత్వఖం మునిం సర్వతాభ్యం
ద్రాక్షక్రుతమాద్రియతసత్కృతవాక్ - పర్వతః పర్వతారేః సంసక్తారవలభతేత్య
త్రాహ - పర్వతోపి సద్విజోవిబుధప్రభుండే శేంద్రం పండితోత్తమంచలభతే ప్రాప్నోతి
తితల్లంభీ || ౧౩ || విబుధః పండితేష ఇతి విశ్వః - సమునికథమర్చాం ప్రాజాంలభత ఇతి భావః ||
భతామేవేత్యధః - ద్విజోభ్యాం తోమహతః ప్రతిపద్యంపి వివేకినః ప్రాజాంలభత ఇతి భావః ||

౧౪

మూ॥ తమ్ముజాదతివితిగణసవర్మాద్వోద్దుమానసివివేదమునీంద్రః | స్వ
స్సహస్థిమిమిశ్రితయారాదానపారమితన్మైవదాన్యాత్ || ౮౭౨ ||

౧౫

వ్యా॥ తదితి || మునీంద్రో నారదస్తాప్రసీధాద్వోద్దుమాన్ కల్పకృతైః పిలతి
లీలాససర్వాదతిమాత్రదత్తవాచాత్ - తస్మేంద్రస్య - భుజార్ధస్తాన్వేదగురోః స్వః స్వ
నే - సహస్థ్యాసహవాసే - సుశిక్షితయాస్వభ్యంతయాదానపారమితా నామదాన
కత - వ్యతాప్రతిపాద్యోగంభవతే ౧౬ - తయైరజానైవదాన్యాత్ వివేద - ఇంద్ర
హస్తః కల్పకృతైః కామవిదానవిద్యోపదేశ్చ త్వత్ప్రేక్షితవానిత్యధాః - కల్పకృతైః
యాదాన్యాత్ కల్పకృతైః || ౮౭౩ ||

౧౬

సనశ్చైయమిమాంబహుమన్యేస్వోదరైకభృతికార్యకదర్యామ్ | ౧౬

వ్యా|| సనుతదలాభేతేషామేవసత్కారహస్తిప్రవతుకాచిత్త తిరిక్యకఆహ|| సాని
శాపమితి|| హేభగవత్మునే తేవీరాఃఅతిథయః - అవిశాషేనసహవత్తతఇతిసానిశా
పమిథ్యాభిశస్తమి|| ని|| అధమిథ్యాభిశంసనం - అధికావత్సయకరః - ముగద్యసూ
చయంతీతియత్ - తేనహేతునా- హ్యేదరిస్తైక్యేనైక్యవ - భృతికార్యేణ పోషణకృ
త్యేవ - కదర్యాంకృతజాం|| ని|| కదర్యేకృతజాఃశ్చైవ ఇత్యయకరః|| శ్లో|| ఆత్మా సంభవ
కృత్యంబపుత్రదారాంశ్చపీడయేత్ - లాభాద్య-పితరాభ్యాతరాకా సకదర్య ఇతిస్త
తఇతివ - నిమాంత్రియంసంబహుమన్యే - అతిధిసత్కారహస్తిప్రవతుకాచిత్తవైకల్యమేవమేవ
తిరిధిభావః | ౧౬

మూ || పూర్వపుణ్యవిభవవ్యయ లబ్ధాస్సంపదోవివక్షపవిమృష్టాః | పా
త్రపాణికమలార్పణమాపాంరాషశాంతికవిధిర్వినిశ్చిప్తః || ౧౭

వ్యా|| పూర్వేతి|| పూర్వపుణ్యవిభవవ్యయలబ్ధాస్సంపదోవిమృష్టాఃవిచారితాః
వివక్షపిత - పద్యసర్వేషాదయేనపుత్రాప్తశుక్తనాశ కరత్వా దితిభావః - తాగువివ
త్సర్వపరూపసంపద్య - ఆసాంసంపద్య - పాత్రాదాంవిధ్యాజాతికపోకృత్యసంప
న్నానాంపాణికమత్పర్వణింబాగమేవ - వివిధ్యత్సామ్రాజ్యః - శాంతికవిధిః-శాం
తికమానస్తానం - సప్తశుక్తతాదపి ఉత్కృష్టశుక్తోత్పదనాదితిభావః - అనేనబీ
జాంకురన్యాంతకైః || ౧౭

మూ || తద్విమృశ్యమమసంశయశిల్పిస్థితమత్రపిషయే సహసా ఘమ్ |
భూయతాంభగవతశ్చృతిసారైరద్యనాస్థిరఘనపణఋగ్నిః || ౧౮

వ్యా|| తదితి|| తతస్తాత్ - అత్రవిషయేఅస్తిన్నభేద - మమసంశయస్యశిల్పితజ్ఞ
సకం - స్థితంప్రభూతం - ఆఘమేవః - తన్నులత్వాన్నిత్యాజ్ఞానస్యేతిభావః-యద్యా-
సంశయశిల్పిజనకోయస్యతదఘంకుఃఖం - కుఃఖమేతుత్వాన్నికంశయస్యేతిభావః|| ని||
కుఃఖై సూచ్యసనేష్యఘమివైజయంతీ - సహసావిమృశ్య నిగత్యేకభగవతో వాస్థిర
ద్యమృతసారైర్యేవసారైఃకణామతైశ్చ - ఆఘమపణఋగ్నిః ఋగ్నిః ఆఘమపణఋగ్నిః
ఋగ్నిః - స్త్రీయాఃపుంగవిధ్యాదిసామంతభావః - భూయతాం - భావేలోక-రా
జ్ఞామసాగమనశారణమసందిగ్ధం బ్రూహ్మత్యర్థః - అత్రమనివాత్యేష్వరోష్యమాణస్య
అమమపణఋత్యస్యప్రకృతాఘమారణః - సమిగాత్పరిజాతు - లంకారః || ఆరోష్యమాణ
శ్చప్రకృతోపమిగిత్యేవరిజానుఇతిలక్షణమ్ | ౧౮

మూ|| ఇత్యుద్యోగవ్యయమవిదయధి ంభవయన్నవహితత్వభరేణ | చ
త్రోపాంతకకగ్నినిమేహంతస్థినాస్తునిమభేప్రణీహయా || ౧౯

వ్యా॥ ఇతితి॥ మఘవాక్యం ద్రవిత్పుదీర్య ఆవహితత్వభరణవికాగ్రతాతికమేనః
 పినయదిఃసినయంతికయంబరకాయస్మనిమేమంచక్షుషాంధశశతీం దశానాంశతా
 నాంసమాహారఃదశశతీం - సమాప్రసం తద్వితాథేనాన్యాదిసమాహారేద్విగావతారాం
 తో త్వపదత్వాత్ (స్త్రి)యాంఙ్విగోరితిసేవ- ఏతేషశతవభవ్యాఖ్యాతా - మునిముఖే
 ప్రణివాయతస్థివాకతప్తా - లిటఃకృసురాదేశః॥ ౧౯

మూ॥ వీక్ష్యతస్యవినయేఃపరిపాకంపాకశాసనపదంస్పృశతోపి । నార
 డఃప్రమదగద్గదయోక్తౌవ్రవిస్తితస్త్విభురస్పరమాప్యత్॥ ౨౦

వ్యా॥ వీక్ష్యతి॥ నారడఃపాకశాసనపదంస్పృశతోపింద్రత్వేతిష్టతోపి - తస్యేం
 ద్రస్యవినయేపరిపాకం ప్రకషణంవీక్ష్యవీన్తితస్మాదసంస్థాస్మాత్ - తథాచిత్తః - ప్ర
 మదగద్గదయోక్తౌకషణవి స్పరయావాచాస్తితపురస్పరంస్త్రితపూర్వ మాఖ్యాతాచచ
 తే- ఆస్యతివ త్రిభావిత్యోజితలబ్ధ్యర్థయః॥ ౨౦

మూ॥ భిక్షితాశశమభినుసృశంయత్సృరిశ్రమవిదస్స్వ విభూతో । త
 ఙ్మలేతవపరంయదిహేలాక్షేతల్లబ్ధమధికాదరదంతు॥ ౨౧

వ్యా॥ భిక్షితేతి॥ శతానాంమఖానాంసమాహారగ్భవమభి వాత్రి- యత్సకృతం-
 భిక్షితాయాచితాభిక్షే - మహదిత్వాదప్రధానేకమణిత్వః - తత్పలేతస్య సుకృతస్య
 భలే - స్మదిభూతానిబైశ్వర్యేహేలా అవజ్ఞాఅన్ధానాయది॥ ౨॥ హేలావజ్ఞేతివైజయం
 తి - తత్పరి శ్రమవిదోయాచ్యాక్షేతాభిజ్ఞస్య - తవపరంక్షేతలంతైవ - నాస్య స్వేత్వ
 భః॥ ౩॥ పరంస్థాదు త్తమనాప్రవైరియాతేమతేవలభితివ్యః - యాచకవికయాచ
 కమఃఖంజానాతిత్వావః - సనుధనినాందాత్పత్వంకించిత్రంతత్రాహ- క్షేతేతి - సత్యం
 క్షేతలబ్ధంతుఅధికాదరదంతిలోభచారిదుస్త్యజం - త్వంతుమఖశతిక్షేతలబ్ధమైశ్వ
 ర్యమధికసాత్కరాపీతికధంసనిత్రమిత్యభః - అత్రక్షేతకావ్యేనహేలాత్వసమధా
 నాద్వాత్పాధాహేతుకం కావ్యలింగమలంకారః॥ ౪॥ హేతో ర్వాక్యపదాథాత్వేకా
 వ్యలింగముదాహృతమితిత్వేనాత్॥ ౨౧

మూ॥ సంపద స్రవగిరామపిగూరాయన్నసామవినయంవినయంతే । శ్ర
 దధాతికత్తివేహనసః యోదాహచేదసుభవఃపరమా మ్తః॥ ౨౨

వ్యా॥ సంపదభితి॥ కంఠమునా - తవసంపదోగి రామపిదూరాః అగోపలాః- మ
 తః- యద్యస్తాద్వివయంసవినయంతేనామనలుంపంతిఖలు- నయతేర్దుజ్- స్మరితేత్యా
 దినాతిత్వనేపదంక ర్తృస్థేచాశరీరకమణిత్వస్తాదికతేవిత్ - తదవత్ - సంపదాంక
 ర్తృనాంఅచేతనత్వేనకమణిశివయస్యేం ద్రియనిష్ఠత్వేనచాకర్మసత్త్వాదితి- అ
 తిస్తోమకుశక్త్యా ఇత్యభః - విష్ణునా విగయోత్తగల్వేపరమా మ్తః ప్రమాణభూతః

సామైదనుభవఃప్రత్యక్షానుభవఃవాచాచేత్క ఇవకోవాక్రద్ధిహావిశ్వసతి - సకచ్ఛిదిత్య
 భవః - త్వత్సంపదాంవిసయో త్వరత్వేసామైదనుభ - వః - ముద్రాశామేవ | శక్తాజాయతే
 సాన్యేమం - ప్రాయేజాన్యత్ర సంపదాంవిసయోహ్యో - వింబమునావయమపి సద్ద
 థామఇతిభావఃఅ తసంపదాంవాగ్ధోచరత్వేపిచగోచరత్వోక్త్యాసంబంధే అసంబం
 ధరూపావిశయోక్తిః॥ ౨౨

మూ॥ స్త్రీభరణానతిధిసాత్కరణానిస్వోపభోగపరతా నహితేతి | వ్యక్తతో
 బహిరివాంతరిపీయంబృష్టిస్సప్తరధికాశ్చకామ్॥ ౨౩

వ్యా॥ శీఘరానితి॥ శీఘరానంపదుచ్ఛ్రయః - ఆతిధిసాత్కరణేనాతిభ్యధి
 సం - దేయేత్రాచేతివకారాత్సాతిప్రత్యయః - కరవాణికుర్యాం - విద్యుర్థేలోకా
 ఆదుత్తమస్యపిచ్యేతిమణిః - స్వోపభోగపరతాత్వంభరిత్వంసహితానశ్రేయస్క
 రీతివ్యక్తతోజానతఃప్రేక్షమాదాస్యచరతబహిరివదేవాఇవ అంతరాత్సస్యపి కాపీంకం
 దృష్టిసృష్టిజ్ఞానస్సప్తరషీస్సప్తిశ్చ॥ ని॥ దృష్టిజ్ఞానేషీదశాన ఇత్యమరః - అధికా
 అసాధారణీ - ద్వయోరపి దృష్టివ్యక్తిప్తశ్చోపాత్తయోరభేదాధ్యవసాయేన బహిరి
 వేత్త్యుపమా॥ ౨౩

మూ॥ అస్సవ్యాపవధురైరనుభావైస్సావక్తైరతీతరాంతరథాస్తనః॥
 ద్యాంప్రశాధిగతితాపధికాలంసాధుసాధువిజయస్సవిదౌజః॥ ౨౪

వ్యా॥ ఆఇతి॥ విదంతేదశకం - విదభేదనే-ఇగుపధలక్షణః - తదోహోయస్యతస్య
 సంబుద్ధిఃసావిదౌజఃస్వభావమధురైఃనిసగఃరమణీయైః - తవేమేతావకాః - తవక
 మమకావేకవచఃఇత్యతితవకాదేశః - తైరనుభావైరైశ్చైరైశ్చితరామత్యంతం -
 ఆవ్యయమాదావ్ పత్యయః - తిరభాలోలాఃఆనందలహరిమగ్నాస్త్యవిశ్వధాః - ఆ
 ఇత్యాసంపదాస్సాదానుకారః - గతితాపధికాలమసంతకాలం - ఆత్యంతసంయోగేద్వి
 తీయం - ద్యాంస్వగంసాధుప్రశాధిపాలయ - సాధువిజయస్వసర్వోత్కృష్టభవ - వి
 పరాభ్యాంజేరిత్యాత్మనేపదం॥ ౨౪

మూ॥ సంఖ్యవిక్షతతనప్రపదప్రత్యుచితాఖిలనిజాఘులఘూనామ్ | య
 త్త్రిహానుపగమశ్చృణురాజ్ఞాంతజ్జగమ్యవముదంతముదంతమ్॥ ౨౫

వ్యా॥ ఏవమింద్రమభిసంద్య - తత్ప్రశ్నస్యోత్తరమాచా॥ సంఖ్యేతి॥ సంఖ్యేస
 మరేమిక్షతాభ్యః ప్రహితాభ్యఃతనుభ్యోగాత్రేభ్యః - ప్రహర్షిరస్రైరసృష్టిఃప్రహితా
 నినిజే - త్త్రి అఖిలానినిజాన్యథానియేమంతేమమత ఏవలఘూనాంనిర్భరాణాంరా
 జ్ఞాన్యద్యస్తాత్కారవాదిహస్యగేఅనుపగమోనాగమతత్కారణభూతం జగత్పుయే
 యువానఃతేమిందుదమానందకారణంఅసాధారణాధానం అభేదేనవ్యవదేశః - తింద్ర
 సిద్ధం ఉదంతంవాస్తాం॥ ని॥ వాస్తాప్రవృత్తిశ్చాంత ఉదంతఇత్యమరః - శృణు - అ

త్రయోదశానుచారాధాన్యవిశేషాగత్యాలముల్పహేతుత్వాత్పదాధాన్యమేతుకంకావ్య
లింగమంతాః || ౨౫

మూ || సాభునఃకిమిరత్నచనముకంభూషణంజయతితప్రకుమారి । భీ
మభూవతనయాదమయంతీనామయామదనశక్త్రుమమోఘమ్ || ౨౬

వ్యా || నేతి || భువోభూషణంకిమస్యనఘామమూల్యంరత్నం - అసాధారణం(స్త్రీ)
రత్నమిత్యధః - కుమారికన్యాఅనూధేత్యధః - సాదమయంతీనామభీమభూవతనయా
తత్రభువిజయతి - సర్వోత్కృష్టాణామగతా - యతిమోఘంమదనశక్త్రుమ్ || ౨౬

మూ || సంప్రతిప్రతిముహూర్తామపూర్వాకాపియావనజవేనభవంతీ
అభిఖంసుకృతసారభృతేసాకాపియానిభజతేకిలభాషమ్ || ౨౭

వ్యా || అథేంద్రమత్పిరోత్పదనాయితవ్యాఃపురుషేంద్రచాన్తంబరత్తి || సంప్రతి
తి || సంప్రతిదాసీంసాదమయంతీ - యావనస్యజవేసూర్యచవేగే - ప్రతిముహూర్తం
కావ్యపూర్వాలావణ్యమయావంతవపోషిశేషజాన్యేవభవంతీ - అభిఖంశిభాషర్యం
తతి - అభివిధావవ్యయాభావఃకుకృతసారభృతేడిత్కృష్టపుణ్యభృతే - కుదృగ్భాగ్య
సంపన్న ఇత్యర్థః - కామికన్యైన్నపియానిభావమనురాగంభజతే - కిలతైక్యీహే || ౨౭

మూ || కథ్యతేనతమస్సు ఇతిస్వంమావిదయురసికించలదోష్ఠః | అధావా
త్తకారిణిత్వినవృచ్ఛాంనిగమేణనపరిశ్రమయైనామ్ || ౨౮

వ్యా || కథ్యత ఇతి || కించ - చలదోష్ఠస్త్యంసంయుతాకతమ ఇతీహంబివయుర్యక్తు
మిచ్ఛురసికిం - తహిఆధావత్కాన్యధోకే - వృచ్ఛాంప్రశ్నంభిదాదిత్వాదాహ-స
రుణత్వీతికామః - ఏనాంవృచ్ఛాంనిగమేసూచ్యరణేనసపరిశ్రమయమాభేదయ - కు
తః - నకథ్యతే - యతఃపుష్టపికరయామితోనప్రప్తవ్యమేవేత్యధః || ౨౮

మూ || యత్పదావధిరణుఃపరమస్సాయోగిధీరపినపశ్యతియస్తాత్ | బా
లయానిజమనఃపరమాణౌప్రీదిరీశయహరీకృతమేనమ్ || ౨౯

వ్యా || కింకపటాదకథనంనేత్యాహ || యత్పథేతి || పరమేణుర్యస్మాద్యోగిధియః
పంథాఃయత్పదస్త్యావధిస్సీమా - సాయోగిధీరపి - బాలయానిజమనఃపరమాణుః
అణుపరిమాణంసంసృజితసూత్రజాత్ - తస్మిన్ - ప్రీతేచదరిగుహాతచ్ఛయహరీకృతంర
ద్ధతసింహీకృతం - ఏసంయువాసంయస్తాన్నపశ్యతితస్తాన్నకథ్యత ఇతిత్రోర్వేజాన్వయః
యోగిబుద్ధేరపిపరమాణుస్వరూపగ్రాహిత్యమేవసాంతఃప్రవేశశక్తిరత్యజ్ఞానాదకథనం
నకపటాత్ - సామమందామమందిరతయానకధయతీత్యధః || ౨౯

మూ || సాశరస్యకుసుమస్యశరవ్యంసూచితావిరహవాచిభిరంగైః | తా
త్రచక్రమపిధాతురథస్తస్వస్వయంబువోయసవోయమ్ || ౩౦

వ్యా॥ తహిణాకాముశీర్షకూత్రంవాకధనుస్యః ప్రవీతమతత్రహ॥ నేతి॥ స్నాథేమీ
విరహవాదిభిఃవిరహవ్యంజితైరంశైః - కాన్యస్యపాండితుది పరిక్లిష్టేరితిభావః - కుశూ
మస్యశరస్యకామదాస్యశరవ్యంలక్ష్మ్యంసూచితామ తచిద్యునిబద్ధభావేత్యేతావన్తా
త్రమవగతేత్యర్థః - తహిణతత్త్విత్రావాచరవిశేషజ్ఞానంవినా వివాహూపాయఃకథం
చింతితస్తత్రాహ - తాతచిత్తమసి - కమణ - స్వస్వయంవరమహంభాతుస్సహయమ
భత్తాకరో - సహకారీచకారేత్యర్థః - తత్త్విత్రాపిథావృప్తేరణయోస్వయం వర
వివోపాయశ్చింతితత్త్వేతిభావః॥ ౩౦

మూ॥ చున్తధాయయదధాదితరాజ్ఞాహూలిదూప్యవిధయేవిధిరాజ్ఞామ్
తేనతత్పరవశాఃప్యధిక్షోస్సంగరంగరమివాంలయంతి॥ ౩౧

వ్యా॥ అస్తురాజ్ఞామనాగమేకింకారణము క్తంతత్రాహ॥ మన్తధాయేతిభవిధి
ర్విధాతా - రాజ్ఞాంహూలిఃస్వయంవరావస్థనం - తదేవమాత్వందూతకమణ - దూతస్య
భావకమణాఃరితియస్యృత్యయః - తస్యవిరయేకరణాయమన్తధాయాజ్ఞానాదేవమ
దితదత్రహ నియత్ - తేనాజ్ఞారాసేనతత్పరవశాఃవస్త్యధపరతంత్రాః - శివభాగవత
వస్తుసాధః - స్మృతీరాస్సంగరః కరమివాంలయంతిమమివమవ్యంతే॥ ని॥ విషంసాస్తి
ద్వ్యశంగరత్విచలాంయదః॥ ౩౧

మూ॥ యేషుయేషుసరసావసుయంతిభూషణేషుయదివాపిగుణేషు త
త్రతత్రలయాపివిశేషోయస్సహిషీతిభృతాంపుగుమాధః॥ ౩౨

వ్యా॥ యేషిరి॥ కించదమయంతి - భూషణేషుహారాదిషు - యదివా - గుణేషుదయా
దాక్షిణ్యదిషువా - యేషుయేషుసరసావిలాషు - తత్రతత్రతేషుతేషు భూషణేషుగుణే
షుచకలయామాత్రయాపియోవిశేషఃసీతిభృతాంసహిషి॥ ని॥ హిహేతావవభా
రణిత్యమరః - పురుషార్థః - ప్రయోజనంయథాకథంతైస్సమీమనాంజనమేవ
పురుషార్థోనకుక్షత్రథమణస్సంగరత్విత్యర్థః॥ ౩౨

మూ॥ శైశవస్యయదినావధితస్వాయాదనోదయి నిరాజనమాజే | అద
రాదనారహఃకుసుమేషోమల్లలాసస్మగయాభివేశః॥ ౩౩

వ్యా॥ శైశవేతి॥ కుసుమేషఃకామస్య - యావనూదయినియావనప్రాదుభావా
వవతిరాజసమాజేవిషయే - తస్యాః శైశవ్యాః - శైశవవ్యయదినంబాల్యాచగమ దినమ
వధిర్నీచాయన్తి - స్తత్రథా - తద్దినచారభ్యేత్యర్థః - అహరహః ప్రత్యహం - వీష్ణు
యోఽద్విభావః - అత్యంతసంయోగేద్వితీయా - ఆదరాన్త్యగయాయామభివేశఃఆ
గ్రహఃకల్లలాసరవృథే - సరేషామపిరహసాంభైమియావనోద్భేదావృత్తలస్త
రవ్యససమేవవతారే - ససమరస్యసమిత్యర్థః॥ ౩౩

మూ॥ ఏత్యమీషుమలీషులంస్సౌందర్యాన్తద్వదిధీభవతుంస | భీనభూ

సురభివోరభిలాషేదూరమంతరమహేనామ్ || ౩౪

వ్యా|| ఇతితి || ఇతితమమనృపాఃపనుమత్యాఃకమితారః కామయితారస్సంతః-
భృచ్ - జనుమతీంవాకమితారః - తాచ్ఛీలేత్తృకా - నలోకేత్వాదిసాపత్నీ పతిషేధః-
ఆయాదయతిధాధాతుకేతేవికల్పాదుభయత్రాపిజిభావఃత్వదతిభిభవతుంనాదరా
స్సాకాంతృచ్ - తథాహి - నృపతీనాంబీకుభూఃభైమీసురభూఃద్యోస్తయో రభిలాషే
తద్విషయానుగాగేదూరమంతరమహత్రాతమ్యం - అహేహ - స్వగేహస్వరుచిరిత్యా
శ్చర్యం - ఏతేనసురాంగనాతిశాయిసాందర్యందమయంత్యా ఇతివ్యజ్యతే - భీమదేశ
సురదేశయోఃమహాకవి ప్రకమఃఇత్యధాంతరప్రవీతిః - ఆ త్రో త్తిరవాత్మాభేద
స్వగాఢరుచ్యాపూర్వవాత్మాదాతిధ్యానారదస్య సమధానాద్వాత్మాధాహేతుకం
తావ్యలింగమలంకారః || ౩౪

మూ|| తెనజాగ్రధృతిదిశవమాగాంసంఖ్యసౌఖ్యమనుసర్తుమనుత్వా
మ్ | యన్తృధంక్షీతిభృతాంనవిలోకేతన్నిమగ్నమనసాంభువిలోకే || ౩౫

వ్యా|| ఏవంరాజ్ఞాస్వగాఢనాగమహేతుముత్తాధస్వస్యాగమసేహేతుమాహ||తే
నేతి|| యద్యస్తా బృహిలోకేభూలోకే - తస్మాందమయంత్యానిమగ్నమనసాం ఆసక్త
వేతసాంక్షీతిభృతాంపుథంయదధంసవిలోకేరవశ్యామి - తెనయుద్ధాలభేనజాగ్రదవృ
తిస్సమూర్ధ్వదసంతోషః అసంతుప్తస్వసంఖ్యసౌఖ్యంయథాసుఖం || ౩ || మృదమా
స్మందసంసంఖ్యమిత్యమరః - అనుసతుకామసుభవతుం - త్వామనుత్వాముద్దిశ్య - ది
పంస్వగమాగామ్ || ౩౫

మూ|| వేదయద్యపినకోపి భవంతం హంతహంత్రకరుణంవిరుణిధి | పృ
చ్ఛ్యసేతదపియేనవి వేకప్రోంఘనాయవిపయేరస సేః || ౩౬

వ్యా|| వేదేతి || హంప్రవృత్తకరుణంసమూలభాతంకంతారంభవంతంకోపినవిరుణ
ధిసవిగృహ్లాతి - హంతేతిహాషే - వేదయద్యపిపితావద్వేద్యైక - విదోలటోవేతివిదో
లాదేశః - యద్యపీత్యకథారణేతదపితథాపిపుచ్ఛ్యసే - ఆజ్ఞఃపుచ్ఛతినవిద్వానతఆహ-
యేనకారణేరవిపయేభోగ్యేరసనేకోరాగానుబంధోజలనేకశ్చవివేకస్య వివేకజ్ఞానస్య
విచిత్రాద్యసాంకర్యస్యచ - ప్రోంఘనాయ ప్రమాజానాయ - విషయ తృష్టాలు ప్రవి
కఃపుచ్ఛమిత్యధః || ౩౬

మూ|| ఏవముక్తవతీదేవ ఋషీంద్రేద్రాగభేదిచ మువాననముద్రా | ఉ
త్తరోత్త్రశుభోహివిభూనాంకోపమంజుళతమఃక్రమవాదః || ౩౭

వ్యా|| ఏవమితి || దేవఋషీంద్రేనారదే - ఋక్వికఇతిప్రకృతిభావః - వివముక్తవ
తిసతి - మఘానఆననముద్రామానః - మఘవాననముద్రా - మఘవాబముళమితివికల్పా
న్మతుపాదేశాభావః - ద్రాకర్పణిత్యభేరిస్వయమేఽభిద్యతేస్త - కమఃపత్కమఃకాతు

లక్ష్మిత్రయభిరకతుఃకమనఃసద్భావాత్క్రమః కరణిలుః - తజాదికాగ్యంయజాత్మ
సేవదం - వీణావిద్యభావాః ప్రయోజనమితివచనాత్ ॥ శ్లో॥ క్రియమాణంతుయత్క్రమః
స్వయమేవ ప్రసిద్ధ్యతి । సుకరై స్స వ్యగుణై ర్యస్తా త్క్రమఃకరేణితం విదురితి - తథా
హి - విభూతాంప్రభూతాంకౌపిమంజురం మోతివృద్ధ్యః క్రమవాదః ప్రశ్నో త్తర కమే
ణో క్తః - ఉ త్తరో త్తరశుభఃఉపర్యుపరిసుభగోహి - అథాంతరస్యాసః॥ ౩౭

మూ॥ కానుజేమమనిజేదమజారౌజాగ్రుతిశ్వరణేరణురప్ప! యద్భు
జాంముపధాయజయాంకంకమణాస్వపిమితవిశంకః॥ ౩౮

వ్యా॥ కానుజభి॥ నిజేస్మియేఅనుజేదమజారా ఉపేంద్రస్వశరణేస్వరక్షకస్వ
గృహేవా॥ ని॥ శరణంగృహరక్షితోరిత్యమరః - జాగ్రతిజాగరూకెసతి - మమ - రణవ
చ్చరణచింతాకా - సతా పితృభాః - జయంతి శ్చిరం యస్యతంయద్భుజాంకంయ
స్యానుజస్వభుజోత్పంగముపధాయాపధానీకృత్యవీతివిశంకోనిరాతంకస్య - శమణా
శుభేనస్వపిమితయేయం - యథారక్షిజనేజా గతిరాజాశయాగారేసుభేనభుజముప
ధాయస్వపితదద్దితిభావః - ఇహనిరాతంకవృత్తిస్తు ప్రిః అస్వన్నత్వాదమరాణాం॥

మూ॥ విశ్వరూపకలనామవచన్మంతస్యజైమినిమౌలిత్వ ముదీయే । నిగ్ర
హంపభిభుజామసహిష్ణుర్వ్యధికతాంపదతనింసననాయ॥ ౩౯

వ్యా॥ విశ్వేతి॥ తస్యోపేంద్రస్య - విశ్వరూపకలనాత్పర్వాధానాత్కైత్రకాత్ -
యద్వా - ఏకత్రమత్వ ముమాదధ్యవంతరూపధారణాదన్యత్రవిశ్వాధారూపణాత్ - వి
శ్వరూపాదీసూత్రాణితత్ప్రణయనాద్దేతోః - జైమినిమునిత్వముదీయేపితృవం-ఇణో
గతౌకతరలిటి-ఉపపన్నంతచ్యయక్తమిత్యధాః - కుతః - స ఉపేంద్రః - మభిభుజాం
విగ్రహంవిరోధమన్యత్రశరీరం - అసహిష్ణురూదశనింమమవజ్రాయుధం అన్యత్రవజ్ర
హస్తఇత్యాదివాక్యజాతం - వ్యథాతాంస్వాయుధేనైవతత్కార్యకరణాన్నిచ్చ్యదా
జనత్వం - అన్యత్రవిగ్రహవద్దేతానిరాసేనఆధావాదత్వాన్నిభిభేయత్వంచనినాయ
అతోజైమినిమునిత్వంయక్తమిత్యధాః - ప్రకృతాప్రకృతశ్లేషః॥ ౪౦

మూ॥ ఈదృశానిమువయేవిరయాభిప్రసేవాకసవచనాన్యుపహృశ్య
ప్రాంశునిశ్వసితప్తచరీనాజ్జరదస్యనిరియాయనిరోజాః॥ ౪౦

వ్యా॥ ఈదృశానితి॥ విరయాభిప్రసేవాకసవచనాన్యుపహృశ్య
నానిఉపహృత్యసమర్ప్యతిస్థివాకతూష్టింస్థితః - అధనారదస్య ప్రాంశునిశ్వసితప్త
త్వేచరతితిప్తచరీపశ్చాదామిని - దీఘనిశ్వాసపూర్వికేత్యధాః - చరేష్టః - నిరోజాః
దీనావాక్ నిరియాయనిజాగామ॥ ౪౦

మూ॥ స్వాగతలభవాహవశంకీనిశ్చిణోమినవనక వసుమత్యాహుః

ద్యాంగతస్యహృది మేమరుదర్శఃత్వైవలద్వయభూజివితర్కః॥ ౪౧

వా॥ స్వరితి॥ వసుమత్యాంభూలోకేవసః స్వశృరసాతలంచస్వరసాతలేస్వ
గఃపాతాతేరోరీతేభలోవేదీఘః - తదౌర్ధ్వచూచావంశంకతఇతితచ్ఛంకీసః - స
నిర్వృణోమిసంతుప్యేమి - ద్యాంస్వగఃంగతస్యమేచ్ఛుదిత్వైతలే భూపాతాతే॥ ని॥
అభస్వరూపయౌరస్త్రితలమిత్యమరః - తదౌర్ధ్వయేభటానామాజివితర్క్యయద్ధ
శంకాదురుదర్శదురంతః॥ ని॥ ఉదర్కఃఫలము త్తరమిత్యమరః వివంశాతాశగతస్వ
ఇతరలోకాజివితర్క్యఇతిశేషః॥ ౪౧

మూ॥ వీక్షితస్తస్వమసిమాచభగంతుంజస్తమవృజగతేనుమనవ్వ॥ కిం
భవఃపరివృధారవివోధుంతత్రతామువగతావివదంతే॥ ౪౨

వా॥ వీక్షితఇతి॥ త్వంవీక్షితోసి - ఏతదేవాగమనఫలమిత్యధః - తత్తస్మాత్స
లాంతరాభావాత్ - అథానంతరంమాంమనుష్యజగతేగంతుంకుర్తస్యైకంగంతుమిత్య
భః - గత్యధఃకమఃజిద్విలియంచతుర్థ్యచేష్టాయామనభ్యసింఛతుధీః - అనుమను
ష్యఅనుచానీహ - తత్రమర్త్యలోకేతాం దమయంతింవివోధుం పరిణేమింఉపగతాఃభ
వఃపరివృధాఃప్రభవోభూపతంతః - ప్రభౌపరివృధఇతిసాతః - సవివదంతేనకలహిష్యం
తేకిం - సామివ్యేలట్ - భావనాదిసూత్రవిమతావాత్సనేపదమ్॥ ౪౨

మూ॥ ఇత్తుద్గీర్వసయయామునిశ్చిన్వంస్వర్పతిం ప్రతినివృత్యజజేన॥ వా
రితోవృసుజగామసయాంతంతంకియంత్యపివదాన్యపరాః॥ ౪౩

వా॥ ఇతితి॥ సమునిర్తుద్గీర్వస్వర్పతిమింద్రం - అహరాదీనాంపత్యాదిష్యితివై
కల్పికోరేఫాదేశః - ప్రతినివృత్యజజేనౌర్హింయయా - సఇంద్రోవారితోనివతితో
పియాంతంగవ్యంతం - ఇణోలటశ్చత్రాదేశః - తంమునిమపరాణ్యపీడియంతికతివసప
తానికతివయపరాని - ఆస్వసీమమిర్వధఃఅత్యంతసంయోగేద్విలియా - అనుజగామ॥

మూ॥ పర్వతేనపరిపీయగభీరం నారదీయముదితంప్రతి నేదే॥ స్వస్థిక
శ్చిదపివర్వతపక్షచ్చేదినిస్వయమదర్శినపక్షః॥ ౪౪

వా॥ పర్వతేనేతి॥ పర్వతేనమునినాగిరితాచగభీరంగంభీరం నారదీయముదితం
నారదవాక్యంపరిపీయప్రతినేదేప్రతిదభ్యనేతదేవాసుకృతమిత్యధః - పర్వతేనస్మిక్ష్
ప్తప్రతివాదోయైతిఇతిభావః - సదేలిలట్ - అతఏకవల్లభ్యనాదేతేలిటియేత్వాభ్యా
సలోఽః - స్వయంతుసకించిన్నివేదితవానిశ్చయా - పర్వతపక్షచ్చేదిన్మంద్రేస్వస్థికశ్చ
దపిపక్షస్సాభ్యంప్రయోజనంగరుచ్చ॥ ని॥ పక్షఃపార్శ్వగరుత్వాద్యసహాయబలితి
ష్యితివైజయంతి - నాదణి - నదర్శితః - తత్సాహచర్యమాత్రమాగతస్యస్వస్థ్యపుధక్వా
భ్యాభావాత్తదుక్తమేవాసుకృతం - వతుపుధక్కించిన్నివేదితమిత్యధః - పర్వతపక్ష
చేదిత్వాదింద్రస్యాగ్రేపర్వతేనస్వసయోనప్రతానితిఇతిభ్యనిః॥ ౪౪

మూ॥ పాణయేబలవిపోరధభై మిశితకోచ లకరగ్రహణామామ్ । భే
షజంబిరధృతాశనివాసవ్యాపదాముపదిదేశరతీతః॥ ర౫

వ్యా॥ ఇంద్రస్తుభై హ్యుపసురకోభూదిత్యాహ ॥ పాణయతి॥ అథనారదనిగ్రహ
నాసంకరం - రతీకోబలవిపోరింద్రస్య పాణయేచిరధృతానాం చిరసంచితానాం అశనివా
సేనవస్త్రాగ్నిసంపర్కేణ యః వ్యాపదోఒపదస్తాసాంభై మిశితకోమలకరస్య గ్రహంగ్ర
హణమేవాహాంయోగ్యంభేషజమాషధముపదిదేశ - వీరాభిభవేనశృంగారః ప్రవృద్ధి
తిభావః - అత్ర కామనిబంధనస్యభై మిశితగ్రహణస్యాశనివాసతాపక మనాథాంతోష్ఠి
త్వేయై - వ్యంజకాప్రయోగాద్యహ్యై॥ ర౫

మూ॥ నాకలోకభిషదోస్సుపమా యాపుష్పచావమపిచుంబతి నైష॥ వేద్ది
తావృగభిషజ్యదసౌత ద్వాదసంక్రమితవైద్యకవిద్యః॥ ర౬

వ్యా॥ నను కామస్యకుతోవైద్యవిద్యేత్యత ఆహ ॥ నాకేతి ॥ నాకేతి నాకలోకభిష
జోరశ్విసూర్యానుషమాసాందర్యంనైషపుష్పచావంకా మమపిచుంబతిస్పృశత
స్తాదసి తావేనశుషమావంతావితిభావః - అసాకామఃసానుషమైవత్వారంతేన సంక్ర
మితావైద్యకంవైద్యస్యకమణభేషజ్యం - యోషదాద్యుపాప్తమాద్యవ్యభో - తదేవ
విద్యాద్యస్త్రీణాం - అతవివతాద్యోస్యైవైద్యసదృశస్యకాభిషజ్యతీచిత్తికవాకా
భిషజ్యతీకండ్వాదియగంతాల్లజ్ - వేద్దిత్యుత్పేయాయం - వాక్యార్థాంతమణ్॥ ర౬

మూ॥ మానుషీమనుసరత్వధవత్వౌఖర్షభావము లంబ్య మఘోనీ॥ ఖండి
తం నిజమసూచయదుభై చ్చర్తానమాననసరోరుహనత్వా॥ ర౭

వ్యా॥ అథేంద్రావ్యాకుప్యోననుభావమాహ ॥ మానుషీమతి ॥ అథేంద్రస్యభై మి
రాగాసంతరం - మఘోనః (స్త్రీ) మఘోనీశచీ - పుండ్రోగాదాభ్యామ్యామితిజీవ - శ్వ
యవమఘోనామతదిత ఇతిసంప్రసారజేగుణః - పత్యైఖర్షభావంనీవత్వ మవలంబ్య
మానుషీమనుష (స్త్రీ) - జాతేర (స్త్రీ) త్యాది నాజీవ - అనుసరత్వనుసరమాణేనతి - ఆ
నసరోరుహనత్వాశిరోనమనేన - ఉచైచ్యరున్నరంనిజంమాసంసరోత్తర త్వాహంకా
రంఖండితంభగ్నుమసూచయత్ - అకారేణైవనిజనిర్వేదమవేదయత్ - సతువాచాకిం
చిమాచే - గంబిరనాయికాత్వాదితిభావః॥ ర౭

మూ॥ యోమఘోనిదినముచ్చరమాణైరంబోయామలినిమాలమలంభి॥ వ
ణింప సఖిలూజ్యస్విలదస్యాశ్శౌంతమంతరమభాషకభంగ్వా॥ ర౮

వ్యా॥ ఆభావ్యాకామపికాసాంబిరపురసామిష్యోనుభావానాహ ॥ యతిత్యా
ది॥ మఘోనీంత్రైశ్వర్యయవమఘోనేత్యాది నాసంప్రసారజేగుణః - దివమాకాశంఉ
చ్చరమాణేషశ్శతంసం - ఉదగ్గరస్సకమణకాదిత్యాస్త్రనేషధం - రంభాయాః యోమలి

సేనామాలిన్యం అలమత్సంతంఽలంభితలాభి - విభాషాచిగ్లములోతిరివాన్తమాగమః - స
 వణోఽమలిసిమైవతిచ్యారంభాయాః అంతరమంతరంగంఽజ్జిష్టైర్వలద్రోహదత్పుష్టైర్వల
 త్పుష్టైర్జ్వలితంసత్ - శంకాకయాచి దిత్యాభవితవ్యతాప్రాబల్యదియేత్యధః - శాం
 తంశమితంనిర్వాపితమిత్యధః - వాదాంతేత్యాదివానిశాలః - ఆభాషతభిలు - నిర్వా
 జాలాతమలినమిత్యాభిధిష్యధః - అంతఃకరణవైచక్యములత్యాచ్యవ్యవైచక్యవైచక్య
 స్సేతిభావః॥

మూ॥ జివితేనృతమృతసాంతత్వాణముక్తిరిహముక్తిమతీనః ఇత్య
 నతురమనాచిఘృతాచ్యాదిమూలశ్వసితనిగ్రామసేన॥

వా॥ జీవితేనేతి॥ అపరసాంసౌస్తాకంజీవితేనకృతం - కష్టత్వాదితిభావః - త
 తస్మాదిహస్తికాసమయేసాణముక్తిః ప్రాణత్యాగ విషయముక్తిమతీయమైతిఘృతాచ్యా
 నామదేవ్యాదీఘృతానిశ్వసితస్సనిగ్రామసేనిక్ష్మృమముఖేన అనతురమశబ్దప్రయోగం
 యథాతథాలవాచి - వచేన్బ్రూహోవామణిలజ్-పిక్తమేవేత్యధః - అతవిచక్యం
 జితాప్రయోగాద్దమ్యాత్మేయై॥

మూ॥ సాధునఃపతనమేవమితస్సృద్విత్యధగ్యత్యైలోత్తమయాపి | చా
 మరస్యైలనేనకరాజ్జాత్తద్విలోలనఃలక్ష్మజనాథాత్॥

వా॥ సాధ్వీతి॥ తిలోత్తమయాపిదేవ్యాతస్సచామరస్యవిలోలనేనఽంజోనేన
 జలఃస్వలమానోభుజోవామరేవనాశోయస్యతస్మాత్ - వలతేరాత్మనేపదమనిత్యజ్ఞాన
 కాదిత్యాహవామనః - చక్షీజోభిత్కరణంజ్ఞాపకంకరాజ్జాత్మాణికమలాచ్చామరస్య
 పతనేన - అవయవపారవశ్యాదితిభావః - వివంచామరవదేవసౌస్తాకమపి ఇతస్సృ
 గాత్పతనమేవసాధుస్యాదిత్యధగ్యత - ఫణితమివేతిపూర్వవచత్ప్రేయ - భజనాతా
 త్కరాజ్జాదిసారయవరూపకేణసంస్పృష్టై॥

మూ॥ మేనకామనసితాపముదీతం యత్ప్రిధిఘృతకరోరదవహిత్యామ్ | త
 త్పుట్టంనిజహృదఃపుటపాకేపంకలిప్తిమస్సజవృహిరుత్థామ్॥

వా॥ మేనకేతి॥ మేనకానామతాచిద్దేవీ - మనస్సుదీపముత్పన్నతాపమాధిం
 పెధిత్వఃపిథాతుమిచ్ఛుస్మతీ అవహిత్యామాకారగుప్తిమకరోదితియత్ - తదాకారగో
 చనమేననిజహృదఃస్యమనసఃపుటపాకేగూఢపాకే - బహిగుత్తాముత్థాం - బాహ్యమిత్య
 థః - ఆతశ్చేససగ్రాహితకథారికప్రత్యయః - పంకలిప్తింపంకలేపంస్ఫుటమస్మ
 ణి - పుటపాకేబాహ్యఃపంకలేపాంతఃపర్యమాన దవ్యస్యేవాకారగోచనమేవ బలా
 త్క్రియమాణంగోప్యవ్యాంకస్తాపస్యవ్యంజకమభూదిత్యధః॥

మూ॥ ఊర్వశీగుణవస్థితవిశ్వాశక్రైః స్రమితభాషనిభేషః | శక్రపౌష్ప
 దనమావనసీమ్నిస్తంభకార్మకపుష్పమై॥

వ్యా॥ ఊర్వశీతి ॥ గుడై స్సౌందర్యాదిభిర్వశీకృత వివ్వారంజితాభిల ప్రపంచాఊర్వశీనామకా చిద్దేవీ - తస్య జేతస్మై కాశమయేయః స్తిమిత భావః సైమిత్యం నిష్క్రియాయాంకత్వలక్షణః - ప్రపంచానామసాత్విక స్తస్యనిర్జేసమిషేణ ॥ ని॥ మిషంనిభంచనిదామ్యమితిహలాయుధః - వపుషైవ సుహృదయస్యభావఃసౌహృదంలేమ - సుహృదయశ్చబద్ధమృతాదిత్వాదస్యైత్యయేహృద్భావాన్నుభయపదవృద్ధిః - ఆతపివసౌహృదదౌ హృదశ్చబద్ధవశీకృద్భావాదితివాచనః - శత్రుసౌహృదస్యసహచరసిమ్మసమాప్తిస్తానే ప్రంభకార్యంబాద్యవృత్త్యంస్తూజాకృత్యంచఆపువత్ ॥ ని॥ ప్రంభస్తూజాబద్ధ్యయారితివిశ్వః - ప్రభోద్ధానావధికంమేకత్ర సౌహృదమినినిదాయామికరోతిత్యధః - పుషాదివాదిసాక్షేరజాదేశః॥

౫౨

మూ॥ కాపికామపిటభాణబుభుత్వంశ్యేన్ద్రులిత్రిదశభగ్నరికించిత | పక్షత్యవనుతామభిగంతావశ్యకత్యవనుతత్యతయజ్ఞః॥

౫౩

వ్యా॥ అధికాసాంచిదపురసాంవాగారంభానాహ॥ కాపీర్వాది ॥ కాపిదేవీబుభుత్వమింద్రజిగమిషితంజిహ్వాసమావాంకామపిచేవీం త్రిదశభగ్నరి ఇంద్రేశ్యేన్ద్రులిసత్యేవ - తచ్చృబదాధా మేవేత్యధః - కించిద్యథాః - కింత్రువాహ - కత్యవనుతత్యతయజ్ఞాబిహుయాజీవిష ఇంద్రః - కత్యవనుతాంకాశ్యపింక్షీతిమధిగంతా ఆభిగమిష్యతి - గమేలిః - పశ్యదివందిహయభువంగచ్ఛతీత్యాశ్చర్యం పక్షత్యధః - స్వయంకత్యవనుతస్తత్పుతాంభగినిమేకగచ్ఛతీత్యాశ్చర్యంబద్ధబ్ధితే॥

౫౪

మూ॥ ఆభిమాత్రిన్దుభగత్వసగర్వాకాపిత్యేన్ద్రులిమఘానిబభౌషే | వీక్షణేససఘ్నానానిస్మృతాంకింయాసినత్వమపినాధాగుణేన॥

౫౫

వ్యా॥ ఆభిమతి॥ ఆత్మనస్సుభగత్వేనసగర్వాసుభగమానినీత్యధః - కాపిమఘానికీత్రేశ్యేన్ద్రులిసత్యేవఆలింపభీంబభౌషే - తదేవాహ - నృణాంమనుష్యైకాంవీక్షణేపికిముతసంగతావిత్యధః - సఘ్నానానామగుహ్యసి - సాత్వికమపినాధాగుణేన సఘ్నధమేణ - గతానుగతికత్వయావేజాబివేకిత్వేనేతియావత్ - నయాసికించివేకేనచెన్నయానేతివేత్యధః॥

౫౬

మూ॥ అన్వయుద్యౌతిపయఃపితృనాథాస్తంముదాధహరితాంకమితారః | వత్సకషణతుపురఃపరమేకస్తద్దత్తానుగతికౌసమహాఘ్నః॥

౫౭

వ్యా॥ అన్వయరితి ॥ ఆఖేంద్రప్రయాణానంతరం - హరితాంకమితారోదికాంకామయితారోదికృతయః - ఇంద్రానుయానాహరిత్యధః - వ్యాఖ్యాతిమేతత్ - ద్యుతిపయఃపితృణాంసాధావహ్నివరుంధయూః - తమింద్రంముదాబౌన్మ్యేన అన్వయురనుయాతాః - లబ్ధాకటాయనస్యైవేతినినిదాయామికరోతిత్యధః - తథాహి ఏకఃపరమేకమివపురఃపత్సకషణతుమగ్నాంకిరోరు - తస్మాత్ - కితు - కిత్వ - సగతిర్యస్మై సమ

తి ప్రదఃకౌతుకిభావోవిమోదిత్వంయస్యతం - విసోవాభానంస్వయం ప్రతిపన్నపారభ్య
మిత్యధః - అత్ర హేతుఃతురగాణాంభావబోధచతురం ఆశ్చక్చయవేదినంనే తజను
జునేత్రసత్తాయఃఫలంబోచనానేచనకమిత్యధః - నైషధఃనిషధానాం రాజానంన
లం - జనపదశబ్దాత్తత్రయాదః - బుబుధిరేజ్ఞాతవంతః || ౬౦

మూ || వీర్యతస్యవరుణ సుగుణత్వంయశ్చభారనిబిడంజడభూయమ్ | నౌ
చితీజడవలేకిము సాస్యప్రాజ్యవిస్తయరసస్తిమితస్య || ౬౧

వ్యాఖ్యానీతి || వరుణ సస్యసలస్యతరుణత్వంతారుణ్యంతారుణ్యభూషితరూపమి
త్యధః - వీర్యయన్నిబిడంజడభూయఃజడత్వం స్తంభాఖ్యంసాజ్యకమిత్యధః - భు
వోభావజితకృప - బభార - ప్రాజ్యేవప్రభూతేనవిస్తయరసేనాహ్నుతరసేనజలేనచ-స్తి
మితస్యనిచ్చలస్యజడవలేజలపతేః ప్రబ్ధపతేశ్చ - లడయారభేదఃఅస్యవరుణస్య - సాజడ
భూయం - ఓధేయప్రాధాన్యాత్ (స్త్రీ)లింగతా - బౌచితీ ఉచితకమనశ్శిము - భవత్యే
వేత్యధః - విస్తయరసావిష్టస్య స్తంభసంభవాదితిభావః - జలని క్రస్య స్వయంజడ
స్వభావస్యజాడ్యముచితమితివ్యజ్యతే || ౬౧

మూ || రూపమస్యవినిరూప్యధౌర్మానిమావరవి వంశేతంసః | కీతే
తేయదధునాపిసదేవఃకాలవపసక లేనజనేన | ౬౨

వ్యాఖ్యానీతి || రూపమితి || రవివంశవతంసోయముః - అస్యనరస్యరూపంసౌందర్యంవిని
రూప్యవిభావ్య - తథాతేనప్రకారేణ - అతిక్లునిమితివై వర్ణ్యం - అతికాలిమానమిత్య
ధః - అప - యద్యథాఅథునాపిసదేవోయముః - సకలేనజనేనకాలవివకాలజిత్యేవకీ
త్యతే - తథాక్లునిమాపేతిపూర్వేజాన్వయః - నలేష్వాన్వయభావకాలిమయోగాదయం
కాలోనమ ప్రాప్తాయఃకలనాదితిభావః - అత్రయచ్చబ్ధ్యకారణవరత్వేనవ్యాఖ్యా
నేత్వనవేషితాభావావిధానమనన్వయశ్చక్యత్ - ప్రకారాధాత్వేతునకశ్చిద్విరోధః -
ప్రకారాధాత్వంచనిపాతానామనేకాధాత్వాదవిరుద్ధమిత్యధః || ౬౨

మూ || యద్యభారదహనఃఖలుతాపంరూపధేయభరమస్య విచ్ఛత్య | త
త్రభూదనలతాజనిక ద్రీమాతదస్యనలతైవతుహేతుః || ౬౩

వ్యాఖ్యానీతి || దహ సోగ్నిరస్యసలస్య రూపమేవరూపధేయంసౌందర్యంనామ
రూపభాగేభ్యఃస్వాధేధేయోవక్తవ్యజితీస్వాధేధేయప్రత్యయః - తస్యభరంసమ్య
ద్ధింవిచ్ఛత్యవిచార్యతాపంబభారఖల్వితీయత్ - తత్రతాపభరణే - అనలతాఅగ్నిత్వం
జనికప్రజ్జ్వలకరిత్యాదికామాభూత్ - నలరూపదహనజన్యతా వేతస్యా ప్రయోజక
త్వాదితిభావఃకింతుతదపితవాపిచిత్రమవలతై వాగ్నిత్వమేవహేతురితివిరోధః - నలత్వా
భావహేతురితిచంపరః - అతపివదిరోధాభాసోలంకారః || ౬౩

మూ॥ కామనీయకమధఃకృతకామంకామమక్షిభిరవేత్స్యతదీయమ్ | కాశికస్సన్వమఖిలంపరివశ్యకామన్యతేస్తఖిలుకాశికమేవ॥ ౬౪

వా॥ కామనీయకమితి॥ కౌశికఇంద్రః - ఆధఃకృతకామంతిరస్కృతమదనం తదీయంసఖియం - కామనీయకంకమనీయత్వంసౌందర్యం - యోగపథాద్గురూపోత్తమాద్వ్యుత్థో - కామంప్రకామమక్షిభిస్సహనైజేతిభావః - ఆవేత్స్యఅధస్వమాత్మానమఖిలంయథాతథా - సాకల్యేనేత్యధః - పరిపశ్యకౌశికములూకమేవ॥ ౬౫॥ మహేంద్రగుగ్గులూలూకవ్యాభగ్రాహిమకౌశికఇత్యమరః - మన్యతేస్తఖిలు - సలస్యాత్ససత్త్వే తావదంతరమిత్యమంనేత్యధః - తథాచాస్యభైమినిరాశం మసౌభాభివేతిభావః॥

మూ॥ రామణీయకగుణాద్వయవాదంమూలముత్థితమముంపరిభావ్యవిస్తయాయహృదయానివిలేరుస్తేనతేషుననుగాఃప్రబభూవుః॥ ౬౫

వా॥ రామణీయకేతి॥ సురాభింద్రాదయః - ఆముంసలం - మూలకంమూలామంతంఉత్థితముత్పన్నం - రామణీయకంసౌందర్యం - కామనీయకవత్సిద్ధం - తదేవగుణస్తస్యాద్వయమేకమేవేతివాదం ప్రకాదంపరిభావ్య - త్రిజగదేకగుండరంమత్సేత్యధః - హృదయానిస్వచిత్తానివిస్తయాయాద్భుతరసాయనిలేరుదామః - తేనతానేనతేషుహృదయేబివిషయేప్రబభూవుః - తేషుంనేతి - దత్తద్రవ్యేస్వత్వనివృత్తేరితిభావః విస్తయాయకృష్టచిత్తాబభూవురితిపరమాధః॥ ౬౫

మూ॥ ప్రేయసూపకవిశేషనివేత్యైస్సంపదద్భిరమరాశ్శృతపూర్వైః॥ ఏవమనససలఃకిమితీదంబందమందమితరేతరమూచుః॥ ౬౬

వా॥ ప్రేయసూపకమితి॥ అమరాభింద్రాదయః - శ్రుతపూర్వైఃపూర్వం శ్రుతైః - సుపుషేతసహసఃసంస్రతి - సంపదద్భిః ప్రత్యక్షం సంవాదయద్భిః ప్రేయసూపశ్యభావఃప్రేయసూపకంసౌందర్యం - మసౌజ్ఞాదిత్వాద్వ్యుత్థో - తస్యవిశేషమతత్తదవయవేను॥ ౬౬॥ విశేషవయవేవ్యక్తఇత్యుత్పలమాలాయాం - నివేత్యైస్సంస్థానైలింకైః శ్రుతపూర్వోసశ ఏవకిమితవాస్తనిదేశాః - ఇతిదంబాక్యంమందమందం మందప్రకారం - ప్రకారేగుణవచసేతిద్విర్భావఃఇతరేతరమూచుః॥ ౬౬

మూ॥ తేషుతద్వధనభూవరణాహంభూషణంససమయస్పరథాధ్వత్రస్యకుండినిపురంప్రతిసర్పకభూషతేర్వ్యవసితానిశశంసుః॥ ౬౭

వా॥ తేషుతి॥ తస్యభూషతేర్మలస్యసాప్రసిద్ధావిధాప్రకారః - సౌందర్యాద్వసాధారణభూషణంసాస్త్రస్యావధ్వాఃవరణేతిహాముచివంభూషణం - ససమయఃస్వయంవరకాలఃకుండినిపురంప్రతిసర్పక - తదభిముఖఃసరథాధ్వవస్య వసితానిశలలోబ్యోగాలలోమతానధిక్యశశంసుఃతేభ్యశశంసురిత్యుదాః - ఆధారత్వవివక్షాయాం

స ప్రమా. ఏతైలి ౧౦౭ ర్యేతస్యస్వయంవరయాత్రేయమినిశ్చిక్కురిత్యధః॥ ౬౭

మూ॥ ధమరాజపలిలేశమూతాశేఃప్రాణతాంశ్రితమముంజతస్రైః॥
ప్రాప్యహృష్టచలవిస్తృతతాపైశ్చేతసానిభృతమేతదవంతి॥ ౬౮

వ్యా॥ ధమరాజః॥ జగతః పాణతాప్రాణత్వంజగజ్జీవనత్వం - తస్మిన్యతాంపా-
శ్రితమముంసలంప్రాప్యసాద్య - హృష్టాఃజగత్పాణభూతపురుషదర్శనాత్పంతుష్టాః - చ
లాస్తలావణ్యధశనాద్భిహ్వాంక్లభానురాగాః విస్తృతతాపారాగశైలిహ్యవవవి
స్తృతమిరహతాపాశ్చతైస్సోఃతైస్రైః ప్రకృతైఃధమరాజపలిలే శమూతాశైఃచేత
సానిభృతంగూఢం - విరదనంతరశ్లోకప్రయే - వక్ష్యమాణమచింతించింతం - అత్రయ
మోహృష్టావరుణశ్చలోవహ్నిరివిస్తృతతాపః - క్రమాత్తత్ప్రతిపాదనపరంచోత్తరశ్లో
కత్రయమితైశ్చివ్యాప్యభూతం - తదయుక్తం - నశ్యోతేమమేతేధమాఃపనియ
తాఃకింతుప్రయాణామేకాభిప్రాయేణాప్యేతదమానాధారణః అతఏవోత్తరశ్లోక
త్రయమపిగుర్వవిషయంఅతపివానంతరశ్లోకేవఇలిజముచచసోపాదానం - యదివేద
నంతరశ్లోకద్వయేపికవచసోపాదానంతదపిప్రత్యేకావిప్రాయాదవిరుద్ధం - కించ - ఇ
త్యవేత్యమననేత్యాద్యపసంహరశ్లోకేపరస్పరముఖదశనోక్తాద్యవప్రయాణామేకా
భిప్రాయావగమాచ్చఅస్మదుక్తమేవయత్కవిత్వమ్॥ ౬౮

మూ॥ నైవనఃప్రియతమోభయధాసాయద్యముంసవృణుతేవృణుతే
వా॥ ఏతతోహిధిగమూచుగుణజ్ఞామన్యతఃధమదఃప్రతిలంభః॥ ౬౯

వ్యా॥ చింతాప్రకారమేవాహ॥ నైవేత్యాదిసాశ్లోకత్రయేణ॥ ఆసాదమయంతీ
అముంసలంయదిసవృణుతేవృణుతేవా - ఉభయథాపిపక్షద్వయేపి - సోస్తాకం - ప్రి
యశమానభవత్యేవ - కురఃహియస్తాదేకతఃప్రధమపక్షేఅగుణజ్ఞామమూంధిక్ - తత్ప్ర
సక్తైరగుణావహత్వాదితిభావః - అన్యతోనశవరణపక్షేధమదఃప్రతిలంభఃఅముహ్యోప
రిగ్రహః - పరదారత్వాదితిభావః॥ ౬౯

మూ॥ మాముప్రేష్యతితగాయదినతోవేదనేయమియదస్యమహత్త్వ
మ్॥ ఈదృశీచకథమాంలయిత్రిమద్విశేషమవరాన్నివృతపుత్రి॥ ౭౦

వ్యా॥ మామితి॥ ఇంచందమయంతీ. ఇంచదేతావదస్యకలస్యకుతోమత్సకాశాన్త
హత్త్వమాధిక్యంసవదయది - తతామాముప్రేష్యతి - తమాత్వద్గతచేవత్వాదుత్కృషణ
జ్ఞానాత్త్వామేవవరిష్యతీత్యత్రతా - ఈదృశీసర్వాపరోక్షవగతవిశేషావభిజ్ఞానృప
పుత్రితీతపరాదశస్తాన్నైవాదిత్యధః - పూర్వాదిభ్యోవభ్యోవేతివికల్పాకృష్టాదేకః
మద్విశేషంమదీయోత్కృషణంచకథమాంలయిత్రిజ్ఞాత్రి - త్వంతుతాదికారః - సలోకే
త్యాదిసాక్షప్తప్రతిపేదః॥ ౭౦

౧౮౨ (నైషధకావ్యసవ్యాఖ్యానే - పంచమ స్కంధః)

మూ॥ నైషధేబకహృతేదమయంత్యావ్రీడితో హినబహిర్భువిత్వాస్తి
పావంశృహేపివనితాంకధమాస్యంహ్రీనిమిలిఖలుదర్శయితాహే॥ ౭౧

వ్యా॥ నైషధఇతి॥ కించ దమయంత్యానైషధేనలేవ్యతేసతి॥ వీడితస్మిన్ - బహి
స్థావన్నభవిత్వాస్తిహి - బహిఃకావ్యాపిగిసమక్షంస్థాతుంసకత్యైమిత్యధః - భవతేర్దుటా
చిమిట - బలేతిభేదే - శృహేపిస్వాంపనితాంభార్యాం హ్రీయానిమిలతి సంకుచతీతి
హ్రీనిమిలి - నిజీప్రత్యయః - ఆస్యంకథంఖలుదశ్ - యితాహేదశ్ - యిష్యమి - దృశే
బ్యాంకాతత్కరారిలుక్ - అనివాదదృశోరాత్త సేవదేవ్యత్యజికర్త్యావనితాయాఃవై
కల్పికంకమకత్వంఅశ్రజేరణాదిసూత్రస్థయద్ గృహణసామధ్యలబ్ధా హ్రాయమాణక
మకత్వాభావేనతదవిషయత్వాత్ - జీచశ్చేత్యాత్త సేవదమితివేచిత్ - అజికత్వకర్త
శ్రవణేజీవదతిరిక్తకర్తాశ్రవణాదహ్రాయమాణకమకత్వమస్తేవేతజేరణాదిసూత్రవి
షయత్వమేవేతిభాష్యకారః - తదేతత్వమ్యగ్నివేచితమస్తాభిఃకిరాతాజునీయ వ్యా
ఖ్యానేఘంటాపథే - ససంతతందశ్శాయతేగతస్తయఇత్యత్ర॥ ౭౧

మూ॥ ఇన్యవేత్యమనసాత్తవిధేయంకించనత్రివిబుధీ బుబుధేన । నాక
నాయకమపాస్యతమేక్షంసాస్తృచశ్యతిపరస్పరమాస్యమ్॥ ౭౨

వ్యా॥ ఇతితి॥ త్రయాశాంవిబుధానాంసమాహరస్త్రీవిబుధీయమాదిదేవత్రయం -
ఇతిత్రూర్వక్లోత్రయోక్తప్రకారేణ - మనసావేత్వాలోచ్యకించనాత్తవిధేయంస్వకర్త
వ్యంనబుబుధేనవివేధ - కించ - నాత్రివిబుధీతమేకంనాకనాయకమిం దమపాస్యఅపవా
ర్యపరస్పరమాస్యంపశ్యతిస్త - ఇతికర్తవ్యతామూఢా స్త్రయోపితేవల మస్యోచ్య
ముఖాన్యపశ్యన్నిత్యధః॥ ౭౨

మూ॥ కింవిధేయమథునేతివిముగ్ధంసాన్వనుగాననమవేత్స్యఋభుతాః॥
శంసతిస్తకపటేవటురుచైచ్చర్వంచనంసమఖిలవ్యసలస్య॥ ౭౩

వ్యా॥ కిమితి॥ కపటేపరవంచనేపటుఃఋభుతాఃఇంద్రః - అదునాకింవిధేయమితి
విముగ్ధమితికర్తవ్యతామూఢం - స్వస్యానుగానామనుయాయినాంయమాదీనాం ఆన
నమవేత్స్య - తేషాందై న్యందృష్టైవిత్యధః - సలస్యవంచనంసమఖిలవ్యఅభిసంధాయ
ఉచ్చైఃప్రశంసతిస్తజగాద॥ ౭౩

మూ॥ సర్వతఃకుశలభాగసికల్పిత్ర్వంసనైషధ ఇతిప్రతిభానః॥ సాన్వ
సనాథానుహృదస్తవరేఖాంవీరసేనన్మపతేరివవిద్యః॥ ౭౪

వ్యా॥ సర్వతఇతి॥ సర్వతస్సప్రస్వంగేమకుశలభాగసికల్పిత్॥స॥ కల్పితామ
ప్రవేదన ఇత్యమరః - నవత్వాంసవేదీత్యాహ - త్వంస ప్రసిద్ధోనైషధఃసశఇతిసా
స్తాకంప్రతీతిః - కుతప్రవరేఖామాకృతింసాన్వసనాథానుహృదోమమాథానసభాజో
వీరసేనస్వపతేరివతత్సదృశీవిద్యఃతత్సాదృశ్యాత్తత్సత్తోసలస్వమితిప్రతీతి ఇత్యధః॥

మూ॥ క్వ ప, యాస్యసినలేత్యలముక్తా వ్రయాత్ర యాత్ర శుభయాజ
నియన్తుః । తత్రయైఃఫలసత్వరణాత్వంనాధ్వనోధమిదమాగమితఃకిమ్ ॥ ౭౫

వ్యా॥ క్షేతి ॥ హేతవత్ప్రయాశ్యసీతుక్తా వ్రస్యప్రస్యాలంసప్రప్తవ్యమిత్యధః
అలంఖ్యోరిత్యాదితావ్రప్రత్యయః - కుతః- యద్యచ్ఛాన్యాన్యాక మతయాత్ర
యాఇహగమనేశుభయాత్వద్దశనేనసఫలయాఅజన్యభావేలుజ్ - తత్రస్తాత్పలేనస
త్వరయావలాభిన్యాకయాయాత్రయైవకత్యాగ్రహమిదమధ్వనాదా మధఃమా
గమాగమితోవకిం- అస్తదధకామేవేదంతవాగమసమిత్యధః ॥ ౭౫

మూ॥ ఏవవైషధసదండభృదేవజ్వాలజాలజటిలస్సహుతాశః । యా
దసాంసవతిరేషచకేషంశాసితారమవగచ్ఛసురాణామ్ ॥ ౭౬

వ్యా॥ కేయూయమతలహా॥ విషఇతి ॥ హనైషధసల - విషఇతిపురోవహిసూ
హనైసనిదేశశః - సప్రసిద్ధోదండభృద్యుతః - విషజ్వాలజాలై జ్జటలజటావాహ-
జ్వాలాహులాకుల ఇత్యధః ॥ ని॥ వహ్నిదవ్వాయోజ్వాలకీలావిత్యుతః - పింఛాది
త్యాదిలవ - సహుతాశోగ్నిః - విషచసయాదసాంసవతిర్మరుతః - కేషమవశిష్టం- స్వ
మిత్యధః - సురాజాంశాసితారంఅవగచ్ఛదేవేంద్రంబిద్ధి ॥ ౭౬

మూ॥ అధినోవయమమీనముపైమస్తా వ్రంకిలేతిఫలితాధకామ వేహ్ని
అధ్వనఃక్షుణ్ణపాస్యచభేషంకుమహేభవతికార్యనివేదమ్ ॥ ౭౭

వ్యా॥ అధినఇతి ॥ హేనలఅమీనయమధినస్సంకస్తా వ్రం సముపైమఃకిలక్రా
వ్తుమఃఖలు- ఉపపూర్వాదిజ్జటలస్ - ఇతిఫలితాధకంనిష్క్రష్టాధకామవేహిద్ధి-
క్షుణ్ణమధ్వనఃభేదమహస్య- అధ్వశ్రమంనీత్యాశవతిత్వయికార్య నివేదంకార్యవిశేష
నివేదనం - విదేన్యంంతాదజ్ప్రత్యయః - కుమహేహ్ని ॥ ౭౭

మూ॥ ఈదృశింగిరముదీర్యబిడౌజాజోషమాపనవిశిష్టబభాషే । నాత్ర
విత్రమభిధాతుశలత్వేనైశేవాపధిగురుగుహరురన్య ॥ ౭౮

వ్యా॥ ఈదృశిమితి ॥ బిడౌజా ఇం దఃఈదృశీంపామాన్యనిదిష్టాంగిర ముదీర్య
జోషంహాసహాప ॥ ని॥ తూష్ణింజోషంశ వేన్ద్రావమితిహలాయుధః - విశిష్టవివిచ్యనబ
భాషేవిశేషంనాచక్షేత్యధః-అతాన్తీస్మభిధాతుశలత్వేఉక్తిచాతుర్యచిత్రంవిస్తరూ
న - కుతః అన్యేం దస్యతైశశమవధిర్యస్త్విన్కర్తజితద్యతాకథాకథారభ్యేత్యధః-
గురురాచార్యోగురుబృహస్పతిః - నాచస్పతిశిష్యస్య వాగ్విత్వంకించిత్రమిత్యధః ॥
ని॥ గురుగీశ్వరిపి తాద్యోరితైజయంతీ ॥ ౭౮

మూ॥ అర్థినామహృషీతాఖిలలోమాన్వంన్యవస్సుభుటకదంబక దంబమ్
అర్చనాధామితత్పురణానాంసప్రణామకరణాదుపనిశ్యే ॥ ౭౯

వ్యా॥ అధీశతి॥ అధీశానామ్న అధీశానామశ్రవణేన హృషితాఖిలలోకానాం హరితః - హృషేలోకాన్వీతివై కల్పిక ఇతాగమః - సన్మతః స్వభూత్వానంతచృత కానామగ్నవాధాంస్సుటకదంబకదా బంబికనీతనీపకుశుమబృందమివేత్సుత్వే ప్రత్యక్షామకరణా త్రద్వాన్యజాదుపనిశ్యేసమర్పయామాస॥ ౭౯

మూ॥ దులభాభందిగధిప్రైకిమమిభిస్తాదృశం కథమహిమ మదీధిరమ్॥ ఈదృశం మనసికృత్యవిరోధం నైషధేన సవ శౌచిచిరాయ॥ ౮౦

వ్యా॥ కులభామితి॥ దిగధిపైరమిభిరింత్రాదిభిః కులభాభంకిం - తాదృశం కులభాభం వస్తుకథం మదీధిరం మదాయ త్రం - అహూతాదృశం విరోధం మనసికృత్యనిధాయ - అనత్యాధాని ఉరనిమనసి ఇతి గతం జ్ఞాపయే - కుగతిప్రదయ ఇతి సమానేక్షో వ్యలభానాదే శః - నైషధేన సలేన చిరాయ చిరం సమకాయ శయితం - విచారితమిత్యర్థః - భావేలుచే॥

మూ॥ జీవితాః ధివనీపకమాత్రైర్గ్రాచ్యమానమఖిలైస్సులభం యత్॥ అధీశనే పరివృథాయను రాణాంకిం వితీర్య పరితుష్యతు చేతః॥ ౮౧

వ్యా॥ విచారశ్రవణమేవాహ ద్వాదశశ్లోకాన్॥ జీవితేత్యాది॥ యద్యత్తాదఖిలై త్వనీపకమాత్రైర్గ్రైవ్యైకైశ్చిద్వాదతైః॥ ని॥ జనీపకోయాచనకోమాగణోయాచనా ధీశానావిత్యమరః - జీవితావధిప్రాణపర్యంతం యాచ్యమానం వస్తుసులభం - సురాణాం పరివృథాయ ప్రభవే అధీశనే - కిం వస్తు వితీర్య దత్వా చేతః పరితుష్యతు సమమేవై - ప్రాణాంతం వస్తు సర్వాధీశానాధారణంతతోధిక మింద్రాయ దేయం - కిమస్తీతి విచారితమిత్యర్థః - వితరణే చేతసఃకర్తృత్వవిసేషయా వితరణపరితోషయో స్వమానకర్తృకత్వనీధిః॥ ౮౧

మూ॥ భీమజాచహృది మేపరమాస్తే జీవితాదపిధనాదపిగుర్ద్వినస్వమేవమ మసాహానియస్యాపోడశిమపికథాంకిలనోర్వి॥ ౮౨

వ్యా॥ నస్వస్తిలోకోత్తరం వస్తుభై మింసాదీయతామిత్యత ఆహ॥ భీమజేతి॥ ఉర్ద్విభూర్యస్యాభై హ్యూహోడశిమపికథాంనాహాతి - యదశాంశపామ్యమపి ప్రాప్తోతీత్యర్థః - అతః పికథాదపి - కింబహునా - జీవితాదపిగుర్ద్వి అధికానావీమజాదమయంతీ - మేహృదిహృదయేపరం సమ్యగాస్తే - కింతు మమస్వమేవసభవతి - అత్యాప్యస్వకరణాదస్వస్యాదేయత్వాత్ స్వత్వేపి॥ శ్లో॥ దేయం దానసుతాదృత ఇతి - చారాణాం దాననిషేధాత్ - విచారశ్రవణఫలివేతిభావః॥ ౮౨

మూ॥ మీయతాంతధమభీష్పితమేసాందీయతాం చుతమయాచిత మేవ॥ తేంధిగస్తుకలయన్నసివాంఛామధివాగవసరం సహలేయః॥ ౮౩

వ్యా॥ పునర్విచారమేవాహ॥ మీయతామితి॥ ఏహమభీష్పితం వస్తుకథం మీయతాంజ్ఞాయేత - జ్ఞానస్ఫోషయోగమాహ - ఆయాచితం యథాతథాక్రతుంకథందీయతాం

వాతవ్యమిత్యధాః - తహి-ఆధి-వాప్తై చనిజ్ఞాయదీయతామిత్యతత్ర- యోవాతా
 వాంఘానుధ్యై కాండైకలయజ్ఞానస్మి ఆధి-వాగవనసంసహతేయో-చ్ఛాకాలం
 ప్రతీక్షితేపంవాతారంధికను సగమ్య-ఇతిధాః॥

మూ॥ ప్రాపి తెనచయకామిడంబంలంభి తెన బహుయాచనలజ్ఞానై॥ ఆ
ధీనాయకమహాలిదాతాశస్త్రులంకతివిశంభ్యచానః॥ ౪౪

చా॥ శిష్యాప్రదానేదోషమావా॥ చావితేనేతి॥ చటు కాశ్యపాం చటూత్తికాకు
యోగాభ్యాంకరకాభ్యాంబిడంబాబిడంబరాంభాస్యంప్రావీర్తి - చాత్రేతిశేషః - బ
హ్మధికంయథాతథాయాచసేనెహేతివాచ్యేర్జ్జ్వలంబితేన చావితేన - అత్రాపి చా
త్రేతిశేషః - అధివాకరణభూతే ఉక్తరూపేణాది - బీడసేనేశ్యధాః - చాత్రాభ్యం
పాపమాజాపినపాదయజ్జేనంబుదచానూచాతాతదభ్యంసలుంపతి నవిహంతి - తస్య
పాపస్య పాయశ్చిత్తమపినాస్తిత్వం॥

మూ॥ యత్యుదేయః సమస్తాన్ సృజీయతే సలిప ధిః జనాయ
యాచనోక్తిః ఫలప్రసవం కాత్రానమోఽపి చికిత్సితమేవత్ । ౮౫

కాః॥ యతిః॥ వచానైః క్షద్రాత్పవీశ్రవేయంచేయ ద్విశ్వముత్సన్నయాధిజనా
 యసలించీయతఇతియః- ఏతత్పిలదానయాచనోక్తివిభలత్పవీశంకయాచేహిత
 కాదవైశ్వల్యశంకయా॥ తాసోభయంబేయస్సూర్వశంతస్య కపితిమిత్తుప్రేయ- అ
 న్నృధాతివిభాంతత్పిలదానమిభావః॥

మూ॥ అధిక శేషత్యజిద్ధిమా శ్రంభిశుశేనమపిప్రతిసాద్యమ్ | పక్ష
మాహామత్యజలదాయాద్రవ్యదానవిధినిక్రీడ్యతి॥ ౪౬

వాఙ్మయః ప్రతిపదాంతః || కుశలః తోజలః పృథ్వీవానః దావం - దవాతే ఘోషాః - యుగాగ
 మః - సప్తశతాద్యంతయాః ప్రాచీన్యభావైః కుశలజలదాయాసకుశలవానప్రతిపదాంత
 ద్విత్వభావః - అతః సప్తశతాద్యంతయాః - అభిధాన్యవారణంతేనావాదేవాభావాంతరప్ర
 తివాదనవతురద్విత్వభావః ప్రత్యవసరితభావః దాయకత్వాన్త్రమేవమాహ - కిమితి - ఆ
 భీకానేననమాత్రంధవచేత్ || ౧ || మా తంత్రాత్ప్రకారేనావారణద్విత్వభావః - త్వదంత
 త్రప్రకారమిదం ప్రత్యాద్యంత్యదేయం - కింతు జీవం - జీవకమపి తథాదేయమితి - సకుశం
 జలం దేయమితి రగమ్యతే - అధ్యుక్తానశ్చేక్షితకుశల వానం - తో దవ్యవానవిధేరంత
 మేవానితాయాద్విత్వభావః ||

మూ ॥ శంక సంకరవిగ్రహితమహానామప్రియకమలమాత్రయణాయ
అర్చిపాణికులంబమలంతద్యాసశ్చ బిభృతసుధీప్తు॥ ౮౭

వ్యా॥ పంచేతి॥ పంచఃపాపంచదామశ్చ ॥ ౧॥ పాపాన్మోక్షకదామసోరితివైజ

యః త్ర - తస్మాక రేణిగహితం - కమలం శ్రయః ఆశ్రయణాయనాహం - త ద్రష్టా
త్వక్వీష్వలనిష్పంకమది - కాశికమలంత ద్వాసవేత్తలత్తీ నివాసస్థానంవిదధిత - సగ్వ
భాధనం చాత్రహానిష్పవనిష్టే ప్రవ్యం - నశుభాహుతిభావః॥ ౮౭

మూ॥ యోచనా నజనమానస్స త్రేపూరణాయబడజన్తరయస్య తే
నభూమిరతిభార-తీయంరద్రు మేనాగిరిభినకసముదై ॥ ౮౮

వ్యా॥ యోచనానేతి॥ రయస్యజనినూజన్తయోచనాన జనమానసవ్యత్రేరథి-జ
ననవోరథస్యతూరణాయకభవతి - బతే-వేత - తేనై కేనై వహపీయసా - ఇయంభూ
మిరతిభారవతి - సగ్రహుదిభిష్టముభిరపీత్యభ-ః- తేభ్యః ప్రజానాంబహుపకారలా
భాదితిభావః॥ ౮౯

మూ॥ మంధనానిశ్చవణఃఖలుజీవక తృష్ణయార్పయతు జాతుపరస్తై త
త్రనైపసురుతేమమచిత్రంయత్తునాపకాయతితానిమ్మతోపి॥ ౯౦

వ్యా॥ మేతి॥ కృపణఃకష్టలుభ్యోజికప్రాణకృష్ణయాఅతిగధానేఃజాతుకదా
విపరస్తైయోచనానాయధనానిసార్పయతువప్రచ్ఛతు - విషకృపణస్త తజీవమదా
సర్వజేమమచిత్రంవిస్తయంసకురుతే - కింతుమ్మతోపితానిధనానిసార్పయతి సప్రయచ్ఛ
తీతియత్త తనిత్రంకురుతే - నిరోధాత్ - నాహంజిన్యపసంబంధీనికురుత ఇతితదాభాసి
కరణాద్విరోధాభాసోలంకారః॥ ౯౧

మూ॥ నూనుమీభిరిహయాచితవశ్చిరాత్మజాతమవవత్సజగత్సామాయ
ద్యకోపయినివేతేతమేతన్నిష్క్రియోస్తుతమస్తుతదీయః॥ ౯౨

వ్యా॥ నూమితి॥ జగత్సాంభువిభుసేవా॥ ని॥ జగతీభువనేభూమృతివిశ్వః-దా
త్మజాతమవవత్సావధీర్య- మాంయోచితవద్ధిరమీభిశ్చైవై ర్యద్యకోపయినివేతం
స్థాపితం-వితన్నిష్క్రియః-వితస్సయశసోన్నిష్క్రియః-ప్రతినిధిభూతః- కరమస్తుతదా
ధాస్తదీయోస్తుఇంద్రాదిసంబంధీస్యార్ - కింవితీర్యఅస్సణోభమిమ్మమీత్యభః॥

మూ॥ లోకపవచరలోకముపైత్రాహో విహాయనిధి నేధనమేకః | ఇత్య
ముంఖలుతదస్యనివేదత్యధిబంధురుదయద్దయచిత్తః॥ ౯౩

వ్యా॥ లోకఇతి॥ విశ్వలోకజఃహాకష్టంనిజనేఅంత్యకాలేధనంవిహాయవికా
శీపరలోకముపై తాడపైవ్యతి - ఇజోలుట్ - ఇతిహేతోరుదయద్దయముద్యత్కృపం
చి త్రంయస్యసోభ్యేవావబంధురస్యలోకస్యతద్ధనం అముంపరలోకంనిజతితేతుమిచ్చ
తిఖలు - అన్యేతుబంధవస్సవ్యయమేవసర్వస్వంగృహ్లాంతి - నై సంద్రాపయంతీత్యయమే
వాపద్భంధుస్సంగ్రాహ్యఇతిభావః॥ ౯౪

మూ॥ దానసాత్రమధనుణామిహైత్రాహికోటిగుణితం దివిదాయా
సాధురేతిసుప్రత్యైర్వదికతుకంపాగ్లోకి-హసీసమసేదత్॥ ౯౫

వాఁ|| దానేతి || సామస్పృజ్జమోవాధుఁపికశ్చ|| నీ|| సాధుత్రిమహితేరమేవదామఁ
 మౌఁజ్జనేపునానితిజై జయంతి- ఇహాత్మికాలోకే- ఏకగృహ్యేతీర్థేకగ్రాహీదివిపరలోకే
 కోటిగుడితంకోటికాశ్చత్రందాయితాత్|| శ్లో|| వస్త్రోధార్యహరణ్యానాంచకున్త్రీ
 ద్విగుణావతేకలోకేవృద్ధేఃపరిమితరస్తి- ఇదంత్యపరిమితదాయాత్వభావః- ఆవశ్యకా
 భవ్యున్యయోజినిరిత్యాభవ్యైఃస్థినినతత్యయః- ఆతేమీశ్వరిచ్యవాభవ్యున్యయోరి
 తివస్త్రీప్రతిపేథాద్విత్వియా- దానపాత్రంసామాభవణంధనగ్రాహేరిపాకం|| నిఁ
 త్రమణాభవ్యైద్యోప్రయోక్త్రగ్రాహకౌక్రమాదిత్యమరః- సుకృతేరతియది- త
 దాఅనీదవనిశ్చయే- పరలోకేభవంపరపాతికం- పరలోకాప్యేతివక్ష్యమితిభావా
 థౌ-రక్ష్మృత్యయః- కుసీపంచ్చద్దీజీవనంకతుఁ- అలమితికేవః|| నీ || కుసీదంబృద్ధిజీవి
 కేత్యమరః|| నాదత్తముపత్తితివన్యాదాదాతుగ్మింబిదాముష్టికంసుఖం- దాతుః
 పుపరసంతమినిస్సర్పథాఆధి-నేదాతగ్మినితిభావః||

మూ॥ ఏమూదిసవివింశ్యముహూతఁతావహోనశవత్సర్వపథానామ్॥
అథి=దులభచవాప్యచహర్షాగ్యాచ్యమానముఖిముల్లసిత శ్రీ॥ ౧౩

వ్యాసే వివరమానీతి ॥ ననిత కారాంతరత్వైర్వివరమాదీక్షాపహాకామవృత్తకాలంబిని
 త్వ- అధికవిదులవాణంకామోదదుల్లసిత్ క్రీడభవమానశ్రీకం- ప్రసన్నమిత్యభవః-తై
 షికస్యకపోవై కాషికత్యాన్నపుంసకం-ప్రాస్తవ్యం- యాచ్యమాకముఖందాశ్రముఖం
 చావాశ్రయప్రసన్నముఖోభూత్వైత్యభవః- తానిం-ద్రాదీనవోదత్ ॥

మూ || వా ప్రిజన్యజనన్యతి ఘోరప్రత్యక్ష న్మ జనితోజనదంహః । పితృన్మ
ఖిలతనూదన్యతా దాంధ్యశ్చైవ జగముప్రైతి సహాయమ్ ॥ ౩౪

దాని నాస్తితి || జన్మజరణయోః కార్య కారణయోర్వ్యుత్పత్తయోః సా - కాన్యం
 స్యాదేవానాదభిన్నమిత్యధాః - జనచేదాః జన్మజన్మితః పుత్రాదురపరిణాబుత్పేత్తేకద
 శయంసత్యమిత్యధాః - కుతః - అమృతమరతీత్యమృతాదః - అదోసన్మృతవిచ్ఛ
 త్యయః - తేషామమృతాదాః అమృతపుష్పాదంత్యస్తాకంపనూంమూలికాంత్యవృష్టి
 స్పృహయాంనిమజ్జమునైతిఖలు - సుఖామర్జ్యసమఖి జనభవతీత్యధాః - జనచేదా
 నామర్జ్యజన్మత్వేతద్వేదయత్వత్వేహామర్జ్యసాత్వేకదమేతత్సుఖాకార్యకారిత్యం
 ససౌచిత్యధాః - యుక్త్యర్థకానాదేవతాదత్తతాదోః సైతధాః || గౌర

మూ॥ మత్తపావనమతమత్తపలచాయూయహతాణఃకంప్రజనేశిశు
 ద్భకాన్యపిదధంతిభువర్కఃపూంపూదపతితాంసిజయతి॥

పాస్ట్రీ ముడితొలి కను స్వల్పం ముద్రతవత్వం మూలమేదు. అంధం ప్రజాభేదం లంఘనము. తల్లి
 తన రూపమును వలం వాక్కువై రూపాన్ని కళాబడి - అనుకరించునపుడు రూపాభేదము
 లంకారక - అనినా తన ప్రకృతిని లంఘించునప్పుడు కళాబడి - వాక్కు లంకారము.

౧౮౮ (నైషధకావ్యే సవ్యాఖ్యానే - పంచమ స్కంధః)

సూమాగమః - సూస్తాకం పూర్వభూరుషకపాంసిజయంతితానీదానీం కలంతి కర్మః || ౯౫ ||

మూ || ప త్యశ్చిష్టిపదీలాంఖలుతేవీకమాసర్వసహనప్రతజన్ | యాయా
మశ్యహమాపూజనమస్తాయన్నిజై స్పృజకపాదపయోజైః || ౯౬ ||

వ్యా || ప్రతితి | ఇలాంతవీంభూదేవతాంసర్వసహనం విశ్వావహూసహసమేవత్ర
తంయేససాసర్వంసహేతిభ్యాయతే - తస్తాజ్జన్మయస్యతత్తజ్యమిత్యథః - క్రియతఇ
తికమాసుకృతకత్త్య - ప్రత్యతిష్ఠిపత్ ప్రతిష్ఠాపయ్యామాసఖలు - తిష్ఠతేరిదితి - తా
చమ్యపథానాంతికా - యద్యస్తా ద్మాయమపినిజైః పాదై రేవపయాజైరిరూపకం -
అన్యై ఇలాయాః పాజసంక్షాబాంస్పృజక-మరుడ్యమిత్యథః - అహాత్యభ్యుత్థే || ౯౭ ||

మూ || జీవి తావనికిమస్త్యదింవాయన్తనీపితిమితో నరడింభాత్ | తేనవ
త్త్వరణచ ర్మకుసోయంబ్రూతవ సుపునర స్తుక్తిమిద్ధౌ || ౯౮ ||

వ్యా || జీవితేతి | ఇహోనరదింభాన్తా సుమితోజీవితావద్ ప్రాణాంతంతతోధికం
వాకిమపిమనీపితిమిప్పతంయగ్వస్తు - సోయంనరది భఃతేవస్తు నావశ్యరణమర్మకు
పూజయతు - తద్వగలభ్యంస్తుపురఃకిమస్తుకించ్యాత్ బూత || ౯౯ ||

మూ || ఏఃము ఇమేము ద్విశంకెపీరి సేనతినయే వినయేన | వక్రభావవిష
మావ ధశక్ర : ౩౩ - ౩౪ - ౩౫ - పురుగిరమ్మాదే || ౧౦౦ ||

వ్యా || ఏవమితి | ఏవంవీర సేవతినయేవతేవయేవతవతేవ - ముక్తవిశంకేవిస్ర
భేడి క్తవతినతి - అథకార్యేమయానికై త్తచానికపటానితేహంగురురుపతేష్టాశక్రః వ
క్రభావః ప్రకూలాభి పాయితేనవిముక్తాప్రతికూలాంగిరమాచేడిచాచ || ౧౦౧ ||

మూ || పాణిపీడరచహంబుదుయంత్యాః కామయేమహిమహిమిహికాం
తో | దూస్యమత్ర మునుఃస్వరభీతింవిజితస్తగచిరస్యనిరస్య || ౧౦౨ ||

వ్యా || వాణీతి || హేమహిమహికాంతోధూశిలహమాంతో || ని || ప్రాలేయంమహికేత్యమ
రః - వయందమయంత్యాః పాణిపీడక మహంబువా హేమాత్సవం కామయే మహిమిహిమే
మహి - హేనిజితస్తగ - అవచ - స్వరభీతంచిరస్యనిరస్య దూరతో నిరస్యేత్యథః ||
ని || చిరాయచిరరాత్రాయచిరవ్యాధ్యాశ్చిరాదీనాభిత్వమరః - అత్రోద్వానాకృత్యే
సూస్తాకందూత్యందూతకర్త దూతస్య భావకర్తతోరితియప్యక్తియః - పురు || ౧౦౩ ||

మూ || ఆసతేతతచ ధిక్షితిభూవాస్తాయరాశిరసితే కిలుకూపాః | కింగ్ర
హేదివిసభా X తి తేతేభాస్వతస్తుకతమస్తులయాస్తే || ౧౦౪ ||

వ్యా || ఆసతఇతి | అధిక్షితితో విభక్త్యధోవ్యయాభావః - శతంభూపాః
ఆసతేతపరిమితాస్సంతిత్వథః - అత్రత్వంతోయరాశిరసి - తేధూపాఃకూపాఃఖలుయా
పత్వసామ్యేవితేహంతవచ సముదహపగూరివమహాదంతరమిత్యథః - తథాహి - ది
వ్యాకాశే - తేతేగ్రహశ్చంద్రాదయోనజాగ్రతప్రకాశంతేతి - శింశుకతసూగ్రహా

(నైషధకావ్యే సన్యాఖ్యానే - పంచమ స్కంధః)

౧౦౯

భాస్వతస్తులయసామ్యేనాస్తే - సకోపీత్యరణః - తద్వత్తవాపినకోపి భూపస్తుల్యతతి
దృష్టాంతాలంకారః || ౧౦౦

మూ || విశ్వద్యుశ్వసయనావయ మే తేత్వద్వజాం బుధికుగా దమవేమః ||
త్వామి హైవిని వేశ్యరహస్యే నిర్వృతినసహిలభేమహిసర్వే || ౧౦౧

వ్యా || విశ్వతి || విశ్వంశ్యత్రవిశ్వదృశ్వానిసర్వదర్శిని - దృశ్యేష్వంతాత్కృత్
నివ - తానిసయనానియేమంతేవయమేనాగాధంగవీరంతవగుణాః దయాదాక్షిణ్యవ
శిత్వసత్వసంధత్వాదయః తానేనాంబుధిమవేమః అవగచ్ఛామః - ఇహోల్లసామసహ
యస్తా - ఇహాప్తికారహస్యేరహస్యకృత్యేత్వామేవవినివేశ్యనియాజ్య సర్వేవయంని
ర్వృతినసుఖానలభేమహితాకుః - లభేమహేయ - త్రాగుత్తగుణాభ్యత్వాదితిభావః ||

మూ || శుద్ధవంతవనితోపగుణస్థస్థానతా మనుభవన్నపత్రః | టీపున్నై
వమృజమాశుః పతంసాయతంధనురివాశివ కః || ౧౦౨

వ్యా || శుద్ధతి || శుద్ధే అప్రవేషంశేమలే వేనోద ఇనిహాపి | ని | వంశోవేనౌలలేవర్త
ఇతివిశ్వః - గుశ్యతార్యాదేర్వైర్వాత్స్య || ని || సత్వాదౌరూపాదౌరూప్యదౌరంతు
మపయోగజ్ఞాః - గుణశబ్దశ్చ | నివామిలాలామయ - స్థావరామాయశ్చ మనఃక
సప్తిక కః - ఋజుమకుటిలబుద్ధి అవక్రంచ సుపదంసుశ్చుంపద - చ - సకంక
శంసాయకంధనుశ్చపివ || ని || అథాస్త్రీయాంధసుశ్చావారిత్వమరిసంభానా
త్పంలింగప్రయోగః - అథనాయంతద్వికారాంతోవ్యస్తీతి - ఉదాహర్యమకత్యాది
గుూత్రేధనధాతోస్థాత్రేకప్రత్యయవిధానాత్ - అనుక్షీప్తః తేనైవసా - టీకః
క్తుప్తి - సలోకేత్యాదివాసస్త్రిప్రతిషేధాద్విలీయేవ - వక్రోజిహ్వాజని - విష్టవిశేష
జేయముపమోకేచిత్ - ప్రకృతాప్రకృతక్షేపిత్యన్యే || ౧౦౩

మూ || తేన తేనపనైవమఘోనస్పస్త్ర వేదవటం పటురుచైః | ఆచ
రత్రిమనితామరనాణీమాజావంహితుటిలేమనీతిః || ౧౦౪

వ్యా || తేనీతి || ఉచైః పటురంతవశః పనః పేదవటం బమఘోనః ఇంధ్రస్య
కవటంచేదస్త్రవివేద - అథవేదవాసంధకం - అమనితాంపశ్యకవటస్థాని తామనురూ
పాంనాణీమాచరత్ - స్వయమపికవటోత్తిమే వారిరోదిబుధ్ధాః - ఉదాహ - కుటిలేమవి
పయేతిజామమకౌటిల్యం నీచగ్నహ - తతిఃకుటిలేనైవభవితవ్యం అన్యథావహంత
మసథామృచ్ఛేదితిభావః || ౧౦౫

మూ || సేయముచ్చతరతామరితానామన్య జన్త నిమయేవకృతానామ్ |
యప్తదీయపియోపహిమానం జేతుమిచ్ఛతి - ధావధసారమ్ || ౧౦౬

వ్యా || సేయమితి || సేయమన్యజన్మనజన్మాంతేమయేవకృతానాం కురితానాము
చ్చతరతామకాంతా - తయాశివ, పరాధిలదాహ - యాపాపసహతా కథాపథస్యవా

గృహ్యతేః పారంధూరమవాచ్యమిత్యర్థః - యుష్మదీయమపి మహిమానం ప్రభావమాజ్ఞా
 మాపంజేతుముల్లంఘితుమిచ్ఛతి - పాపాతిరేకాద్యుచ్చాదాజ్ఞోల్లంఘనేచ్ఛామేవాంతర
 తివినయోక్తి సర్వధాయుష స్పిదాగోపత్రయతదితపరమాధః॥ ౧౦౪

మూ॥ విత్తవి సైవ ఖిల వ్యనకుర్యాంధుర్యకాన్యపరిపంధితమోమ్॥ హ్రీ
 గిఁరాస్తువరమస్తుభునర్హస్వైవపరవాగపరాస్తా॥ ౧౦౫

వ్యా॥ ననుకుటిలోక్తేగ్వరంక్షానమత ఆచ॥ విత్తేతి॥ హేదేవాః ఆఖిలస్యజనస్య
 విత్తం విత్తవిత్తా బూతేత్యర్థః - తిహాకోవృత్తి విత్తంతవాచ - భుర్యస్యజ్జప్తసాధ
 నసమర్థస్యకార్యసోపాయప్రయోగస్యపరిపంధిరోధిమానంతునమర్యాం - కింతు
 గిరాపరిహారోక్త్యాహీరస్తు - పరంకార్యవిరోధినామానాల్లజ్జావహమపి పరిహరవ
 చనమేవసాధ్యిత్యర్థః తహిమానాదేవపరిహరేకింప్రతిషేధరొక్ష్యేణత తాచ - ప
 రస్యవాక్పృథగ్నాకిరపరాస్తాప్రతిషిద్ధానతీర్ణీకృతైవపునః - ఆప్రతిషిద్ధమను
 మతమితివ్యాఖ్యాదంగీకృతైవతుమాస్తు॥ ౧౦౬

మూ॥ యన్త త్రోవిమలస్వనికాయాంసమ్ముఖస్థగ్ఖిలంఖిలుతత్త్వమ్
 తెషికింవితరణేదృశమాజ్ఞాంయానయస్యసదృశీవితరీతుమ్॥ ౧౦౭

వ్యా॥ తతతావత్తానువాలభతే॥ యదితి॥ యేషాంవోమతావేవ విమలదర్శణికా
 యాంనిమలాదర్శే ఖిలంతి త్వింశస్తతథాత్వం - సమ్ముఖస్థం ప్రత్యక్షంఖిలుతేస
 ర్వజ్ఞాపిషియామిదృశముక్త ప్రకారాంత్యతాదిష్వత్వాదివాద్యకేకజ్ఞోప్రత్య
 యః - ఆజ్ఞాంకింతరితరథ తక్రీదృశ్యతతాచ - యాయస్యమేవికరీతుంహతుంసదృశీయో
 గ్యావతస్తా ద్యుయంమమహాలంకార్యిత్యర్థః॥ ౧౦౮

మూ॥ యామి యామిహః రీతునాచూనాద్యూతతాంతుకరవాణీః ధంవః॥
 తేద్యుగోనస సూతాంతజాతావంచ సేమమత్తృణ్యస్మృతాపి॥ ౧౦౯

వ్యా॥ ఆధావృత్తిగర్హితామేవాచ॥ యామిత్యాది॥ భిహర్షిగోసమయేయాం
 క్తమింశరీతుం - వ్యాతోవేదీఘః - యామిగచ్ఛామి - తద్భూతతాంతుకరవాణీః
 విమయేనూక్యంతుకథంవఃకరవాణి - ఆచూ - తేద్యుశాంమహతాంవః - తృణస్యతృణ
 కల్పస్యమమంచనేప్రతారజేఘృతాకృవాజుగచ్ఛావాపినజాతా - విత॥ ౧౧౦

మూ॥ ఉచ్ఛ్యమిమివిహంస్తు సుమరస్యామోహమేమి చముహూతా
 హహంయః॥ బూతసః ప్రభవితాస్త్విరహస్యంరక్షీతుంస కథమిద్యగవస్థః॥

వ్యా॥ ఉచ్ఛ్యమిమిహితి॥ కించమోహమస్మాదై ర్మ్యాః విరహస్త్వమురుద్ధ్వమామి
 తిత్వాద్యామి - మహూతామిషత్కాలంమోహంమూర్ఖాంచవిమిద్రాస్మేమి - తేద్యు
 గవస్థస్సేవాంవోయస్తాకరహస్యంరక్షీతుంగోవుః కథం ప్రభవితాస్త్వి పథవిహ్యమి
 కశయేమి త్యర్థః - బూత - బ్రువోహితి॥ ౧౧౧

మూ || యాంక నోరకక యా-హృది శ్వాస శ్విశ్విశ్చ భం సతత
క్రీ. భాగన ప్రేమల వికమీ శేమజా యాహిషయా వికమీ || ౧౦౧

[illegible]

మూ॥ యామికానమమకు ద్భవంబుగ్గ్రాంబరీక్షితుమపి తమతేజః॥ ర
క్షితజయనందనరి తేభ్రంసిః శ్వ-తికృష్ణ కుమారి॥ ౧౧౦

వ్యా॥ యమికానితి॥ వింశతీచారణః - చంద్రికాబద్ధిః - క్షతంబుత్తరణః - కః -
 యామాప్రక్షంతియామికాః - ప్రకారరక్షణః - రక్షంతి తా - తాననుభవ్యుద్ధతి
 హత్యా - తాంభ్రామింధిక్షితుకుపిక్షుకులేకంపునరాహపితు మిథాః - తద్దానక్రియ
 తాంత్రాహ - రక్షిణాంబుజిలేమాంబుజయేనమద - నేనచండవరి తేహూరకమూటిపుం
 నీసుమారీకన్యాకుత్రుమిష్టసతి - సకుత్రాతీత్యధాఃకౌన్ద్యాహ ప్రసంగః - కన్దాంతఃపు
 రమదానమిథావతి॥

మూ॥ ఆదిధీవిజిల దాతృకృతామృతం ప్రాణమౌ శ్రవణసీమయశోయత్ |
ఆదరేకధమహం ప్రేయయాతత్త్వాగ్రతశ్చతగుణేనపణేన॥ ౧౧౧

వ్యా॥ అదభీతిః॥ ప్రాణమాత్రం జీవితమేవ చ పశునిమామూల్యం జగత్సర్వస్త్రిదం కరుణా
 జితవ్యథాకథా॥ ని॥ పశునిమామూల్యే గ్లహమాన ఇహ వై జయంతి - అదభీచిదభీచిమరభ్య
 అభివిధానవ్యయోభావః - కిలేతదబిధౌ - చాత్మభిర్వచానైః కృతాఘాం నిర్భయమా
 ల్యం॥ ని॥ మామౌత్యేనాజావిధానఘాతకృత్యమరః - యద్యతః - తద్యతః॥ ప్రాణతోజీవా
 చ్యతగుణేనప్రియయైవరణేనమామౌత్యేనప్రాంకధమాదజేన్వీకరిష్యమి - హీనక్రయస్యప
 రావత్వం త్యాదితిభావః - అత్రపరివృత్తిరలంకారః॥ శ్లో॥ పశున్మానాధికానాంవయ
 త్యాచినియయాభవేత్ । సాకంసమాధికన్మానైఃపరివృత్తిరసామతేతి అత్వత్ । తత్ర
 ప్రాజైర్యసోన్మానపరివృత్తిః - హీనమూల్యత్యాత్ ప్రియయాంయతసోధికపరివృత్తి
 రధికమూల్యత్యాదితిభావః॥

మూ॥ అథా నామ యిభవస్థి రి నా నైక ద్దుక మా లి మయాపి భవస్సు॥
 భీమజాథావరయాచన చాటోయూయ పేవగురవఃకరణీయాః॥ ౧౧౨

వాక్యం ఆధారానికే || అదే ప్రకారమయితే ప్రాధాన్యం ఉన్నది - ముఖ్యమైనది
 భవద్విరిచముఖానికే ప్రాధాన్యం ఉన్నది అదేనా ప్రాధాన్యమును ముఖానికే ప్రాధాన్యము
 కలిగి - ఆధారముగా ముఖముగా తాము మిగిలి వేసి వేరొక ప్రాధాన్యమును - ముఖ
 జ్ఞానాధారముగా పురయి, పునః పునః - ఇది ప్రాధాన్యముగా ఉన్నది కేవలము ప్రాధాన్యముగా

జగురహఃశివశేష్టరఃకరణీయాః - కర్మమచేతిభావః॥ ౧౧౦౨

మూ॥ అధికతాఃప్రథమతోదమయంతీయూయగన్వహముపాస్యమయా
యతో॥ హీర్షుఃశ్రేష్ఠియతాన పితృస్సామపివసరానతదిన్త॥ ౧౧౦౩

వ్యా॥ అధప్రథమప్రథమకత్వానిహనః - అహాస్వయమేవ ప్రథమశత్యాహ॥
అది-తాఇతి॥ మయాఅవ్యసాదునుదవం- అవశ్యేత్యవ్యయిభావఃసహసాంతప్తవ-
యూయముపాస్యప్రథమతోదమయంతీపథికతా-అధ-యంతేమహాదిత్వాదప్రథా
సేఃర్షుఃకః - ఇతియతో- తత్ప్రధమప్రథా-సంస్కరియతాంవ్యతిక్రమతామపి-ఇతి
అహి తాదేశః- వః హిసకచేత్తత్తహిసాహీర్షుచాపిసుత రాంనాస్తుమాభూత్॥

మూ॥ పండి నేంద్ర సుతయాశిలపూర్వంమాంఃరీశుమురర్చిత మానే॥
ప్రీడమేష్యతిపరమయ్యుష్మేస్సే రిష్యతిన సాఖలున్ముమ్తా॥ ౧౧౦౪

వ్యా॥ పండినేతి॥ సుందినేం ఎసుతయాదయంత్యా-కల్పకేత్వాదిసానిష్ఠాయా
గేనపశ్యే ప్రతేషధాత్వలంకృతీయా - పూర్వమేవమాంపరీశుమురరీ కృతమంగీకృత
మా ప్రేతయాశుద్ధరణమంగీకృతంకిలేత్యధఃకిలేతిభాతానాంకమణి క్తః - ఆం
గీతారస్యకథంచిదిచ్ఛాదకత్వమంగీకృత్య- సహనకత్వ-కేమతుమునితమున్నత్య
యః- తతోమయిద్యప్తేపరంప్రీడమేష్యతి-చివంచ సాయుష్మాన్న స్వీకరిష్యతి॥ ౧౧౦౪

మూ॥ తత్ప్రసవతవిధ త్తత్తేంద్రమాత్మమశ్యసద్భవ హిమమేషమ్ హి
స్యతైవసులభానతుసాధ్యంతద్విధిత్సుభిగనోపయితేన్॥ ౧౧౦౫

వ్యా॥ తదితి॥ తత్తత్తాత్మసంబంధప్రసన్నా స్పృశేదంక్షేత్రంసంబంధ త్తనకురుత-మ
మేదందూఽయంతిపృథ్వశంతత్యంతాయాగ్యంహి - మతః - అనాపయితేనఅనుపాయే
న - ఉపాయంతినేత్యధః - ఉపాయాద్ధ్యుత్పన్నంచేత్వాధే-రక్ - తదూత్పందిధి
త్సుశ్చికిమ-విహాస్యతైవసులభా - సాధ్యం ప్రయోజనంతుసనులభం- అనుచితక
మూరందోన భావయతన్నభలాయేత్యధః॥ ౧౧౦౫

మూ॥ ఈద్యౌనిగదితానితదావీమాంలయన్యసనశస్య బలారిః॥ శంస
త్తిస్త్రకిమపిస్త్రయమానస్సైవ గాననివిలోకనలోలః॥ ౧౧౦౬

వ్యా॥ ఈద్యౌశానీతి॥ పబారిరింద్రః- తదానీంసలన్యేదృశాని గతితానిచాక్యాని
ఆకలయ్యఆకణ్య- స్త్రయమామోమందంహాశ్చ- స్వానుగానాయమాదీవాంతసన
విలోకనేలోలోలోలుపస్వ- స్వనాక్యానుమోదనాభామితిభావః - కిమపి కించిద్వా
క్యంతంసతిస్త్రశశంస॥ ౧౧౦౬

మూ॥ నాభ్యదాయినృపతేభవతేదంగోహిణీ రమణవంశభవేన్॥ లజ్జతే
నరసనాతవమామ్యాదిధి-ముస్వయమురీకృతకామ్యా॥ ౧౧౦౭

వ్యా॥ నేతి॥ హేనృపతేభవతాఇదం - స్వయముచ్చతరేత్వాది ప్రతేషేధాక్యం

దివోదాషిరమణచంకభవనసోమచంక్యేనేచనాశ్చకాయంత్యసోమచంక్యేనేచాభివత్
 మిత్యథః- ప్రతిశురపరిత్యాగాదివిభావః-కుతః-అది-మది-యే-స్వ-మమురికృతతా
 మ్యుతింగీకృతమనారథభూరతావరసహ-వాహ్యత్వాప్రమాణ్యసంజ్ఞితే-తతో
 నసోమచంక్యైవప్రతిగానీత్యథః-||

002

మూ॥ భంగురంగ వితిధంసంధంవాజీవలోకమవలోక యస్తీషమ్ । యేన
ధర్మకయశస్తీపరిహాతుంధీర హూచలతిధీరతవాపి ॥

৩৩৫

[illegible]

005

మూ॥ ३:కు లేజనిజగు, కుటేవి:ప్రార్థ:-కేష్వరచుపూరినయైన । ఇందు
రాదిరజనిష్టు:శంకీ:ప్రసక్ర:సభవానపియాభూత్॥ ౧౯

C F

[illegible]

005

మూ॥ యోపపత్తిష్ఠిరపయోముఖముద్రా యోచమానమనుయోచనతు
ష్టిః । తద్వత్సన్యనలన్యః శంకః శీతభాసితకః పరకః ॥ ౧౨౦

७७०

[illegible]

၇၅၀

మూ॥ నాక్షిరాణి సతాకీను వారి సప్త ప్రణవీమధనాః పితౄః॥ భూమ
భిః జనసంకయఙ్గోహభేలనంభులుచకారసకారః॥ ౧౨౨

०७०

శాస్త్రం కరిచేయబడినట్లేనా నీవారవిత్వారు || సేతి || ఆక్షరాణివతతాక్షరవేదా
త్వకాక్షరాణ్యభ్యస్యతాభవతావకారానిశేషవాలీ శబ్దోవాచారికం - ఆక్షరం - కరిచే
విప్రస్సలతోవిప్రలః - ఇత్థం ధిజనన్యసంకరం - దిం - యాభేదకరత్రోదార - న
కారశ్చకార - అతాధి - నామిద్యభ్యుపాయ సంబంధేపితత్వంబంధోక్తకతయాత్మభే
దః - సహోక్తసంకరయోత్పాతేతత్సంకరః ||

၁၅၇

మూ॥ అబ్రహీమనలకున చేదంబుము జుసియశ్శశిపల్పమ్! లల్పవృ

క్షపతిమథి-న మేనం నావకోపితమన్యమిహోన్యః॥

౧౨౨

వ్యా॥ ఆ బదితి॥ ఆధానలోగ్ని స్రవణమ బవీత్ హేనశ-ఇదం బక్ష్యమాణం లబ్ధం
చా సుహృత్తం శశికాంచం ద పతిమం- ౧ శఃకోష్ఠిజ్ఞస్తి- కుత్ర త్యజసి- కంఠ ద్యశస్త్రవా
హు-ఇహ లోకే అగ్న్యస్త్యద్యగతిరీ క్షఃకోపితబృహత్ పతిమవన్వాదికమిత్యగ్-విశంశతమ
న్యమిద్ధి ౧౦ అర్ధిసంహర-తి దేతద్ధస్తతమిద్ధ ౧ యాచ్యత్వయశోపుధామా విశాశయే క్ష్యగ్

మూ॥ న్యహన్యతకదాపి ముదం యస్మిన్ స గాముపనయన్మభిలాషః॥ త
త్పదేన్య విషేకస్థితాం సస్మగ్జప్యసమాతావద ద్య॥

౧౨౩

వ్యా॥ సేతి॥ స్యోద-స్యోద్యాసీః-సత్యుద్విషేత్యాదివాత్సివ- తేహం సస్యం బంధీ
గోవిలాషో మనూరథో ముదముపనయన్- స్యసిద్ధ్యా సంతోషమావహన్తాకదాపి వన్య
మాన్యశచిహతః- అద్యతస్య దేంద్యస్యః సేతే - తత్సంహరకాధికార ఇత్యథాః ॥ ౧॥ ప
దం వ్యసనీతత్రాణస్థాపయ్యంఘ్రి బస్తుష్యత్వమరః- తద్దధిషేకకృతాంత్యాం స్థాప
యితాం సస్యం బంధీనోభిలాషః- అసమాతా అసాధారణ్యం- సస్మిద్ధావనన్వాతేక్ష్యమి
తి యోవర్- తత్తదంత్యజకు- అద్య ప్రభృతిస్వాధికారాధనే స్యయిమేవ సమాధాన్యు
రాఇ-త్రాణం తారం ముంచేత్కథాః॥

౧౨౩

మూ॥ అ బ వీధధం మస్తమహృద్దం వీర సేనకులదీపతమస్తా వ్వామ్॥ య
త్క్రిమశ్యభిబుభూపతితెక్రి చంద్రవంశవంశే స్పద్యశం తె॥

౧౨౪

వ్యా॥ ఆ బదితి॥ ఆధయకుః ఆహృప్తమసంతుప్తంతం సశమబ్రవీత్ హేవీర సేనకు
లదీప - కియమిదు త్రమోమోహేలాంధకారశ్చ త్యామభిబుభూపతి ఆభిభవతుమిచ్ఛతి-త
త్చంద్రవంశేవ సతిః సీతర్యస్య తస్య తే సద్యశంకిం - సహచాంద్రస్య తేజసైవ సాధిక
వోయ త్త ఇత్యథాః॥

౧౨౪

మూ॥ రోహణః కిమపి యః కరినానాం కామధేచురపియావశురేవ॥ నైన
యోరపివృధాభవదిథి-హోవిధిత్సురసివత్సకిమేతిత్॥

౧౨౫

వ్యా॥ రోహణ ఇతి॥ యోరోహణో మణీనామాకరోద్రిః సోపేకరినానాం మధ్యే కిమపి
కరిసం - యా-కామధేనుః సాపిపశురేవ - వినయావశు హేమయోరపిసంబంధీ - ద్వి
తీయా-తే స్వేనజితీదంశబ్జస్య వితచ్ఛబ్జస్య చా ఆన్వాదేశవివయేపినాదేశః- ఆధీ-వృధా
విఫలీనావర్- హేవత్సకిమేతద్విధిత్సుర్విధాతుమిచ్ఛురసి- హేతివిమేదహ కష్టంప
శుహాపాతాభ్యామపితుచ్ఛృత్తిరసీత్యథాః॥

౧౨౫

మూ॥ యాచితశ్చేరయతిః స్వినుధీరః ప్రాణ సేతుణమపి ప్రతిభూః॥ శం
సతిద్వనయనీదృఢనిద్రాండ్రాజ్ఞే మేషమిపఘూణానపూణాః॥

౧౨౬

వ్యా॥ యాచిత ఇతి॥ క్వనుకుత్రధీర-స్సుధీర్యాచితస్సకాచిరయతివలంబితే - నకు
త్రాపివలంబిత ఇత్యథాః - కుతః క్షణమపి పాణసేవినే పతిభూల-గ్నూకః-కః-నకోపీత్య

భాః - (రాక్షసిమేషమిషేతి ఘృతక్షుపాత వ్యాజేన - ఘూర్ణాననకనీని కాభ్యుదయేన
పూర్ణాద్విసయనీయవద్వంద్వమేవదృఢనిద్రాం మరణంశంసతి - సయనఘూర్ణానన
క్షుజికంజీకనమిత్యభాః) ౧౯౫

మూ॥ అభ్యుపుష్పమపిదిత్సృతిశీతంసాధికానావిముఖతాయదభాజి । స్తో
కకస్యఖలుచంచుపుటేనమూనిరుల్లసతితద్దనసంఘే॥ ౧౯౬

వ్యా॥ అభ్యుపుష్పమితి ॥ శీతంశీతలమభ్యుపుష్పముదకం॥ ని॥ మేఘపుష్పంఘోరశ
మిత్యమరః - తద్దనపుష్పం - తద్వద్బలభంశస్తీవృతిచగమ్యతే - దిత్సృతామిచ్చా
పి - సమపరిజిహీతకాతీత్యభాః - ఘనసంఘేమేఘద్బంధేఅధికానాయాచకేనసోకకస్య
చాతకస్య॥ ని॥ అధసారంగఃస్తోకకశ్చాతకస్సమావిత్యమరః - చంచుపుటే - నా - సు - వ్యా
విముఖతాపక్షిముఖత్వంపరాఙ్ముఖత్వంచ - అభాజితయత్ - తత్తస్మాద్దేవ
వార్త - మ్ననిజలభరమంభరత్వంవైవణ్యంఛోల్లసతిస్ఫురతి - అత్రాధికానవిశ్రా
వ్యేదామరియంక్షునిః - కిముతదాత్మవైముఖ్యే - తస్మాత్తద్భక్తస్యతవేదమధికవైము
ఖ్యమనుచితిమిత్యావః॥ ౧౯౭

మూ॥ ఊవివానువితమక్షరమేనంపాశపాణిరపిపాణిముదస్య । కీర్తి
రేవభవతాంప్రియదాగాదాననీరయురమాక్షికహారా॥ ౧౯౮

వ్యా॥ ఊవివానితి ॥ పాశపాణిర్వరుణోపి - పాణిముదస్యక్షుద్యుత్యవివంశంఊ
విలింయుక్తంఅక్షరంవాక్యంఊవివాణ్క్షుద్యుత్యవాక్ - యదక్షంతదాహ - కీర్తి - రితి -
దాసనీరాణాంయురఃదానజలప్రవాహః - సపివమాక్షికహారోయస్యాప్రభోక్షాత్ -
వభవతాంయుష్మాకంప్రియదారాః - ప్రియకళత్రం॥ ని॥ పుంభూమ్నిదారాభిత్యమరః -
పితేనభార్యాంబాపిశీతిఃప్రియతమేతిభావః - అహోదమయంలీలాభాన్వశీతిఃంజహీ
త్యభాః - అతరుషకాలంతారః॥ ౧౯౯

మూ॥ సమవమకలియస్యనభేద్యంయస్యవజ్రచయమస్థితతాశేత్
స్థాయినావిహానకణదధీభీతన్నధంకావపసీయధీః॥ ౨౦౦

వ్యా॥ చరేతి॥ యస్యకణాస్యచచమత్వకనభేద్యమభేద్యం - సజజకస్యకణ
స్య - సుప్తపేతసమాసః - చర్యకవచంకిల - యస్యదధీచేరన్ధిచవజ్రమయంకిల - కిలే
తిప్రసన్న - తోకగదాదధీ - ఇకాజగతిస్థాయినాసచేత్ - తత్త్రహాహాధీరదీక్షాభ
త్తంనావధీరయవావమస్యస్య - కణాదీనానుభీరత్వం - తద్ధర్మస్యచన్దైర్మద్యహ్మేష్వ
మపితథైదాచరేత్యభాః॥ ౨౦౧

మూ॥ అద్యమూర్షసమేనబద్ధౌనప్రభూపచలితుంబలిపింశౌ । ఆశ్రు
తావిశేభతాగుణపాశస్తావ్యప్యేచవిమూచరవాహః॥ ౨౦౨

వ్యా॥ అద్యైతి॥ యేనసత్యసంధత్వకాశేననిబద్ధబలిరైర్వరోచనిస్సుచ వింధ్యశ్చ
తా. అద్యాయావతేతద్విసపర్యంతంబిచలితుమపిప్రభూసమథాన ప్రః ఆక్రమకస్యత్ర
విజ్ఞానాధానస్యఅవితతతాసత్యతానైకగుణిఉక్తృప్రదధమసప్తవిచకాశేబంధఃత్వా
దృశ్యే నిమమేనుకరవాపోదురుచ్ఛేదః - బలివింధ్యాదివృష్టాంతేనయాబజ్జీవనిబంధేనాపి
ప్రవిజ్ఞానాదనిర్వాహఃకార్యవిత్సభః॥ ౧౩౦

మూ॥ ప్రేమి సజితసుధాంశుముఖ శ్రీరాయనముంచలిదిగంతగతాపి భం
గిసంగమమంగదృ ధే-ఃఃదధానయలితాః పీఠితి॥ మ్॥ ౧౩౧

వ్యా॥ ప్రేమినీతి॥ ప్రేమసీ పియతమాజితాసుధాంశుముఖానాంబంత్రాదీనాం
క్రీర్యయానా - ఆర్య తజితాసుధాంశోర్ముఖస్యక్రీర్యస్యాస్సాతథోక్తా - యాతీతిగర్ది
గ-తగతాపిదేశాంతరగతాపి - నముంచతి - తామపీఠింబంధంగిసంగమాధంగురసంగ
దిగ్గన్యాప్రవ్యాఃకుగంగద శోభేతదధాం - తాదధ్యేకవ్యయిభావః - కున్పితోభాః
తదధాం - తోఃక త్తత్పురుషేచేమకశ్చస్యకదాదేశః - తంకరోతికదధాయతి - వ్యరణ
యలికీర్యధాం - తోనామాప్తీరాధేసీరంజయ్యదితిభావః॥ ౧౩౧

మూ॥ యాస్సంప్రప్రతిప కేధాయతారస్తేపియంవయ మహేమాసపున
స్తాస్సమ్ ॥ వైఃసఃమిలుమనోరథమాశ్రంశూరపురయదిశోపియశోభిః॥

వ్యా॥ యానితి॥ పరేఅన్యేజనాఃవరంప్రతిష్ఠల్లాభయద్విశ్వ-యానస్తానధాయ
తారః - తాన్భీలేశ్వర - సభాకేత్యాదివాదస్త్రీ పశుపాద్విత్తీయా - లేవయమపియం
త్వానధాయతానిస్త్రీః - అహేమా - సత్వంపుఃర్వోస్తా కంమసూరథమేవనెవశూర
ణః - కింతుకేనూరయశోవిదిశోపిశూరయఖలు - తన్వాదస్త్రస్త్ర సూరథశూరజేనలేది
గంతతి శాంతకీర్తికాగ్భవిష్యతి అవ్యధాతపతీకారపితాదృశీభవిష్యతితిభావః॥ ౧౩౨

మూ॥ అధి - తాస్వి యగ కేషుసు కేషుష్టానదానజనిజోరుయశస్మి ॥ అ
ద్యనాంపిగగనంపురశాభిశేః తేనాసు మేనవిధత్వామ్॥ ౧౩౩

వ్యా॥ అధితామితి॥ అద్యమరశాభీకల్పప్రక్షురేష్టన్వాసుత్వయివిషయేఅధితాం
గలేతుసత్పుష్టానాఅర్థకావత్తీ కాదానజాదానజన్మానిదా ఉరుర్మహతీయశస్మి ॥ కీ
ర్తిసంపద్యస్యసః - తథాసక - కేవలేనకుసుమేనగగనంబాండుశుభ్రం విదత్తాంసతు
వితరిజేనయశా - న్యాధి నామన్యార్థితేనతన్నిదానతానకథా ప్రమయాదితిభావః॥

మూ॥ ప్రవసతేభరతాజానవై న్యవత్సన్మలిధృతొపనశత్వమభీష్టదః
స్వగమనాఫలతాంయదిశంక సేతదఫలంనిఖిలంఖలుషంగళమ్॥ ౧౩౪

వ్యా॥ ఆత్రయాత్రావై ఫల్యశంకయాతేసంకోచ ప్రదనాశంకనీయమేత్యాహ॥
ప్రవసతఇతి॥ సానశప్రవసతేప్రయాణంకుర్వతేభరతశ్శాకుంతలేయః - అర్జునాహే
మాహా - వై న్యోపధుః - త్రస్తుల్యంతద్వర్ - తేనకుల్యం త్రియాశేద్వః॥ స్వలత్యా

భృతఃస్త్వతిభృతఃస్త్వర్యకాణోఽపృవీష్టదఃఇష్టేభా ప్రదస్తస్సంస్వగతునస్వస్వయా
 త్రాయఃఽభలతాంనైభల్యగఃకంకసేయది - తత్త్విల్లోకేసిఖిలంసర్వమపిమంగళంయ
 త్రాకాలికంత్వత్ప్రగలయ్యగంమంగళాచరణఫలంఖలుతాచ॥ శ్లో॥ వైస్యోపుష్కరి
 హేనాయనబావంరశామంతలేయభగతంకళంకవిజాప్యచాన్యస్త్వగతిప్రయా
 జేతవ్యాధాసిద్ధిపురగాగంశ్చేతిశాస్త్రం పశూనంస్సాదిత్వధాః - తిథాచయత్త్వ
 రణాదినేయమదాసిద్ధిః - తస్మత్థాధాసిద్ధౌః స్పందేవాదికాః॥ ౧౩౪

మూ॥ ఇష్టినః ప్రతితేప్రతిశ్రుతిరభూవ్యాప్యస్వరాక్షాదికర్తృభ్యామృజతా
 న్ముత్రప్రతిభటిశ్యాన్వితాభ్యా - తమ్ స్వేంద్రియైరిత్యసత్ప్రభుంతు
 భ్యాద్వయావేతనాద్విభ్యానాశంపీతరోహితహరిన్నానాన్వయంబంపతు॥

వ్యా॥ ఇష్టమితి॥ అద్యమాన్యాకమిష్టమిచ్ఛంయగంధపటాని ఇష్టేర్కారేభ్య
 ద్యోరిత్యమంః యజేరేష్యేప్రేయంతి - తచిస్వపీత్యాదయజే - పుంపూర
 ణం - వ్యాధినిమత్తంపశుత్వంపశుత్వయాపవాదకంకకాయాం - వ్యాధినిగ
 ప్రాబల్యాత్పాథ్యుపదత్తవం - స్వస్వగంధస్య తస్మాదేవవాత్సావల్యసూయతి
 తస్యరాక్షాదిని - రోధం - పశూజవమభిధేయంచయన్యాచ్ఛాద్యైరాయానామకతిః - జీ
 వితాచధికిమచ్చధికంవేత్తకోత్తాస్తవ్వసోగధపూరిణపశుజ్జాతభూత్ - తాంపశు
 తింశ్రుతిపశుభటికృత్యదేవప్రసిద్ధీత్వ - సమాచయితేత్వధాః - అన్వితాభ్యాపదాం
 సృజ - సర్వత్వేనశుతిప్రశస్తికృత్యిశుతిశుతిర్యవ్యధానానామకంబంతు - సత్యత్ర
 తిజ్ఞోభవేత్యధాః - అస్థభలయాదుభేదా - త్వత్ప్రకాశంప్రస్తుతికృత్యుత్తరభా
 నంభువనతయం - సమాహారేద్విగురకవచరం - వాతాదిత్వాత్ప్రకంపకత్వం - పునః
 పావయంతి - పునాతేశ్వరిజే - దవ్యాచానీలపీతాదిదాన్యభావకాన్విగుః॥ ని॥
 గుణేశుజ్ఞాదయఃపునీత్యమగః - తేనాద్యయావేతనాదభేదాచాదాన్వి - పీతాదినామభి
 ర్వాచకపదైరస్వయంచాచ్యత్వలక్షణంసంబంధంబంపతునిరతియతి - అధిమ
 సూరభక్తార్త్యకీలంసంపాదయేత్వధాః - అననీలాదీంకస్తూరాంస్యగుణత్వా
 నేనకీలగుణగ్రహణాత్తద్గుణలంకారః॥ శ్లో॥ తద్గుణస్సపిగుణత్వాగాంసూత్ర్యుత్త
 గుణాహరిరికలమాత్॥ ౧౩౫

మూ॥ యంప్రాసూతసహస్రపాదుదభవత్వాదేనఖంజఃకథంసచ్చాయాతన
 యస్సుతఃకిలపితుస్సాదృశ్యమన్విష్యతి | ఏవస్యోత్తరచాద్యసంకజత్వేబ్రేజ
 సాంలంఘనేసాహస్రైరపిపంగురంఘ్రిభిభిన్యక్తీభవన్భానుమాక॥ ౧౩౬

వ్యా॥ యమితి॥ యంశనైశ్చరం - సహస్రంపాదాఃరక్తద్యోంఘ్రియశ్చయస్వ
 షఃసహస్రపాచూర్యః॥ ని॥ పాదారక్త్యంఘ్రితుర్యాంశాదిత్యమరః - సంఖ్యాను

తూర్వస్యేతి సమాంతలోచః - ప్రాసూతప్రసూతకాకాసః ఘాయాతసయశ్చ నైశ్చ
 రః॥ ౧౧॥ మందశ్చాయానుతశ్చనిరత్యమరతేషః - కథంపాదేనఖంజో వికలస్పృహ - యే
 నాంకవికారఇతిత్వతీయా - ఉదభవదుత్పన్నానుకంపితుస్సాదృశ్యమన్విష్యతితిప్రాప్నోతి
 తిఖలు - వికస్య - పశ్చిమాద్యద్యత్వ తేజసాంలంఘనేనాహనై - సహస్రసంఖ్యైకవి-అ
 జ్యేతిమత్వదీయాన్వి - త్యయః అంఘైభిః పంగుః ఖంజః పూర్వవత్ప్రతీయా - అభివ్య
 క్తిభవకాశాను - కాసూర్యః - సూక్ష్మాకముత్తరంసమజని సంజాతః - జనేకతకారి
 లజ్జ - దిసజనేత్యాదివాజనేప్యే - చిణ్లోలుక్ - అత్రాత్మశ్చాసంగోపంగుత్వోత్తేర
 తిశయా క్తిభేదః - తద్ధేతుత్వంచనైశ్చరపంగుత్వస్యోత్పేక్షతఇతిసంకరః॥ ౧౩౬
 మూ॥ ఇత్యా ర్థ (క్షీణేతస్త్రి)వశపరిపదస్తాగిశ్చాటుగర్భావైకగ్భికాముకో
 పిప్ర - భవివిహితసూత్యభారంబభార అంగీకారంగతేస్తన్నమరపరివృథస్సం
 భృతానందమూజేభూయాదంతర్ధిసిద్ధిరనువిహితభవద్విత్తతాయత్రతత్ర॥

వ్యా॥ ఇతిశ్చ॥ క్షీణోపశః త్రిదశపరిపదః సుర సంఘస్య ఇత్యేవంరూపాశ్చాటుగ
 ర్భాః॥ ఏయః ప్రాయాస్తాగిరకాకానై దర్భికాముకస్పవపి - లవనతేత్యాదివాకమే
 రుకీజ్ఞ త్యయః - అతివీశ - నలాకేత్యాదినాచష్టి - పతాపిభావోబధుపికానుబద్ధిస్తీ
 యాసమాపః - పసతవినిహితంబలాదారోపితంధూత్యమేవభారంబభార అస్మిన్నతేఅతి
 గీకారంగతేసత్వమరపరిప ధోదేవేంద్రః హేనరేంద్రయత్రకుత్రాపిఅంతర్ధిసిద్ధిరంత
 థానవశత్తేనువిహితభవద్విత్తతాఅనుసృతత్వస్తనస్కతాభూయాత్ - భవద్విత్తా
 నువారేణసత్వతతవాంతర్భావశక్తిరస్తు - ఇతిసంభృతానందంసహజమూచే - తిర
 స్మరిణీవిద్యాం పాదాదిత్యధః॥ ౧౩౭

మూ॥ సై హవంకవిరాజరాజిమకుటాలంకారహీరస్సుతంశ్రీహీరస్సుషు
 వేజితే॥ త్రియంచయంచూచల్లదేవీచయమ్॥ తస్యశివిజయప్రశస్తిరచనాతా
 తస్యభక్త్యాహంకావ్యేనానుని నైషధీయచరితేసర్గోగమత్పంచః॥ ౧౩౮
 వ్యా॥ శీరామమిత్యాదిసుగతం - శ్రీమత్యాః విజయప్రశస్తేః గ్రంథవిశేషస్యర్థ
 వనాతాతస్యనిరూపకమరిత్యధః॥ ౧౩౯

ఇతిపదనాక్యప్రమాణపారావారపారీణశ్రీమహాపాధ్యాయకో
 లనలః శ్రీనాథసూరివిరచితాయాం - నైషధర్యాఖ్యానాయాం జీవాతుసమా
 ఖ్యానే - పంచమ స్కంః - ౧౩౯

శక్యత్వాద్యశక్యత్వయాన్విరోధాదితథావః - విశ్వనై శివనై శివశక్యత్వాద్యప్తే ప్రియైవేత్వ
విరోధః - అత్రవిరోధాభాసయోస్యంసృష్టిః॥

మూ॥ జనై ర్విపద్ధైర్భవనైశ్చముగ్ధేవదేవదేవిస్తయః పృథ్వీవర్ణీమ్ । విగా
హమానాపురగాన్యద్యుష్టిరథాదదేరాజకులాతిధిస్తయః॥

వ్యా॥ జనై రితి॥ ఆభాస్యః పరిపద్ధైర్భవనైశ్చ జనైః ముగ్ధైశ్చుండైః - వ
నైశ్చ పదేనదేవిస్తయః కల్పవర్ణీం ఆశ్చ రాజకులముత్తమభావః - పురంబిగాహమానా విభా
వయంతి - రాజకులంధిష్టమాదత్తే - కులవిధానానిజన్మ - సందర్శ్యంతః॥

మూ॥ వీనశ్చరామిలి వ్యాకలలజ్జేహేలాంధోక్షజంక్రమజ్జే । వృ
త్యోమిభైమిమిలింతుతోదనూత్మ్యైవలంఘ్యస్మిన్ సోమరచ్చ॥

వ్యా॥ వీనశ్చితి॥ ఆసౌనలః॥ ఆనైః సజ్జేహేలాంధోక్షజంక్రమజ్జే - స
మరః - రక్షిజనేరాజకులరక్షకవీర - క్షే - హేలాంబుజా - అధావితిగర్వోక్తిః - వీనశ్చ
సూరోపేనూతశ్చరామిలిహేతోవృణాకాలలజ్జ - భైమింబుద్ధ్యుమితసంతుతో -
స్మరియం మాత్యంబిచింత్య శుశోచేనీర్యేదా - అన్యోన్యంకృత్యావాహనీర్యే -
మూనాంభావానాంపరస్పరోపమదేనసమీపేకావ్యా - శివలతోక్తిః॥

మూ॥ అధోపకాన్యమిమేంద్రకంఠ్యతే - త్వోమరత్యోగ్యుత్తరవృ
ష్టః - భైమిండిద్విత్యుబాహునయనత్యుచి - త్వసోతామవిశ్చ॥

వ్యా॥ అధోతి॥ అథావంతరమసౌనలకన్యోగ్యుత్తరవృష్టాను - ని
క్షేపకార్యాచరీత్యమరః - రయాయామధిక్త - రితిజనైః - అదృష్టస్యకథా - మాద్య
యైఃద్రష్టుమిచ్ఛుః - అతపిత - దిత్యంబుద్ధమయ్యుద్ధిత్కవికంక -
ర్వనిధిప్రాంతపకాన్యంరాజసదనం॥ ని॥ ఉపకాన్యరాజసద్వనీతివిశ్చ - అన్యం
త్రాజాంకాన్యస్యకథాజనాథ్యోరవికత్॥

మూ॥ అయంకవిశ్వస్యనివారకాణాంగిరావిభుర్గాన్వరిచిఘ్నశ్చంతమ్
దృశంపిభౌవిస్తయన్విస్తరంగాంవిలంఘితాయామపిరాజసింహః॥

వ్యా॥ అయమితి॥ విభుస్సదభావః - రాజానిం - ఇవరాజసింహః - రాజవేద్యః ఉప
మితసమాసః - ససలఃఅయంకవిశ్వస్యస్యస్యవృత్తిరికవనస్యనివారకాజాంరక్షిణాంగి
రావాక్యేన - హేతునా - కంతంవిభుజ్యకింధృష్టస్తి - విశంకయాగ్రివాంబింబలయ్య - కిల
ఘితాయామతి - కాంతాయామపిచ్ఛారి - విశ్చయేకకదమేలే మామద్రాక్షురిత్యాశ్చ
ర్యేణ - నిస్తరంగాన్నిమేదాంబుశంధౌ - సింహస్యగ్నివాభంగేనలంఘితాభవదశా
సంయుక్తమితిభావః॥

మూ॥ అంతఃపురాంతస్త్వవిశ్వేబాలాంతాంజిస్తయ - లబ్ధుః - సంవృతో

రమ్ । నిమిలితాక్షః పరయాభ్యుమంత్యా సంఘట్టమా సాద్యచ మచ్ఛరార ।

వ్యా॥ అంతరితి ॥ ౫౪౪ః- అంతఃపురస్యాంతరభ్యంతరే - అవ్యయతుతత్ - స
కులబ్ధుశుద్ధతః యతుః అసంవృతోరుమనాచ్యవనూరుదేశాంతాం చిచ్ఛాలాం (స్త్రీ)
యంతి లోక్యనిమిలితాక్షస్త్వ - పరాంకనాదశనపాదవీత్యేతిభావః - శ్రమంత్యా
తత్ర సంచరంత్యా పరయాస్త్ర్యంతరేణ సంఘట్టమభిఘాతం - అసాద్య ద్వయారపిద్య
ప్తి ప్రతిబంధాదిభిభావః - చమచ్ఛకారః శ్లఘనశ్చ - చమదిత్యనుకారిశబ్దః ॥ ౧౩

మూ॥ అనాదిసకాప్రజివానుభూతాచిత్రేషువాభీమ సుతానలేన । జా
లేవయద్వాజితశంబరస్య స శాంబరీశిల్పమలఙ్కీడితు ॥ ౧౪

వ్యా॥ అనాదీతి॥ అనాదౌ సకాప్రజిస్యప్తిపరంపరాయాం వాక్యవిజ్ఞాంతరవి
త్సర్ధః - చిత్రేషు ఆలేఖ్యేషు ఆనుభూతా - ఆత్మంతాననుభూతేభ్యే శ్రయా సంభవాది
తిభావః - యద్వా - మా ప్రవృత్తవర్జితశేషః - కింతు - జితశక్యరస్యమయినాపిమా
యినః - కామస్యశాంబరీశిల్పంకుయాం సృష్టిః ॥ ౧౫॥ స్యాన్తాయాశాంబరీశ్వరః - జా
తైవ సాభీమనుతా స శేషదిక్షు అలక్ష్యప్రతిదిశమలక్ష్యత - లక్ష్యైః కర్తృణిబుజ్ - ఆత్రాశీక
భై మిసాక్షాత్కారోజన్తాంతరానుభవాత్వాచిత్రానుభవాత్వా కేవలమదనమాయా
బలాద్యేతిహేమాత్మ్యేతి ॥ ౧౬

మూ॥ అలీః భైమిసహదశనాన్మతస్యాన్యకన్యాపురసోరసాయ । భై
మిభ్యమనైవ్యతతః ప్రసాదాద్భైమిభ్యమస్తేననతాస్వలంభి ॥ ౧౭

వ్యా॥ అలీకేతి॥ అన్యః కన్యా అపురసవివ - ఉపమితసమాసః - అపురః కల్పాత
పి అన్యః తత్ర త్యాః (స్త్రీ) యః - ఆశీకభై మ్యసహదశనాద్ధతోః తస్యవలస్యరసాయ
నాగాంక్షనాభవత్ - తతోపితాసామపకృష్టత్వాదితిభావః - తహికంసారూప్యాత్తా
స్వపిభై మిశ్రమోనాభాదత ఆహ - భైమితి - తతవితిసార్వవిభక్తిక ప్రసే - తతః
తస్యభై మిశ్రమనైవ్యతసాదా తేననలేనతాస్వంతఃపురస్త్రీమభై మిశ్రమోనా
లంభినప్రాచుః - ఆత్మంతాసాదృశ్యాదిభిభావః ॥ ౧౮

మూ॥ భైమినిరాశేన్మదిచన్త దేనదత్తస్వహస్తాద్విరహోద్విహస్తానై
తా భీరామవలోక్యతత్రక్షణాదవశ్యన్వప్యదద్విబుధః ॥ ౧౯

వ్యా॥ భైమితి ॥ భైమ్యం నిరాశేనురైక్షితాశే - వృద్ధి - మన్వదేనదత్తస్వహ
స్తాద్భూతవలంబజ్జనితాదిత్యర్ధః - విరహోద్విహస్తోవిహ్వలః సనః - అలీకాంతాభై మి
మవలోక్య - క్షణాదేవిబుధః నిర్భృతశ్రమః తత్రతామపశ్యన్వపదత్ విషణ్ణోభూత్ -
సదేవోదిత్వాజ్ఞేరజాదేశః - సదేరప్రతేరిత్యద్వ్యవాయేసిషత్వం - భైమిశుశ్రివి
బోధాత్తద్వాక్ శ్రమనిగతస్యాశాస్త్రోభవదితిభావః ॥ ౨౦

మూ॥ ప్రియాంవికల్పీవహృతాంసయావద్దిగీశసంజేశవజల్పదల్పమ్
అవృశ్యవాగ్భీషిలభూరిభీరుభవోరపస్తాపదశేతయత్రమ్॥ ౧౭

వ్యా॥ ప్రియామితి॥ ససలవికల్పీవహృతాంవిభ్రమోపనీతాంప్రియాంపయం
తీం - యావద్దిగీశసంజేశంశింద్రాదివాచికం - అల్పమజల్పద కథయత్ - తావదవృ
శ్యయాఅలక్ష్మకత్వకయాచాచాపేతుకతాన్య - బీషితావిత్రానితాః-భిషాశేతు
భయేషు క్రికా- తాశ్చ తాభూరయోనే కాభీరవోభయశిలాః (స్త్రీ)యఃతాభ్యోభవపీఠిత
దృవోరవఃకలకలః - తంసలమచేతయదబోదయత్ - చేతశేభావాదికాల్ జిచ్॥ ౧౭

మూ॥ పశ్యన్సతస్త్రికామరుడాపితన్యాన్సన్సనౌపరిస్పృష్టుమివాస్త
వస్తా॥ అత్యంతపత్యంతమృగాంకమాన్యందధారతిర్యగ్వశితంవిలక్షుః॥ ౧౮

వ్యా॥ పశ్యన్నితి॥ ససలీతస్త్రిస్సంతఃపురేమరుతాపి - అచేతనేనాపీతిభావః - పరి
స్పృష్టుంసంస్పృష్టుమివ-ఆస్తవస్తా॥ అపనీతాంశుకౌతన్యాన్యః స్తనౌపశ్యన్కామిలక్షో
లజ్జితస్సౌఅత్యంతపత్యంతమృగాంకం-అత్యంతయఃఅసోధపత్యంతే పాణకమాన్యాం
మృగాంకశ్చంద్రోయేనతదాన్యం-తిర్యగ్వశితంసాచీకృతం దధారధృతవాక్-యత్రా
చేతనస్య వాదూరపిచపలతా తత్రాయం నిర్వికార ఏవేత్యపహజితేంద్రియత్వ మ
స్యేతిభావః॥ ౧౮

మూ॥ అంతఃపురే విస్తృతవాగురోపిబాలాఽలీనాంఽలీతైగుణైఃఘ్నైః
నకాలసారంహరిణంతదక్షిద్వంద్వంప్రభుబాధ్ధుషభూర్త నోభూః॥ ౧౯

వ్యా॥ అంతరితి॥ అంతఃపురేబాలాఽలీనాం(స్త్రీ)సమూహానాం - వబగురభేదాద్దీ
మసమూహానాంచ - వశితైఃపునఃపునః ప్రవృత్తైః ఆవతాతైశ్చ గుణానాం కటాక్షవి
క్షేపాదీనాంసూత్రాణాంచౌఘ్నైవిస్తృతవాగురఃప్రసారితమృగబంధనికోపి॥ని॥ వాగు
రామృగబంధనీత్యమరః - మనూభూస్య ఏవమృగయరితిశేషః - తస్యవశిస్యాక్షిద్వం
ద్వమేవకాలసారంకృష్టసారం - అక్షిద్వయంతు - కాలేవకనీనికాకాశ్చేద్యనసారం
శ్రేష్ఠంహరిణంచబద్ధమాక్రష్టసంయంతుంచ ప్రభుశ్చక్రోనాభూత్ - జితేంద్రియత్వాద
స్యేతిభావః - అత్రాత్మేదిమహరిణత్వాదిరూపజాన్త సూభవోమృగయత్వం గమ్యతఇ
త్యేకదేశవర్తరూపకమ్॥ ౧౯

మూ॥ దోర్మూలమాలోక్యకచం రురుత్సోస్తతఃకుపౌతావసులేపయం
త్యాః॥ నాభీమధైషక్షేధవాససోసుమిమిలదిత్యుక్తమకృష్టచయ్యుః॥ ౨౦

వ్యా॥ దోరితి॥ ఏషనశోకచంకేషశారరురుత్సోరోద్ధంబద్ధమిచోఘ్నేకవాన్విదోర్మూ
లందాహుమూలమాలోక్య - తతోసంతరంకుచావసులేపయంత్యాఃతౌకుచావలోక్య
అధిక్షేధవాససఃప్రస్తాంశుకాయః నాభీయలోక్యఅస్వసంతరందిషుపురఃపాగ్న్వధాగే

మిత్రమేగకృష్టచతుః ప్రత్యాశ్చతదృష్టిస్వకామిఖిలనిమిలితాక్షోభూత్ - తత్రతథా
యథేష్టచేష్టే (స్త్రీ) యాడలేతస్యపాపభీరోక్తుః | తనిమిలనమేవప్రాప్తమిత్యథః ||

మూ || మీలన్న శేకేచి ముఖా తాభ్యాం ధనుఃసంపీడ్య సైససాంతరా
భ్యామ్ | స్వాంగాన్యపేతోవిజగౌచహృత్పుమంగసంగోత్పులకేపురస్తే ||

చాన్ || మీలన్నితి || మీలన్నిమిలితాక్షస్సనలః ఆభిరూఖికున్యోన్యాభి ముఖయాగతా
భ్యాంతథాపి సునాభ్యాంనిమిలేనసాంతరాభ్యాంసవ్యవధానాభ్యాంకాభ్యాంచిత (స్త్రీ)
భ్యాంనిపీడ్యకుభ్యేనిరుంభ్యధరుకంగృహీరుంసతే శేకకృతాభూత్ సనలః పశ్చాదపేతో
పపుతఃస్వాంగానివిజగౌపర (స్త్రీ) సంస్పృశాదోమేద్విజగహేనినిద - తే (స్త్రీ) యాపు
నఃపుంసోగసంగేనడిత్పులకేచ్ఛతరోమంచేజాతే || ౧౦

మూ || నిమిలనస్పృహవిలోకనాభ్యాంకదిధితస్తాః కలయన్కటాక్షైః |
సరాగదశేవభృశంబలజ్ఞేస్వతస్సతాం హీరతతోపిగుర్వి || ౧౧

చాన్ || నిమిలనేతి || నిమిలనంచస్పృహవిలోకనంచతాభ్యాంకదధితః - నిపిడ్యస్ప
శానదశానదోయద్విజః - సనలః - తాః స్త్రియః కటాక్షైః కలయన్కానిర్వికల్పేనగృహ్లా
రాగేనపశ్యంతీరాగదశేవసరికభృశంబలజ్ఞే - కష్టంకాముకదృష్టే నపశ్యామీర్యశం
చరితప్రసాదిత్యథః - సస్వప్రకాశేథే - కాలజ్ఞాతత్రాహసతాంసర్వరుమేవాంతర
తోపిస్ఫుటితవహ్రాగుర్వి త కామాదచ్చూహర్యకరిణేపరస్తాదవిస్వస్తాచేవలజ్జితేస్వజన
విశ్వభావంతరగానః || ౧౨

మూ || నోనిలంబితాంగీ ననుతత్కటాక్షైర్భాగం తేనకాంతేనతేర్మి
పురః - సాశ్చరౌఘోమమూనినాభూత్తద్దైర్యపూజాంప్రతివర్తనస్యక ||

చాన్ || నిలంబితేతి || రోమాంబితాంగీమనువుచంగసంగాత్పులకతగాత్రముద్విశ్వ
తస్య - - కటాక్షైః కటాక్షైః - భాంతేనతమమహామనుర క్షణిమిహాసేన-
చతే - తనకామేనిస్ఫుర్త్యప్రయత్నక్రమేమమనస్యేవశరౌఘోతస్యనలస్యధైర్య
స్వసంకాపి తస్యస్వభూజాంప్రతిపూజాయాంపర్యంస్యభూజాత్వేనచరిగమకా
మోఘోనాభూత్ - శత్రోరపిగుణిత్వాభ్యృతవేదితిభావః - అత్రనైధైర్యభరి
గాధకంప్రయత్నస్యమమహాలస్యనకేకలంతథంజకత్వం ప్రచ్యుతతత్పుజకత్వ
మాపన్నమిర్విఘ్నోత్పత్తిలక్షణోవిషమాలంకారః || ౧౩

మూ || హితేన్ద్రపత్నేకామిహాభ్యమంత్యాస్సప్రశాన్త్రీయాన్పుత్య
జగిత్యుస్య | చతుష్పదస్యాభరణబహుళలోకావలోకాయసతాంప్రదీపః ||

చాన్ || హితేన్ద్రేతి || సతాంప్రదీపః సుజప్రేక్ష్యః సతాంభావాసాంప్రకాశకః ప్రదీప
శ్చసనలః - ఇహాలంకేపురేశ్వరంకాన్యస్సంధరంకాన్యః స్త్రియాః స్వశః పితమధి

రీ । దిశానితంబంబరిధావ్యతన్వాస్త్యస్తత్వాససంతాపమవావభూవః॥ ౨౮

వా॥ సంఘట్టయంత్యాదితి ॥ తరసాసంఘట్టయంత్యా అభిఘ్నంత్యాస్తన్వాస్త్యః-
ఆత్మనో భూమిహీరాణాంభూషణవద్రాణాంఅంకురేమకోటిమప్రోతంసక్తండుకూలంహ
రతితితద్ధారీభూషఃనితంబంత్యాకటిందిశాపరిధావ్యసంవస్త్యదిగంబరంకృత్యా- త
త్వాపేసవస్త్రాకారణకాపేససంతాపమవాప॥ ౨౯

మూ ॥ హతఃకయాచిత్పృథికందుకేన సంఘట్టభిన్నః కరజైఃకయాపి । క
యాచనాఃకుచకుంకుమేనసంభు క్రకల్పస్సభూవతాభిః॥ ౩౦

వా॥ కాతదితి ॥ ససలఃపథికయాచిత్కంతుకేసహతః- కయాపిసంఘట్ట ఆభిహ
త్యకరజైగ్మభైర్భిన్నఃకయాచన- కుచకుంకుమేన ఆక్రోలితః వివంతాభిస్సంభుక్త
కల్పఃసంభుక్త సాయాబభూవ॥ ౩౧

మూ ॥ ఛాయామయఃప్రైక్షికయాపిహారేనిజేసగచ్ఛ స్మధనేక్య మూ
ణః । తచ్ఛి త్రయాంతర్నిరచాయచాచిస్వనైవతన్వాస్త్యహృదయంప్రవృత్తః॥

వా॥ ఛాయామయదితి॥కయాపి(స్త్రి)యానిజేహారేఛాయామయఃప్రలిఖింబరూపః
ససలఃప్రైక్షికప్రేక్షికః- ఈక్షతేఃకర్మణిబుక్-అథగచ్ఛఅతసగతాతవివనేక్యకూ
ణఃఆనిరీక్యకూణస్పృ- సచి త్రేయస్యాస్తయాతద్గర్భితచిత్రయాతన్వాస్త్య - స్వనైవీక
త్పదయ- ప్రవిప్లదితి అంతరంతఃకరజేచారుసాధునిరచాయనిశ్చితః- సచ్ఛాయాసలఃత
ద్దేశాతి కచూత్రస్యాహారాదేవాతేతోసచిత్రాదితిసాందర్యాతికయాత్రిః॥ ౩౨

మూ ॥ తచ్ఛాయసౌందర్యనిపీతధైర్యాః ప్రత్యేకమాలింగదమూరతీకః ।
రతిప్రతిద్వంద్వతమానునూనంనామూమనిశ్-తరతిఃకథంచిత॥ ౩౩

వా॥ తచ్ఛాయేతి॥ రతిఃకామఃతస్యసలస్యచ్ఛాయాతచ్ఛాయం-మణిమట్టికూడి
గతతత్ప్రవేదింబం - విభామిశేసాసురాచ్ఛాయాశాలానిశానామితిసప్తంసకత్వం- తస్య
సౌందర్యనిపీతధైర్యాశ్చతధైర్యాఆమూః(స్త్రీ)ః ప్రత్యేకమేకైకామేవాలింగత్-
అతోత్పేక్ష్యతేరతేఃతచ్ఛాః ప్రతిద్వంద్వతమానురతీసప్తతప్సమూమభ్యే సరతీకః
కథంచదిపినిశ్-తరతిర్నిశ్చితనిజపత్నీకోనాభూత్ - నూసం అస్యధాకథం ప్రత్యేకకూ
లింగేదీత్యథాః- సర్వాస్పషిమన్తధవికారఃప్రాచుర్భుతభిత్వధాః॥ ౩౪

మూ ॥ తస్మాద్భుక్యోదపీనాతివిభ్యస్తచ్ఛాయరూపాహితమోహలా
లాః । మన్యంతవవాద్యతమస్త ధాజ్ఞాఃప్రాణానపస్వాకసుద్భుతస్త్రైకాని॥

వా॥ తస్మాదితి॥ సుప్రకః(స్త్రీ)యః - తచ్ఛాయరూపేతత్ప్రవేదింబ సౌందర్య
కాహితఃఉత్పాదితఃమోహఃచిత్తవిభ్రమాయాసాంతాఅతవివలోలాఆసక్తాస్సత్యః-
ఆదృశ్యాదపీతిభయపేచూత్రిః- తస్మాద్భూత్వానిభ్యుఃకేచిరపేసవిభ్యుః శృంగారే

జాభయానకస్మిరస్మృతఇత్యథాః - తథాహిత్యతమచ తాజ్ఞామనృతభవతం తాస్య
త్యఃస్యాత్ స్వకీయా - ప్రాజానపితృజానిమన్యంతవివ - మన్యః - మనః - జిహ్మర్థా
వై భాషిత్యాద్విప్రీయా - ప్రాజానపితృజీకృత్యతదాత్మంగమలాలసానాంతాసాం
తస్మాద్భయంకుతఇతిభావః॥ ౩౨

మూ॥ జాగతితచ్చాయదృశాంపురాయః స్ఫుప్తేనగన్తిన్ విససర్వ
కంపః॥ ద్రుతంగతేతద్దశబ్దభీత్వాహ్వహ స్థితచ్చాయదృశాంపరంసః॥ ౩౩

శ్యా॥ జాగతిత॥ పురఃపూర్వంతచ్చాయదృశాంతత్వృజిబింబదశానీసాంచారు
దృశాం - క్షిప్ - యఃకంపఃజాగతాసురతి - తతస్త్రిన్ స్ఫుప్తేచసలిససర్వ ప్రప
సార - సకంపఃక్రతంక్షిప్తుంగతేతదగతేసతస్యపదశబ్దాద్భీత్వాకత్యాకత్యాపరం స్వ
హ ప్రవాక్కృతఃదత్తస్వహస్తః ప్రబలీకృత ఇత్యథాః - స్వహస్తశబ్దాన్నత్వంతాత
త్కరోతీతినిజావిప్లవచ్ఛానేవిల్లతోర్లుక్ - తతఃకర్షణీకృతః॥ ౩౪

మూ॥ ఉల్లాస్యతాంస్పృష్టౌ లాంగమంగంతాసాంనలచ్చాయపిపాపిష్ట
ప్తిః॥ అశ్వేవరత్యా ప్రదనలిపత్యాభేదేష్యబోధంయదిహషిలోష॥ ౩౫

శ్యా॥ ఉల్లాస్యేతి॥ రత్యాఃపత్యాకామేనస్పృష్టంనలాంగం యేనతత్తాసామంగ
ముల్లాస్యతాముల్లాసంప్రాప్యతాం - ఉల్లాసయతేఃకమగణిలోట్ - నలచ్చాయస్యనల
ప్రతిబింబస్యపిపా - తద్దశానీత్యథాః - ప్రాభూదివాశప్రత్యయఃపిపాదేశశ్చ - తాసాం
దృష్టిరపిఉల్లాస్యతాంతయోశ్చేతనత్వాదితిభావః - భేదేకతానేష్య బోధంబోధరహి
తంతచేతనంలూమలహషిలోషామితియో - హృషేణ్యంతాత్కర్షణీబిత్ - త
దశ్వేరహిమణిపలపితా - అశ్వనతనప్రాయంరోమహషణంకుర్యాదస్యకామస్య
కిమసాధ్యమితిభావః - అత్రరోమహషణాశ్వనతనవాక్యార్థయోర్యత్తచ్ఛబ్దవగ
తసామానాధికరణ్యానుపపత్త్యాసాదృశ్యాయేహ ద్వాక్యార్థవృత్తినిదేశానా లంకా
రః - లక్షణంయూక్తమ్॥ ౩౬

మూ॥ యస్మిన్నలస్పృష్టః మేత్యహృష్టాభూయోపితం దేశమగాన్త
గాక్షీ॥ నిపత్యతత్రాస్యధరారజస్థేపాదేప్రసీదేతితనైరనాదీత్॥ ౩౭

శ్యా॥ యస్మిన్నితి॥ మృగాక్షీయస్మిన్ దేశేనలస్యస్పృష్టకంతలింగనవిశేషం॥ శ్లో॥
యదోషితస్యముఖమాగతాయాతస్యాపదేశాద్వృజతోనరస్య॥ గాతేణాత్రంఘ
టతేతదేతదాలింగంస్పృష్టకమామరాచ్యాదితి - రతిరహస్యేభిధానాత్ - విత్యప్రా
ప్యకృష్టేతందేశంభూయోష్యగాత్ - పునస్పృగ్భూతాదితిభావః - కింకుతత్రదేశేధరార
జస్థేభూపరాగనిష్ఠేతస్యనలస్యపాదేపదప్రతికృతానిపత్యప్రణిపత్యప్రసీదమాంపునః
స్వశ్వేవానుగృహణేతితనైరనాదీత్ - నకుష్మంకులేభే - తస్మాదుగమాదితిభావః॥ ౩౮

మూ॥ భ్ర॥ మన్మముమ్మము సకారికాయామాయాస్యభైమీరహత్కృ
శ్చీయా॥ అసౌమునుస్సౌభసరంపరాణాంవృథత్తవిద్రాంతిముపత్యకాసు॥

వ్యా॥ భ్ర॥ మన్మితి ॥ భైమిమిగహత్ కశీయాకాతికృతోసౌనలఃఅముస్యముస
కారికాయాంవాజనదనీత్యధః - భ్ర॥ మన్మసంచరక - ఆయాస్యచరిత్యముచు
స్సౌభసరంపరాణాంఉపత్యకాన్వాసన్నభూమిషు - అత్రసౌధానాంపర్వతసాధర్మ్యా ఏ
ద్వైశోయం పయోగః - ఉవాధివ్యాంత్యకన్వాసన్నరూఢమూరిత్య కస్యత్యయస్యప
ర్వతాసన్నభూమిసంజ్ఞాత్వేనవిధానాత్ - ఉపత్యకాదైరాసన్నభూమిరిత్యభిధానాత్త
ద్దైవప్రమాగాచ్చ - సంజ్ఞాత్వాదేవకాచూర్వనేత్యకారాభావః - విద్రాంతిం వృథత్త
విద్రాంతోభూదిత్యధః॥ ౩౬

మూ॥ ఉల్లిఖ్యహంసేనచరే శివ్యాస్తస్తైయధాపిన్యోధైపథైమీతేనా
భిలిఖ్యోపహృతస్వహారాంస్యోన్మస్తాజనివిష్టయూయ ॥ ౩౭

వ్యా॥ కించలత్రవిద్రాంతోవిసూదాయాభైమిమిగహత్కతిమన్మితి ॥ ద్రావీడిత్య
జా - స్తోకద్వయేన - ఉల్లిఖ్యేత్వాదితా ॥ సన్వద్యప్యమూర్వాంతాంకధమనిఖదిశంతాం
సేరస్యన్నాహ - పూర్వంహంసేనచరేవ్యాదశభైమియధాయేనప్రకారేణ ఉల్లిఖ్యేస్తై
సలాయాదశిశాదశి - తద్దైవతేనసలేనలలిలిఖ్య ఉపహృతస్వహారాంసాన్మిత్యేజ
ముక్తాహారతచాలిలిఖితేత్యధః - చృష్టాసలికస్య విష్టయాయనాజనిసదాతాసర్వ
స్యాజిహితేత్యధః॥ ౩౮

మూ॥ కామారగంధీనినివారయంతిస్త్రానిగోమాపలివేత్రవిహ్ని ॥ సా
లిఖ్యతేనత్వతయోవనీయద్వాన్ధామవస్థాంపరచేతుకాచూ ॥ ౩౯

వ్యా॥ కామారేతి ॥ తేనసలేనయావసస్యేయంయావనీయా - వృథావృతస్యాం
ద్వారిద్వారేప్రముఖేరలిప్తలితియావనీయద్వాన్ధా - ఖరవసానయాద్విసజానీయది
రేపస్యవిసజానియాంసస్యసర్వం - తామవస్థాంహావారికదశాంయావసప్రవేశదశాం
చపరిచేతుకామాలభ్యనీతుకాచూ - అతవివరోమావలిరేవవేత్రందండతవ్విక్వాంయ
స్యాచ్ఛా - కామారగంధవిహ్నిస్తీతి - కామారగంధీనితైశవసంస్పృశేనానిస్త్రానిచాప
లాసినీవారయంతీనాంయంతిలిలిఖ్యనిక్షర - ఈక్షతైకమణిజీవ - వయస్సంధా
వతకామసాంతామలిఖ్యఅద్రావీడిత్యధః - రూపకాలంకారః॥ ౪౦

మూ॥ పశ్యోమృతంస్రీఃప్రతిసాంస్రచంద్రరజఃకృత్రీడనుమారచక్రై
విద్రాణిచక్రేద్వనిచక్రవతిశాచిహ్నంతంఘ్రిప్రతిమాసుచక్రమ్ ॥ ౪౧

వ్యా॥ పశ్యాదితి ॥ సాంధ్రాణిచంద్రరజాంసీకర్పూరపాంసహః॥ ని ॥ అధకర్పూర
హస్త్రీయాం ॥ సునసాగత్పంద్రసంధ్యభ్యమరః - తైశ్చరత్రీడనుమారచక్రంబాల

సంఘాయస్తికాతస్తికాతద్వనిచక్రవర్తిచిహ్నంసార్యభావలక్షణం - తస్యనశస్యజం
స్మిప్రతిమానుపాదన్యాసేషు - చక్రంచక్రరేఖాఃపశ్యంతీతిపశ్యాఃపశ్యంతీః - శాఖా
దినాశత్రవ్యయః - పశ్యాదేశశ్చ - పురంధ్రీఃప్రతిస్త్రియః ఉద్దిశ్యచిత్రాణిచక్రే - తా
సాహుశ్చర్యాణిజకయాహుసేత్యధః ౩౯

మూ || తామగ్న్యపుణ్యా మవలోకయంత్యై రవ్యోన్యమేతేక్షణయో రభి
ఖ్యామ్ : మధ్యమువూర్తంసబభూవగచ్ఛన్నాకస్తి కాచ్ఛాదనవిస్తయాయ ||

వ్యా || తామగ్నేతి || తామగ్న్యపుణ్యాంయోవనమనూజ్ఞాం || ని || పుణ్యం మనూజగ్ని
తివిశ్వః - అన్యోన్యగువిఖ్యాంకోభావవలోకయంత్యైరేతేక్షణయోఃపుగాత్యేమన
ధ్యేగచ్ఛక్రముమూర్తమిషామత్మలంకాకస్తి కాచాదనేననితాతుకవ్యవధానేనవిస్త
యాయబభూవఅత్రవ్యవధాసకారణంవినా వ్యవధానోక్తేరకారణే కార్యత్వైల
క్షణావిభావనాలంకారః || ౪౦

మూ || పుంస్థిప్తస్యకన్యచివస్యభూషారత్వేషునార్యః ప్రతిబింబితాని ||
వ్యోమన్యద్భుత్యేషునిజాన్యవశ్యస్వస్తి త్యవిస్తితసహస్రైశ్చ || ౪౧

వ్యా || పురగ్నితి || క్వచిదేతేనార్యఃపురస్థిప్తస్యాస్యనలస్య ఆదృశ్యేషు భూషార
త్వేషునిజానిప్రతిబింబితాని ప్రతిబింబానివ్యోమనిశూన్యేవిస్తిత్యవిస్తిత్యపునఃపునః విస్తి
తాభూత్వా - సహస్రకృత్యఃసహస్రవారకునశ్యక్ - అత్రాపినిరాలంబన ప్రతిబింబద
శ్చనూక్తేరకారణే కార్యత్వైలక్షణావిభావనాలంకారః || ౪౧

మూ || తస్మిన్విషవజ్యాధఃపథాభియాంతంతమంగరాగ్చురీతంధిరీక్ష్య
విస్తేరతామాపురనుస్తరంత్యః షీప్రంమిధఃఃంతుమిందుముఖ్యః || ౪౨

వ్యా || తస్మిన్నితి || ఇందుముఖ్యః (స్త్రియఃమిధఃషీప్రంఅన్యోన్యం ప్రతిప్రేరి
తంకంతుకం - తస్మిన్మలేవిషజ్వలంభిత్యాఅధఃపంథాః అధఃపథఃవిశేషణసమానేస
మాసాంతః - అధఃపంథంసకమిత్యేకదేశసమాస ఇతికేవిత్ - తత్రసమాంశనిబంధః -
తస్మాదవియాంతంప్రత్యాగచ్ఛంతంతస్యనలస్యాంగరాగేణచురీతంరూపితంకంతుకం
నిరీక్ష్యఅనుస్తరంత్యఃకుత ఏతదితిపునఃపునరను సందధానావిస్తేరతాంకస్తితత్సమా
ఖ్యః - సమికంపిత్యాదినాశత్రవ్యయః || ౪౨

మూ || పుంసిన్వ భృత్యేవ్యతిరిక్తభూతేభూత్వాన్య పీఠౌవియమవ్రతి
న్యః | ఛాయానురూపంభువితస్యవీక్ష్యఫలంభ్యశోరానశిలేమహిమ్యః || ౪౩

వ్యా || పుంసీతి || మహిమ్యరాజదా రాఃస్వభృత్యేవ్యతిరిక్తభూతేపుంసివరక్షకుః
విషయేఅవీక్ష్యనియమేన అనిరీయసంకల్పేక ప్రతిస్యః ప్రతవత్యోభూత్వాతస్యనశస్య
భువికుప్తసభూమాచ్ఛాయాను ప్రతిబింబేమరూపంసౌందర్య ఏద్యవృశోఃపమానశిలే

ప్రాప్తిః - అశ్మితేరిత్యసమీక్షాః - అశ్మితేత్యేతినుదాగమః॥ ౪౩

మూ॥ చాన్దాయన తర్కితాభివలినం పతిస్వం వనుధాపితత్రే
యథావయవం - తద్దేవం త్రినేత్ర త్రాః కీలనీలమ్॥ ౪౪

వ్యా॥ చాన్దాయనం॥ బావిః రాజచూడితః స్యత్యస్య ఛాయాఅనాతవశేభాతచ్ఛా
యం - నీలమి - తేన - విలోక్యయథావయవం స్వం స్వకీయం పతింభీకుం ప్రత్యుచ్ఛృద్ధం
దనందత్తయే - తథావనుధాపి స్వం పతింభీమేవ ప్రత్యుచ్ఛృద్ధం - కింతు - త్రినేత్రస్య -
ఈశ్వరస్యనేతానలకీలై ర్మేత్రాగ్నిజ్వాలైః నీలంశృణ్వణం - ఏవంకుదనంధత్రేమి
త్యతర్కితత్వేఽతీతం - నలచ్ఛాయేననుధాగతేతస్మిన్నదనత్వోత్పేక్షాకాదుత్పేక్షా
లంకారః - నలచ్ఛాయేపి (స్త్రీ) కాంకుదనవిభ్రమఃవలేతుకిమువక్రవ్యమిథావః॥ ౪౪

మూ॥ సూపం పతిచ్ఛాయాయోపనీతనూలోకితాభిర్యదినామకామమ్॥
తథాపినూలోకితాద్యపూపంహారీద్రుభంగాయవితీణభంగామ్॥ ౪౫

వ్యా॥ అస్మేరంశవిలోకితినానూసాంకథంసపరపురుషనిరీక్షణేతవలోపస్త్రా
హ॥ సూపమితి॥ సతిచ్ఛాయైవ పతిచ్ఛాయితా - స్వాధేకః - కాత్పుర్యస్యేతీకారః
తయోపనీతః సూపః ఛాయాత్మకం స్వరూపం తాభీః (స్త్రీ) భీరాలోకితయది ఆలోకితంచేత్
కామంయథేచ్ఛయాలోకిత్యాః నామ - తథాపిహరిద్రభంగాయవారిద్రాభంగాయ - వితి
ర్లభంగాంధత్రపరాజయం - తస్మిరూపమిత్యధః - అస్యతత్ప్రసిద్ధంరూపం స్వరూపం
నూలోకితనూలోకిత - నామైద్రూపదశనేదోషఃసప్రతిచ్ఛాయాదశః - ఇత్యధః॥ ౪౫

మూ॥ బింబదేహవృక్షహం వితస్వంత్రణికుట్టిమేషు॥
పురంపరస్మిన్ - శస్వతే - గీయోగీవచిత్రంసరరాజరాజా॥ ౪౬

వ్యా॥ భరస్వతే॥ గీయోగీతిరహితయోగీద - సరాజానశఃఆదృశ్యోభవకస్వయ
మవృత్తస్వక - బింబదేహం - తినివిర్భూమిమ - ప్రతిబింబదేహనాం - వృక్షహం - సమూ
హంవిత్తవృక్ష సరిజానకం - మోగీపత్యే - బహునిరూగశరీరాణియగమత్కల్పయన్
తథాసకస్యరాజాంకటస్యపురంసగరంలవస్థితజీవాంతరస్యశరీరచరకాంయం ప్రవి
త్త॥ ని॥ పురంపురిఃపరేచేతివిత్వః - యోగీతిమూదినీధిమానివరరాజచిత్రమ్॥ ౪౬

మూ॥ పుమానినాన్వశికమణిభాగ్యమంత్యాభామూమయాపుంసత్రివన్య
లోకి॥ బ్రువిన్నిరాతర్కిమయాపిల్బిజితీస్ససస్త్రైఃగిరశ్శృణోతి॥ ౪౭

వ్యా॥ పుమానితి॥ భ్రమంత్యామయాపుమానివాస్పశీకస్పృష్టః - మయాపుంసఃభా
యేవవన్యలోకివిలోకితా - మయాపికత్వచ్ఛృంకలపన్నివలతర్కితర్కితః - సగ్యత్ర
కమణిబుజ్ - ఇత్యేవరూపాస్త్రైఃగిరశ్శృణోతి (స్త్రీ) సమూహస్యగిరః - యద్యాస్త్రీమధ

వాః ప్రై ౧ కాఃగిరః స్త్రీపుంసాభ్యాం - త్సత్పతాభవనాదిభివావేధేనభ్యుత్థయిః - స
నలఃశృణోతిస్త - లట్ట - ఇతిభూతేలట్ట | ౪౭

మూ॥ అం బాం ప్రణమ్యోపనతానతాంగీన లేనభై నిూపథియోగమాస
సభాంతభై నిూమనతాంవివేదసాతంచనాదృశ్యసయాదర్శ్య | ౪౮

వా॥ అం బామితి || నతాంగీ చ్యానతగా వీభై మి - అంబాంచూతరం || ని॥ అం
బాసమిప్రిజననీమాతాచేతిగాలాయుధః - పరామ్యోపనతాసత్ - నశేషపథియోగమాస -
సనలోత్తాంగభై మిమలలికభై నిూమమధ్యేచాంసవివేద విచిర్యనావాత్ - సాచతంస
లంఽలదృశ్యతయాదదశః - అంబూపసూమ్యుద్రాంకభై మ్యుః ప్రాణభై మిభిస్స
హభే నాభిధానాత్పామనాబలంతారః || శ్లో॥ వామాన్యంగుణసంఘ్నోనయత్రజస్త్యం
తరైకతేలిలక్షణాత్ | ౪౯

మూ॥ ప్రసూప్రసాదాధికతాప్రసూనమాలానలస్పృశ్యమనీకస్య |
క్షీప్రాపికంతాయతయోచరం రేఫితంగమాలంబిత - త్యం - ౫౦

వా॥ ప్రశ్నితి॥ ప్రసూపసాదాదికతామాత్మపరాంబవా॥ ని॥ ౫౦ ప్రసూ
ప్రాతాజననీత్వమరః - ప్రసూపమాలాపుష్పమాలికా - తయ్యోధై - ౫౦ - ప్రై - స్వ
ప్రాంతివృష్టస్యవశస్యకంరాక్షాక్షీప్రాపుష్పకరే సమివేస్థితం - సత్సమ - తస్యమే
వతంసలకాలంబరప్రాప - మణిప్రభాయాంమణివిద్ధిన్యాయాదిభివాః || ౫౧

మూ॥ ప్రగ్వాననాదృప్తజనప్రసాదస్సక్యేయమ్యోన్మత్తమానభూవః |
క్షీప్రామదృశ్యత్వమితాంచమాలామాలాక్యతాంవిన్యతేస్తబాలా || ౫౦

వా॥ స్రగితి॥ భూపోనలఃవాసనయానిరంతరభావనయాదృష్టస్యజనస్య ఆలిఃప్రై
మ్యుః ప్రసాదోసుగ్రహభూతాదియం సక్ష్మత్యాభూతేతిహేతోనకృతమాస - బాలాభై
మీరక్షీప్రామాత్మనాన్యప్రాంఽలకలదృశ్యత్వమితాం ప్రాప్తం తాంచమాలామాలాక్య ఆభా
చ్యవిస్తయతేస్త - విన్తి తాభూత్ || ౫౧

మూ॥ అన్యోన్యచన్యత్రవదీక్షమాణౌపరస్పరేణాభ్యుపిలేపితేకే | ఆ
లింగితాళిపరస్పరాంతస్తథంమిథస్తాపరిషస్వజాతే | ౫౨

వా॥ అన్యోన్యమితితాభై మిసభాపరస్పరేణాభ్యుపిలేపితేకే - అన్యోన్యమితిక
మనోరేదశః - నలోభై మింసాచనలమిత్యథః - అన్యత్రవద్యేతాంతరభివేషమాణౌఆ
న్యత్రస్థాయినావివశశ్యంతామిత్యథః - ఆలింగితమాలింగనంఽలికంయస్య బాలిం
గితాళికం - ఏతదాలింగనమిద్యేత్యభిమానం - పరస్పరస్యాంతరంతఃకరణంయస్మిన్
కమనాశితదృశ్యాభవతితథా - అన్యయాత్తరపదోబహువ్రీహిః - అన్యంతరంరేపాంతం

క్రియావిశేషణంమిథోన్యోన్యంతభ్యంతయాధామేవ - పరివస్వజాతేల్లిష్యతః - ఉభౌ
సగాఢాత్పునోతీత్యాదినావత్సరి - ఘర్షణాసనయాపరస్పరరూపంపరస్పర చేష్టం
చమిభ్యేతివస్యమానావేదతభ్యమచేష్టేతామిత భాః॥ ౫౧

మూ॥ స్పృశంతమన్యధిగతాపిభైమిమేనేపునర్న్యాంలిమదర్శనేన
న్యస్తవస్వన్మపితాముదీతప్రంభోనధతుంపహసాశశౌక॥ ౫౨

వ్యా॥ స్పృశ-మితి॥ భైమితంతభ్యంస్వగ్నంఆధిగతాప్రాప్తాపి - పునరస్యవశస్య
అదశ-నేనాదృశ్యత్వేన - ప్రాంతంమేనే - అతోసంభతుంపశశాకేరిశేషః - న్యస్త
పశ్యన్మపునీతస్సంభోనిష్క్రియాఃగర్వక్షణస్సత్వికోయస్యససా - తాంభై
మింపహసాధర్మగుహీతుంపశశాక - అన్యథాధరేదితభావంత్రప్రంభపదార్థాస్య
విశేషణగత్యాదారణాత్రిపేతుకత్వాత్పదార్థాపేతుకంతావ్యలింగమలంకారః॥

మూ॥ స్పృశాతిహయాద్వివస్వత్యత్యాప్రవృత్త్యమిధ్యాప్రలిఖ్యబో
ధౌ । పునమిధస్సత్వమపిస్మృశంతౌనశ్రద్ధధాతేషధితావిముగ్ధౌ॥ ౫౩

వ్యా॥ స్పృశ్యేతి॥ విముగ్ధౌరాగాందౌతౌదమయంతీనశా - పరిస్పృశ్యేనానికామేతి
మాత్రానందఃస్వాదేతోస్తదిన్యథానుపపత్త్యాప్రవృత్తయాదృశ్యకృతయాసత్యమత్యా
భూత్వాంయంస్పృశ-ఇతిముగ్ధాప్రవృత్త్యపునర్వాప్రవృత్త్యమిధ్యాప్రలిఖ్యబోధౌప్రవృత్తే
పిస్పృశాత్పాన్తిభ్యోనిష్ఠింబోధౌమిథ్యేతిబుద్ధవంతావిత్యుపాః - పునరిథముఖయదశా
నానంతరం - మిథోన్యోన్యం - తభ్యంతయాధామేవస్పృశంతావపినశ్రద్ధధాతేన
వివస్వతుః - దధాతేగ్గతిః - శ్రవ్యబ్దస్యశ్రవంతరీయసంఖ్యాసమిత్వపరగత్యా
భాతోఃప్రాకృయోగః॥ ౫౪

మూ॥ సర్వత్రసంపాద్యమబోధమానౌరూపక్రియాతివ్యకరంపరంతౌ
నశైవబుకేళిసాద్విరంబుమళిఃచూలోవ్యపరస్పరంతు॥ ౫౫

వ్యా॥ సర్వత్రేతి॥ తౌభైవిాననౌరూపక్రియాసౌందర్యసంపదాసర్వత్రసర్వా
వయవేషుసంపాద్యంమిథస్సంపాదాహం - పరస్పరానురూపమిత్తః - అతపిప
రమత్వంతమాభ్యకరంమిథస్సత్కారకారిలలికమసత్వంపరస్పరంతుకమకాలోక్య
అబోధమానౌమిథ్యేత్యమన్యమానౌ - కేళిరసాత్క్రియాగాద్విరంబుంబివితాతుం
నశేతుంవింత్యలికేనాపిపరస్పరేణక్రిదితుమాచకాంకజురిత్యధాః॥ ౫౬

మూ॥ పరస్పరస్పృశరసోమిసేకాత్రియోఃక్షణంచేతసివిప్రలంభః
స్త్రీహౌతిదానాదివదీపికాద్విరిక్షణంప్రకీర్ణద్విగుణంబిదీపే॥ ౫౭

వ్యా॥ పరస్పరేతి॥ తయోరైభివిాసంయోజితేనీతిప్రలంభోవిరహః పరస్పరస్స
శకరసస్థలస్యానన్యస్పృశానుభవస్థాన్తిస్థాన్తికాన్తానన్యేనాస్యత్రైలాచరతిదానా

దీపికార్చిదీపజ్వాలేవకించిదీపన్నిమిష్యనిర్వాణ్యవ్యో గుణావాప్యత్రీయస్త్రికర్తృణి
తద్యథాభవతితథాద్విగుణం-అధికవిదీప్తప్రజజ్వాలసోపుద్బీపకవకపివాభూదిత్యర్థః॥

మూ॥ వేత్సాసాధై ర్యవియోగయోగాద్యోధచమోహంచముహూ
ర్దధానా । పునఃపునస్తత్ర పురస్సుతశ్యకాబభ్యామతాంసుభ్యువముద్భ్య మేణు

వ్యా॥ వేత్తేతి॥ సాధై మిధై ర్యవియోగయోరోయగాద్యథాసంఖ్యంముహుర్వోధం
చమోహంచదధానేతి యథాసంఖ్యలంకారః - వేత్తనిజావాస మాన - సనలస్తత్ర
తాంసుభ్యువంభే మిండిద్భ్య మేణుధాంత్యాపునఃపునః పురోగేతశ్యకాబభ్రామ-
ప్రాస్తాశ్యశయోపభావః - వితేపచాపలాఖ్యస్సంచారేభావదీక్షః - చాపలంబనవస్థానమి
తిలక్షణం॥

౫౬

మూ॥ వట్పిన్వంస్తవస్తంచరమాణపపవరంసవిభ్యక్త్యధంకధంపత్
విదర్భరాజస్తభివానివాసంప్రాసాదపభ్య మలాసా॥

౫౭

వ్యా॥ పద్మామితి॥ విషస్తవకపద్మాన్వంచరమాణోగర్భకానమస్త్రలీయా
యక్తాదితిత్తీయా - చిరంపుత్ర మ్యకధంకధంపిత్వాంచాగ్నేహదతిక్రచ్చేత్, విద
భాకరాజప్రభవఃకారణంయన్యాస్తస్యాఃవైదభ్యాఃనివాసం-అత్రంకపత్త్యభ్యం
కమమత్కుష్మతం - సర్వమాలాత్ర కరీవేనుకపక్షితిప్రత్యయేముమాగమః - ప్రాసాదం
సాధమాసాద॥

౫౮

మూ॥ సఖితానాంసరనైర్విలానైస్తన్వరాగోధభ్యమమ వహంతీన్
విలోకియామాసభాంసలైమ్యాస్తస్యప్రతోల్లిఃకివేదికాయామ్॥

౫౯

వ్యా॥ సఖీతి॥ సనలస్తస్యప్రాసాదస్యప్రతోత్థ్యాంప్రాంగణ-యామనివేదికావ
స్యాంసఖితానాం సరనైస్సనురాగైర్విలానైర్లీలాభిస్తరావదోధత్రమమవహం
తీంకామాంతఃపురభ్రాంతికరీబై మ్యాస్పథామాస్థానీంవిలోకియామాస॥

౬౦

మూ॥ కంఠఃకిమస్యాంపికవేణువీణాన్త్రీస్రోజితాస్సంయతిప్రేరేభః
జిత్వంతరస్తూయతకాపియత్రనలేనబాలాశలమాలపంతీ॥

౬౧

వ్యా॥ అధవతుదశభిస్తాంసభాంవణయతి॥ కంఠ జిత్వాదిభిః॥ యత్రశభా
యశాంకలంమధురమాలపంతీకాపిబాలా - సరేన - త్రీస్రోజేభా అద్యగంతితాతిరేఖః ఆ
స్యాంకంఠఃపికవేణువీణాన్త్రీస్రోజితాస్సంతీతిసూచయతి కిమితి - అంతరంతఃకరణే ఆ
స్తూయతస్తుతా - అతకంఠరేభాత్రయస్యవిశేషణకావ్యాపిజపికాది తయవిజయసూ
చకల్వోత్పేక్షాపేతుకత్వాత్కన్యలిగంఠకిణయముత్పేదా॥

౬౨

మూ॥ ఏతంనభంతంసమయంతపశ్యత్వజాతినామిత్యాభివలప్రబోధాః ।

శుక్త్యాసనారీకరవతిశాగిముఖాన్వ వ్రమాశంతయత్రదృష్టమ్ |

౬౦

వ్యా|| విశమితి || సనలోయత్ర సభాయాం - నారీకరవతిశాగిముఖా త్కాంతా
 కరగళశాగిశాముఖాత్ - హేదమయంతి - తమేతనలంపశ్యతికాంపీదాంత్యజ-ఇత్యే
 శరూవాణాఽలికుల చబోధాణాఽలికులస్య సభీజనస్య ప్రబోధ్యతేవిధిరితప్రబోధాణాఽ
 శ్వాసనూ త్రిః కగజేషుభ్యుగ్గత్యంత్యుత్వాస్యమాత్వానందప్రమాశంకత - ఏతంనలం
 పశ్యంతిచే. శాదేతాభిద్యుజ్జ్వల్యంతిచంతితవానిత్యధః - శారివాక్యేనారీవాక్యభగ్నమా
 దితిభావః-అతివితక్రాంతిమదలంకారోవ్యజ్జితజ్జితవస్తునాలంకారభ్యునిః |

౬౦

మూ|| యతై గ్రయాళీ సత్కృతాళికంరేచ్యమేభీమభవీభవంత్యాత్రదృ
 క్షభేచోహలికోపనీతాశాలీనమాధాయమధూకమాలా |

౬౧

వ్యా|| యత్రేతియత్ర సభాయాం - తద్దృక్పథేనశబ్దప్రపథే - మృమేభీమభవవాఽ
 రోపింభై మితితియతయోభవంత్యాపికయాసభ్యాఽలికనశః-ఆరోపితనలః - అసః
 సృష్టితాఽలికనలిక తాతస్యా ఆశ్వాస్యభ్యాఃకంరేదోహలికయాధాత్వా - ఉపనీతా
 యోమధూకమాలాశాలీనంలజ్జామంధరంఉధాకథా ఆధాయ ఆహతా - దధాలేక
 ముజ్జ్వల్యంతి - అతోయజ్జ్వల్యంతిలోరితియగాగమః ఏతేనై మృమే
 తానర్వం చన్యత్రంసదస్యజీవాతురానీదిత్యధః |

౬౧

మూ|| చంద్రాభమాభ్యంతిలకందధానాచంద్రానవస్థామివయత్రకాం
 ధ్రా | సునశాకాచంద్ర సమేసఖీముఖేతద్వన్నిజాస్యేందుకృతానుబింబమ్ |

వ్యా|| చంద్రాభమితి || యత్ర సభాయాం - కాపీకాంతా - చంద్రాభంచంద్రని
 భ్యంతిభావః - త్ర కచికార తిలకంచంద్ర సమేసఖీముఖేతద్వత్కాత్ర తిలకవతానిజా
 న్నిజాన్వల్యమునుబింబంప్రతిబింబంయస్తికమణితిద్యధాభవతితథాదధావారభ
 చంద్రానవస్థాంససజేవేతుస్త్రేయే - అత్ర - తిలకానిత్యత్తైస్యచంద్రవ్యత
 చంద్రస్వరాభిముఖావస్థితదళాణి వదితరేతరాభ్ర తిలకసంత్రాంతేరితరే తరతిలక
 దంధపగుంప లానంతత్వాదనవస్థాక్రయోనిప్పత్తిశ్చేతిచిత్రమితిభావః |

౬౨

మూ|| దళోగురే కాంచనకైతకస్యక్షణాన్తపీభావుకవణరేఖమ్ | త
 వైవ్రవయత్రస్వసునంగలేఖంలిలేఖభైమీనఖలేఖనీభిః |

౬౩

వ్యా|| దళేతి || యత్ర సభాయాంభై మి - కాంచనకైతకస్య స్వగణావేతకేసు
 మిస్యదళోదరేపత్రమధ్యేక్షణార్థుడితిమనీభావు కాశ్వామిభవంత్యఃవణరేఖాఽ
 లి

క్షరవిన్యాసాయస్థితం - తస్యనశనై వ్యవకృతేస్వంస్వకీయంఅనంగలేఖంతామనం
దేశంసఖైరేవలేఖిసీధిఃకణికాభిఃలిలేఖ|| ౨౩

మూ || విలేఖకు భీః భవోగీప్రీముసఖ్యాతి విఖ్యాతిభృతాపి యస్త్ర| అ
శౌకివీలాకమలంన వాణీరపారిః శోకశ్చలః క్షీనైః || ౨౪

వ్యా|| విలేఖితుమితి || యత్రసఖాయాంలిపీమచిత్రకమనసుకృదికాగాదత్తినా
వాజీష్యక్రవ్యః - అతివిఖ్యాతిభృతా అతిరతురయాపిత్యధః - సఖ్యా వీవ భవోభై
మ్యుఃవీలాకమలంవిలేఖితుంఆశాతి - భావేలుజ్ఞ - శతేత్యాదిసాక్షుమున్నత్యధః - పా
ణింతునాశాతి - తథాకణోకత్వలంవిలేఖితుమపారిపర్యా - పం - పూర్వపల్లుజ్ఞ - పశ్యా
ప్రవచనేష్యలకుభేష్యతితుమున్నత్యయః - అక్షితునాపార్యేవ సర్వోపకానాత్మిక
తాప్తత్త్వావణ్యస్యేతిభావః|| ౨౪

మూ || భైమిముపావీణయదేత్యయత్రకలిప్రియస్యక్రిగశిష్యకః
గంధర్వపద్మస్వప్నరవ ధ్వనీణతత్కాంతనాల్లై ధురీణశీణ|| ౨౫

వ్యా|| భైమిమితి || యత్రసఖాయాం - గంధర్వసభ్యోకరద్యాంకన విక - శి
ప్రియస్యప్రియకలహస్యనారదస్య - వాప్రియస్యే - బహు ప్రీవశాపియశబ్దస్యచరనిశా
తః - ప్రియశిష్యకః - స్వరవిచకుదుడైద్రంతెనారీణమరి క్తంఘాణమితి యానత్ -
ల్యాదిభ్యశ్చేతినిషానత్వం - తేనతస్యాభై - మ్యుఃకరనాతేనసహవికధురంశమాంత్యేక
ధురిణాస్పృహాభిత్వధః - వికధురాల్యుశ్చేతిఖచప్రత్యయః - తావీజాయస్య సుసన్నే
త్యాగత్యభైమిముపావీణయదేవీణయాఉపగాయతీస్త - సత్యాసహతేత్యాదినాణిది
లజ్ - గానవిద్యాయాంగంధర్వీతామపుపాస్యాభైమివ్యధః|| ౨౫

మూ || నావాస్త్రరఃకింహరభీతిగుప్తేఃపయోదరేఫలతికుంభ ఏవ| ఇత్య
ధోచంద్రాభసఖాంశచుంబిచాసఖీయత్ర సఖిశీమాశే|| ౨౬

వ్యా|| నావేతి || యత్రసఖాయాం అధఃచంద్రాభసఖాంశచుంబి అధఃచంద్రా
శారసఖత్వతథాక్కుచోయస్యాస్యాసఖీ - స్త్రరః - హరవీత్యాగుప్తేః - గు - ప్త్యధఃమి
త్యధః - సంబంధసామాన్యేష్య - పయసాంక్షీరాజానిరాజాంపథరఃపయోధరఃకు
చః|| ని|| పయస్యాత్క్షీరనిరయారితివిశ్వఃతస్మిన్నైకమంశభిత్వస్త్రరూపకం - నావా
సఖాంతేనైవేతిశేషః - ఫేలతి|| చాహపరిహారాయవిహరతిమిదిరూపకసంక్షిప్తే - యము
త్ప్రేయ - ఇతిసఖీభిరూచేఉక్త|| ౨౬

మూ || స్త్రరూపగీభూయవిదర్శనుభూయతోయదయోభిఖలుక్రసూనైః
సజాస్మజంత్యాతదకోధిశేమయత్రైగయాసూచిభాంనిభాయ|| ౨౭

చాన్తి ప్ర రే॥ ప్రసూనైఃకుసుమైఃపురాశుగీ ధూయకాన బాణాభూతాద్భుత
భాసు ధ్రువోవైద్యాస్థిఃకఙ్గోద్యమఙ్గోవిఙ్గోభిరంభవ్య్తితియత్ - తత్ క్షోభంవై
రంయత్ సభాయాం లేకు ససూనేకుసుమవికాశాం సూర్యగంనిభాయ నికుట్య ప్రజం
మాహంసృజంతాం చయంత్యావికయా - కయా విత్తాంతయాలోధిని చాన్తితం - స్మృ
ద్యుచ్చేదిచాం స్మృదయచ్చేద విద్య సతీకారణభిభావః॥

మూ॥ యత్రాపి త్తాం శిఖీయభైః ప్రియైః శృంగేషు చ విసాహ స్యమాః॥
 శ్చౌమేషు త్త్వాపి చ నాం దక్షేణా తాన్త్రసూనాని నుతేన సజ్జాన్॥ ౬౨

రాజ్యం యశ్రేణి ॥ యశ్రేణి సహాయంతాం ప్రపత్తిం సంభవ - భైరవి ఆభిషేక
 ఆత్మసంకల్పి రాజ్య - విభాగోక్తి విలక్షణ భావేశః - అనంద - కమలహాసభిషేకం - సహ
 నానకానందసానికానందాభిషేకాం - సుజననమూర్త్యానందానందాభిషేకం - తస్మాత్
 మహానానందాభిషేకం - బ్రహ్మ జాతి త్యాగ ప్రపత్తియః - త్వజీవజ - మరతః త్వజీవజ
 సూనానందాభిషేకం - బ్రహ్మ సుజననమూర్త్యానందాభిషేకం ॥ ౧౧ ॥ గురూత్వ ప్రపత్తికల్పాదిజ్యేష్ఠి
 యాముఖ్యులగుప్రసిద్ధజ్ఞానీ - సజ్జాత సత్కార్య త్యాగదయానందాభిషేకాని - తస్మాత్
 తత్ప్రపత్తిని దయాతోకాభిషేకాయనా సంభవమితి భావః ॥

మూ॥ అభివృద్ధ్యాః సమపశ్రవణం మధ్యే సుమధ్యా మురీయ రేణ॥ య
త్రామ తామియ సుభియానం సుభిత్వ జేవాభివాకనద్యాః॥ ౬౯

దానిని ఆలిఖ్యేతి || యద్రసభాయానుమత్యాకాపితాంతాసఖ్యాః కుచయోఃప
త్రశంకాంపత్రవనానాంమధ్యేమకరింతరణాలిఖ్యతాంసఖీమదవక్రియితిశా ఆ ౨
సఖియంమకరిత్వదేకావశేరేవవాకవద్యామందాకిర్యా ఇతిరూపకం - యానంబా
మానంమకరివామానాగంగేతి ప్రసిద్ధిః - మన్యే - అత్రాత్రేమయి - తస్యా శ్చేక్తరూప
తేదానంకరః ||

మూ॥ తామేదసూయత్ర జగదభూయఃసయోధియూదఃకువకుంభయో
నే॥ సేయంస్థితాతా పకహృన్భయంకప్రియామృనిస్తా రయతఃప్రతస్తి॥

పాల్: తామిది ॥ యజ్ఞసామూహ్యోక్తాప్రసాది కాతామేవసంభింభాయాజగాద. ३
మిది- పర్యాధే గాన్దోబింద్రతః సముద సంభవజ్యర్థభవః- తింబ- తావత స్యశ్చాప్తయ
స్యమరద్యజస్యాగోమితర స్తస్యప్రియానియతా- తేతనమవపుంభయోఃస్థితా సేయం
మతరీనిస్తారయత స పైరూరే పరీతానామితాః ప్రశస్తైః స్తుతినానావళిరము ॥ ౩ ॥

మూ || శారీరవరంతింపఱియారయెనామిత్వక్షదాదోకధితేయకాపి | య
శ్రీ స్వహృతభ్రమభీషశారీకామూషసామూలవాసస్యజ్ఞో | ౭౧

వా॥ శారీమతి ॥ యత్ర ససలః కయాపి - కిరవయేగితేషః - సేనభివీచాంచరం
తీం శ్రమంతీం శారీమతోపకరణంచారుమికారం - శారీకాన్యం శమంతికామిన్యజాం
తరేణశమంతికాయాభిగూత్పత్తిః ॥ ౧౧ ॥ శారీత్వతోపకరణేన భాగ్యనికాం - ఇతి స్మః
మరయప్రచార - ఇతి అమదాయే అయేషాశ కాః ॥ ౧౨ ॥ అయే స్మః కిరవాః - శకాశ్చ త
ఇత్యమరః - తేషాం సంబంధీ దాయాదానం ॥ ౧౩ ॥ దాయాదానేయాతి కాదిక సే - త్రేచన్త
తృక ఇతివై జయంతి - తస్మిన్మథితే స్మమాతే ఆత్మమరణే శ్రమేణ త్రా తాం బిన్యతా
యాః శార్యాశారీకాయాః కాక్మావికృతస్వరేణ ఉత్థః ఉత్థిరః - సాహం కాన్యగ్నిహ
సోహసోయస్యః - స్వకస్య హసోర్వేతి వికలాదత్ప్యర్యయః - జభేత త ॥ ౧౪ ॥

మూ ॥ భైమీ సమీపే సచిరిక్ష్యయత్ర తాంబూలజాంబూని దిహంసం
క్షీమ్ ॥ కృతప్రియాదూత్యమహూపకారమరాళమోహద్రుధిమి నమూహే ॥

వా॥ భైమీతి ॥ యత్ర సభాయాం సరిసభోభై మి సమీపే తాంబూల - జాంబూల
హంసోహరన్తాయహంసాకారకరకః తస్య లక్ష్మీం చిరిక్ష్యకృతః ప్రియాద
త్యమేవ మహూపకారోయేన తస్మిన్మరాళేనాం సేమోహ స్వత్రమగ్నిహ
ధ్యం ఉపాహేతాభావహేతకతారిజ్ఞ - చచిస్వపీత్యాదిహసం - పసంసం ॥ ౧౫ ॥

మూ ॥ తస్మిన్నియం సేతి సభిససా జేనల వ్యసంజేహం - కృత
భృష్టపిన్సుటమాచనత్యేనకోపదాచ - తిశ్చయస్సప్రయంతామ్ ॥ ౧౬ ॥

వా॥ తస్మిన్నితి ॥ అథ సభావలంకనా నందగంధిన్వభి సమాజేనల్యసంజేహం
కావాత్రభై మితి సంశయం పున్దర్యక సప్రసేధ్యోపమూహైశ సామ్యందర్య విశేషః -
స్వయమపుష్టవికతాంభై మింసాభై మిదియమితిస్సుటమాచనత్యే - అభిభృత్యా
విశాయిసాందర్యసాక్షిత్వారాదియందమయంతి తస్మిన్మికాయే ॥ ౧౭ ॥

మూ ॥ భైమీవి నోదాయము జానభిభిస్తదాత్మకీనాంబువి గ్నిశానామ్ ॥
నాతర్కిమధ్యేస్సుటమపున్ద్రవీతంతస్మానువింబంవణివేదాదామ్ ॥ ౧౮ ॥

వా॥ భైమీతి ॥ భైమ్యావినోదాయాత్పుక్త్యాపనోదాయము - కామతేన సభి
భిర్భువిభూతలేకల్పితానాంతస్యకలన్యాకృతీనాం ప్రకృతీనాం మధ్యేనుచితేద కాయాం
స్సుటమమదీతమపితస్యనళస్యఅనువింబం నాతర్కికతర్కితం - తత్రావిన్యకల్పితాకతి
సామ్యాదిభావః - ఆతపివ - సామాన్యాలంకారః - తేనచ త్రా తిమాకృత్యజ్యోతి
లంకారేణాలంకారధ్వనిః ॥ ౧౯ ॥

మూ ॥ పలుతాళకీనాళలేతదూతిగ్నిరాకరిష్టోకృతకామయాజ్ఞాః ॥ భై
మ్యావినోభిస్సనిజాంతదాశాన్యతకాయద్దూరకపిప్రయాతామ్ ॥ ౨౦ ॥

భాగ్యము తాతేతి ॥ కృతాః కాశ్చాన్యోఽన్యోః పుణ్యనాయాభిప్రాయే త్రచాలనచ
 త్నోః ప్రియధానః - ముతాశతేవాశజనాః బద్ధాయుజురుణాః ॥ ని ॥ ప్రేతపతిః పితృప
 తిపృతః శతతీకలా యుధః - తేహంధుతేనిరాకరిష్ణః పరిహరంత్యాః - ఆలంకృనేత్యా
 దిహిద్భుచ్చృత్వయః - నలోకేత్యాదివాచ్యే పతిషేధాద్వితీయాభైః మ్యాః శబోభిస్స
 నలోమూరంప్రయాతాంజం ద్రాదికపతేనలుప్తక్రాయామపినిజాంస్పృశీయాంతవాశాం
 భైః నిశ్చస్యంస్యనలంబోనివతితవాకాపునసత్ప్రత్యాశామకాషీగదిత్యుధః ॥

మూ॥ విజ్ఞప్తిరుంతస్సుభయస్సభైర్యమ్యం ధ్యేనభంబాసవతంభళీయా
మ్ । సంభావయామాసభ్యతంకృతాన ప్రహళిప్తిం తైరభినంద్య మానామ్॥

వాఙ్మ విజ్ఞప్తిమితి॥ సవలూకుభ్యేనభంసభాయాకుభ్యే- చారేకుభ్యేషష్టాన్వత్య
వ్యయింభావేనపుంసకప్రాస్యత్వం- తదాభింబైఃభైమీసభీసంష్టైరభిసంధ్యమానాం
వాసగశతభీయోమిం దమాతీసంబంధినీంకామిసౌస్సంధాత్రీశంభతీ॥ ని॥ క్షుప్తనీశం
చిరితక్షుప్తమరః- భైరూప్యంవిషయేవిజ్ఞప్తింపక్ష్యమాణాం విజ్ఞాతనాం అంతస్సభ
యః॥- దగౌరవాదంగీకరిష్యతీతివిధ్యదేవేత్యుభయః- అతవిచక్యకాశశిథిలభైమీత్రా
శశ్చసక- భృశంసంభావయాయాస॥

సూక్తి ॥ లిపిర్నైవీసుతాఖితిశుభ్యం మయిప్రేషితవాచిశ్చ | ౧౦
 స్యుగ్ధ్యాంరచయత్ర సాదంవిజ్ఞాపయన్త్యాపవధానదానమ్ | ౨౨

[illegible]

మూ॥ సలిమాలింగనయోపపీఠానామ యస్య స్థితివాసవస్తస్త్వమ్
 శేషస్త్వదాశ్చేషః ధావినిదైస్తద్రోమభిస్సందిదిశేభవత్యై॥ ౭౦

వాద్య || సతీలమితి || శేఖైమి - వాస జస్త్వాం సతీలం సవీలాసం ఆలింగనయా
 ఆలి గనేన - ఆజ్ఞాపూర్వాలింగయతే శ్చారాదికాద్యుచ - ఉపవీడముపవీడ్యగాఢమాలిం
 గ్యై సప్తగ్యుచ్ఛోపవీడమిత్వత్రచకారాత్ప్రతీయోపపదేణమాలిప్రత్యయః - తృతీ
 యో పశ్యత్సన్వితరస్యామితి కల్పాదసమాసః - అనామయంపుచ్ఛతి || శ్లో || క్ష. తబంధు
 యో మిత్వత్సన్వితరస్యామితి కల్పాదసమాసః - తేషః కార్యశేషస్తున్నతాత్వేషకథయా పూర్వోక్తత్వ

తాలింగనవ్రసంకేసవినితై ౧౫౫పితై స్రవ్యేంద్రస్యరోమభిర్భరతై సంగిదిశేసంది
వృం - కర్మణిలిట్ - త్వదాలింగనప్రభానై చానంతగంవక్తవ్యః కార్యశేషపీఠిభావః॥

మూ॥ యఃప్రేర్యమాణోపహృదామఘోనః స్తవ్విదధణానామహం స్థా
యమాపదాగః॥ స్వయంవరస్థానజిహస్తచన్యబధానసంరంవరణసజై ॥ ౭౯

వ్యా॥ యఃప్రేర్యమాణోపహృదామఘోనః స్తవ్విదధణానామహం స్థా
యమాపదాగః॥ హేభైమి - మఘోనః ఇంద్రస్యయఃకంఠ స్తవ్విదధణానాయాంవిష
యేహృదాప్రేర్యమాణోపహృదామఘోనః పరాధమాపత్ - హీనస్వాదికంప్రకీయాచ్ఛా
సంకోచోప్యపరాధవివేతిభావః - స్వయంవరస్థానజిహ్వః స్వయంవరమాగతస్యజాన్యేం
ద్రస్యతమపరాధినంకంఠంవరణసృజాభర్తృవరణమాలికయాత్వంబధాన - చాదృశా
పరాధినామీదృశ్యంబవివదంబదృశిభావః - సర్వభాలజ్ఞాంవిహరయప్రభావసాంకుర్వతో
మహేంద్రస్యమసౌరభవూరణంకార్యమితితాత్పర్యురః॥ ౭౯

మూ॥ నై సంత్యజతీరధిసంభనానై వైరస్యానుజాయోద్ధునితాచరైః
శ్రీఅస్తై విమజ్జేత్సురసోదమన్యాం శ్రౌమ్యంకుసోద్ధాపయతుంశ్రియతే॥

వ్యా॥ నేతి॥ హేభైమి - విషమింద్రంసత్యజ - తథాహి - యైకమరః - ఉచ్యేం
ద్రస్యఅనుజాయ ఉచ్యే - తాయ - తాదర్శ్యచతుర్థి - తీరాణిధీయంబస్తీర్నితీగ
ధిఃతీరోదధిః - కమలాధికరజేదేవీతీత్రస్యయః - తస్యమంధసాత్ - విహరయ - త్
మంధతేర్ష్యావాదికస్యేదిత్యాన్వయాగమః - శ్రీరమాఉద్గమతా ఉత్థాపతా - తేజమరః
అస్తై ఇంద్రాయ - వూర్వచ చృతుర్ధి ఇయ్యురసవివోదకంయస్యశం - విత్సరసోదంబామా
భిం - ఉదకస్యేదస్యంజ్ఞాయామిమృదాదేశః - విమధ్యమధిత్వాఅన్యాం శ్రియంఉత్థా
పయతుంశ్రియతే - త్రామ్యంకుసప్రయాంస్యంతు - ద్వితీయయాశ్రియాత్పరైవఉచ్యే - దవదిం
ద్రస్యాపిలక్ష్మీపతిత్వేతయోరవై మమ్యయదేవానాంలక్ష్మ్యంతరసంపాదనప్రయాసో
సస్వాదితిభావః - అత్రామరాణాంలక్ష్మ్యంకరోత్వాదనప్రయాత్వాసంబంధేపితత్వంబం
ధోత్తరతిశయాశ్రిభేదః॥ ౮౦

మూ॥ లోకప్రజిద్యౌర్నివిచాదితేయా అప్యాదితేయేషు మహాన్త్రైః
ద్రైః కింతుకాచుర్ధీయదిసోపరాగాజ్జాగర్తికాయోకిమతఃపరాప॥ ౮౧

వ్యా॥ లోకేతి॥ లోకప్రజిస్యగాదిలోకపజ్జతాద్యః స్వగోమకాతీ - దివిదల
దిత్యాఅపత్యానిపుహంసప్రదితేయాః దేవాఃమహంతః - కృదికారాజ్ఞీషంతాత్ - (స్త్రీ)
భ్యోభక్ - ఆదితేయేషుపిమహేంద్రోమహాత్ - సమహేంద్రోపరాగాత్కింతుకంసే
వితుమర్ధిఇచ్చుర్యది - కింశబ్దస్యాస్య సర్వాదిపరితస్యనిపతితత్వాద్ధాతోః ప్రాక్పు
యోగః - అథాయతేరిచ్ఛాధాత్వాత్పమానకర్తృకేమతుముక్ - ఆతోస్తాదింద్రనేర్య

త్వాత్పరాకర్త్యపి ఉత్కృష్టావస్థాచభాగతిఃస్ఫురతికింశభాగతిః త్యధః అత్రలో
 కాదిమత్రార్థమైవాపేక్షయా త్రో తరస్యోత్కృష్టా త్రేస్సారా లంకారః - ఉత్తరో
 త్రరముత్కృష్టాస్సారవిలక్షణాత్ || ౮౦

మూ॥ పదంతేనాపక్షభైర్యచింద్రస్తస్యైవతేయాచనచాటుకారః | ఘ
 రుప్రసాదంతడలంకురష్వస్వీకారకృద్భూగ్రుటనక్రమేణ || ౮౧

వ్యా॥ పదమితి || ఇంద్రఃకేతేనమతైః కుభశతేనయత్పదమింద్రోల్లక్షణంస్తానమా
 పప్రాచ - సఇంద్రస్తస్యైవచాయతప్పదస్వీకారాయేత్యధః - తేతవయాచనేనప్రా
 భానయాచాటుకారఃప్రియంవదః - జాతఇతితేషః - సజన్మిన్తోకేవ్యాదిసాఉద్రత్యయ
 నిషేధాత్కమణ్యం - ప్రసాదమనగ్రహంకురు - తదైంద్రంపదంస్వీకారకృతాతిం
 గీ కారవ్యంజితేనభూగ్రుటనక్రమేణభూమియేషవ్యాచారేణలంకురుష్వ || ౮౨

మూ॥ మంచాకినీనగదనయోర్విహారేదేవేభవేదేవరి మాధవేచ | త్రే
 యశ్చిక్రమాంధానగరియచ్చ - భ్యాంత్రజ్యేసాభావిభావయత్సం || ౮౩

వ్యా॥ మంచాకినీతి || భావయతిభిభావినిచారచతురభైః - మంచాకినీనందన
 యోర్విహారేచీదాయాంకాభవేదేవేణపేం దేవేవరిదేవరభ్యుత్తారతిసతి || ౮౪ || స్యా
 లాస్యస్థిత్రాకరిరఃపద్మ్యఃసామిసూదేవదేవరావిత్వమరః దివోపుష్పిపుష్ప
 త్వయః - శ్రియాంశ్రియేవ్యాం - యతతఇతియతరిదేవభూత్యాం || ౮౫ || భార్యాస్తు
 భ్రాతృగణస్థయాతరస్యైవరస్వరమిత్యమరః - యతేగ్వర్ధితేతిత్వమ్భక్తయః -
 సన్యాస - యజ్ఞేగ్రహామహాత్మవః భవేత్ - తత్త్వంచేతసాభిభావయ విచా
 రంయయానితోపనకుంకుభ్యేగ్రహానపరిహరణవ్యమిశ్యధః - అత్రనందనవిహార
 త్రియాయాఃకాభవఃవ్యక్తత్వశ్రియాత్వత్వగుణయోగ్యసామస్త్రేయయాగపద్యాత్వము
 చ్చయాలంకారభేదః || ౮౬ || గుణత్రియాయాగపద్యంసముచ్ఛయఉచావృతఇతిలక్షణాత్ ||

మూ॥ రజ్యస్వరాజ్యేజగతామితీంద్రాద్యాచ్ఛాన్రతిష్ఠాంలభసేత్వమే
 వ | లఘూత్త్రస్వంబలియూచ సేనతత్త్వాప్రయోవావనమామనంతి || ౮౭

వ్యా॥ రజ్యస్వేతి || హేమై - జగతాంరాజ్యేత్త్రలోక్యాధిపత్యేరజ్యస్వ అను
 రక్తాభవ - ప్రాధానాయాంలోక - రంజెఃస్వరితత్వాదాత్తనేపదం - ఇత్యేవంరూ
 పాయాచ్ఛాన్రతిష్ఠాంలభసేత్వమేవలభసేతథాహ - త
 స్వత్త్రేలోక్యరాజ్యస్వప్రాప్తయేలాభాయబలేత్త్రోదనస్వయాచనేనలఘూకృ
 తమన్యైకృతంస్వమాత్ప్రయేనతంబిష్ణుషపీతితేషః - తంవాకునం ప్రాస్థంలఘుంచాకు
 నంతి - యదభవాంబిష్ణుంపియోచ్ఛాలానుకంప్రాప్తం - తదాదాయదీయతేదేవేంద్రేణ

త్యమూతేనాగధేయమిత్యథాః- త్యతిరేకేణద్వైతంతాలంకారః॥ ౮౪

మూ॥ యా నేవ దేవాన్నచ సిత్రి కాలంనతత్కృత్యమీకృత్యైరావి తీతే॥ ప్రసీదతానన్యన్యైర్వాధాతుంపతిప్యతస్తత్త్వయోన్స్త్రిసంధ్యమ్॥ ౮౫

వ్యా॥ యానితి ॥ హేభై మియానేవదేవాసింద్రాదీః- త్రయఃకాలాఃయస్త్రిస్క ముణితత్త్రికాలంయథాతథా- సమసిత్రిసంధ్యంసమస్కరోషీత్యథాః- తేషాందే వానాంకృత్యమీకృత్య ప్రదీయ ప్రత్యుపకారపరిహారేణకృతఘ్నకరణం తేతజ్జాచితౌ చిత్వంస- తిస్త్వాహంసంధ్యానాంసమాహార (స్త్రి) సంధ్యం- సంధ్యాఽద్యుషేత్యథాః- ఆత్యంతసంయోగేద్వితీయా- - బాటాబంత ఇతినపుంసకల్పం - త్వస్వదయోఃచుత్వస్య తఃసమస్కరిత్యతఃతాదేవానన్యన్యజ్జావిధాతుంప్రతిప్రజాపిస్తీకారేణన్యజా స్కతుఃప్రసీద- తావృణిషీత్యథాః॥ ౮౫

మూ॥ ఇష్ట్యైవత్యానిహితాద౯ణభైనిగృహీతామ ఘవత్ప్రసాదః॥ ప్రకృతిహానన్యము తేనలాశాంవానైరశేషానుభూరదాశామ్॥ ౮౬

వ్యా॥ ఇతివి ॥ బలీష్ఠముక్తవత్ప్రాశక్తదూత్యా-ఆదిరేనిగితాసమర్పితాభై మన్య గృహీతాస్తీకృతాః- ఘవతఃప్రసాదోనుగ్రహభూతా- సర్వవృత్తంసత్త్వేనచిత్తతత్త్వేనై విభావః- హంజాతస్యప్రజ్ఞాల్లికానలస్యాకాంత్యస్థాఃశిశువముతేనా- తస్మాత్ప్రసవ విపరీతశంకాకరత్వాదీతిభావః॥ ౮౬॥ ఆశాత్ప్రస్థాదికౌరవత్వః- యద్యపి- ఆస్యా రాది తరతః ఇతియు- - బియోగాత్పంచమేవవిహితా- లభాపేమతాంప్రేక్షితీయోఽన్య స్తీత్యాచుః- తథా- ఫలతిపురుషారాధనమృతదర్శిప్రమీగిత్వ- ఆశేషాచాశాంశిశు- సర్వాఅపేక్ష్యథాః- జాతావేకచనం- కాపైర్నిజనానాధిరపు పూరత్యూరితవతి- పుపూరణఇతిచారాదికస్యధాతోరల్లాపిత్యాన్నాలోపిశాస్పృదితామిద్యుపధాక్రాస్య నిషేధః- అభ్యసక్రాస్యః ద్వయోరప్యాయోరభేదాభ్యవసాయాద్విసూక్తిర్నిర్వాహః॥

మూ॥ ఆ ర్యేచచార్యాలమి హేలికాపియోగ్యంసఖీస్యా దితికాచనాపి॥ ఓంకారవహో త్తరముస్తువస్తుమంగళ్యుప్రతేతివకాన్యవోచత్॥ ౮౭

వ్యా॥ ఆ-సఖి॥ ఆ-ర్యేభై మిఇహేంద్రవరణేచిచార్యాలం - విచారోసక ర్తవ్యఇతి కాపిసఖీచోచత్- సఖిభై మియోగ్యమిదంయన్తంస్వాదితికాచనావ్యవోచత్- ఆత్ర ఓంకారోగీకారవివమంగళ్యము త్తరము త్తరరూపంవత్త్వస్త్రివికాన్యవోచత్॥

మూ॥ అనాశ్రనావఃకిమహంకదాపివత్తుంవి శేషఃపరమస్తుశేషః॥ ఇతిరి తేభీమజయానదూతీయాలింగదాభిశ్చముదామియత్తా॥ ౮౮

వ్యా॥ అనాశ్రవేతి॥ హేసఖ్యః అహంకదాపివోయమ్మకంతినాశ్రజాలనచనకా రిణీకింపరంకింకువత్తుంవిశేషశ్శేషః- కింకువత్తవ్యశేషఃకల్పదస్తీత్యథాః- ఇతిభీ

౧౧౨ (నైషధకావ్యేనవ్యాఖ్యానై - పద్మ స్వరూపం.

మజంతాభై మ్యురారితేజ త్రేసతిదూతమింద్రశంభుమూర్తిభై కామసఖ్య ముదామిత
తామితార్షలింగస్మ ప్రాపత్ - సోప కమంగీకృత్యతత్రకించిద్వరదానమపేక్షతఇతిభ్యా
న్వ్యామహ నమానందమవిందతేత్యథః॥ ౮౮

మూ॥ భైమిమితి॥ భైమిమిచదూత్యంచకించిత్కించన తయారేకంచ - నాపంచ
ఆలోకమాత్రాద్యదితస్తు భేందోరభూన్నభిన్నంహృదయారవిందమ్॥ ౮౯

వ్యా॥ భైమిమితి॥ భైమిమిచదూత్యంచకించిత్కించన తయారేకంచ - నాపంచ
ప్రాపంచ - ఆప్నోతేరిజిమి - (స్మృ) రత్నలూభోమభూత్వరోపకారోపనసిద్ధ ఇత్యథః-ఇ
తిస్వయమాత్మ నిభానయతోభైమితి త్తవలన ప్రాంత్యాచింతయతోసలస్య హృదయమే
వారవిందంతస్తు భేందోఃభైమిముఖచంద్రస్యలోకమాత్రాద్దశానమాత్రాత్పృథాక
మాత్రాచ్ఛ॥ ని॥ ఆలోకాదశానాద్యోతామిత్యమరః - భిన్నవిదీనాం వికసితంచనా
భూద్యదిదాభూత్కించ - రితాతస్తుభదర్శనాదనయావిశ్వాస్యహతోస్మి తివిదీనాహృదయో
భూదిత్యథః- ఇంద్రప్రకాశాత్పృథమరవిందవికాసఇతివిరోధశ్చభ్యవ్యతే॥ ౯౦

మూ॥ ఈపత్తి సతతౌళితస్యక్విభాగాదృక్పంజ్జయారితత త్రనాళి॥
ప్రజానమస్కృత్యతయైశక్రింతాంభీమభూరుత్తరయాంచకార॥ ౯౦

వ్యా॥ ఈపత్తి॥ వీమభూఃభైమి-ఈపత్తి సతేనమందహసేనయైతాదౌతా సృక్వి
జీవీష్టప్రాంతావేపథాగౌయయాసాసతి॥ ని॥ ప్రాంతావోష్టస్యస్యక్విజీఇత్యమరః దృ
క్పంజ్జయైవ గారితానిషిద్ధాస్తాస్తాఃపూర్వోక్తవిరుద్ధప్రభావిన్యః ఆశయస్సభ్యుయయా
సావసతి - తయేంద్రదూతీద త్రయాప్రజానమైవ - వృద్ధోయూనేతి సూత్రకార ప్ర
యోగాదేవజ్ఞానకాత్మచాశబ్ద ప్రయోగేపపహభేత్వరీయా - శక్రం నమస్కృత్య-
ప్రజంశక్రంచనమస్కృత్యేత్యథః- నకుతామవతంసీకృత్య- తచ్చనలస్యజీవాతురి
తిభావః - తామింద్రదూతీము త్రయాయంచకారడి త్రరమాచష్ట - తత్కరోతితదాచష్ట
ఇతిజీవీ॥ ౯౧

మూ॥ స్తుతౌమఘానస్త్వజసాహానిక్యంవక్తుంకియైశ్చయదివేదవేద్య
వృద్ధోత్తరంసాక్షీణీహృత్సున్యాణామజ్ఞాన్యావిజ్ఞాపిమమాపితస్తి॥ ౯౧

వ్యా॥ స్తుతామితి॥ హేమతిమఘానఇంద్రస్యస్తుతౌవిషయేసాహానిక్యంసాహ
సమవిమృశ్యతారిత్యంత్యజ - నస్తుహీత్యథః- కుతః- ఆశక్యాదిత్యాహ - తంశక్రం
కియదత్పంచ క్తుంవేదయతీతివేదఃశ్రుతిరేవవేత్తి - నాన్యః- ఆతస్తు సతేర్వరమేతిభావః-
తహికమిస్యోత్తరంతత్రాహ - నృణాంహృత్సువిషయేసాక్షీణీసాక్షీభూతేసాషెద్ధ
మరిసంజ్ఞాయామితినిప్రత్యయః - తస్మిన్మఘానిజ్ఞాత్వానజ్ఞానజ్ఞాపయతివిభో

దయతీతకథోక్తంకుమ సుబంధ్యుత్తరమపి వృథా - అజ్ఞాన్యత్తరాకాంతౌ సర్వజ్ఞ
స్వేతిభావః॥ ౯౦

మూ॥ ఆజ్ఞాంతదీయామనుకస్య నామనకారపారప్యము మైతుపివ్యోప్ర
వ్యోతుతాంమూర్ఖానిధాయమాలాంబాలాపరాధ్యామివి శేషవాగ్ధిః॥ ౯౧

వ్యా॥ తథాప్యవినయపరిహారాయకించిద్విజ్ఞాపయామి త్యాహ॥ ఆజ్ఞామితి॥ తదీ
యామైగ దీయాజ్ఞామనుతామద్విశ్యకస్యనామజిహ్వసకారోసమచ్చారణమేవపారుష్య
ముమైతుప్రతిషేదరాక్ష్యంభజేత్ - సకోపితదాజ్ఞోల్లంఘనసాహసీకోనీత్యర్థః - ౩ తు
బాలాశిశురహంప్రవ్యసక్రమాసతితామజ్ఞామేవమాలాంమూర్ఖానిధాయవిశేషవాగ్ధి
రతివాగ్ధిరపరాధ్యామిఅపరాధంకరోమిసచబలాచాపలాత్సోభవ్యభివ్యర్థః॥ ౯౨

మూ॥ తపఃఫలత్వేనహరేకృషేయమిమంతపస్వేనజనంనియుజ్జైభ
వత్పుపాయంప్రతిహిప్రవృత్తానుపేయమాధుర్యవధైర్యసజ్జి॥ ౯౩

వ్యా॥ తపభితి॥ తపఃఫలత్వేన ఇంద్రోహసనారూపస్యతపఃఫలత్వేనూపలక్ష్మీ
తాపలభూతేత్యర్థః - ఇయంకుత్సరిజిఘ్నేరూపాకృతా - చారేంద్రస్య - ఇమంజనం
మాం - తపస్వేనపునరపీంద్రోహసనాయామేకనియుజ్జైప్రేరయతి - స్వరాద్యంతో
పస్పష్టాదితపత్వ్యాచాత్తనేపదం - ససుమహదేతత్ఫలంప్రాప్తుంకపనేత్యాశంక్య
సత్వం - తదేవస్వాదుకతుఃమిత్యాహ॥ భవతీతి॥ హియస్మాదుపాయం ప్రతిప్రవృత్తై
సాధనగోచరప్రవృత్తాదిషయే ఉపేయస్యసాధ్యస్యమాధుర్యం - స్వాదుత్వమేవ అధై
ర్యమధైర్యంసజ్జయతికారయతీత్యధైర్యసజ్జభవతి - పునస్సాధనప్రవృత్తిచాపలంకా
రయతీత్యర్థః - సిద్ధామూపస్కారప్రవృత్తికల్పాయంప్రవృత్తిరితిభావః॥ ౯౩

మూ॥ శుశ్రూషితాహేతదహంతేఘోషవతింముదేపివ్రతసంపదేపి విశే
షలేశోయమదేవదేహపంకాగతంతుక్షీతిభృతయేహ॥ ౯౪

వ్యా॥ ఫలితమాహ॥ శుశ్రూషితాహభితి॥ తత్తస్మాదధికత్వాదహంత మింద్రమే
వపతింశుశ్రూషితాహేనేపిష్యసి॥ శుశ్రూషిత్రోతుమిచ్ఛాయాంపరిచర్యాకథాసమూ
రితివిశ్వః - జ్ఞాక్రుస్తృప్యశాంససభితిశ్చతోతేస్సన్నతాత్తజిలబ్ - తాసస్యకారస్య
మాకారః - కింతుముదేపిసంతోషాయచప్రతసంపదేపిపాతిప్రత్యసంసత్త్యధాంచక్షీ
తిభృతయారాజత్వేన ఇహకన్తింశ్చిన్నరేఅంశేనమాత్రయాఅగతమవతీతః॥ ౧౦॥ అ
ష్టభిశ్చనురేంద్రాశాంకూత్రాభిర్నిమిగతోస్సపభిత్సరశాన్ - అతపివ - అదేవదే
హందేవదేహరహితంమానుష బిగ్రహంసంతం - సతుసామేదితిశేషః - అయంవిశేషలే
శోవృష్యాకభేదః - సచసోభవ్యః అన్యదామేత్రతలోపస్సృదితిభావః॥ ౯౪

మూ॥ ఆశౌచమింద్రాదరిణీ? రస్తే సతీ స్రుతాతి ప్రతిలోమతీనాః । స్వం
ప్రాగహంప్రాదిషి నామ రాయకిం నాన యస్తై మనసానరాయ॥ ౯౫

వ్యా॥ కథంత్రతలోప సుదాహ॥ ఆశౌచమితి॥ హే ఇంద్రయాని సతీ ప్రతస్య సతి
ప్రతాధమకాస్య అతి ప్రతిలోమాః అత్యంత సతిహలాః అతపితతీ కామిశ్చ ౧ కాశ్చ - తే ౧
దః ఇంద్రే ఆదిరిణీ ఆదరవలీ అశ్రాపం ఇంద్రో మహాలీదేవ తేతిథయథ క్రిత్యా మశ్రాపం - న
మిరాగాదితిభావః - కథంతర్మాత మేవ పతిం భజిష్యమీతు క్తంతత్రాహ - ప్రాప్సుర్య
మహం స్వమాత్మానం అమరాయదేవతాత్వ సేవనై ఇంద్రాయన ప్రాదిషి సప్రాదాం నా
మ - కింతు వరాయనరూపిణే లరయోరభేదాన్నలయాపాయపతనై మనసాప్రాదిషి - దదా
తేలుకాశిత - స్థాఘ్నోనిచ్చే లీకారః - అతస్మాదేదింద్రభజనే ముద్రత లోపస్సృజి
దేవేత్యభావః॥ ౯౫

మూ॥ తస్మిన్విశ్రుతై వ్యవ వృతేహ్య దేహినైంద్రిదయా మానుసతాపి
కాభూత్ । నిర్వాక్యకామంభవసంభవానా ధీరంసుఖానామపధీరణే॥ ౯౬

వ్యా॥ తస్మిన్వితి॥ తస్మిన్కారే శృదాహ్యదయేనవిద్యుతై వ్యవవృతే సతి ఇదమేవ
సాధ్యితి సమ్యగ్జ్యేతి తై వ్యవశ్రుతై సతీత్యభావః - విహవింద్రిదయాపరి జిహ్మయైష
తాకృపా - నిర్వాక్యకామం మోక్షకామ ఇదమేవ సాధ్యితి నిశ్చిత్యమేతే సత్యమిత్య
భావః॥ ని॥ ముక్తితే వల్పనిగ్దాజేత్యమరః - దీరం నిర్వికారచిత్తం విద్వాంసం - భవ
సంభవానాం సుఖానాం అపధీరజానాం సాధిక సుఖసవ్యాస ఇవ మానుసతాపి కాహకవ్య
మసాదుకృతమితి ముపశ్చాత్తాపకారిణీ నాభూత్ - అతే సోభావిద్యదాధమగ్నికాయో
రిషిషష్ఠీ ప్రతిషేధాత్మమణిద్వితీయా॥ ౯౬

మూ॥ వషేషమయన్భరశమార్కధుర్యాస్త్రసంతిగాహాస్థ్యవివాశ్ర
మేమ । తత్రాస్తి పత్యుర్వివస్యయాహంకమోర్మికిమ్మరితధర్మలిపుః॥ ౯౭

వ్యా॥ విద్యుశక్యకమిత్తుక్తమధై నం విమళకాశకారమేవ శ్లోకచతుష్టయేనాహ॥
వషేషస్విత్యాది॥ ఆర్యధుర్యా ఆర్య శేసాః - ఆశ్రమేషు బ్రహ్మచర్యాదిషు వతుషు
గాహాస్థ్యం గృహస్థాశ్రమమివ - వషేషస్వితావృతాదిషు వనసుయద్భారతం వషణం
నువంతి ప్రశంసంతి - తత్ర భారతవషణ అసంపత్యుర్వివస్యయాను హుషయా॥ ని॥
వరిచన్యాతుకుశ్రూషేత్యమరః - వరిచస్య తేతిత్యజంతాపవ్యయాదితి అకార ప్రత్యయే
టావ - శమోమివాభిః సుఖ పరం పరాభికిమ్మరితంచిత్రతంతత్సకచరం భవణంతి
మన్వన్ముమిచ్చురసి॥ ని॥ శమోశాత సుఖానివ - చిత్రకిమ్మరిత కల్పావశబరై తాశ్చ క
మూరభృతిచామరః॥ ౯౭

మూ॥ స్వగేసతాంకమకాపరంధర్మాభవంతిభూమా విహతస్పతేచ |
ఇష్టాపితుష్టిస్సుకరాసురాణాంకథంవిహాయత్రయమేకమిహే॥ ౯౮

వ్యా॥ ననుస్వగేససుఖభరూస్త ఇత్యతతహ॥ స్వగ-ఇతి॥ స్వగేసతాం
స్వగ-వాసివామిత్యధః - శమకాపరంసుఖమేవధర్మాస్సుకృతానిభవంతి - ఇహ
సాంభూమాతస్సర్వచతేచధర్మాశ్చభవంతిసంభవంతి - కించచ ఇష్టాన్యాయగేస
రాణాంతుష్టిరపిసుకరాసుసంహద్యావినంసతికథం త్రయంశర్మధర్మమృతిరూపంవి
హాయైకంసుఖమిహే - నచైతత్ప్రేక్ష్యతేత్రైకమితభావః - తస్మాత్స్వగ-విహత
లోకవివక్షాఘృత్యధః॥ ౯౮

మూ॥ సాధోరపిస్వఃఖలుగామితాధోగామినతుస్వగ-మితః ప్రయా
జే॥ ఇత్యాయతంచితయతోహృదిద్వేక్ష్యయోరుదర్శఃకిముతర్కరేన॥ ౯౯

వ్యా॥ ఇతోపికారణాదుభలోకవివక్షేయానిత్యాహ॥ సాధోరితి॥ కించసాధోస్సు
కృతినోపిస్వఃస్వగావధోగామితాగమిష్యతాఖలుససాధురితోహృదుభ్యులోకాత్ప్ర
యాజేతుస్వగ-గామిగమిష్యతి॥ శ్లో॥ తేరింభుజ్జ్వల్వస్వగ-లోకంవికాలంక్షీణేపుణ్యే
మత్య-లోకంవికంతిశిగీతావాక్యార్థ - భవిష్యతిగమ్యదయ ఇతిగామిశబ్దస్యభవిష్య
దధర్మాతా - అతేనోరితిషష్ఠీ ప్రతిషేధార్థమణిష్యతి - ఇతిశ్చమయతిముతర్క
కాలం॥ ని॥ ఉత్తరఃకాలఃయతిరిత్యుతరః - హృదిచితయతో వివేకినః ద్వయోస్సప్త
ర్భులోకయోఃఉదర్కఉత్తరవలం॥ ని॥ ఉదర్కఃఫలము త్రరమిత్యుతరః - ద్వేక్షకారే
నకిను - శర్కరేవితేత్యధః - ఏకశర్కరాఃపాశశలప్రాయః, మృత్ - అపరాత్మితు
వికారాతత్రక్రమాద్వాప్తవపుష్పదర్శాద్వేక్షకారేతత్కల్పా విత్యధః - అతపి సద
శానాలంకారభేదః॥ ని॥ శర్కరాఖండవికృతాపుపలాశర్కరాంశయోరితివిశ్వః॥ ౯౯

మూ॥ ప్రక్షీణివాయుషికమకృష్టేవరాన్నతిప్తత్యుపతిప్తతేయః | బు
భుక్షుతేనాకమపధ్యకల్పంధీరప్రమాపాతసుభోన్ముఖంః॥ ౧౦౦

వ్యా॥ ప్రక్షీణిఇతి॥ కించయోనాకఃకమకృష్టేకర్మాణితేతయషి ప్రక్షీణే - త్యే
వసరాన్నసుప్తాసుపతిప్తతేసంకచ్చతి - తిప్తతిసంసౌపతిప్తతే - ఉన్నదేవభాజేత్వాది
నాసంకతకరణేకజ్ - అహితేప్రారంభే సుఖోన్ముఖంసుఖపవణం - సతుపరిణామి
ధః - అతపివలపధ్యకల్పం అపథ్యాన్నసప్తశంకింనాకంస్వగ-ం - ధీరాదిమణో
బుభుక్షుతేతోమమిచ్చతి - అపథ్యాన్నభోజనపదాసన్నయరణాధికారంనాకభాగంనా
మరోపత్యిత్యధః॥ ౧౦౦

మూ || ఇతిం ప్రమాత్యాం ప్రతివాచమధే ప్రత్యూహ్య సైమాభిదధేప
యస్యాః | కింవిద్వివక్షిల్లసదోప్లక్షీ జితావని ద్రద్ధశపయజాస్యాః || ౧౦౧

వ్యా || ఇతితి || సైమైమైమై ఇతితమింద్రమాత్యాంవిషయేప్రతివాచంప్రత్యుత్తరం
అథే ప్రత్యూహ్యమథ్యమథేసిరుద్ధ - అసమాప్త్యవేత్త్యథః - ఉపసగారథ్యస్వ
ఉహేతెరిత్రాస్యః - కింవిద్వివక్షయాయత్కించద్వక్తుమిచ్ఛయా ఉల్లసకఃస్ఫురతః
స్థిస్థ్యలక్ష్మ్యో శోభయా జితమపనిద్రద్ధశంవికసత్ప్రత్యయస్యతి - అపనిత్రాత్వా
తేస్మ తు పత్యయః - తచ్చతత్పంకజంచతదితాస్యంయోసాంతావయస్యాస్సభిః - అ
భిదధేఉచాచ - దధాతేఃకతఃరిలికితత్ || ౧౦౧

మూ || అనాదిధావిస్వపరంపరాయా హేతుప్రజన్యోతసివేత్వరేవా |
ఆయత్తధి రేషజనస్తదార్యాఃఃమీచతఃపర్యనుయోజ్యకార్యః || ౧౦౨

వ్యా || ఆనాదీతే || హేతూర్యాః - విషజనఃఅనాదియతాతథాధావిన్యాః ప్రకారం
త్యాఃస్వపరంపరాయాస్పృడేహపరంపరాయా ఇత్యథః - తత్పంకజిన్యాః హే
తుప్రజఃహేతుభూతకరపరంపరాయాఃస్రోతసి ప్రవాహేవా || స్తో || బుద్ధిఃకర్మానుసారి
వీతివచనాత్ - ఈశ్వరేవా - విషవివకారయితేతిక్రమేః - ఆయత్తధిః - నతున్వాధీనబు
ద్ధిరీత్యథః - నిరీశ్వరనేశ్వరమత భేదాత్పక్షద్వయాక్షిఃతత్తన్నాత్ - ఉద్యతఃపరతం
త్రవిషజనఃపర్యనుయోజ్యోపాలభ్య - కింకార్యఃకారయితుంశక్యః - కారయతేరచో
యత్ ఆతఃస్వయమపిదై వపరతంత్రానపర్యనుయోజ్యేతిభావః || ౧౦౨

మూ || నిత్యంనియత్యాపరత్యతేషేకస్సంవిదానోఽప్యనుయోగయో
గ్యః | అచేతనాసాచనవాచమహోద్వక్తాతువక్త్రక్రమకర్తృభుజ్జే || ౧౦౩

వ్యా || అనుదైవపారతంత్ర్యేపిమామూఢఃపర్యనుయోజ్యఃవిత్వాంస్తుపర్యనుయో
జ్యపినేత్యాశంక్యాశా || నిత్యమితి || అశేషజనేనిత్యంసర్వదానియత్యాదై వేపపరవ
తిపరతం తేనతి - సంవిదానూవిద్వానపి - సమాగమ్యచ్ఛీత్యాదిసావిదేరాత్తనేపదం
కపినియోగయోగ్యః ఉపాలంభాభావః - విషమపినియతేరలంఘ్యత్వాదిభావః - త
మానియతిరేవపర్యనుయోజ్యతాంత్రాహ - అచేతనాసానియతిశ్చవాచంపర్యనుయో
గంనాహేత్ - అచేతనూపాలంభస్యారణ్యరుదితకల్పత్వాదిభావః - తథాప్యపాలం
భేదోపమావాచకాఅచేతనూపాలభాతువక్త్రస్వక్రమఃక్రాంతిరేవక్రియతఇతికర్తృవా
గ్వాన్యపారఫలంతచ్ఛజ్జే - వాగ్విగ్లాచనాదన్యత్ఫలంకంబిత నీత్యథః || ౧౦౩

మూ || క్రమేళకంనిందతికోములేచ్ఛుః క్రమేళకఃకంటకలంఘ్యమప్రీ

తాతయోరిష్టభుజౌస్సమాహూంమధ్యస్థతానైకతరోపహాసః॥

౧౦౪

వ్యా॥ ననుగురేంద్రంవిహంజనస్త్వికారేజగత్పతహస్యతాస్యాత్తత్రాహ॥ క్ర
 మేళకమితి॥ కోమలమిచ్ఛఃకోమలేచ్ఛఃకృత్యాహర్గజాశ్వాదిః - నలోకేత్యాదిసాక్షి
 ప్రతిపేధాస్తథుపిపాసువద్దివీత్యాసమాసః - క్రమేళకముష్ట్యంనిందతి॥ ని॥ ఉష్ట్య
 క్రమేళకమయమహంగాభివ్యవరః - కంటకేమలంసటోలోలుపక్రమేళకః॥ ని॥ లో
 లుపంలొలుభంలొలంలంపటంబాలసంవిదురితికలాయుధః - తంకోమలేచ్ఛంనిందతి -
 ఇష్టభుజౌస్త్రుగూర్వాదయోఃప్రీతాతుష్టాసమాహూంతత్రవికతరస్యోపహాసామధ్యస్థతా
 మాధ్యస్థ్యంసం - యస్యయదిష్టంతుష్టికరంవతస్యతక్రప్రవృత్తైసర్వస్యాప్యాత్తదృష్టం
 తేనసంతోషవ్యేపుపహసంతఃస్వయమేవోపహాస్యాభవంతిః॥

౧౦౪

మూ॥ గుణాహారంతోపిహరేర్నరంమేనరోచమానంపరిహారయంతి | న
 లోకమాలోయధాపవర్గాత్రివక్రమర్వాంచమముచ్చమానమ్॥

౧౦౫

వ్యా॥ ననునవాదపిగుణాధికేహరౌకథమరుచిరతతా॥ గుణాభి॥ సత్వంహరం
 తోపిమనూహారంతోపిహరేగుణాఃమేమహ్యం - రుద్యథానాంప్రీయమాణ ఇతివ
 తుధీ - రోచమానంమనూహారంతంసరంసపరిహరయంతినమాజ్ఞాయంతి - కుతః - ఆ
 పవగాఃస్మృతైవర్వాంచమపకృష్టంతివగంభమాధాతామానమంచమానమత్వ
 జంతంలొకంసాలొకం యధనశక్యధేతితామః - నగుణమేవతేరాగవృత్తిరితిభావః -
 దృష్టంతాలంకారః॥

౧౦౫

మూ॥ ఆకీటమాకైటభవైరితుల్యస్సావభీష్టలాభాత్కృతకృత్యభావః |
 భిన్నస్పృహాణాంప్రతిచాథామథాద్విష్టత్వమిష్టత్వమవ్యవధమ్॥

౧౦౬

వ్యా॥ ననుమహేంద్రంప్రాచకృతకృత్యాభవతింసప్రాథకానయాదుఃఖయనే ఆత
 తా॥ ఆకీటమితి॥ ఆకీటంకీటాదారభ్య - ఆకైటభవైరితత్పర్యంతం - ఉభయతా
 ప్యభివిభావవ్యయిభావః - సావభీష్టలాభాత్కృతకృత్యభావః కృతాథాత్వాభిమాన
 స్తుల్యస్సాధారణః - మహాప్రభీష్టలాభాత్కృతకృత్య తానేంద్రలాభాదిత్యభః - త
 హేంద్రవివేచ్యతాంవేత్యతతా - భిన్నస్పృహణాంభిన్నరుచీనాజనానామథామర్థం
 ప్రత్యక్షం - ద్విష్టత్వమిష్టత్వంచద్వయమపగతాభ్యవస్తామటత్వంటత్వాదివత్ప్రతి
 నియమాయస్యతదపవ్యవస్థమవ్యవస్థితం - ఆపిత్వాపేక్షితత్వం - తస్మాద్వింద్రోపిమ
 యానేష్యతేకోదోఽభివ్యధాః॥

౧౦౬

అంశం (నైవధకావ్యేనవ్యాఖ్యానే - పద్మసగః -)

మూ॥ అగ్రాధ్వజాగ్రనిభృతావదంధుంబంధుయోదిస్యాత్పృథిబంధు
మహాః॥ జౌహంజనఃకార్యవిదస్తుస్తుశ్చచ్ఛాన్త్రజేచ్ఛాపదవీంముదస్తు॥

వా॥ అగ్రాధ్వజః॥ అగ్రంచాసావధావేతిసమానాధికరణసమాసః-అతపివ-అ
గ్రహస్తాగ్రగ్రహదమోగుణగుణివోద్యేదాభావాదితివాచకః - తస్మిన్నగ్రాధ్వనిపురో
మాగే-జాగత్ - శ్శురత్ - ఆసన్న ఇతియావత్ - సచాసానిభృతానియతాఆపదే
హంధుఃసూచః॥ ని॥ పుంస్యేవాంధుఃప్రహింహప ఇత్యమరకః తంపశిబదుషమోహ
వారితుంశక్తోబంధుస్సృద్యదిసబనూబంధుజనఃకార్యపితార్కర్మజ్ఞోపి - ప్రశ్నపర్యం
తంబోషమస్తుతూష్ణిమస్తాం - సతుహంనివారయే దివ్యధాః - మతప్రహాతేకార్య
విజ్ఞానంతతావా - ముదః శేయసఃపదవీంతునిజేన్ద్రైశ్చశ్చచ్ఛాన్త్రప్రథవా- నైవమే
ప్రవతి-కానావ్యూతర్చితస్త్యరః - వస్తుసత్యమయమేవపరమాధాత్మిధాః-పు
చ్చేద్వికమకత్వాదప్రధానేకమణియుగలోక్యత్॥ ౧౦౭

మూ॥ ఇథంప్రతీపోక్తిమతీంసఖీనాంవిలుప్యపాంశీత్యబలేనబాలా॥ ఆ
పిశ్రుతస్వర్మమంత్రిసూక్తిదూతీంబభాషేచ్ఛుఃసోలమాళీమ్॥ ౧౦౮

వా॥ ఇథమితః॥ దాలాభైమిఇథంసఖీవాంప్రతీపోక్తిమతీంప్రతిహలా క్రియిద్ధిమ
త్తంపాండిత్యబలేనపాగల్భ్యవలంబేవిలుప్యనిష్ఠ్యశ్చుతాఃస్వర్మమంత్రిణఃశక్తస
చిదస్యబృహస్పతేస్సూక్తయోవాచోయియాతామపిఆచారాదీనాంపత్యాదిష్పితరేఫా
దేశఃఆచ్ఛతేనఆమూర్ఖాబృహస్పతేరపిశ్రుత్యేత్యాశ్చర్యేణలోలమాశింకంప్రశిరసంశిరః
కంపయతిమిత్యధాః - దూతీంబభాషే॥ ౧౦౯

మూ॥ పరేతథస్తైర్ననైవదూతీంసభస్వత్రేవానిలగ్నిభాజః॥ త్రిస్త్రో
తస్సైరాంబుపలేస్తదామస్థిరాస్థమాయాశవతీంనిరాగ్రమ్॥ ౧౧౦

వా॥ పరేతితి॥ మననైవఆకషణేదేవశేవః ఆగమసూత్రసేవ్యధాః - వివం
శాయగంగయారపిద్రవ్యస్యం - పరేతథమార్యమస్యదూతీంసభస్వతావాయునైవత్తి
నిలపఖ్యిభాజోగ్నేదూతీంత్రిస్త్రోతరాగంగయైవ ఆంబుపలేస్తదామస్థిరాస్థం
స్పృధాభినివేశంయథాశథా ఆశుశీఘ్రమాయాతవతీంసవీంతదాగమనక్షణవివనిరాగ్రం
పర్యహంషణం అస్మత్తత్త్వాదిభ్యోసప్తస్థితేగ్నేరజాదేశః - యమదిదూత్యోదూ
రాదేవనిరస్తాఃఇంప్రగౌరవాత్త్వయా వితావంతంకాలంసమభాషీత్యధాః - అత్ర
మసూవాంశుగంగానాంప్రమాణ్యమితిథేయశ్వేసతస్త్రియాధాంతాభిరేవానివేగ
చతీరతఆసితాత్మస్యేత్యధాః॥ ౧౧౧

(చివరకావ్యేచర్యాఖ్యాన-పద్మస్వరూః.)

五

మూ॥ భూయోధామేనంయదిమాంత్రమతతదావదావాలభసేమ

పూనః । సత్యత్రైవిధంతుభంతుమంశః । రం వజ్రశిఖాజితాత్మః ।

శాస్త్రము భూయతతి ॥ శాస్త్రము అత్యంత భూయతతిః పశురసభావము, జంతువులకు

మొనుగడం మాత్రం బాపేయిది - బ్రహ్మపంచాంగమిత్యాదిసాహిత్యే బ్రహ్మకాళ

శ్రీకృష్ణార్చనాశాస్త్రకారాచార్యః - శ్రీరామకృష్ణానందాచార్యుః ॥ ౧॥ పదంఘ్రి - శ్రీ

రణో(స్రీ)హరిత్యకరం- ఆలక నోహి యస్మకనీవా - బ్రహ్మి తం వాచయేదంత

రంతరంగే పరంశ్రేష్ఠం గుణత్వేన గృహ్యమాణమిత్త్యుభయైః. బ్రతుంతీ జంతుస్సజాంతుః

నిజాక్షోబ్ధాఘనాపరాధం॥ ని॥ ఆగోపరాధోమంతుశ్చేత్సమరః = సతీపతేఃపత్రగ్రహణే

నియమైః కుజితైః కుజితైః - కృష్ణలింగవిభా - వజ్రతాళకావ్యసూక్తి

భగవాన్ మమ సాక్షాత్సాదరణార్థం ॥ ౧౧౦ ॥

మూ॥ ఇష్టంపునర్వాగవకాశనాశాన్తుహేంశ్రుకూత్యాః వయాతపత్యా

మీ । విశేషలోలం హృదయం శుభ్యజీవపునః క్షీణమివప్రబోధః॥ ౧౧౧

శాస్త్రి|| ఇతిమితి|| ఇత్యముక్త|| పకారేణపునర్వాగపకావసాద్యాదునావచసావకా

శనివారము: ఇంద్రుని త్యాగమునందు తన త్యాగంతా యొనరింపజేసి బోంతరాత్మలు.

అంచనాచలంపూదయంజీబండు త్తం॥ నౌ॥ ఈ ట్రోఫ్యుండెక్కుట ట్రోఫా లిశ్వరం - వైది

జనవితిథాలోక దరిక్ః ఆసుపనరాత్నః³ బక్ష్మో³ చా³ వితినివాతవాత్సాళః-ప్రబో

ॐ ह्रीं क्लीं श्रीगणेशाय नमः । श्रीगणेशाय नमः । श्रीगणेशाय नमः ॥

మూ॥ శ్రవణపుటయుగేన స్పృశసాధూపనీతందిగభివ కృపయాత్రా దీప్య

శాస్త్రనిధానాత్ | అలభతవధుబాలారాగవాగుత్తమిష్టంః పథజనపజేంద్రః

పాశుమూనందసాంద్రః॥ ౧౧౨

కావ్యము (ఆంధ్రము) నిరూపణమును జూచుచున్నప్పుడు ఇందులో నొకటిగా మిమ్ము

సాంకృత్యపయః తిరోధానశక్త్యై సుగ్రహయాపయతి త్వాత్వా ॥ చిద్విజ్ఞశసన్నిధానాదప్ర

శ్రీమద్భగవద్గీతా ప్రథమాధ్యాయము

౨౩౦   నైషధకావ్యసవ్యాఖ్యానే - పప్తస్సగః.

త్యాజాలాయాభై మ్యఃరాగవాగ్ధ్యః అనురాగవచనేభ్యః ఉక్తాయస్య త త్తద్యథం
 తుభుజేద్రం = రసామృతమిత్తకణః ఆనందసాంద్రస్పృఖయస్సకాపాతుమలభత తత్త్వా
 శంలబ్ధచానిత్యకః - శకభ్యమేత్యాదివాతమున్నత్యయః॥   ౧౧౨

మూ॥ శ్రీహంసాంకవిరాజరాజిమకుటాలంకార హీరస్సుతం శ్రీ హీరస్సు
 మవేజితేంద్రియచయంమానల్లదేవీచయమ్ । పద్మఃఖండనఖండతోపి సహ
 జాత్తోదతు మేనన్త మోకావ్యేచాగుణి నైషధీయచరితేంద్రోగళాద్భాస్వరః॥

త్యా॥ శ్రీకూషామితి॥ శ్రీకూషామిత్యాదిసుగతం - సహజాత్తోదరాత్ । సహజ
 కర్తృతాదిత్యకః - ఖండనఖండతః ఖండనఖండాభ్యాద్ ౧౦ ఛాత్ - యద్వా-ఖం
 దనంనామగ్రంథః తదేవఖండః ఇత్సుమితారః॥ ని॥ స్యాత్ఖండశ్శకలేవేషు వితారమణి
 వోషయారితివిశ్వః - తత స్తస్మాదపిత్తోదతు మేసంఘరణ సహే చ్యుత్సగః - అగ
 మత్సహ స్త ఇత్యకః॥ ౧౧౩

అతివదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణశ్రీమహిమ
 ధ్యాయకోలచల్లమల్లినాథసూరివిరచితేనైషధవ్యా
 ఖ్యానే - జీవాతుసమాఖ్యానే - పప్తస్సగః.

